

International Science Group

ISG-KONF.COM

III

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE
"MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF
SCIENCE AND INFORMATION TECHNOLOGIES"**

Sofia, Bulgaria

September 17 - 20, 2024

ISBN 979-8-89504-817-7

DOI 10.46299/ISG.2024.2.3

MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND INFORMATION TECHNOLOGIES

Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference

Sofia, Bulgaria
September 17 – 20, 2024

UDC 01.1

The 3rd International scientific and practical conference “Modern trends in the development of science and information technologies” (September 17 – 20, 2024) Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. 263 p.

ISBN – 979-8-89504-817-7

DOI – 10.46299/ISG.2024.2.3

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines, Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
<u>Prudka Liudmyla</u>	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
<u>Marchenko Dmytro</u>	PhD, Associate Professor, Lecturer, Deputy Dean on Academic Affairs Faculty of Engineering and Energy
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
<u>Belei Svitlana</u>	Ph.D., Associate Professor, Department of Economics and Security of Enterprise
<u>Lidiya Parashchuk</u>	PhD in specialty 05.17.11 "Technology of refractory non-metallic materials"
<u>Levon Mariia</u>	Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Scientific direction - morphology of the human digestive system
<u>Hubal Halyna Mykolaiivna</u>	Ph.D. in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Hajiyeva S., Mustafayeva Z., Hajiyev E., Babayeva S., Abbasov M. EVALUATION OF CHARACTERISTICS OF INTRODUCED POMEGRANATE (PUNICA GRANATUM L.) VARIETIES	10
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
2.	Xinxin Shuai, Nan Zhan ADVANCING SUSTAINABLE WASTEWATER TREATMENT: INTEGRATING MICROALGAE CULTIVATION AND RESOURCE RECOVERY	14
3.	Xinxin Shuai, Nan Zhan MICROALGAE AS A SUSTAINABLE FOOD SOURCE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE FACE OF GLOBAL FOOD SECURITY	18
4.	Xinxin Shuai, Nan Zhan TRANSFORMING ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY: AI APPLICATIONS IN MICROALGAE BIOFUEL AND REMEDIATION TECHNOLOGIES	22
5.	Xinxin Shuai, Nan Zhan AI-DRIVEN INNOVATIONS IN MICROALGAE BIOTECHNOLOGY: ENHANCING BIOFUEL PRODUCTION AND ENVIRONMENTAL HEALTH	25
6.	Соколовська О., Тининика А. СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МАТЕРІАЛІВ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРУ ЖИТЛОВОГО ПРОСТОРУ	28
ART HISTORY		
7.	Сафонік А. ТРАДИЦІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ ДЕКОРУ ДЛЯ АКСЕСУАРІВ	34
BIOLOGY		
8.	Hajiyev E., Asgarova R., Karimova Q., Hajiyeva S., Abbasov M. EFFECT OF SPILOCAEA OLEAGINEA DERIVATIVES ON PROLINE SYNTHESIS IN OLIVE GENOTYPES IN A NATURAL BACKGROUND	37

ECONOMY		
9.	Boldueva O., Kairachka N. DEVELOPMENT OF A PROGRAM FOR IMPLEMENTING DIGITALIZATION OF BUSINESS PROCESSES AT THE ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE STRATEGIC PLANNING	40
10.	Tkachenko S., Kairachka N. GLOBAL EXPERIENCE OF EUROCURRENCY TRADING ON THE FOREIGN EXCHANGE MARKET AS A PERSPECTIVE FOR THE INVOLVEMENT OF UKRAINIAN FINANCIAL INSTITUTIONS IN EUROMARKET PROCESSES	44
11.	Федченко Т.М., Мірясов Ю.О. ІНКЛЮЗИВНИЙ РИНОК ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ	46
GEOLOGY		
12.	Ішков В.В., Пащенко П.С., Козар М.А., Березняк О.О., Чечель П.О. ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВМІСТАМИ ВАНАДІЮ ТА ЗОЛЬНІСТЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С5 ШАХТИ "ПАВЛОГРАДСЬКА" (УКРАЇНА)	49
GOVERNANCE		
13.	Архипов О.О. ТЕЛЕМЕДИЦИНА ЯК ГАЛУЗЬ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ НЕЮ	87
14.	Корлякова І. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ	92
15.	Лелик Л.І., Фарович Р.Б. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	95
HISTORY		
16.	Тимченко В.М. УКРАЇНСЬКІ НЕВІЛЬНИКИ У КРИМУ ЗА 20-ИМ ТОМОМ КАДІАСКЕРСЬКИХ ДЕФТЕРІВ 1674-1675 РОКІВ ВІД Р. Х.	97

JURISPRUDENCE		
17.	Вовченко О.В. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ІНОЗЕМНИХ СУБСИДІЙ	107
18.	Кузьмін А.Р. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	111
19.	Ушинкіна О.А. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ	116
LIFE SAFETY		
20.	Какура І.В., Станкевич В.В., Костенко А.І., Федоришина О.М. ПРІОРИТЕТНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДОБРІВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ҐРУНТІВ - ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	119
MANAGEMENT, MARKETING		
21.	Гусак Ю.С., Бондар-Підгурська О.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ІНДУСТРІЇ 4.0	124
22.	Семенюк П.В. ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ МОДЕЛЕЙ ШІ В РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТІ	129
MEDICINE		
23.	Muminov D., Rakhmatullaev A. STUDY OF PHYSICAL ACTIVITY INDICATORS IN PATIENTS WITH CHF AND LIVER FIBROSIS	133
24.	Mykhailiuk M., Kovalchuk N., Yevtushenko V. METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING THE DISCIPLINE "HUMAN ANATOMY" TO STUDENTS OF HIGHER MEDICAL INSTITUTIONS IN THE REALITIES OF TODAY	134

25.	Petulko A., Donska Y., Vasylenko T., Garagulya I., Chuiko V. HPV AS ONE OF THE MAIN CAUSES OF CERVICAL CANCER	140
26.	Serheta I. INNOVATIVE APPROACHES TO OPTIMIZING THE TRAINING OF POSTGRADUATE STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	142
27.	Алієв Р.Б., Шаповалова А.С., Постернак С.С. COVID-19: ШКІРНІ ПРОЯВИ ТА ПРОБЛЕМИ	144
28.	Алієв Р.Б., Алієва Т.Ю., Наджафлі К. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ В ПРОФІЛАКТИЦІ МЕНІНГОКОКОВОЇ ІНФЕКЦІЇ СЕРОГРУПИ В	148
29.	Говор В.П., Давиденко О.М. ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ УСКЛАДНЕННЯ КЛІЩОВОГО ЕНЦЕФАЛІТУ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НОВІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ	151
30.	Давиденко О.М., Дягель Н.С. ІНФЕКЦІЙНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ, ЯКЕ ВІДРОДЖУЄТЬСЯ ЗНОВУ. ТУЛЯРЕМІЯ. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТИКИ ХВОРОБИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	153
31.	Пархоменко А.Р., Давиденко О.М. ЗВ'ЯЗОК HHV-8 З ВИНИКНЕННЯМ ЗЛОЯКІСНИХ НОВОУТВОРЕНЬ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	158
32.	Плевако М.В., Давиденко О.М. МЕТАПНЕВМОВІРУС ЛЮДИНИ, ЯК ПОШИРЕНА ПРИЧИНА ІНФЕКЦІЙ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	163
PEDAGOGY		
33.	Борисьонок М. ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО ПОМІЧНИКА AI ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ "НА УРОК" У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	168
34.	Брик Т., Григорова І., Ребрій І., Савченко О. ВКЛЮЧЕННЯ ЕТИМОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ КУРСАНТАМИ	172

35.	Донченко О.В., Холтобіна О.У., Шепельова Л.С. ВПЛИВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	175
36.	Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д., Галій А.І. СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО КОРЕКЦІЇ ШКІЛЬНИХ ТРУДНОЩІВ	177
37.	Малищик Л.Ю. МІСЦЕ ТВОРІВ М. КОЦЮБІНСЬКОГО ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ПРОГРАМАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗЗСО	181
38.	Олефір Н.В., Семеренко В.О. ПОНЯТТЯ "ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ" У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	185
39.	Сороколита О.В. БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНТЕГРАЦІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ	188
PHILOSOPHY		
40.	Пономаренко Т.О., Василенко В.А. ГЕНДЕРНА КОМУНІКАЦІЯ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	190
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
41.	Трифанов В., Луценко В., Соболяк О., Ло И., Луценко І. ВИКОРИСТАННЯ ЧАСОВИХ ТА СПЕКТРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АКУСТИЧНИХ ШУМІВ ПОВІТРЯНИХ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЇХ РОЗПІЗНАВАННЯ	194
PSYCHOLOGY		
42.	Ільїна Ю.Ю. ЧЕСНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО РЯТУВАЛЬНИКА	201
TECHNICAL SCIENCES		
43.	Akmuradov I., Kaimbaeva L., Ramazan K. MODERN STATE OF THE GOAT'S MILK CHILDREN'S NUTRITION MARKET IN KAZAKHSTAN	205

44.	Lu Zhang A HYBRID TRANSFORMER-CNN MODEL FOR ROAD DAMAGE DETECTION IN AUTONOMOUS DRIVING SYSTEMS	209
45.	Rui Zhang RESEARCH ON WINDPREDICTNET: ENHANCING PREDICTIVE MAINTENANCE FOR WIND TURBINES USING DEEP LEARNING	213
46.	Rui Zhang, Guiran Liu A LIGHTWEIGHT DUAL-ATTENTION NETWORK FOR URBAN VEGETATION CHANGE DETECTION IN REMOTE SENSING IMAGERY	218
47.	Rui Zhang RESEARCH ON AGRONET: UTILIZING DEEP LEARNING FOR CROP DISEASE DETECTION IN SMART AGRICULTURE	222
48.	Rui Zhang, Binrong Zhu A DEEP LEARNING-BASED APPROACH FOR REAL-TIME TRAFFIC FLOW PREDICTION USING MULTI-SENSOR DATA	228
49.	Tverdostup M. INDUCTANCE TO PULSE SEQUENCE CONVERTER	232
50.	Баласанян Г.А., Остапенко А.С., Семеній А.А. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ ОПАЛЕННЯ ЗА ІНЕРЦІЙНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ОПАЛЮВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ	236
51.	Динько А.Ю. СПІВСТАВЛЕННЯ ЛОГІКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ТА ЇХНІХ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБІГІВ ЗА ЗМІСТОМ У ТЕКСТОВИХ ДОКУМЕНТАХ	241
52.	Кашкевич С.О., Ластівка О.І., Дегтяр Ю.В. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ СИГНАЛЬНО- ЗАВАДОВОЇ ОБСТАНОВКИ В СИСТЕМАХ МІМО БЕЗПЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ	243
53.	Кашкевич С.О., Возниця А.С., Сімчук А.Ю. МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ	248

54.	Потапенко М.В., Шаршонь В.Л. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕЛЕКТРОГЕНЕРАЦІЇ СОНЯЧНИХ ПАНЕЛЕЙ	253
TRANSPORT		
55.	Mironov D., Valchyshyn O. THE USE OF GENERALIZED DIAGNOSTIC INDICATORS FOR ASSESSING THE TECHNICAL CONDITION OF VEHICLES DURING ACCIDENT INVESTIGATIONS	257

EVALUATION OF CHARACTERISTICS OF INTRODUCED POMEGRANATE (*PUNICA GRANATUM* L.) VARIETIES

Hajiyeva Sabina

Senior researcher
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Mustafayeva Ziyafat

Ph.D on Biological Sciences, Senior researcher
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Hajiyev Elchin

Ph.D. on Biological Sciences, Associate Professor, Head of department
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Babayeva Sevda

Ph.D on Biological Sciences, Senior researcher
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Abbasov Mehraj

Doctor of Biological Sciences, Associate Professor, Executive Director
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan
Research Institute of Fruit and Tea, Ministry of Agriculture, Guba, Azerbaijan

Pomegranate belongs to the *Punicaceae* family with one genus (*Punica*) and two species (*P. Protopunuca* Bolf. and *P. granatum* L.). According to Smith, *P. granatum* L. has $2n=18$ chromosomes. Pomegranate is one of the oldest cultivated plants among fruit plants. Despite its economic importance and high morphological diversity, it is underutilized in breeding programs. Since the pomegranate plant is drought tolerant, it can be planted in dry areas. In recent years, this fruit has been grown over large areas in a number of countries, especially on the Mediterranean coast (Morocco, Spain, Turkey, Tunisia, Egypt and Algeria) [1]. Levin's works believe that the origin of the pomegranate spread to other parts of the world, especially from the Transcaucasian-Caspian region (e.g. Turkey, Azerbaijan, Georgia and Iran) to Central Asia [4].

Attention to this plant is increasing because it is not only consumed as food, but simultaneously contains several groups of substances useful for the prevention of diseases, and is considered a functional product that has great benefits in human nutrition [3]. Recently, studies have been carried out using morphological and biochemical criteria to determine the degree of polymorphism of local pomegranate genotypes. Unfortunately, there are very few studies in the world studying the morpho-pomological characteristics of pomegranate genotypes [4, 7]. Characteristics based on

morphological parameters are usually used to solve breeding problems in pomegranate collections [4]. Although morphological characteristics depend on environmental conditions and agronomic practices, their characterization is a suggested first step before biochemical or molecular studies [3].

Specimens included in the collection are assessed at full productivity, and specimens with valuable traits are selected, propagated and recommended for cultivation on farms. The assessment of varieties and forms is carried out according to the methodology, paying attention to pomological characteristics and biological and economic indicators [6]. Our study used *P. granatum* L., one of two species of the genus *Punica*. Morpho-pomological and biochemical assessment was carried out on 5 randomly selected fruits.

The study examined fruit weight, fruit diameter, calyx diameter, fruit height, calyx height, fruit shape index, calyx index, peel thickness, peel weight, peel length, peel width, weight of 100 peels, juice yield, sugar, peel to fruit ratio weight, acidity, such signs have been studied. These attributes were assessed based on the international descriptor. Longitudinal features are identified by a numerical pargar.

Weight-related characteristics were measured with an electronic balance with a sensitivity of 0.01 g. The hardness of the seeds was determined with a special device (AGW, 0-200H). To do this, pomegranate seeds are attached to this device (after cleaning the fleshy part), and then the force with which the seeds are broken is measured by the movement of this instrument. The amount of sugar and water-soluble solids in pomegranate fruits was determined using a hand-held reflectometer.

Phenological observations were carried out on 3 varieties and forms, and the condition of the plants after the winter period was checked. The growing season begins with the swelling of leaves in March and flower buds in April. Flowering begins in early May, and sometimes continues until the first half of July. The beginning of fruit ripening coincides with September, the change in leaf color occurs in October, and the fall of leaves occurs in November. Our long-term observations have shown that vegetation occurs at different times, but at the same temperature. The beginning and end of the growing season were determined at a temperature of 10°C. Observations have shown that on branches bent under the weight of fruits, the fruits remain in the bush, protected from the sun and wind, and therefore there is no roughness or darkening of the skin, and the yield is high. The most deformed fruits are found on straight branches, since such branches are more exposed to wind and sunlight. The goal of the work is to collect a collection of introduced varieties, create and enrich the gene pool of the plantation, and study the biomorphological characteristics of varieties and forms that have valuable traits. As a result of research, the institute's staff created varieties and received a license for farming. A large number of new specimens were collected, studied and evaluated. The descriptor-based study examined the different characteristics of three introduced pomegranate varieties (Kazake, Vanderful, Malta).

The Kazake variety comes from Uzbekistan. Ripens in mid-October. This is one of the most common varieties in Uzbekistan. The fruit is medium-sized, 200 g, at home it reaches 250-300 g, sometimes 800-1100 g. Perhaps because in the conditions of the

Absheron Peninsula it bears fruit for the first year, we did not find very large fruits. In subsequent years, the weight of the fruit may correspond to the weight obtained at home. The shape of the fruit is a flattened tuber, the shape index is 1.16. The thickness of the shell is 4-5 mm, the proportion of fruit weight is 44.7%. There are 6 fleshy calyx teeth, closed and open, index 0.84. The degree of adhesion of grains to the endocarp and shell is weak. The color of the fruit is pinkish-crimson with small specks. Standard fruits are 60%. The color of the peel and its juice resembles dark cherries. Weight of 100 grains is 34 g, weight of 100 seeds is 4.97 g. The juice yield is 44.34% relative to the weight of the fruit. Sugar content 17.9%. (In his homeland this figure is 15-16%). Acidity – 1.8%, in the homeland the acidity is slightly less – 1.2-1.4%. G.A.A. is 9.94.

Wonderful is an American soft seed variety. The Wonderful variety accounts for 75% of pomegranate plantations in this country. The average fruit weight was 175 g. The color of the berry and juice is light pink. The juice yield is high – 59%. The taste is sweet. Case thickness 1.5 mm. The ratio of the shell to the weight of the fruit is 22.5. Weight of 100 seeds - 4.106 g; The weight of 100 gil is 29.25 g. The shape of the fruit is flat-tuberous, index 1.2. Calyx with 6 teeth, closed, sometimes open. Bowl index – 1.9. The degree of attachment of the fruit to the endocarp and peel is very weak. The sugar content of this American variety is indicated in the literature as 13.5-14%, and the acidity is 0.6-1.0%, and it is noted that compared to Tajikistan and Uzbekistan, the sugar content is lower and the acidity is higher. varieties grown in Azerbaijan. They attribute this to very high temperatures in the summer and autumn months in these republics. Our observations show the opposite. The percentage of sugar is higher in varieties grown in Azerbaijan. The percentage of sugar in the Wonderful variety was 16. In Tajikistan for the Wonderful variety these figures were 12%. However, the acidity is higher compared to samples grown in Azerbaijan and the countries we mentioned.

The origin of the Malta variety is Spain, the distribution area is the Absheron

Peninsula, the harvest time is mid-October (mid-season). According to the pomological characteristics of the fruit, the weight of the fruit is 156 g, the shape of the fruit is flat-lumpy, the color of the fruit skin is pink, the fruit shape index is 1.13; cup index 0.55; the shape of the base of the fruit is angular, the shape of the apex is convex, the teeth of the calyx are half-open, the degree of attachment of the scales to the endocarp is weak, the thickness of the peel is

3 mm. According to economic indicators, seed yield is 53.25%, pod length 9.75 mm, pod width 6 mm, seed length 7 mm, seed width 3 mm, seed weight. 100 pods - 31.8 g, weight of 100 seeds - 6 g, product shelf life - 3-4 months. According to biochemical indicators, the color of the juice is red, the juice yield is 35.6%, the ratio of peel to fruit weight is 48.2%, the taste is sweet and sour, the percentage of sugar is 18.4%. acidity 2.18%, glucoacidometric coefficient 8.25.

Referens

1. Akparov Z., Hajiyeva S., Abbasov M., Kaur S., Hamwiah A., Alsamman A.M., Hajiyev E., Babayeva S., Izzatullayeva V., Mustafayeva Z., Mehdiyeva S., Mustafayev O., Shahmuradov I., Kosarev P., Solovyev V., Salamov A., Jighly A. Two major chromosome evolution events with unrivalled conserved gene content in pomegranate. *Frontiers in Plant Science*, 2023,14, 1-12.
2. Hajiyeva S., Mustafayeva Z., Hajiyev E., Babayeva S., Abbasov, M. Characterization of newly introduced pomegranate varieties. *Advances in Biology & Earth Sciences*, 2024, 9(2), 267-272
3. Hajiyeva S.V., Akparov Z.I., Hasanov N.A., Mustafayeva Z.P., Hajiyev E.S., Mammadov A.T., Izzatullayeva V.I., S Babayeva.M., Sharifova S.S., Mammadov A.M., Abbasov M.A. ISSR Analysis of Variability of Cultivated Form and Varieties of Pomegranate (*Punica granatum* L.) from Azerbaijan *Russian Journal of Genetics* 2018, v. 54 № (2), 188-197
4. Levin GM (1994) Pomegranate (*Punica granatum* L.) plant genetic resource in Turkmenistan. *Plant Gen. Resour. News.* 97: 31–36.
5. Mars M., Marrakchi M. Diversity of pomegranate (*Punica granatum* L.) germplasm in Tunisia. *Gen. Reso. Crop Evol.* 1999, 46, 461–467.
6. Messaud M. et al. 1997. Description of grenade, 1997, 1-17
7. Sarkhosh A., Zamani Z., Fatahi R., Ebadi A. (2005) Analysis of some quantitative and qualitative traits in pomegranate genotypes. *J. Sci. Technol. Agri. Nat. Res.* 2005, 4, 147–159

ADVANCING SUSTAINABLE WASTEWATER TREATMENT: INTEGRATING MICROALGAE CULTIVATION AND RESOURCE RECOVERY

Xinxin Shuai,

The Royal Melbourne Institute of Technology

Nan Zhan,

The Royal Melbourne Institute of Technology

The global challenge of water scarcity and environmental pollution has prompted a paradigm shift in wastewater treatment approaches. Traditional wastewater treatment methods, while effective in removing pollutants, often overlook the potential for resource recovery and circular economy principles. In recent years, the integration of microalgae cultivation into wastewater treatment processes has emerged as a promising solution, offering multiple benefits including nutrient removal, biomass production, and carbon dioxide sequestration. This paper explores the latest advancements in microalgae-based wastewater treatment systems, focusing on their potential to revolutionize urban water management while contributing to sustainable resource utilization and climate change mitigation [1,2,3,4,5].

The concept of using microalgae for wastewater treatment is not new, but recent technological advancements and a growing emphasis on sustainability have renewed interest in this approach. Microalgae possess a remarkable ability to assimilate nutrients such as nitrogen and phosphorus from wastewater, effectively purifying the water while producing valuable biomass [3]. This dual functionality addresses two critical environmental challenges simultaneously: water pollution and the need for sustainable biomass production for various applications, including biofuels and high-value compounds [7]. The integration of microalgae cultivation with wastewater treatment represents a shift towards more holistic, nature-based solutions in environmental engineering.

Acién et al. provide a comprehensive analysis of the potential for microalgae in urban wastewater treatment, addressing the question of how realistic a contribution this approach can make to significant urban wastewater management [11,13]. Their research highlights the efficiency of microalgae in removing nutrients from wastewater, with removal rates often exceeding 90% for both nitrogen and phosphorus. Moreover, the study emphasizes the potential for scaling up these systems to handle large volumes of urban wastewater, suggesting that microalgae-based treatment could indeed play a significant role in future urban water management strategies. The ability of microalgae to thrive in wastewater environments while providing effective treatment presents a unique opportunity to transform waste streams into valuable resources [6,8,9,10].

One of the most promising aspects of microalgae-based wastewater treatment is its potential contribution to the circular economy. The biomass produced during the treatment process can be utilized for various applications, creating a closed-loop system that maximizes resource efficiency. Chen et al. explore the potential of using microalgae cultivated in wastewater for biofuel production, highlighting the dual benefits of wastewater treatment and renewable energy generation [7]. This approach not only reduces the environmental impact of wastewater discharge but also provides a sustainable alternative to fossil fuels, addressing multiple environmental challenges simultaneously.

The integration of CO₂ capture with microalgae-based wastewater treatment further enhances the environmental benefits of this approach. Razzak et al. provide a comprehensive review of integrated systems combining CO₂ capture, wastewater treatment, and biofuel production using microalgae [3,14]. By utilizing CO₂ from industrial emissions or other sources, these systems can significantly enhance microalgae growth rates while simultaneously mitigating greenhouse gas emissions. This synergistic approach demonstrates the potential for microalgae cultivation to address multiple environmental challenges concurrently, offering a holistic solution to water, energy, and climate issues.

Recent advancements in microalgae strain selection and genetic engineering have further improved the efficiency and applicability of microalgae-based wastewater treatment systems [11,13,15]. Ishika et al. discuss the potential of saline microalgae co-cultivation for sustainable biofuel production, highlighting the opportunity to utilize saline or brackish wastewater streams that are unsuitable for conventional treatment methods [5]. This approach not only expands the range of wastewater sources that can be treated but also reduces the pressure on freshwater resources for microalgae cultivation. Similarly, Doan et al. investigate the implications of hypersaline systems for microalgal biomass production, demonstrating the feasibility of utilizing extreme environments for wastewater treatment and resource recovery [9].

The application of artificial intelligence and machine learning techniques is revolutionizing the optimization and management of microalgae-based wastewater treatment systems. Chen et al. demonstrate the use of machine learning algorithms to assess the global potential for carbon sequestration and bioenergy production from microalgae cultivation, including applications in wastewater treatment [16]. These advanced modeling techniques enable more accurate predictions of system performance under various conditions, facilitating the design of more efficient and resilient treatment facilities. Furthermore, the integration of Internet of Things (IoT) technologies with microalgae cultivation systems allows for real-time monitoring and adaptive control, optimizing nutrient removal and biomass production processes [17].

Despite the numerous advantages of microalgae-based wastewater treatment, several challenges must be addressed to ensure widespread adoption and long-term success. One significant hurdle is the energy consumption associated with harvesting and processing microalgal biomass. Chen et al. provide a comprehensive review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production, highlighting the need for more energy-efficient harvesting and processing

technologies [12]. Addressing these energy challenges is crucial for ensuring the overall sustainability and economic viability of microalgae-based wastewater treatment systems.

Another important consideration is the potential for utilizing non-arable lands for large-scale microalgae cultivation in conjunction with wastewater treatment. Tahir et al. explore emerging trends in algae farming on non-arable lands, discussing the potential for resource reclamation and mitigation of climate change-driven food security challenges [4]. This approach not only addresses land use concerns but also offers opportunities for rehabilitating degraded or marginal lands through nutrient-rich wastewater application and microalgae cultivation.

In conclusion, the integration of microalgae cultivation into wastewater treatment processes represents a paradigm shift in urban water management and resource recovery. By harnessing the unique capabilities of microalgae, we can transform wastewater treatment facilities from mere pollution control systems into hubs of resource generation and environmental restoration. The multifaceted benefits of this approach, including improved water quality, biomass production, carbon sequestration, and the potential for circular economy implementation, make it a compelling solution for addressing multiple global environmental challenges. As we continue to refine and scale up these technologies, the vision of sustainable, resilient, and resource-efficient urban water systems becomes increasingly attainable. The future of wastewater treatment lies not just in pollution removal but in the intelligent and sustainable utilization of our water resources, with microalgae playing a central role in this transformation [18,19].

References:

- [1] Kay, R. A., & Barton, L. L. (1991). Microalgae as food and supplement. *Critical reviews in food science & nutrition*, 30(6), 555-573.
- [2] Chen, C., Tang, T., Shi, Q., et al. (2022a). The potential and challenge of microalgae as promising future food sources. *Trends in Food Science & Technology*, 126, 99-112.
- [3] Razzak, S. A., Hossain, M. M., Lucky, R. A., et al. (2013). Integrated CO₂ capture, wastewater treatment and biofuel production by microalgae culturing—a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 27, 622-653.
- [4] Tahir, F., Ashfaq, H., Khan, A. Z., Amin, M., Akbar, I., Malik, H. A., ... & Malik, S. (2024). Emerging trends in algae farming on non-arable lands for resource reclamation, recycling, and mitigation of climate change-driven food security challenges. *Reviews in Environmental Science and Bio/Technology*, 1-28.
- [5] Ishika, T., Moheimani, N. R., & Bahri, P. A. (2017). Sustainable saline microalgae co-cultivation for biofuel production: a critical review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 78, 356-368.
- [6] Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae as a future food source. *Biotechnology advances*, 41, 107536.

- [7] Chen, G., Zhao, L., & Qi, Y. (2015). Enhancing the productivity of microalgae cultivated in wastewater toward biofuel production: a critical review. *Applied Energy*, 137, 282-291.
- [8] Brennan, L., & Owende, P. (2010). Biofuels from microalgae—a review of technologies for production, processing, and extractions of biofuels and co-products. *Renewable and sustainable energy reviews*, 14(2), 557-577.
- [9] Doan, Q. C., Moheimani, N. R., Mastrangelo, A. J., & Lewis, D. M. (2012). Microalgal biomass for bioethanol fermentation: implications for hypersaline systems with an industrial focus. *Biomass and Bioenergy*, 46, 79-88.
- [10] Chen, C., Tang, T., Shi, Q., et al. (2022a). The potential and challenge of microalgae as promising future food sources. *Trends in Food Science & Technology*, 126, 99-112.
- [11] Acién, F. G., Gómez-Serrano, C., Morales-Amaral, M. D. M., et al. (2016). Wastewater treatment using microalgae: how realistic a contribution might it be to significant urban wastewater treatment? *Applied microbiology and biotechnology*, 100(9), 9013-9022.
- [12] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. *Sustainability*, 13(16), 8873.
- [13] Acién, F. G., Gómez-Serrano, C., Morales-Amaral, M. D. M., et al. (2016). Wastewater treatment using microalgae: how realistic a contribution might it be to significant urban wastewater treatment? *Applied microbiology and biotechnology*, 100(9), 9013-9022.
- [14] Razzak, S. A., Hossain, M. M., Lucky, R. A., et al. (2013). Integrated CO₂ capture, wastewater treatment and biofuel production by microalgae culturing—a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 27, 622-653.
- [15] Zhang, X., Soe, A. N., Dong, S., Chen, M., Wu, M., & Htwe, T. (2024). Urban Resilience through Green Roofing: A Literature Review on Dual Environmental Benefits. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 536, p. 01023). EDP Sciences.
- [16] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. *Science of The Total Environment*, 948, 174462.
- [17] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In *International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021)* (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.
- [18] Wang, Z., Zhu, Y., Chen, M., Liu, M., & Qin, W. (2024). LLM Connection Graphs for Global Feature Extraction in Point Cloud Analysis. *Applied Science and Biotechnology Journal for Advanced Research*, 3(4), 10-16.
- [19] Chen, M. (2023). *Investigating the Influence of Interannual Precipitation Variability on Terrestrial Ecosystem Productivity* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

MICROALGAE AS A SUSTAINABLE FOOD SOURCE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE FACE OF GLOBAL FOOD SECURITY

Xinxin Shuai,

The Royal Melbourne Institute of Technology

Nan Zhan,

The Royal Melbourne Institute of Technology

As the global population continues to grow and climate change threatens traditional agriculture, the search for sustainable and nutritious food sources has become increasingly urgent. Microalgae, with their high nutritional value, rapid growth rates, and ability to thrive in diverse environments, have emerged as a promising solution to address global food security challenges. This paper explores the potential of microalgae as a future food source, examining recent advancements in cultivation techniques, nutritional research, and the challenges that must be overcome to scale up production and increase consumer acceptance [1,2,3,5].

The use of microalgae as a food source has a long history, with species like *Spirulina* being consumed for centuries in certain cultures. However, modern scientific understanding of microalgae's nutritional properties and cultivation techniques has opened up new possibilities for their widespread use in addressing global nutritional needs. Kay and Barton provide an early but comprehensive review of microalgae as food and supplements, highlighting their rich nutrient profiles and potential health benefits [1]. This foundational work has paved the way for more recent investigations into the role of microalgae in future food systems.

Torres-Tiji et al. offer a contemporary perspective on microalgae as a future food source, emphasizing their potential to provide essential nutrients, including proteins, lipids, vitamins, and minerals [6]. Their research highlights the exceptional protein quality of many microalgae species, with amino acid profiles that compare favorably to traditional protein sources such as eggs and soybeans. Moreover, microalgae are rich in omega-3 fatty acids, particularly eicosapentaenoic acid (EPA) and docosahexaenoic acid (DHA), which are crucial for human health but often lacking in plant-based diets. This nutritional density, combined with the ability to cultivate microalgae in controlled environments, positions them as a potentially crucial component of future food security strategies.

One of the most compelling aspects of microalgae as a food source is their sustainability and resource efficiency. Unlike traditional crops, microalgae can be cultivated on non-arable lands, reducing competition for agricultural space. Tahir et al. explore emerging trends in algae farming on non-arable lands, highlighting the potential for resource reclamation and mitigation of climate change-driven food security challenges [4]. This approach not only addresses land use concerns but also

offers opportunities for producing food in areas previously considered unsuitable for agriculture. Furthermore, microalgae cultivation requires significantly less water than conventional agriculture, with some closed systems allowing for water recycling and reuse [8].

The integration of microalgae cultivation with other environmental technologies offers exciting possibilities for creating synergistic food production systems. Chen et al. investigate the potential of cultivating microalgae in wastewater for biofuel production, an approach that could be adapted for food-grade microalgae production in specially designed systems [7]. This integration of food production with waste management and resource recovery exemplifies the circular economy principles that will be crucial for future sustainable food systems [9,11]. Similarly, Razzak et al. review integrated systems combining CO₂ capture, wastewater treatment, and microalgae cultivation, highlighting the potential for microalgae to address multiple environmental challenges while producing valuable biomass [3,14].

Despite the promising potential of microalgae as a food source, several challenges must be addressed to realize their full potential. Chen et al. provide a comprehensive analysis of the potential and challenges of microalgae as future food sources, highlighting issues such as scalability, production costs, and consumer acceptance [2,10]. One significant hurdle is the need for more efficient and cost-effective cultivation and processing technologies. Brennan and Owende review various technologies for microalgae production, processing, and extraction, emphasizing the need for innovation to make large-scale production economically viable [8].

Another critical challenge is consumer acceptance and regulatory approval. While certain microalgae species like *Spirulina* and *Chlorella* are already widely consumed as supplements, broader acceptance of microalgae as a mainstream food ingredient will require extensive education and marketing efforts. Additionally, regulatory frameworks must be developed to ensure the safety and quality of microalgae-based food products, particularly as new species and cultivation methods are introduced [12,13,15].

The application of advanced technologies, including artificial intelligence and machine learning, is poised to revolutionize microalgae cultivation for food production. Chen et al. demonstrate the use of machine learning algorithms to assess the global potential for microalgae cultivation on marginal lands, an approach that could be adapted to optimize food-grade microalgae production [16]. These advanced modeling techniques can help identify ideal cultivation locations, predict yields, and optimize growth conditions, potentially reducing costs and improving the consistency of microalgae production [17].

Climate change presents both challenges and opportunities for microalgae as a food source. Chen's doctoral research investigates the influence of interannual precipitation variability on terrestrial ecosystem productivity, insights that could be applied to understanding and mitigating the impacts of climate change on microalgae cultivation systems [18, 19]. The ability of certain microalgae species to thrive in extreme environments, as explored by Doan et al. in their study of hypersaline systems, suggests

that microalgae could play a crucial role in food production in areas affected by climate change-induced salinization or water scarcity [9].

Looking to the future, the integration of microalgae into diverse food products and production systems holds immense potential. From protein-rich meat alternatives to functional food ingredients, the versatility of microalgae offers numerous opportunities for innovation in the food industry. The development of novel cultivation systems, such as the integration of microalgae production with urban agriculture or vertical farming, could further enhance the sustainability and resilience of our food systems.

In conclusion, microalgae represent a promising and multifaceted solution to the global challenge of food security in the face of climate change and population growth. Their exceptional nutritional profile, resource efficiency, and adaptability to diverse environments make them a compelling option for sustainable food production. While significant challenges remain in scaling up production and gaining widespread consumer acceptance, ongoing research and technological advancements are steadily bringing us closer to a future where microalgae play a central role in our food systems. By continuing to invest in research, development, and public education, we can harness the full potential of microalgae to create more resilient, sustainable, and nutritious food sources for future generations.

References:

- [1] Kay, R. A., & Barton, L. L. (1991). Microalgae as food and supplement. *Critical reviews in food science & nutrition*, 30(6), 555-573.
- [2] Chen, C., Tang, T., Shi, Q., et al. (2022a). The potential and challenge of microalgae as promising future food sources. *Trends in Food Science & Technology*, 126, 99-112.
- [3] Razzak, S. A., Hossain, M. M., Lucky, R. A., et al. (2013). Integrated CO₂ capture, wastewater treatment and biofuel production by microalgae culturing—a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 27, 622-653.
- [4] Tahir, F., Ashfaq, H., Khan, A. Z., Amin, M., Akbar, I., Malik, H. A., ... & Malik, S. (2024). Emerging trends in algae farming on non-arable lands for resource reclamation, recycling, and mitigation of climate change-driven food security challenges. *Reviews in Environmental Science and Bio/Technology*, 1-28.
- [5] Ishika, T., Moheimani, N. R., & Bahri, P. A. (2017). Sustainable saline microalgae co-cultivation for biofuel production: a critical review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 78, 356-368.
- [6] Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae as a future food source. *Biotechnology advances*, 41, 107536.
- [7] Chen, G., Zhao, L., & Qi, Y. (2015). Enhancing the productivity of microalgae cultivated in wastewater toward biofuel production: a critical review. *Applied Energy*, 137, 282-291.
- [8] Brennan, L., & Owende, P. (2010). Biofuels from microalgae—a review of technologies for production, processing, and extractions of biofuels and co-products. *Renewable and sustainable energy reviews*, 14(2), 557-577.

- [9] Doan, Q. C., Moheimani, N. R., Mastrangelo, A. J., & Lewis, D. M. (2012). Microalgal biomass for bioethanol fermentation: implications for hypersaline systems with an industrial focus. *Biomass and Bioenergy*, 46, 79-88.
- [10] Chen, C., Tang, T., Shi, Q., et al. (2022a). The potential and challenge of microalgae as promising future food sources. *Trends in Food Science & Technology*, 126, 99-112.
- [11] Acién, F. G., Gómez-Serrano, C., Morales-Amaral, M. D. M., et al. (2016). Wastewater treatment using microalgae: how realistic a contribution might it be to significant urban wastewater treatment? *Applied microbiology and biotechnology*, 100(9), 9013-9022.
- [12] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. *Sustainability*, 13(16), 8873.
- [13] Acién, F. G., Gómez-Serrano, C., Morales-Amaral, M. D. M., et al. (2016). Wastewater treatment using microalgae: how realistic a contribution might it be to significant urban wastewater treatment? *Applied microbiology and biotechnology*, 100(9), 9013-9022.
- [14] Razzak, S. A., Hossain, M. M., Lucky, R. A., et al. (2013). Integrated CO₂ capture, wastewater treatment and biofuel production by microalgae culturing—a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 27, 622-653.
- [15] Zhang, X., Soe, A. N., Dong, S., Chen, M., Wu, M., & Htwe, T. (2024). Urban Resilience through Green Roofing: A Literature Review on Dual Environmental Benefits. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 536, p. 01023). EDP Sciences.
- [16] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. *Science of The Total Environment*, 948, 174462.
- [17] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In *International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021)* (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.
- [18] Wang, Z., Zhu, Y., Chen, M., Liu, M., & Qin, W. (2024). LLM Connection Graphs for Global Feature Extraction in Point Cloud Analysis. *Applied Science and Biotechnology Journal for Advanced Research*, 3(4), 10-16.
- [19] Chen, M. (2023). *Investigating the Influence of Interannual Precipitation Variability on Terrestrial Ecosystem Productivity* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

TRANSFORMING ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY: AI APPLICATIONS IN MICROALGAE BIOFUEL AND REMEDIATION TECHNOLOGIES

Xinxin Shuai,

The Royal Melbourne Institute of Technology

Nan Zhan,

The Royal Melbourne Institute of Technology

In the face of escalating global challenges such as food insecurity and climate change, innovative solutions are urgently needed. Microalgae have emerged as a promising multifaceted approach to address these interconnected issues. This paper explores the potential of microalgae as a sustainable food source and a tool for climate change mitigation, examining recent advancements in cultivation techniques, nutritional research, and carbon sequestration potential.

The exploration of microalgae as a food source has a long history, with early research recognizing their nutritional value. Kay and Barton's seminal work in 1991 highlighted the potential of microalgae as food and supplements, setting the foundation for future research [1]. Building on this, recent studies have further emphasized the role of microalgae in future food systems. Chen et al. provide a comprehensive analysis of the potential and challenges of microalgae as promising future food sources, discussing their rich nutrient profiles and the need for technological advancements in cultivation and processing [2,3]. Torres-Tiji et al. reinforce this potential, highlighting the high-quality protein and complete amino acid profiles of many microalgae species [6].

The sustainability of microalgae cultivation, particularly on non-arable lands, offers a compelling solution to land use challenges in food production. Tahir et al. explore emerging trends in algae farming on non-arable lands, discussing the potential for resource reclamation and mitigating climate change-driven food security issues [4]. This approach not only addresses land scarcity but also opens up new possibilities for food production in previously unsuitable areas. The adaptability of microalgae to various environments is further highlighted by Ishika et al., who discuss the potential of sustainable saline microalgae co-cultivation, potentially utilizing water resources unsuitable for traditional agriculture [5].

Beyond food production, microalgae show great promise in climate change mitigation through carbon sequestration and biofuel production. Razzak et al. review integrated systems combining CO₂ capture, wastewater treatment, and biofuel production using microalgae, showcasing the multifaceted environmental benefits of this approach [3]. Chen et al. explore methods for enhancing microalgae productivity in wastewater-based systems for biofuel production, demonstrating the potential for

integrating waste management with energy production [7]. Brennan and Owende provide a comprehensive review of technologies for production, processing, and extraction of biofuels from microalgae, highlighting the potential for sustainable energy production [8].

The energy efficiency of microalgae cultivation and processing is a critical consideration for ensuring the overall sustainability of microalgae-based solutions. Chen et al. provide a comprehensive review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production, emphasizing the need for more energy-efficient technologies [9,10]. Addressing these energy challenges is crucial for realizing the full potential of microalgae in both food and fuel production.

Recent technological advancements are rapidly enhancing our ability to optimize microalgae cultivation and utilization. Chen et al. demonstrate the use of machine learning algorithms to assess the global potential for carbon sequestration and bioenergy production from microalgae cultivation on marginal lands [11]. This innovative approach not only identifies optimal locations for microalgae farms but also predicts potential yields and environmental impacts with unprecedented accuracy. Furthermore, Chen's work on annual precipitation forecasting using genetic algorithms and neural networks showcases the potential for advanced modeling techniques in predicting optimal conditions for microalgae growth [12].

The integration of microalgae cultivation with environmental monitoring and renewable energy systems presents exciting opportunities for sustainable development. Dong et al.'s study on solar radiation characteristics in Shanghai provides valuable insights for optimizing photosynthetic efficiency in microalgae cultivation [13]. This integration of climate data with cultivation strategies could significantly enhance the productivity and sustainability of microalgae-based systems.

In conclusion, microalgae offer a unique opportunity to address food security and climate change mitigation simultaneously. Their versatility in food production, carbon sequestration, and biofuel generation positions them as key players in future sustainable development strategies. However, realizing the full potential of microalgae will require continued interdisciplinary research, technological innovation, and supportive policy frameworks. By integrating microalgae-based solutions into our food systems and climate change mitigation strategies, we can work towards a more sustainable and resilient future.

References:

- [1] Kay, R. A., & Barton, L. L. (1991). Microalgae as food and supplement. *Critical reviews in food science & nutrition*, 30(6), 555-573.
- [2] Chen, C., Tang, T., Shi, Q., et al. (2022a). The potential and challenge of microalgae as promising future food sources. *Trends in Food Science & Technology*, 126, 99-112.
- [3] Razzak, S. A., Hossain, M. M., Lucky, R. A., et al. (2013). Integrated CO₂ capture, wastewater treatment and biofuel production by microalgae culturing—a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 27, 622-653.

[4] Tahir, F., Ashfaq, H., Khan, A. Z., Amin, M., Akbar, I., Malik, H. A., ... & Malik, S. (2024). Emerging trends in algae farming on non-arable lands for resource reclamation, recycling, and mitigation of climate change-driven food security challenges. *Reviews in Environmental Science and Bio/Technology*, 1-28.

[5] Ishika, T., Moheimani, N. R., & Bahri, P. A. (2017). Sustainable saline microalgae co-cultivation for biofuel production: a critical review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 78, 356-368.

[6] Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae as a future food source. *Biotechnology advances*, 41, 107536.

[7] Chen, G., Zhao, L., & Qi, Y. (2015). Enhancing the productivity of microalgae cultivated in wastewater toward biofuel production: a critical review. *Applied Energy*, 137, 282-291.

[8] Brennan, L., & Owende, P. (2010). Biofuels from microalgae—a review of technologies for production, processing, and extractions of biofuels and co-products. *Renewable and sustainable energy reviews*, 14(2), 557-577.

[9] Doan, Q. C., Moheimani, N. R., Mastrangelo, A. J., & Lewis, D. M. (2012). Microalgal biomass for bioethanol fermentation: implications for hypersaline systems with an industrial focus. *Biomass and Bioenergy*, 46, 79-88.

[10] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. *Sustainability*, 13(16), 8873.

[11] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. *Science of The Total Environment*, 948, 174462.

[12] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In *International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021)* (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.

[13] Dong, S., Xu, T., & Chen, M. (2022, October). Solar radiation characteristics in Shanghai. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2351, No. 1, p. 012016). IOP Publishing.

AI-DRIVEN INNOVATIONS IN MICROALGAE BIOTECHNOLOGY: ENHANCING BIOFUEL PRODUCTION AND ENVIRONMENTAL HEALTH

Xinxin Shuai,

The Royal Melbourne Institute of Technology

Nan Zhan,

The Royal Melbourne Institute of Technology

The intersection of microalgae biotechnology and artificial intelligence (AI) presents unprecedented opportunities for addressing global challenges in sustainable energy production and environmental remediation. This paper explores the latest advancements in microalgae research and applications, focusing on how AI and machine learning techniques are revolutionizing biofuel production, wastewater treatment, and carbon sequestration efforts.

The potential of microalgae in biotechnology has been recognized for decades, with early studies such as Kay and Barton's 1991 review highlighting their nutritional and industrial applications [1]. Recent research has expanded on this foundation, exploring diverse applications of microalgae in sustainable development. Chen et al. provide a comprehensive analysis of microalgae as future food sources, emphasizing the need for technological advancements in cultivation and processing [2]. This multifaceted approach to microalgae utilization sets the stage for integrating advanced technologies like AI to optimize production and application processes.

The integration of CO₂ capture, wastewater treatment, and biofuel production using microalgae represents a synergistic approach to environmental challenges. Razzak et al. review these integrated systems, highlighting the potential for microalgae to address multiple environmental issues simultaneously [3]. The application of AI in optimizing these complex systems could significantly enhance their efficiency and scalability.

Advancements in cultivation techniques, particularly on non-arable lands, are crucial for the widespread adoption of microalgae-based solutions. Tahir et al. discuss emerging trends in algae farming on non-arable lands, emphasizing the potential for resource reclamation and climate change mitigation [4]. AI-driven predictive models could play a pivotal role in identifying optimal locations and conditions for such cultivation efforts, maximizing productivity while minimizing environmental impact.

The development of sustainable biofuels from microalgae remains a key area of research. Ishika et al. provide a critical review of sustainable saline microalgae co-cultivation for biofuel production, highlighting the potential of halotolerant species in reducing freshwater demand [5]. Chen et al. explore methods for enhancing microalgae productivity in wastewater-based systems for biofuel production, demonstrating the potential for integrating waste management with energy production [7]. The

application of AI in these contexts could optimize growth conditions, predict yields, and enhance overall system efficiency.

Brennan and Owende offer a comprehensive review of technologies for production, processing, and extraction of biofuels from microalgae [8]. The integration of AI with these technologies could revolutionize the industry, enabling real-time optimization of production processes and predictive maintenance of equipment. Furthermore, Doan et al.'s investigation into microalgal biomass production in hypersaline systems opens up possibilities for utilizing extreme environments in biofuel production [9], where AI could be instrumental in managing the complex parameters of such systems.

Energy efficiency in microalgae cultivation and processing is crucial for the sustainability of these biotechnological applications. Chen et al. provide a detailed review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production [10]. AI-driven energy management systems could significantly reduce energy consumption, optimizing the overall sustainability of microalgae-based processes.

The application of machine learning in assessing the global potential for carbon sequestration and bioenergy production from microalgae cultivation on marginal lands, as demonstrated by Chen et al. [11], represents a significant advancement in the field. This approach not only identifies optimal cultivation sites but also predicts potential yields and environmental impacts, showcasing the power of AI in large-scale planning and optimization of microalgae biotechnology.

Advanced modeling techniques, such as the genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP) approach used by Chen for annual precipitation forecasting [12], could be adapted to predict and optimize various aspects of microalgae cultivation and processing. These AI-driven models could enhance our ability to manage complex biological systems in changing environmental conditions.

The integration of climate data, such as the solar radiation characteristics studied by Dong et al. [13], with AI-driven cultivation strategies could significantly enhance the productivity and sustainability of microalgae-based systems. By leveraging AI to analyze and predict environmental conditions, we can optimize photosynthetic efficiency and overall system performance.

In conclusion, the integration of artificial intelligence with microalgae biotechnology represents a powerful approach to addressing global challenges in sustainable energy production and environmental remediation. From optimizing cultivation conditions and biofuel production processes to enhancing carbon sequestration efforts and wastewater treatment, AI has the potential to revolutionize every aspect of microalgae applications. As we continue to advance these technologies, the synergy between AI and microalgae biotechnology promises to play a crucial role in our transition to a more sustainable and environmentally friendly future. However, realizing this potential will require continued interdisciplinary collaboration, substantial investment in research and development, and supportive policy frameworks to drive innovation and implementation on a global scale.

References:

- [1] Kay, R. A., & Barton, L. L. (1991). Microalgae as food and supplement. *Critical reviews in food science & nutrition*, 30(6), 555-573.
- [2] Chen, C., Tang, T., Shi, Q., et al. (2022a). The potential and challenge of microalgae as promising future food sources. *Trends in Food Science & Technology*, 126, 99-112.
- [3] Razzak, S. A., Hossain, M. M., Lucky, R. A., et al. (2013). Integrated CO₂ capture, wastewater treatment and biofuel production by microalgae culturing—a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 27, 622-653.
- [4] Tahir, F., Ashfaq, H., Khan, A. Z., Amin, M., Akbar, I., Malik, H. A., ... & Malik, S. (2024). Emerging trends in algae farming on non-arable lands for resource reclamation, recycling, and mitigation of climate change-driven food security challenges. *Reviews in Environmental Science and Bio/Technology*, 1-28.
- [5] Ishika, T., Moheimani, N. R., & Bahri, P. A. (2017). Sustainable saline microalgae co-cultivation for biofuel production: a critical review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 78, 356-368.
- [6] Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae as a future food source. *Biotechnology advances*, 41, 107536.
- [7] Chen, G., Zhao, L., & Qi, Y. (2015). Enhancing the productivity of microalgae cultivated in wastewater toward biofuel production: a critical review. *Applied Energy*, 137, 282-291.
- [8] Brennan, L., & Owende, P. (2010). Biofuels from microalgae—a review of technologies for production, processing, and extractions of biofuels and co-products. *Renewable and sustainable energy reviews*, 14(2), 557-577.
- [9] Doan, Q. C., Moheimani, N. R., Mastrangelo, A. J., & Lewis, D. M. (2012). Microalgal biomass for bioethanol fermentation: implications for hypersaline systems with an industrial focus. *Biomass and Bioenergy*, 46, 79-88.
- [10] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. *Sustainability*, 13(16), 8873.
- [11] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. *Science of The Total Environment*, 948, 174462.
- [12] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In *International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021)* (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.
- [13] Dong, S., Xu, T., & Chen, M. (2022, October). Solar radiation characteristics in Shanghai. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2351, No. 1, p. 012016). IOP Publishing.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МАТЕРІАЛІВ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРУ ЖИТЛОВОГО ПРОСТОРУ

Соколовська Олена

Магістр кафедри дизайну

Харківський національний педагогічний університет

Тининика Анастасія

Доцент кафедри дизайну

Харківський національний педагогічний університет

Розробка естетично привабливої форми без урахування функціональності веде до отримання поверхневого вирішення у інтер'єрі, а дотримання виключно функціональних аспектів обмежує досягнення художньої цілісності простору. Архітектурна діяльність, таким чином, характеризується постійним балансуванням між функцією та формою, що є ключовим аспектом у пошуках оптимального рішення. Професіоналізм в архітектурі проявляється у здатності поєднувати знання функціональних вимог із гнучким підходом, який дозволяє задовольняти не тільки утилітарні, але й естетичні та духовні потреби. Естетичні якості простору оцінюються через його візуальне сприйняття під час руху, тоді як зручність може бути оцінена лише в процесі безпосереднього користування.

За словами німецького архітектора В. Гропіуса: «Історична місія архітекторів завжди полягала в тому, щоб привести всі предметні форми людського середовища в таку органічну підпорядкованість, що зв'язало б їх у гармонійний простір для життя», очевидним є те, що головним завданням при проектуванні інтер'єрів житлового простору виступає формування комфортних умов через функціональну й естетичну його організацію [1].

Прогрес швидко рухається вперед, помітно це і у сфері дизайну. З'являються нові і нові матеріали, які активно використовуються у створенні інтер'єрів нарівні з традиційними, всім звичними. Сучасні матеріали в дизайні інтер'єру мають переваги завдяки своїм властивостям або зовнішньому вигляду, тому застосування їх цілком обґрунтоване.

Сучасні тенденції та технології в інтер'єрному дизайні надають архітекторам і дизайнерам великий вибір можливостей. Використання різноманітних оздоблювальних матеріалів, доступних на ринку, у поєднанні з креативним підходом дозволяє зробити інтер'єр не лише функціональним, але й естетично унікальним і неповторним. Тобто здатність дизайнерів втілювати у своїх ідеях креативність, оригінальність та прагматизм є ключовим показником якості в індустрії дизайну інтер'єрів. Високоякісний дизайн також враховує екологічність, використання екологічно чистих матеріалів та енергозберігаючих

технологій. Розглянемо деякі новітні оздоблювальні матеріали в дизайні сучасних інтер'єрів.

На ринку оздоблювальних матеріалів можна спостерігати кілька різноспрямованих тенденцій. Зростає популярність таких оздоблювальних матеріалів як гнучкий камінь (імітує за фактурою різноманітні породи натурального каменю, проте має гнучкість і легкість, що дозволяє без проблем використовувати його для оздоблювальних робіт), акриловий камінь декоративні штукатурки, флокові покриття та синтетичні смоли, квітучі шпалери та деревний композит. Ще одне нововведення, яке входить у сучасні матеріали для дизайну інтер'єр – розумне скло. Воно може змінювати свої характеристики в залежності від впливу зовнішніх факторів, також може міняти оптичні властивості під впливом температури чи світла. Використовують його як для скління вікон, так і для створення різних скляних перегородок всередині приміщення.

У пошуках нових форм, кольорів, фактур дизайнери знаходять незвичайні рішення. Так на ринок вийшли 3D-друковані будівельні матеріали. Технологія 3D-друку активно застосовується для створення будівельних елементів та навіть цілих будинків (рис.1). 3D-друк дозволяє швидко й ефективно зводити будівлі з меншою кількістю матеріалів та відходів. Таким чином досягається зниження вартості, менше відходів, можливість використовувати різні матеріали, такі як бетон або спеціальні композитні суміші.

У віддаленому альпійському селі (рис. 1) з'явиться 30-метрова Біла Вежа [2], створена за допомогою 3D-друку. П'ять поверхів футуристичної будівлі, що складається з 32 колон з унікальним орнаментом, об'єднали гвинтові сходи. Кожен поверх світліший за попередній, а на верхньому поверсі розмістився панорамний простір на 45 місць для музично-театральних перформансів. Команда проєкту ETH Zurich завершила будівництво влітку 2024 року. На друк пішло більше 900 годин.

Мал. 1 Біла Вежа, створена з використанням технології 3D-друк [3]

Проєкт створений для відродження швейцарських сіл: сьогодні у Муленсі, де з'явиться вежа, проживає лише 16 осіб. Тор Alva на сьогодні є найвищою спорудою у світі, надрукованою на 3D-принтері.

Унікальним інноваційним матеріалом на сьогодні є самовідновлювальний бетон (мал. 2), який містить спеціальні бактерії або капсули з хімічними агентами, які активуються при контакті з водою та відновлюють мікротріщини в бетоні. Застосування такого будівельного елементу як самовідновлювальний бетон дуже практично, це дозволить відійти як від ремонту бетонних будівель та споруд, так і під час ремонту житлового середовища, особливо актуально у новопобудованих приміщеннях. Таким чином досягається збільшення тривалості експлуатації будівель та зниження витрат на ремонт і обслуговування. Сучасні інтер'єри широко застосовують бетон саме у оздоблені (мал. 3), та є на сьогодні популярним трендом.

Мал. 2. Зразок самовідновлюваного бетону. Мал. 3. Інтер'єри житлового простору з використанням бетону в якості оздоблення

Одним із цікавих об'єктів, в якому застосований бетон в якості будівельного та оздоблювального матеріалу є приватний будинок Бетонний форт у Беверлі Хілз (рис. 4). Прийоми застосовані в екстер'єрі та інтер'єрі вражають. Фортецю в стилі бруталізм створювали з бетону, алюмінію та скла архітектори iDGroup у 2016 році. Будинок тримають 96 бетонних колон, у стелі зроблені світлові луки.

Рисунок 4. Екстер'єрі та інтер'єрі будинку Бетонний форт

Сучасні технології дозволяють створювати дерев'яні композити, що поєднують природну деревину з синтетичними матеріалами для підвищення довговічності та стійкості до впливу навколишнього середовища. Таким чином

сьогодні існує матеріал який одночасно стійкість до вологи та шкідників, більш довговічний за природні аналоги та екологічний серед синтетичних матеріалів. На сьогодні, за цією технологією виготовляють панелі з хвилястою поверхнею з благородної породи дерева – великоформатна дошка з масиву. Матеріал забезпечує фантастичний 3D-ефект, підкреслює стиль та статусність будь-якого інтер'єру. Ідеальний варіант, екологічний і вологостійкий, що гармонійно поєднується з бетоном та цеглою.

Мал. 5. Панелі з хвилястою поверхнею

Приголомшливі панелі створюють з марних з точки зору екології рослин, а також з частин, що відновлюються. Шкідливі бур'яни, а ще очерет, осіннє впале листя, скошена трава тощо приносять користь, прикрашаючи інтер'єри та забезпечуючи природну естетику. Даний матеріал застосовують не лише у інтер'єрі, а й у виробництві меблів, панно та невеликих предметів інтер'єру. Панелі безпечні, екологічні, оригінальні, естетичні.

Мал. 6. Панелі з рослин

Використання вторинної сировини (рецикловані матеріали) стає все більш популярним у будівництві. Наприклад, пластик, скло, гуму або навіть старий

бетон переробляють і використовують у нових будівельних матеріалах. Таким чином знижується навантаження на довкілля, зменшується кількість відходів. Термін «рециклінг» походить від англійського «recycle», що дослівно можна перекласти як «повернення в коло». У широкому значенні це різновид переробки відходів, що передбачає вторинне використання сировини та матеріалів. Замість того, щоб перетворитися на сміття, речі або повторно використовуються за призначенням, або повертаються у виробничий цикл вже в іншій якості, тобто з чогось старого або вже непотрібного виходить щось нове та затребуване.

Мал. 7. Рециклінг в контексті інтер'єру житлового простору

Елементи рециклінгу широко прослідковуються у предметному інтер'єрі, Так у рамках Milan Design Week 2024 бренд Loewe представив 24 лампи, кожен із них розробив всесвітньо відомий художник. Автори сфокусувалися на світі та експериментували з ним у своїх техніках, взаємодіючи та підкоряючись його впливу. Для створення несподіваних ефектів художники розширювали властивості кожного матеріалу, роблячи його прозорим чи відбиваючим.

Цікавий матеріалом, що набув широкого застосування і в будівництві, і у оздоблюванні приміщень є кортен – нержавіюча іржа. 100 років тому кортен використовували для контейнерів, цистерн та вагонів. Сьогодні матеріалом обшивають будинки, створюючи парадоксальні нержавіючі «іржаві» об'єкти. Серед найяскравіших Міський університет Лідса на півночі Англії за проектом Feilden Clegg Bradley Studios, штаб-квартира компанії Audenasa в Іспанії архітектурного бюро Vaillo + Irigaray Architects, реконструкція Palazzo di Vigonovo 3ndy Studio в Італії.

Кортен (Cor-Ten) [8] – легована сталь, стійка до корозії. Зовнішній окислений шар не дає іржі проникати далі, зберігаючи особливий колір та бархатисту текстуру. Процеси застигають у часі, і рудий метал стає надзвичайно довговічним.

Мал. 9. Викристання кортену
в інтер'єрі та екстер'єрі

В сьогоднішній день на ринку дуже широкий асортимент будівельних та оздоблювальних матеріалів, що фокусуються на зменшенні екологічного впливу будівництва, підвищенні енергоефективності та створенні більш довговічних і міцних споруд. Випуск та виробництво різних будівельних та оздоблювальних матеріалів рухається разом із рухом уперед науки та технологій. Різні відкриття дозволяють отримувати нові, зручніші та доступніші матеріали. Конкуренція в цій сфері, а також виробники прагнуть постійно випускати нові марки, створювати матеріали з особливими та унікальними властивостями і це дозволяє дизайнерам не обмежувати свою фантазію, втілювати в реальність найсміливіші задуми в оформленні інтер'єру.

Список літератури:

1. Відомі архітектори та дизайнери. Totalarch. Available at: <https://famous.totalarch.com/gropius>.
2. Tor Alva - The White Tower. Available at: <https://sustainable-digital-construction.ethz.ch/en/tor-alva>.
3. Losko. Available at: <https://www.pinterest.com/loskomag>.
4. Pinterest. Available at: <https://www.pinterest.com>.
5. Самовідновлювальний бетон – технологія майбутнього. Available at: <https://vikna.if.ua/cikavo/123662/view>.
6. 5 нових модних оздоблювальних матеріалів. Available at: <https://roomble.com/interer/5-novyh-modnyh-otdelochnyh-materialov/>
7. LOEWE. Available at: <https://www.loewe.com/usa/en/stories-collection/loewe-lamps.html>
8. Corten Steel: The Latest Architecture and News. Available at: <https://www.archdaily.com/tag/corten-steel>

ТРАДИЦІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ ДЕКОРУ ДЛЯ АКСЕСУАРІВ

Сафонік Аліна

здобувача 2 курсу
(магістерського) рівня вищої освіти
ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

1. Українська вишиванка – невід'ємний елемент національної культури, де кожен регіон має свої унікальні техніки вишивки, що відображають історичні та культурні особливості місцевості.

2. Традиційна символіка – це набір знаків і орнаментів, які несуть культурні, історичні та духовні цінності. Вони відображають колективну пам'ять і ідентичність народу.

3. Символічні елементи в українській вишивці: квадрат (земля і захист), ромб (родючість), зірки (гармонія), серце (життя), хвилі (вода), дерево життя, квіти (краса, захист).

4. Функції символів:

- Передача культурної спадщини;
- Зміцнення соціальної єдності;
- Спрощення комунікації через образи.

5. Бісероплетіння як традиційна техніка, зокрема гердани та силянки, широко використовується для створення аксесуарів з візерунками вишиванок, що символізують обереги та культурну ідентичність.

6. Сучасні аксесуари з традиційними елементами – браслети, прикраси з бісеру, пояси з макраме, які поєднують традиційні техніки з сучасними трендами, підкреслюючи універсальність народного мистецтва.

7. Актуальність візерунків у сучасному світі – вони присутні не тільки на одязі, але й у прикрасах, аксесуарах та декорі, підкреслюючи унікальність та актуальність українських традицій.

Таблиця 1.
Традиційні українські візерунки

	Квадрат - Символ миру, достатку, благополуччя
	Восьмипроменева квітка (повна рожа) — це символ поєднання жіночого та чоловічого начал, які дають життя.

ART HISTORY
 MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND INFORMATION
 TECHNOLOGIES

	Зорі — оберіг від негативу та зла, захист від хвороб.
	Хрест - знак гармонії, чотирьох стихій, оберіг від злих духів.
	Серце - щасливе сімейне життя
	Ромб — родючість, поєднання землі та сонця.
	Коло — символ сонця та божественної енергії, неперервність буття, вічність.
	Квітка маку — захищає від “поганого ока”
	Дерево життя - символ краси, молодості, оновлення душі та тіла
	Виноград — сімейне щастя, благополуччя.
	Рослинні мотиви - символ чистоти, процвітання роду та життя

	Символізм калини на вишивці свідчить про силу крові, дерево роду, зв'язок між поколіннями, гордість за предків. Ще калинові ягоди — символ дівочої чистоти.
	Безкінечник або кривий танець — символи вишиванки, які символізують життя, життєву енергію та сили
	Шеврони - символ жіночої та чоловічої сутностей, духу та матерії.

Список літератури

1. Бондар Л., Сенік А, Мельничук Ю. Ukrainian Folk Fashion. Видавництво: CP Publishing, 2023, 240 с.
2. https://www.etsy.com/market/ukrainian_gerdan
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
4. <https://crafts.ua>

EFFECT OF *SPILOCAEA OLEAGINEA* DERIVATIVES ON PROLINE SYNTHESIS IN OLIVE GENOTYPES IN A NATURAL BACKGROUND

Hajiyev Elchin

Ph.D., Associate Professor, Head of department
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Asgarova Rana

Senior researcher
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Karimova Qanimat

Master student
Baku State University, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Hajiyeva Sabina

Senior researcher
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan

Abbasov Mehraj

Doctor of Biological Sciences, Associate Professor, Executive Director
Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education, Baku, Azerbaijan
Research Institute of Fruit and Tea, Ministry of Agriculture, Guba, Azerbaijan

The olive tree (*Olea europaea* L.) is a thousand-year-old plant, typical of the Mediterranean, valued for its fruits and oil [4, 5]. It is considered a very unpretentious species and is generally resistant to abiotic and biotic adverse factors. However, under favorable climatic conditions, it can be attacked by various fungal and bacterial pathogens, which can lead to significant production losses. The sanitary protection of the olive grove is an important task for the economy of the crop, since any damage to the plants reduces vegetative activity and can jeopardize the fruits, which will negatively affect the quality of the finished product and the cost of production. The disease is particularly common in densely planted orchards of susceptible olive varieties and in nurseries [9]. The life cycle of the pathogen *Spilocaea oleaginea* depends on climatic conditions such as temperature and humidity [1].

The study used 36 local and introduced olive genotypes. The study assessed the incidence of ringspot genotypes in the natural environment.

The degree of infection of the olive variety of Azerbaijani origin was 0, that is, no symptoms were observed in this genotype under natural conditions. The Gordal olive variety of Spanish origin was rated at 1 point for disease resistance and was selected based on resistant genotypes. The Agostino olive variety, of Italian origin, was one of

the genotypes that showed resistance to the disease. So, this variety is rated at 1 point due to ring spot. The olive variety Absheron 1 of Azerbaijani origin was one of the genotypes that showed an immune response to ringspot. Thus, no symptoms of the disease were observed in this genotype and it was assessed at 0 points. Olive varieties "Absheron 3" and "Absheron 4" of Azerbaijani origin were genotypes that showed resistance to ring spot and were rated at 1 point. The olive variety Absheron 5 of Azerbaijani origin was one of the genotypes that showed an immune response to ringspot. Thus, no symptoms of the disease were observed in this genotype and it was assessed at 0 points. The olive variety "Absheron 7", being a genotype of Azerbaijani origin, was one of the genotypes that showed an immune response to ringspot. Thus, no signs of the disease were observed in this genotype and it was assessed at 0 points. Another olive variety of Azerbaijani origin, Baku 4, was among the genotypes that showed resistance to ringspot. Thus, this genotype showed symptoms of the disease partially and was assessed at 1 point. Olive genotype No50 of Azerbaijani origin was one of the genotypes that showed an immune response to ringspot. Thus, no symptoms of the disease were observed in this genotype and it was assessed at 0 points. Other genotypes F12 and F13 of Azerbaijani origin were resistant to ringspot. So, all these genotypes were scored as 1 point. Thus, the phytopathological assessment of the infection of 36 olive varieties and forms with ring spot was carried out on a natural background and 5 genotypes were immune - 0 points, 8 genotypes were resistant - 1 point, 10 genotypes were moderately resistant - 2 points, 8 - resistant - 1 point. genotypes were moderately sensitive with 3 points and 5 genotypes were inconsistent with 4 points. The study of the epidemiology of the disease plays a key role in understanding the behavior of the pathogen population, allowing us to identify the weaker links in its life cycle for timely and effective treatment [6, 7, 8].

In our study, genetic variation in proline accumulation was detected among samples exposed to the pathogen *Spilocaea oleaginea*. A wide range was observed across all variants. In the control, the amount of proline varied within the range of 3.2-6.2 $\mu\text{M/g}$, respectively, it was minimal in the Gordal genotype of Spanish origin and maximal in the F18 genotype of Azerbaijani origin. An increase in the amount of the amino acid proline was observed in all experimental variants. Depending on the severity of stress, the amount of proline fluctuated between 3.4–18.7 $\mu\text{M/g}$. The Azerbaijani olive variety received the lowest prices, while the Manzanillo olive variety of Spanish origin received the highest prices. It should be noted that the Azerbaijani olive variety was assessed as an immune genotype in the natural background and no symptoms of infection were observed. An increase in proline by 1-5 times compared to the control was recorded. The amount of free proline in the F14 genotype of Azerbaijani origin was 5 times higher than the control. It should be noted that this genotype, infected with the disease in the natural background, was assessed at 4 points and designated as an unstable form. The amount of free proline in olives of the Pear variety of Azerbaijani origin increased 4 times under stress. Thus, the amount of proline in the control was 4.1 $\mu\text{M/g}$, and in the infected leaves – 15 $\mu\text{M/g}$. The amount of free proline under stress in the Spanish variety of Spanish origin also increased 4-fold and amounted to 3.7 $\mu\text{M/g}$ and 13.7 $\mu\text{M/g}$, respectively. The amount of free proline

also increased 4-fold under stress in the Baku51 genotype of Azerbaijani origin. The proline content in the control variant was 3.4 $\mu\text{M/g}$, in the infected leaves – 12.5 $\mu\text{M/g}$. In their research on potato plants, Hajiyev and his colleagues noted that the amount of free proline in infected plants was higher than in the control variant. It is noted that under stress exposure there is an increase in the synthesis of proline or, in addition to proline, other amino acids [3]. If we pay attention to the change in the amount of free proline of the assessed olive genotypes in the natural background, we see that as the spread of the disease increases, an increase in the amount of enzymatic is also observed. Exacerbation of the disease causes a greater increase in the amount of free proline in plant tissues [2].

Referens

1. Buonauro, R., Almadi, L., Famiani, F., Moretti, C., Agosteo, G. E., Schena, L. Olive leaf spot caused by *Venturia oleaginea*: an updated review. *Front. Plant Sci.* 2023, 13, 1-12
2. Hajiyev E., Asgarova R., Karimova Q., Hajiyeva S., Abbasov M. Influence of *Spilocaea oleaginea* derivatives on proline synthesis in olive genotypes on an artificial background. *Proceedings of the XXXIV International Scientific and Practical Conference, 2024, 27-29*
3. Hajiyev E., Mammadova A.D., Karimova A., Hajiyeva S., Aliyev R. Influence of *Phytoftora infestans* derivatives on proline synthesis in potato genotypes in artificial background. II International scientific and practical conference «Integration of science and practice as a mechanism of effective development», September 10-13, 2024, 25-29
4. Hashmi M. A., Khan A., Hanif M., Farooq U., Perveen S. Traditional uses, phytochemistry, and pharmacology of *Olea europaea* (olive). *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, 2015, 1-29.
5. Karimova Q., Asgarova R., Guvendiyev V., Hajiyeva S., Hajiyev E. Assessment of diversity of olive (*Olea europaea* L.) genotypes according to pomological characters. II International scientific and practical conference «Integration of science and practice as a mechanism of effective development», 2024, 12-14
6. Mammadova Kh., Aliyeva K., Hajiyev E., Huseynova I. Epidemiology of powdery mildew. The 5th International scientific and practical conference “Modern technologies and processes of implementation of new methods” Madrid, Spain. *International Science Group*, 2024, 50-53
7. Mammadova Kh., Aliyeva K., Hajiyev E., Huseynova I. Phytopathological assessment of the infection of grape genotypes with oidium disease in a natural background. *Advances in Biology & Earth Sciences*, 2024, 91, 190-195
8. Nazarov N., Mansurova M., Huseynzade G., Hajiyeva S., Hajiyev E. Evaluation of resistance of tomato genotypes to bacterial wilt (*Ralstonia solanacearum*) disease in natural background I International scientific and practical conference, 2024, 9-12
9. Schena L., Agosteo G.E., Cacciola S. O. *Olive diseases and disorders. Kerala, India transworld research network.* 2011, 1–21

DEVELOPMENT OF A PROGRAM FOR IMPLEMENTING DIGITALIZATION OF BUSINESS PROCESSES AT THE ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE STRATEGIC PLANNING

Boldueva O.

Doctor of Economics, Professor,
Zaporizhzhia National University

Kairachka N.

master,
Zaporizhzhia National University

For effective further development, it becomes necessary to draw up an innovative strategy for the development of the enterprise. This allows the owner to better orient cash flows in the right direction and take into account all the risks that can harm the financial condition of the enterprise and affect the efficiency of business processes.

Dalyk V.P., Chorniy B.I., Harasym L.S. interpret the concept of “enterprise innovation strategy” as “a super strategy that determines the content of all other enterprise strategies. It should be aimed at forecasting global changes in the economic situation in and around the enterprise and relate to decision-making aimed at strengthening market positions and stable development of the enterprise through innovation”[1].

It can be noted that there are varieties of innovative strategies for enterprises. We can name the following: traditional innovation strategy, dependent innovation strategy, mixed innovation strategy, opportunistic innovation strategy, defensive innovation strategy, imitative innovation strategy and offensive innovation strategy. All the mentioned strategies are used in certain industries, are characteristic of a certain type of enterprise and have short-term or long-term direction depending on the interests of a small enterprise or an entire corporation.

That is, the following are the most important criteria when choosing a type of innovative company strategy: [2]

- use of opportunities for synergistic effect when implementing and implementing the company's innovative strategy in the long term;
- forming a balance between the work of all structural divisions of the company;
- availability of the necessary potential (personnel, technical, technological, and other) in the implementation of the set long-term goals of the company's development and implementation of its innovative strategy;
- formation of the company's competitive advantages when conducting foreign economic activity on international markets by studying the strengths and weaknesses of the competitiveness of other organizations on the market;

ECONOMY
MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND INFORMATION
TECHNOLOGIES

- compliance of the innovation strategy with the opportunities and threats of the company's external environment.

In the table 1 provides an innovative development strategy of of “Yagotynsky Butter Plant” LLC as of 2024-2025.

Table 1

Innovative strategy of digitalization of business processes at “Yagotynsky Butter Plant” LLC as of 2024-2025

Areas of activity	2024	2025	Advantages	Disadvantages
Company resources	Use of state and foreign small business financing programs.	Accumulation of resource base and formation of cash reserves.	Increasing the amount of financial resources.	Increase in accounts payable.
Information system	Maintaining contact with consumers and promoting the revival of demand for products by opening social media pages. networks Instagram, Facebook, Telegram.	Advertising of products through social networks, video bloggers on YouTube. Monitoring of the image of the enterprise with the help of social media. research on the Internet.	Revival of the popularity of the company's products among the population.	Big expenses.
Organizational structures	Implementation of motivational programs and trainings for maintaining mental health in war conditions.	Development of motivational measures for employees and company management.	Improving relations between management and employees.	Reduction of financial resources.
Innovative production developments	Introduction of blockchain, digital doubles, microservices.	Development of bio-flash technology. Implementation of intelligent peripheral computing.	Improvement of training skills and the production area, which will allow the enterprise to have local access to cloud-based platforms of innovative industrial services and markets to increase the visibility of its production capacities.	Difficulty of implementation and cost.
Marketing research	Conducting marketing research of sales volumes, product quality.	Conducting research on the effectiveness of advertising measures and product demand.	Improving the image of the enterprise.	Big expenses.
Strategic planning and forecasting	Development of a strategy for the development of the operation and development of the enterprise during the war. Formation of a forecast of the dynamics of financial indicators for 2024-2025.	Implementation of the first stage of the developed enterprise development strategy during the war.	Reducing the impact of financial risks.	Not true.

Continuation of Table 1.

Innovative strategy of digitalization of business processes at “Yagotynsky Butter Plant” LLC as of 2024-2025

Areas of activity	2024	2025	Advantages	Disadvantages
Control and audit	Monitoring the reliability of financial reporting data and its compliance with the standards of NP(S)BO.	Monitoring the reliability of financial reporting data and its compliance with the standards of NP(S)BO.	Successful passing of state inspections.	Expenditure.

Source: [1; 3]

Therefore, in order to assess the effectiveness of digitalization of business processes in a few years at a dairy enterprise and the feasibility of implementing an innovative strategy of digitalization of business processes, such indicators as: volume of production and sales of products at of “Yagotynsky Butter Plant” LLC should be researched and forecasted.

Based on the above-mentioned innovation strategy and analytical data, the main theses of the digital technology implementation program were created and formed (Fig. 1).

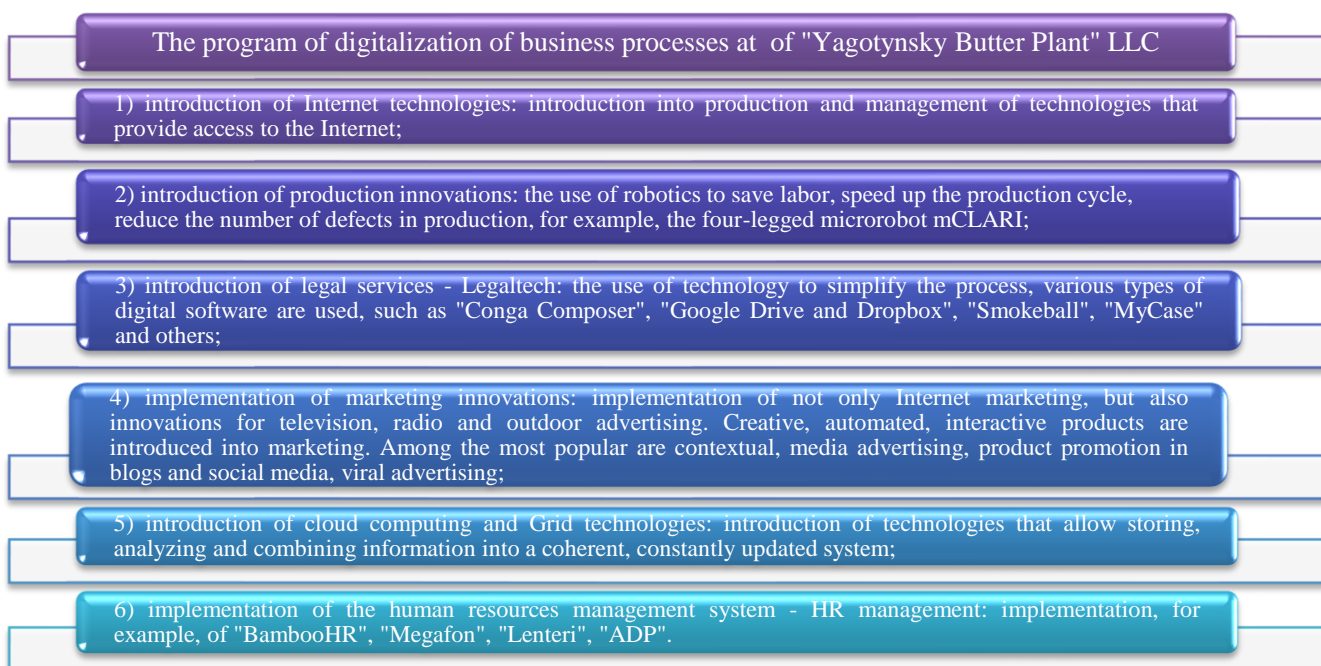

Figure 1 Program for digitalization of business processes at of “Yagotynsky Butter Plant” LLC

Source: [4, 5]

Therefore, it can be concluded that from the analyzed information there is a growing need to implement an innovative strategy of digitalization of business processes and to form a program for the implementation of digital technologies at the of “Yagotynsky Butter Plant” LLC in the future to eliminate shortcomings.

Thus, the existing program has been improved, which, unlike the existing ones, takes into account modern trends in technological development and the needs of society, which allows to significantly accelerate the digitalization of dairy enterprises.

References:

1. Dalyk V.P., Chorniy B.I., Garasym L.S.. Innovative strategies of enterprises. International Scientific Journal Internauka. Series: Economic Sciences. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42618/1/16962689825744.pdf>
2. O. V. Prokopenko, O. M. Voytenko, V. V. Kazakov. Innovative strategies for the development of subjects of foreign economic activity on the international market. Academic visions. 2023. Issue #16.
3. EUR-LEX. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118>
4. Yu.O. Ogrenych, D.V. Khaprova. The current state and prospects of the use of digital technologies in the activities of Ukrainian enterprises in the conditions of digitalization of the economy. The Second Special Humanitarian Issue of Ukrainian Scientists. European Scientific e-Journal. 3 (18). 67-77. Ostrava: Tuculart Edition. URL: <https://ia801403.us.archive.org/30/items/inn2022-04-02/inn2022-04-02.pdf>
5. University of Colorado Boulder. Animal Inspired Movement and Robotics Laboratory (AIM-RL). A shape-morphing insect-scale robot capable of omnidirectional terrain-adaptive locomotion in laterally confined spaces. URL: <https://www.colorado.edu/lab/jayaram/research/mclari>

GLOBAL EXPERIENCE OF EUROCURRENCY TRADING ON THE FOREIGN EXCHANGE MARKET AS A PERSPECTIVE FOR THE INVOLVEMENT OF UKRAINIAN FINANCIAL INSTITUTIONS IN EUROMARKET PROCESSES

Tkachenko S.

Associate Professor, Candidate of Economic Sciences,
Zaporizhzhia National University

Kairachka N.

master,
Zaporizhzhia National University

The exchange rate and value of the Eurodollar is the same as the US dollar. But holding currency in deposits outside the United States means that the deposits may be exposed to the political and economic risks of the country where the bank account is located.

Eurodollars are simply US dollars. It differs from US dollars in that it is held outside the United States and is not regulated or backed by the US Federal Reserve. It also depends on the risks of the country in which the bank is located. Nevertheless, most of such banks are located in stable and large financial centers such as London, Paris, Luxembourg, etc. [1].

Eurodollar trading prices have fluctuated just under 1% of the fall in value from 1983 to 2022. This period also saw price increases ranging from 1% to 4.16%, the highest in 2001. In 2019-2020, a 1%-1.9% increase in the value of trades in Eurodollars was observed.

By March 14, 2022, the Eurodollar had actually fallen 1.4% year-to-date, and 2021 saw an 18% drop. However, the trends for this financial product seem to be repeating themselves, with several years in a row going up and then down, so by 2025 it may rise again.

The problems of realization and protection of rights are related to the most important areas of modern scientific research. Beginning with the teachings of ancient thinkers and up to our time, philosophers, sociologists, politicians, and jurists tried to understand their essence and meaning, to outline the historical and modern parameters necessary for the practical provision of human rights and freedoms.

Other issues, such as the United States federal government's decision to raise interest rates, could affect Eurodollar trading. If the government also finds a way to tighten offshore regulations on US dollars, this could also affect the price of this commodity.

The rise in popularity of Eurodollar futures is due to the Eurodollar market, which has grown over the past 40 years. After all, the US dollar has become one of the most dominant currencies in global trade and finance.

Some international investors prefer Eurodollar deposits, despite the low interest rates. That's because the risk of facing problems with the Federal Reserve also remains low. On the other hand, non-US funds may not have the same insurance and protection as US funds.

Figure 2 shows the ranking of countries involved in Eurodollar trade as of 2023.

Country	2023 Population
India	1,428,627,663
China	1,425,671,352
United States	339,996,563
Indonesia	277,534,122
Pakistan	240,485,658
Nigeria	223,804,632
Brazil	216,422,446
Bangladesh	172,954,319
Russia	144,444,359
Mexico	128,455,567
Ethiopia	126,527,060
Japan	123,294,513
Philippines	117,337,368
Egypt	112,716,598
Dr Congo	102,262,808

Figure 2 Eurodollar countries as of 2023

Source: [2]

Figure 2 shows that India ranks first, China ranks second, and the United States of America ranks third. So, we can conclude that the Eurodollar is not the currency of the European Union. Any United States dollar (USD) held outside the US banking system is commonly referred to as a “Eurodollar”. Eurodollars exist in foreign banks or international branches of American financial institutions.

Therefore, we can say that, provided that Ukraine improves its own legislation related to the regulation of the foreign exchange market, as well as implements draft laws regarding the control and the possibility of trading in the euro currency, it will thus ensure the spread of the euro currency in the domestic currency market.

References:

1. Wallstreetmojo. Eurodollar. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/eurodollar/>
2. World population review. Eurodollar Countries 2023. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/eurodollar-countries>

ІНКЛЮЗИВНИЙ РИНОК ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Федченко Тетяна Миколаївна,

Аспірантка

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Мірясов Юрій Олександрович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічної теорії та економічних методів управління
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Питання інклюзії, інклюзивного розвитку та інклюзивної економіки широко обговорюється не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Ідея рівноправної участі спершу у суспільному, а згодом і в економічному житті з'явилася у другій половині ХХ ст. Спочатку всі зусилля були кинуті на забезпечення вільного доступу до освіти всім дітям, незалежно від статусу чи стану здоров'я, забезпечуючи тим самим право на освіту. Втім, цим бачення місця людини в суспільстві не обмежується.

В загальному розумінні інклюзія визначається як «процес, при якому будь-що або будь-хто включається, тобто залучається або входить до складу як частина цілого». З огляду на це українськими науковцями було запропоновано наступне визначення: «Інклюзія – процес збільшення ступеня участі усіх громадян у соціумі через доступ до можливостей і справедливий розподіл результатів праці» [1, с. 9; 2, с. 188].

Концепція інклюзивного розвитку виходить з твердження, що кожен суб'єкт господарювання є важливим, унікальним і цінним для суспільства, тому всі мають бути задіяні в економічному процесі та відчуті результати діяльності, що є можливим в результаті справедливого перерозподілу доходів, а інклюзивна економіка виступає практичним проявом інклюзивного розвитку та інклюзивного зростання, що базується на загальних принципах рівності, недискримінації та соціальної справедливості. Вчені дають різні визначення цього поняття, однак у кожному з них підкреслюється важливість включеності у суспільний процес та справедливий розподіл результатів праці, що веде до покращення добробуту громадян. Зокрема за К. Швабом та С. Західі інклюзивною економікою вважається така економіка, «у якій кожен має можливості сприяти економічному зростанню та отримувати від нього відповідні справедливі вигоди». Визначення Р. Лаптона не протирічить наведеному твердженню, а підкреслює аспект зайнятості і визначає нову модель економіки як ту, що надає кращі можливості та ширші результати людського та соціального життя, що виражаються у зайнятості [3; 4].

Отже, метою інклюзивної економіки є покращення добробуту за рахунок включення якомога більшої кількості суб'єктів господарювання до економічного

процесу (забезпечення рівних можливостей) та справедливого розподілу результатів. Виходячи з цього основними принципами нової моделі є залученість до процесів розвитку, рівність можливостей та справедливість розподілу благ, кожен з яких представлений і описаний нижче (рис. 1).

Залученість до процесів розвитку	Зростання зайнятості населення, залучення усіх верств суспільства до продуктивної діяльності та процесів розвитку
Рівність можливостей	Забезпечення рівних умов для особистого розвитку, недопущення проявів дискримінації
Справедливість розподілу благ	Справедливий розподіл отриманих у результаті досягнутого соціально-економічного розвитку благ

Рисунок 1. – Основні принципи інклюзивної економіки

Джерело: [1, с. 18]

Перший принцип є основним, оскільки окреслює головну мету. Інші два її конкретизують. А загалом їх виконання можливе лише за умови створення інклюзивного ринку праці, де б кожен міг реалізувати свій потенціал і покращити своє матеріальне становище. Такий стан можна охарактеризувати як ідеальний і важкодосяжний, хоча б з позиції трактування рівності та справедливості, стосовно яких і досі ведуться суперечки. Але ймовірно це найоптимальніший спосіб вирішити проблему безробіття, бідності та нерівності.

Українські науковці І. Цимбалюк та Н. Павліха розглядають інклюзивний ринок праці як концепцію, спрямовану на зменшення бар'єрів та дискримінації на ринку праці та включення різних верств населення у суспільну та економічну активність.

Відповідно до законодавства ЄС, ринки праці є інклюзивними, коли кожна людина працездатного віку, зокрема незахищені та знедолені люди, можуть брати участь у якісній оплачуваній роботі [5]. Важливими аспектами такої політики є підтримка створення робочих місць, просування соціальної економіки та інклюзивного підприємництва, а також усунення перешкод для роботи. Тому, на думку дослідників інклюзивний ринок праці має базуватися на наступних принципах:

- Принцип рівних можливостей;
- Принцип справедливості для усіх;
- Принцип відкритості;
- Принцип верховенства закону;
- Принцип гідної праці та гідного рівня життя;
- Принцип соціальної згуртованості [6, с. 210].

Кожен з них доповнює та підсилює дію іншого. Дотримання зазначених принципів дозволить сформуванню не лише інклюзивний ринок праці, а й

інклюзивну економіку в цілому. Цей перелік є розширеною та більш конкретизованою версією вище зазначених принципів інклюзивної економіки, що підтверджує тезу про те, що інклюзивний ринок праці є її важливою складовою.

Список літератури:

1. Цимбалюк І. О. Інклюзивна економіка: шлях до соціальної рівності та економічного розвитку [Текст] : монографія / Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Володимирівна Павліха. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 320 с.
2. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1 (51). С. 187-197.
3. Schwab K., Zahidi S. (2021) The Future of Jobs Report 2020. World Economic Forum.
4. Lupton R. What is an inclusive economy – and how do you know if you've got one? System science in Public Health and Health Economics Research. 2021. URL: <https://sipher.ac.uk/what-is-an-inclusiveeconomy-and-how-do-you-know-if-youvegot-one/>
5. European commision: Employment, Social Affairs & Inclusion. Active inclusion. Inclusive labour markets. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1134>
6. Зуб М.Я., Крупініна К.П. Інклюзивний вектор розвитку регіональних ринків праці та їх інфраструктури в Україні. Причорноморські економічні студії. 2017. Випуск 24. С. 207-211. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/24_2017/44.pdf

ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВМІСТАМИ ВАНАДІЮ ТА ЗОЛЬНІСТЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С₅ ШАХТИ «ПАВЛОГРАДСЬКА» (УКРАЇНА)

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Пащенко Павло Сергійович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Козар Микола Антонович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник,
інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененко, Україна

Березняк Олена Олександрівна

аспірант, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Чечель Павло Олегович

інженер, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Вступ. Загальна актуальність дослідження вмісту V у вугільних пластах обумовлена його відношенням до переліку «потенційно токсичних» елементів у вугіллі, які згідно нормативним документам повинні обов'язково досліджуватись.

Останні досягнення. Раніше у вугільних пластах різних геолого-промислових районів Донбасу переважно досліджувалися токсичні та потенційно токсичні елементи [1 - 282]. У той же час, дослідження зв'язку між вмістами V та значеннями зольності (Ad) у вугільному пласті с₅ поля шахти «Павлоградська» раніше не виконувалися.

Мета роботи: полягає у дослідженні особливостей зв'язку концентрацій V та значень Ad у вугільному пласті с₅ поля шахти «Павлоградська».

Методика досліджень. Фактологічною основою роботи були результати 83 кількісних спектральних аналізів V та визначень Ad виконаних після 1981р. в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій України з матеріалу пластових проб отриманих виробничими і науково-дослідницькими підприємствами і організаціями та особисто авторами.

Результати досліджень. Було виконано аналітичні розрахунки відповідності емпіричних розподілів досліджуваних компонентів розподілу Гауса. С цією

метою були розраховані критерії Ліллієфорса, Шапіро-Уїлка, Колмогорова – Смірнова та згоди хі-квадрат Пірсона. У всіх випадках результати розрахунків підтвердили невідповідність досліджуваних вибірок нормальному або логнормальному закону розподілу. Таким чином, для більш реалістичної оцінки центральної тенденції вмістів V та значень Ad замість значень середнього арифметичного необхідно використовувати медіанні значення. За результатами кореляційного аналізу встановлено прямий слабкий зв'язок між концентраціями V та визначеннями Ad , при цьому коефіцієнт кореляції Пірсона дорівнює 0,21. За результатами регресійного аналізу розраховане лінійне рівняння регресії:

$$V = 0,3833 + 0,2102 \cdot Ad$$

Висновки. Аналіз виконаних досліджень свідчить про: 1) невідповідність емпіричних вибірок розглянутих характеристик нормальному або логнормальному закону розподілу; 2) фіксується полімодальність розподілу V та Ad ; 3) встановлено слабкий та прямий зв'язок між концентраціями V та Ad ; 4) розраховане рівняння регресії дозволяє прогнозувати лише загальні тенденції у зміні концентрацій V у вугільному пласті c_5 поля шахти «Павлоградська».

Список літератури

1. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. *Collection of scientific works of NMU*, (42), 18-23.
2. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). *Сборник научных трудов НГУ*, (19), 5-16.
3. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. *Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка»*. (136), 74 – 86.
4. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). О распределении токсичных и потенциально-токсичных элементов в угле пласта с_{бн} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Материали міжнародної конференції «Форум гірників»*. ДВНЗ «НГУ». Дніпро. 49-55.
5. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с_{бн} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (41), 201-208.
6. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта c_4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (44), 178-186.
7. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. *Збірник наукових праць НГУ*. (45), 209-221.

8. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. *Науковий вісник НГУ*, (10), 48-53.
9. Ишков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. *Мінерал. журн.* 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.
10. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України*, (2), 84-88.
11. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // *Збірник наукових праць Національного гірничого університету* № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.
12. Ишков В.В., Козій Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с₇^н поля шахти «Павлоградська» / *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.
13. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / *Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения»*. 2021. – С. 160 - 162.
14. Козар М.А., Ишков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України*. 2021. – С.55 - 58.
15. Ишков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k₅ поля ВП «шахта «Капітальна» / *Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI)*. 2021. – С. 178 - 181.
16. Ишков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / *Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія*. 2019. № 46. – С. 96 - 104.
17. Ишков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k₅ шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.
18. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / *Journ. Geol. Geograph. Geocology*. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.
19. Ишков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / *Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія*. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

20. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k₅ шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.
21. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.
22. Nesterovskyi V., Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Toxic and potentially toxic elements in the coal of the seam c_{8H} of the "Blagodatna" mine of Pavlohrad-Petropavlivka geological and industrial area. *Visnyk Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv: Geology*, 88(1), 17-24.
23. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.
24. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). *Scientific Papers of Donntu Series: "The Mining and Geology"*. pp. 83-93.
25. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S. (2021). Influence of main geological and technical indicators of Kachalivskiyi, Kulychykhinskyi, Matlakhovskiyi, Malosorochynskiyi and Sofiiivskiyi deposits on vanadium content in the oil. *International Scientific&Technical Conference «Ukrainian Mining Forum»*. pp. 177-185.
26. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. *Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics"*. № 160, pp. 17-30.
27. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c_{7H} of Pavlohradska mine field. *Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology"*. № 1(23)-2(24), pp. 26-33.
28. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c_{10B} of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbas. *Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics"*. № 133, pp. 213-227.
29. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. *Tectonics and Stratigraphy*. № 47, pp. 77-90.
30. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskiyi geological and industrial area. *Tectonics and Stratigraphy*. No. 46. pp. 96-104.
31. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k₅ of the Kapitalna mine, Donbas. *Mineralogical Journal*. № 43(4), pp. 73-86.
32. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). *Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference*. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

33. Ішков В.В., Козій Є.С., Киричок В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші відомості про розподіл свинцю у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 76 - 86.
34. Ішков В.В., Козій Є.С., Капшученко Є.О., Стрельник Ю.В. (2021). Попередні дані про особливості розповсюдження нікелю у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 21 - 31.
35. Ішков В.В., Козій Є.С., Завгородня В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші дані про розподіл кобальту у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 55 - 64.
36. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Научный вестник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.
37. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.
38. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу геологотехнологічних показників деяких родовищ на вміст ванадію у нафті. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Перспективи розвитку гірничої справи та раціонального використання природних ресурсів». С. 43 - 46.
39. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу основних геолого-технологічних показників нафтових родовищ України на вміст ванадію. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології». С. 115 - 120
40. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.
41. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.
42. Ішков В.В., Козій Є.С. О распределении As, Hg, Be, F и Mn в угле пласта s_4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь, наука та інновації». Дніпро: ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2016. С. 12 - 13.
43. Barannik S., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

44. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.
45. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Pashchenko P.S., Lozovyi A.L. (2022). Results of correlation and regression analysis of germanium concentrations with thickness and ash content of coal seam c8B of Dniprovskia mine field (Ukraine). Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference «Trends in science and practice of today», July 26 – 29, 2022, Stockholm, Sweden, pp. 95-104.
46. Ишков В. В. Основные результаты первых геолого-геофизических исследований участков днепровских порогов / В. В. Ишков, А. Л. Лозовой, Д. В. Рудаков // Науковий вісник Національного гірничого університету. – Д., 2009. – № 3. – С. 49 – 54.
47. Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості морфології органо-мінеральних утворень нирок населення міста Кам'янске. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 33 – 35.
48. Ишков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с₁ шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.
49. Єрофеев А.М., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 – 28.
50. Альохін В.І., Сахно С.В., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Про першу знахідку дикіту у пісковиках з природного відслонення верхнього карбону Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 5 – 11.
51. Сахно С.В., Ишков В.В., Сахно А.І. Мінерал дікіт в осадових вуглевміщуючих породах Донбасу. Наукові праці ДонНТУ. Серія Гірничо-геологічна, 2019, № 1(21) - 2(22), С. 7 – 13.
52. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ишков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.
53. Ишков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с_{8в} поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.
54. Ишков В.В., Козій Є.С., Івїнська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k₅ поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку

- гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.
55. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.
56. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.
57. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.
58. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.
59. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.
60. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*, (35 (2)), 261-271.
61. Нагорный Ю.Н., Сафронов И.Л., Ишков В.В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.
62. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Горно-геологические условия отработки расщепляющихся и сближенных угольных пластов (на примере львовсковолинского бассейна) // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 3. – С. 157-158.
63. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакпления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.
64. Сафронов И. Л., Ишков В. В. Прогноз устойчивости угленосных пород Донецкого бассейна по комплексу геолого-геофизических методов // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 3. – С. 161-162.
65. Classification of deposits of the Dnipro-Donetsk oil and gas region by the content of metals in oils / Valerii V. Ishkov, Artem M. Yerofieiev, Oleksii Y. Hryhoriev, Mykola A. Kozar, Stanislav Y. Bartashevsky // *Geology, Geography and Geoecology*, 2022. – №31(3) – Дніпро : ДНУ, 2022. – Pp. 467-483.

66. Ішков, В. В., Козій, Є. С., Чернобук, О. І., Коваль, С. О., & Кравець, Я. М. (2022). ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ГЕРМАНІЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С1 ПОЛЯ ШАХТИ «САМАРСЬКА», УКРАЇНА. EDITORIAL BOARD, 133.
67. Ішков В. В. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта с8н шахти «Дніпровська» / Ішков В. В., Козій Є. С. // Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття (MinGeoIntegration ХХІ): збірник праць Всеукраїнської конференції, 28-30 вересня 2022 року. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2022. – с. 129-134.
68. Creation of natural typing of sections of different thickness of the C8H coal seam of the «Dniprovsk» mine (Ukraine) according to the germanium content / Ishkov Valerii Valeriiovych, Kozii Yevhen Serhiiovych, Kozar Mykola Antonovych, Chernobuk Oleksandr Ivanovych, Pashchenko Pavlo Serhiiovych, Dreshpak Oleksandr Stanislavovych, Diachkov Pavlo Anatoliiovych, Vladyk Danyil Volodymyrovych // International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects : proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference (September 19-20, 2022). – Brighton : the SPC «InterConf», 2022. – Pp. 137-156.
- 69 Ішков В. В. Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносною області / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Implementation of modern scientific opinions in practice : with the Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference, March 20 – 21, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – P. 86-93.
70. Розподіл германію у вугільному пласті с 4 2 поля шахти «Самарська», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice: proceedings of the 6th International scientific and practical conference (November 01 – 04, 2022) Edmonton, Canada. – Edmonton : International Science Group, 2022. – Pp. 179-189.
71. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Lozovyi A.L. (2022). Results of dispersion and spatial analysis of the germanium distribution in coal seam с8в of Zahidno-Donbaska mine field (Ukraine). Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference. «Science and practice, actual problems, innovations», July 19 – 22, 2022, Milan, Italy, pp. 66-73.
72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Kozar M.A., Dreshpak O.S, Chechel P.O. (2022). Condition and prospects of the Ingichke deposit (Republic of Uzbekistan). The XXVII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice», July 12 – 15, 2022, Prague, Czech Republic, pp. 96-104.
73. Особливості просторового розподілу германію у вугільному пласті с 4 поля шахти «Самарська», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Стрілець Олександр Петрович // Innovative areas of solving problems of science and practice : proceedings of the 7th International scientific and practical conference (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. – Oslo : International Science Group, 2022. – Pp. 160-169.

74. Ішков В. В. Вплив вмісту заліза на основні технологічні показники переробки руд одного із родовищ ПРАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Попкова Ірина Олександрівна // *Theories, methods and practices of the latest technologies : proceedings of the III International Scientific and Practical (November 07 – 09), Tokyo, Japan. – Tokyo, 2022. – Pp. 97-104.*
75. Альохін В. І. Деформаційні мезоструктури ділянки «Чорна вода» Закарпаття / В. І. Альохін, А. Д. Боярська, В. В. Ішков // *Технології і процеси у гірництві та будівництві: збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДНВЗ «ДонНТУ», 2022. – С. 5-13.*
76. Ішков В. В. Зв'язок германію із зольністю у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // *Технології і процеси у гірництві та будівництві: збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДНВЗ «ДонНТУ», 2022. – С. 25-33.*
77. Ишков, В. В., & Нагорный, В. Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.*
78. Ишков, В. В., & Лозовой, А. Л. (2001). О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград-Петропавловского района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 57-61*
79. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Пащенко П.С., Коваль С.О., Кравець Я.М. (2022). Зв'язок вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта с₆ поля шахти «Ювілейна». *Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 89-93.*
80. Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Чернобук О.І., Сафонов О.Д. (2022). Германій у вугільному пласті с₄¹ поля шахти «Самарська». *Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 145-149.*
81. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2022). Аналіз методів кластеризації ділянок різної потужності вугільного пласта для створення їх природної типізації за вмістом германію (на прикладі пласта с₆ шахти «Дніпровська»). *Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 94-99.*
82. Ішков В.В., Козій Є.С., Попкова І.О. (2022). Зв'язок вмісту заліза загального з основними технологічними показниками переробки руд одного із родовищ прат «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат». *Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 140-145.*
83. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пащенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти «Самарська», Україна. *The 12th International scientific and practical conference “Current challenges, trends and transformations” (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. Pp. 169-179.*

84. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с₁ поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. Pp. 81-88.
85. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Хоменко В.Л. (2022). Результати кластеризації ділянок різної потужності вугільного пласта с₁₀^В шахти «Дніпровська» за вмістом германію. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». 1(27)-2(28). С. 107-115.
86. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласта с₁ поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. Pp. 103-109.
87. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с₁ поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference “Actual problems of learning and teaching methods”, December 06 - 09, Vienna, Austria. Pp. 142-151.
88. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с₁ поля шахти «Самарська», Україна. The V International Scientific and Practical Conference «Concepts and use of technologies in practice», November 28 – 30, London, Great Britain. Pp. 77-83.
89. Ішков В.В., Козій Є.С. (2022). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта с_{8н} шахти «Дніпровська». Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття» (MinGeoIntegration ХХІ), 28-30 вересня 2022 року. С. 129-134.
90. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с_{7^н} поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference “Modern stages of scientific research development” (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.
91. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с_{7^н} поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.
92. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с_{7^н} поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, p.143-152.
93. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с_{8н} шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоєкологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

94. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с_{8н} шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Лобода Анастасія Юріївна, Нечепорук Кристина Сергіївна // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw : International Science Group, 2023. – Pp. 119 - 129.
95. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с_{8н} шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, Pp. 96-106.
96. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с_{8н} шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Лобода Анастасія Юріївна, Нечепорук Кристина Сергіївна // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. 2023. – Pp. 119 - 129.
97. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с_{8н} шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнична геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.
98. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaev Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.
99. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с_{8н} шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнична геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.
100. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с_{8в} шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.
101. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and

Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

102. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – Pp. 107 - 117.

103. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А. // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 65-71.

104. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнична геологія та геоекологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

105. Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Стрілець Олександр Петрович // Problems of the development of science and the view of society : with the Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference, (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria. – Graz, 2023. – Pp. 93-104.

106. Ішков В. В. Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А. // Innovative ways of learning development : with the Abstracts of the X International Scientific and Practical Conference, March 13 – 15, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023 – Pp. 56-63.

107. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8В шахти «Дніпровська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Пащенко П. С., Дрешпак О. С. // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95 - 104.

108. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23 - 34.

109. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – С. 52 - 61.

110. Аналіз зв'язку між германієм та марганцем у вугільному пласті с8в шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Пащенко П. С. // The main directions of the development of scientific research : with the

Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, (April 18 – 21, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 117 -128.

111. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Дрешпак О.С. (2023). Аналіз зв'язку між германієм та марганцем у вугільному пласті с₈^В шахти «Дніпровська». Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference “Development, education, culture: integration trends in the modern world” (April 11 – 14, 2023) Oslo, Norway, Pp. 104-115.

112. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с₈Н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

113. Ішков, В.В., Козій, Є.С., Чернобук, О.І. Аналіз впливу потужності вугільного пласта с₈Н шахти Дніпровська на вміст германію. Збірник наукових праць НГУ. 2022. № 70. С. 76-90.

114. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с₄ шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

115. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с₈Н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

116. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с₇Н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

117. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с₇Н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

118. Пашенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пашенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International

- Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>
119. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>
120. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>
121. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>
122. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>
121. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
122. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>
123. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

124. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с_{бн} шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Theoretical and applied aspects of the development of science : with the Proceedings of the 18th International Scientific and Practical Conference, (May 09 – 12, 2023) Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 141 - 153.* URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163497>
125. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с_{8^н} шахти «Дніпровська». *Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.* URL: <https://doi.org/10.33271/crpnmu/71.145>
126. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // *Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.* URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163407>
127. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с₄ шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129.*
128. Пащенко П. С. Деякі геолого-тектонічні особливості будови Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович // *Current scientific opinions on the development of current education : with the Proceedings of the XXIV International Scientific and Practical Conference, June 19 – 21, Milan, Italy. – Milan, 2023. – Pp. 67-77. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163722*
129. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с₄ шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163604*
130. Ішков, В., Козій, Є. С., & Козар, М. А. (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*, 28 (1 (42)), 131 – 147. . – URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>
131. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // *The role of*

- society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57.
URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>
132. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с₅ шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>
133. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с₅ шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>
134. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>
135. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k₅ шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
136. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с₄ шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>
137. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с₄ шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>
138. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with

- the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>
139. Ішков, В., Козій, Є. С., & Козар, М. А. (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*, 28 (1 (42)), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>
140. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>
141. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с₅ шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>
142. Зв'язок між вмістами германію та свинцю вугільного пласту с₁ шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 101-115. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164427>
143. Деякі особливості геологічної структури Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 85-100. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164426>
144. Ішков В. В. Деякі основні особливості складу та будови залізістих кварцитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки(Україна)/ Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // World trends, realities and modern problems: with the Abstracts of XXXIII International Scientific and Practical Conference, August 21-23, 2023, Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 33-46. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164424>

145. Козар М. А. Особливості ендегенної тріщинуватості вапняків вугленосної товщі Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Modernity and current problems of society regarding the development of science : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, July 31-August 02, Graz, Austria.* – Graz, 2023. – Pp. 56-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164409>
146. Про залежність між германієм та нікелем у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Trends and modern methods of improving scientific ideas : with the Proceedings of the 30th International Scientific and Practical Conference, (August 01-04, 2023) Melbourne, Australia.* – Melbourne, 2023. – Pp. 41-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164411>
147. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості пісковиків вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // *Technologies, ideas and ways of learning development in modern conditions : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, August 07-09, 2023, Munich, Germany.* – Munich, 2023. – Pp. 55-68. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164413>
148. Про статистичну залежність між германієм та кобальтом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // *Science, worldview and modern youth : with the Proceedings of the 31th International Scientific and Practical Conference, (August 08-11, 2023) San Francisco, USA.* – San Francisco, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164412>
149. Особливості загального вмісту металів у нафтах родовищ Дніпровсько-Донецької западини / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, А. М. Єрофєєв, С. Є. Барташевський, О. С. Дрешпак // *Національний гірничий університет. Збірник наукових праць.* – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. – № 72. – С. 98-114. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164419>
150. Ішков В. В. Особливості геохімії алюмінію у нафтах та класифікація родовищ Дніпровсько-Донецької западини за його вмістом / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар // *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки.* – 2023. – Т. 28. – Вип. 1 (42). – С. 131-147. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164422>
151. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Мандрікевич Василь Миколаєвич // *Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends : with the Proceedings of the 32th International Scientific and Practical Conference, (August 15-18, 2023) Vancouver, Canada.* – Vancouver, 2023. – Pp. 78-92. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164421>

152. Ішков В. В. Особливості ендегенної тріщинуватості алевролітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Science, modern trends and society : with the Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, August 14-16, 2023, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 45-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164416>
153. Особливості гранітоїдів демуринського комплексу західній частині Середньопридніпровського мегаблока (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 21-37. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164437>
154. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 38-53. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164439>
155. Ішков В. В. Особливості будови кори вивітрювання кристалічних порід в межах Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Scientists and modern theoretical ideas : with the Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference, September 04-06, 2023, Haifa, Israel. – Haifa, 2023. – Pp. 32-45. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164440>
156. Ішков В. В. Особливості регіонального метаморфізму порід криворізької серії у Кременчуцькому районі Криворізько-Кременчуцької структурно-формаційної зони / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 29-42. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164428>
157. Ішков В. В. Деякі особливості первинної (ендегенної) тріщинуватості аргілітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 43-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164429>
158. Петрографічні особливості підсвіти К22 Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Чечель Павло Олегович, Пащенко Павло Сергійович // Science, latest trends, modern problems and

improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 54-69. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164433>

159. Зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 70-84. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164435>

160. Ішков В. В. Деякі особливості складу та будови неоархейського дайкового комплексу Середньопридніпровського мегаблоку / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 72-86. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164477>

161. Ішков В. В. Деякі особливості будови та складу порід кіровоградського комплексу (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 57-71. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164464>

162. Деякі особливості мінералоутворення у залізістих породах надрудної товщі Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12 – 15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 44-62. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164484>

163. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 78-97. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164863>

164. Якісна характеристика гранітів та мігматитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 58-77. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164821>

165. Ішков В. В. Якісна характеристика амфіболітів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Лозовий Андрій Леонідович // New ways of creating scientific ideas for implementation : with the Abstracts of I International Scientific and Practical Conference, September 18-20, 2023, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 49-65. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164645>
166. Про особливості розподілу та зв'язку германію з нікелем та берилієм у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, М. А. Козар // Технології і процеси в гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2023. – С. 74-80. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164616>
167. Ішков В. В. Водоносний горизонт четвертинних відкладів Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Scientific opinions on modern methods of solving problems : with the Abstracts of III International Scientific and Practical Conference, October 02-04, 2023, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 63-79. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165009>
168. Ішков В. В. Водоносний горизонт пліоценових відкладів Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Scientific opinions on modern methods of solving problems : with the Abstracts of III International Scientific and Practical Conference, October 02-04, 2023, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 46-62. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165008>
169. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Барташевський Станіслав Євгенович, Чечель Павло Олегович // Problems of creating scientific ideas about world development : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, (October 03-06, 2023) Ottawa, Canada. – Ottawa, 2023. – Pp. 58-77. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164992>
170. Ішков В. В. Деякі геоструктурні особливості району розташування унікального Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Creation of new ideas of learning in modern conditions : with the Abstracts of the II International Scientific and Practical Conference, September 25-27, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 53-69. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164950>
171. Ішков В. В. Про значення буровугільних родовищ України генетично пов'язаних зі соляними діапировими структурами / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Creation of new ideas of learning in modern conditions : with the Abstracts of the II International Scientific and Practical Conference, September 25-27, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 36-52. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164949>

172. Статистичний зв'язок між вмістами германію та марганцю у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Young scientists and methods of improving modern theories : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (September 26-29, 2023) Milan, Italy. – Milan, 2023. – Pp. 36-55. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164912>
173. Деякі особливості формування буровугільних родовищ північно-західних околиць Донбасу, що структурно та генетично пов'язані із соляними діапірами / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Young scientists and methods of improving modern theories : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (September 26-29, 2023) Milan, Italy. – Milan, 2023. – Pp. 16-35. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164911>
174. Ішков В. В. Загальні відомості про буровугільні горизонти Ново-Дмитрівського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Science, people and the latest technologies : with the Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, October 09-11, 2023, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2023. – Pp. 65-83. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165193>
175. Ішков В. В. Геоструктурна характеристика пласта ПІ2 Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Science, people and the latest technologies : with the Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, October 09-11, 2023, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2023. – Pp. 47-64. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165191>
176. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // The world of modern technologies and inventions : with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, (October 10-13, 2023) Vienna, Austria. – Vienna, 2023. – Pp. 83-104. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165204>
177. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // The world of modern technologies and inventions : with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, (October 10-13, 2023) Vienna, Austria. – Vienna, 2023. – Pp. 83-104. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165204>
178. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло

- Олегович // Scientific projects on improving the environment : with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference, (October 17-20, 2023) Brussels, Belgium. – Brussels, 2023. – Pp. 48-69. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165205>
179. Ішков В. В. Особливості розподілу та зв'язку германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології : збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 28-29 листопада 2023 р.). – Київ, 2023. – С. 18-22. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165339>
180. Про зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с8н шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Integration of science as a mechanism of effective development : with the Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference, (November 28 - December 01, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 74 - 96. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165340>
181. Нові дані про зв'язок вмістів германію із концентраціями токсичних елементів увугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Пащенко П. С. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 21-26. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165352>
182. Основні геолого-структурні закономірності у формуванні буровугільних родовищ північно-західних околиць Донбасу та їх класифікація / Ішков В. В., Козій Є. С., Пащенко П. С., Чернобук О. І., Малюга В. Д. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 34-38. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165353>
183. Аналітичний огляд впливу геоструктурних особливостей зарубіжних вугільних родовищ на прояви гірських ударів / Ішков В. В., Пащенко П. С., Козій Є. С., Лазарев Р. П. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 75-79. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165354>
184. Будова та мінеральний склад залізистих кварцитів Горішне-Плавнинсько-Лавриківської ділянки / Ішков В. В., Дрешпак О. С., Березняк О. О., Козій Є. С., Пащенко П. С., Чечель П. О. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 84-88. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165355>
185. Основні особливості гранітоїдів Демуринського комплексу та плагіогранітоїдів Саксаганського комплексу в районі Горішне-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков В. В., Дрешпак О. С.,

- Березняк О. О., Козій Є. С., Пащенко П. С., Чечель П. О. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 90-95. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165356>
186. Про особливості мінерального складу дрібних сечевих конкрементів мешканців міста Нікополь / Ішков В. В., Бараннік К. С., Козій Є. С., Владик Д. В. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 176-178. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165357>
187. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Development trends and improvement of old methods : with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference, (December 12-15, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp.154-177. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165437>
188. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с8н шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // New integrations of modern education in universities : with the Proceedings of the 12th International Scientific and Practical Conference, (December 05-08, 2023) Amsterdam, Netherlands. – Amsterdam, 2023. – Pp. 92-115. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165438>
189. Ішков В. В. Про особливості формування пісковикових уранових родовищ Малі-Нігерської синеклізи / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern ways of development of science and the latest theories : with the Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference, December 11-13, 2023, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 96-115. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165439>
190. Ішков В. В. Про особливості формування пластово-ролових уранових родовищ Чехії та Румунії / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Youth, education and science through today's challenges : with the Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference, November 04-06, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 88-107. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165441>
191. Альохін В. І. Особливості складу і деформацій пісковиків поля шахти «Капітальна» (Донбас) / Альохін Віктор Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Лисенко Сергій // Youth, education and science through today's challenges : with the Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference, November 04-06, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 108-114. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165442>
192. Особливості зв'язку між вмістами германію та фтору у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій

- Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // World trends, realities and accompanying problems of development : with the Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference, (December 19-22, 2023) Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2023. – Рр. 108-131. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165477>
193. Ішков В. В. Дякі особливості металогенії Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // People and the world: global problems of human development : with the Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference, December 18-20, 2023, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Рр. 78-99. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165478>
194. Ішков В. В., Козій Є. С., Бараннік С. І. Деякі морфоструктурні та мінеральні особливості дрібних уролітів мешканців Кривого Рогу // Геолого-мінералогічний вісник Криворізького національного університету. – 2022. – Т. 24. – №. 2. – С. 5-17. – Режим доступу : <http://repo.dma.dp.ua/id/eprint/8678>
195. Ішков В. В. Особливості евлізита формація Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Distance learning: problems, ways of development and the latest technologies : with the Abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference, December 25-27 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Рр. 88-109. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165573>
196. Трофименко Л. П. Мінеральний склад та будова патогенного біомінерального утворення – уроліту одинадцятирічного хлопчика зміста Дніпро / Трофименко Любов Петрівна, Ішков Валерій Валерійович, Агафонов Ілля Сергійович // Distance education as the main problem of young people : with the Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, (December 26-29, 2023) Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Рр. 62-72. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165578>
197. Особливості статистичного зв'язку між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Distance education as the main problem of young people : with the Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, (December 26-29, 2023) Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Рр. 73-97. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165579>
198. Чернобук, О. І., Ішков, В. В., Козій, Є. С., & Козар, М. А. (2023). ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ВМІСТУ ГЕРМАНІЮ ІЗ КОНЦЕНТРАЦІЯМИ ТОКСИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТА ЇХ РОЗПОДІЛ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С5 ШАХТИ «БЛАГОДАТНА». *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*, 28(2(43)), 184–195. [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2023.2\(43\).292747](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2023.2(43).292747)
199. Про особливості статистичного зв'язку між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр

- Станіславович, Чечель Павло Олегович // Advanced technologies for the implementation of new ideas : with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (January 09-12, 2024) Brussels, Belgium. – Brussels, 2024. – Pp. 50-74. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165745>
200. Ішков В. В. Особливості кондалитової та мармур-кальцифірованої формації Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current methods of improving outdated technologies and methods : with the Abstracts of the I International Scientific and Practical Conference, January 08-10, 2024, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2024. – Pp. 119-141. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165746>
201. Ішков В. В. Про деякі особливості формації кварцитів та високоглиноземистих порід Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Research work in the system of training teachers in technological fields : with the Abstracts of II International Scientific and Practical Conference, January 15-17, 2024, Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 105-127. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165956>
202. Західно-Харківцівське нафтогазоконденсатне родовище (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович, Пащенко Олександр Анатолійович, Пащенко Павло Сергійович // Innovations in education: prospects and challenges of today : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (January 16-19, 2024) Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 51-78. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165960>
203. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovations in education: prospects and challenges of today : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (January 16-19, 2024) Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 79-104. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165963>
204. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень metabазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Intellectual education of students and schoolchildren of the new generation : with the Abstracts of the III International Scientific and Practical Conference, January 22-24, 2024, Paris, France. – Paris, 2024. – Pp. 53-75. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166054>
205. Зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с42 шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Technologies in education in schools and universities : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical

- Conference (January 23-26, 2024) Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 111-136. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166053>
206. Геолого-технологічні особливості Малосорочинського нафтогазового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович, Пащенко Олександр Анатолійович, Пащенко Павло Сергійович // Technologies in education in schools and universities : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (January 23-26, 2024) Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 78-110. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166025>
207. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Качалівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Problems of integration of education, science and business in globalization : with the Abstracts of the V International Scientific and Practical Conference, February 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 89-119. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166115>
208. Зв'язок між вмістами германію та марганцю у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern technologies and processes of implementation of new methods : with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference (February 06 - 09, 2024) Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 92-118. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166113>
209. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких олівінових мета базальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Problems of integration of education, science and business in globalization : with the Abstracts of the V International Scientific and Practical Conference, February 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 66-88. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166114>
210. Зв'язок між вмістами германію та свинцю у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Old and new technologies of learning development in modern conditions : with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference (February 13-16, 2024) Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 78-104. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166159>
211. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких серіцитових кристалосланців Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Theory and practice of the development of technical sciences : with the Abstracts of the VI International Scientific and Practical Conference, February 12-14, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 70-93. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166160>

212. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Кибинцівського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коров'яка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Theory and practice of the development of technical sciences : with the Abstracts of the VI International Scientific and Practical Conference, February 12-14, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Рр. 94-125. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166161>
213. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Professional development: theoretical basis and innovative technologies : with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (February 20-23, 2024) Paris, France. – Paris, 2024. – Рр. 97-123. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166277>
214. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких піроксен-амфіболових кристалосланців Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Information technologies in education, technology and industry : with the Abstracts of the VII International Scientific and Practical Conference, February 19-21, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Рр. 45-68. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166292>
215. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Матлахівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коров'яка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Information technologies in education, technology and industry : with the Abstracts of the VII International Scientific and Practical Conference, February 19-21, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Рр. 69-100. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166295>
216. Зв'язок германію із зольністю та «токсичними» елементами у вугіллі на прикладі пласта с5 поля шахти Благодатна Західного Донбасу / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, П. С. Пащенко, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Гірничо-геологічна. – 2023. – Вип. 2 (30). – С. 68-79. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166297>
217. Зв'язок германію із зольністю та «токсичними» елементами у вугіллі на прикладі пласта с5 поля шахти Благодатна Західного Донбасу / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, П. С. Пащенко, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Гірничо-геологічна. – 2023. – Вип. 2 (30). – С. 68-79. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166297>
218. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Priority areas of research in the scientific activity of

- teachers: with the Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference (February 27 – March 01, 2024) Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 30-57. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166311>
219. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких карбонатизованих олівінових metabasalts Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Information technologies and automation of learning in modern conditions : with the Abstracts of the VIII International Scientific and Practical Conference, February 26-28, 2024, Munich, Germany. – Munich, 2024. – Pp. 50-74. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166312>
220. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Монастирищенського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Information technologies and automation of learning in modern conditions : with the Abstracts of the VIII International Scientific and Practical Conference, February 26-28, 2024, Munich, Germany. – Munich, 2024. – Pp. 75-108. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166313>
221. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович Theoretical and practical aspects of the development of science and education : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference (March 05-08, 2024) Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 51-79. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166372>
222. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких кумінгтонітових кристалосланців Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Questions regarding the problems of higher education : with the Abstracts of the IX International Scientific and Practical Conference, March 04-06, 2024, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2024. – Pp. 81-105. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166373>
223. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Новомиколаївського (Мовчанівського) нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Questions regarding the problems of higher education : with the Abstracts of the IX International Scientific and Practical Conference, March 04-06, 2024, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2024. – Pp. 106-139. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166374>
224. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Problems and prospects of modern science and education : with the Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Conference

(March 12-15, 2024) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 76-104. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166408>

225. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких карбонатизованих піроксен-олівінових метабазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Global achievements and current trends in the development of science : with the Abstracts of the X International Scientific and Practical Conference, March 11-13, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 53-77. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166409>

226. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Advanced technologies for the implementation of educational initiatives : with the Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference (March 19-22, 2024) Boston, USA. – Boston, 2024. – Pp. 50-79. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166464>

227. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких серпінизованих піроксен-олівінових метабазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Quality management in education and industry: experience, problems and prospects : with the Abstracts of the XI International Scientific and Practical Conference, March 18-20, 2024, Florence, Italy. – Florence, 2024. – Pp. 69-94. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166465>

228. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern thoughts on the development of science: ideas, technologies and theories : with the Proceedings of the 12th International Scientific and Practical Conference (March 26-29, 2024) Amsterdam, Netherlands. – Amsterdam, 2024. – Pp. 38-67. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166500>

229. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких метадіабазів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern education – accessibility, quality, recognition and problems : with the Abstracts of the XI International Scientific and Practical Conference, March 25-27, 2024, Helsinki, Finland. – Helsinki, 2024. – Pp. 63-88. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166502>

230. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2024). Geochemistry features of mercury in oils from the deposits of the Dnipro-Donetsk depth. Mining Machines. Vol. 42. Issue 1. pp. 12-29. <https://doi.org/10.32056/KOMAG2024.1.2>

231. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок германію із зольністю та «токсичними» елементами у вугіллі

- на прикладі пласта с₅ поля шахти Благодатна Західного Донбасу. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». 2(30). С. 68-79. <https://doi.org/10.31474/2073-9575-2023-2-30-68-79>
232. Трофименко Л. П. Дослідження стану вивітрювання гірських порід укщ на відслоненнях правого берега р. Дніпро та Монастирського острова (м. Дніпро) / Трофименко Любов Петрівна, Ішкова Євгенія Валеріївна, Ішков Валерій Валерійович // Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : with the Abstracts of the XIII International Scientific and Practical Conference, April 01-03, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 162-168. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166601>
233. Ішков В. В. Про зв'язок між германієм та меркурієм у вугільному пласту с_{8в} шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Коваль Світлана Олександрівна // Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : with the Abstracts of the XIII International Scientific and Practical Conference, April 01-03, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 135-161. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166600>
234. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких хлоритизованих базальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : with the Abstracts of the XIII International Scientific and Practical Conference, April 01-03, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 108-134. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166598>
235. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с_{8в} шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович
236. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с_{8в} шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Actual problems of personality psychology in the modern world : with the Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference (April 09-12, 2024) Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 65-95. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166619>
237. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Перекопівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // The latest opportunities for learning, broadcasting and social developmen : with the Abstracts of the XIV International Scientific and Practical Conference, April 08-10, 2024, Graz, Austria. – Graz, 2024. – Pp. 72-100. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166620>
238. Чернобук О. І. Про статистичний зв'язок між германієм та арсеном у вугільному пласті с_{8в} шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук

Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович // The latest opportunities for learning, broadcasting and social developmen : with the Abstracts of the XIV International Scientific and Practical Conference, April 08-10, 2024, Graz, Austria. – Graz, 2024. – Pp. 101-127. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166621>

239. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Прокопенківського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Trends in the development of science and teaching methods : with the Abstracts of the XVI International Scientific and Practical Conference, April 22-24, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 61-88. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166739>

240. Чернобук О. І. Зв'язок між германієм та марганцем у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович // Trends in the development of science and teaching methods : with the Abstracts of the XVI International Scientific and Practical Conference, April 22-24, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 89-116. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166740>

241. Про зв'язок між вмістами германію та сірки загальної у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovations in education: problems, prospects and answers to today's challenges : with the Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference (April 23-26, 2024) Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 82-113. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166735>

242. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та свинцю у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // New knowledge: strategies and technologies for teaching young people : with the Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference (April 16-19, 2024) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2024. – Pp. 95-126. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166747>

243. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Прилуцького нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovative technologies in the field of human services : with the Abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference, April 15-17, 2024, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 67-95. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166748>

244. Чернобук О. І. Зв'язок між германієм та марганцем у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович // Innovative technologies in the field of human services : with the Abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference, April 15-17,

2024, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 96-123. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166749>

245. Про зв'язок між вмістами германію та марганцю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // The latest technologies in the development of science, business and education : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference (April 30-May 03, 2024) London, Great Britain. – London, 2024. – Pp. 97-128. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166809>

246. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Радченківського нафтогазового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems of the environment, youth and the new generation : with the Abstracts of the XVII International Scientific and Practical Conference, April 29-May 01, 2024, Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 102-131. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166810>

247. Чернобук О. І. Про зв'язок між германієм та потужністю у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Мандрікевич Василь Миколайович // Modern problems of the environment, youth and the new generation : with the Abstracts of the XVII International Scientific and Practical Conference, April 29-May 01, 2024, Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 132-160. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166812>

248. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern challenges: trends, problems and prospects development : with the Proceedings of the 18th International Scientific and Practical Conference (May 07-10, 2024) Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2024. – Pp. 78-110. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166852>

249. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Розпашнівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Actual scientific ideas of the development of the latest technologies : with the Abstracts of the XVIII International Scientific and Practical Conference, May 06-08, 2024, Lisbon, Portugal. –Lisbon, 2024. – Pp. 68-97. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166853>

250. Чернобук О. І. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та меркурію у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович // Actual scientific ideas of the development of the latest technologies : with the Abstracts of the XVIII International Scientific and Practical Conference, May 06-08, 2024, Lisbon, Portugal. –Lisbon, 2024. – Pp. 98-126. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166854>

251. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Середняківського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Introduction of new technologies to improve education : with the Abstracts of the XIX International Scientific and Practical Conference, May 13-15, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 89-119. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166865>
252. Зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Creative business management and implementation of new ideas : with the Proceedings of the 19th International Scientific and Practical Conference (May 14- 17, 2024) Tallinn, Estonia. – Tallinn, 2024. – Pp. 74-106. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166864>
253. Чернобук О. І. Про зв'язок між вмістами германію та фтору у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович // Introduction of new technologies to improve education : with the Abstracts of the XIX International Scientific and Practical Conference, May 13-15, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 120-149. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166866>
254. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Trends in the development of quality training of future specialists : with the Proceedings of the 20th International Scientific and Practical Conference (May 21-24, 2024) Oslo, Norway. – Oslo, 2024. – Pp. 79-112. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166930>
255. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Солохівського газоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Problems of solving global problems of humanity : with the Abstracts of the XX International Scientific and Practical Conference, May 20-22, 2024, Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 120-150. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166934>
256. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та берилію у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Problems of solving global problems of humanity : with the Abstracts of the XX International Scientific and Practical Conference, May 20-22, 2024, Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 151-180. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166938>
257. Зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovative solutions in public communications and international relations : with the Proceedings of the 21st International Scientific and Practical

Conference (May 28-31, 2024) Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 75-108. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167021>

258. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та арсену у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Theoretical methods of research of the latest problems : with the Abstracts of the XXI International Scientific and Practical Conference, May 27-29, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 155-185. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167026>

259. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Софіївського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Theoretical methods of research of the latest problems : with the Abstracts of the XXI International Scientific and Practical Conference, May 27-29, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 186-216. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167032>

260. Про зв'язок між вмістами германію та свинцю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Actual problems in education and introduction of new technologies : with the Proceedings of the 22nd International Scientific and Practical Conference (June 04-07, 2024) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 80-113. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167056>

261. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та сірки загальної у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Methodology and organization of scientific research : with the Abstracts of the XXII International Scientific and Practical Conference, June 03-05, 2024, Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 133-163. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167057>

262. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Суходолівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Methodology and organization of scientific research : with the Abstracts of the XXII International Scientific and Practical Conference, June 03-05, 2024, Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 164-194. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167058>

263. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // World ways and methods of improving outdated theories and trends : with the Proceedings of the 23rd International Scientific and Practical Conference (June 11-14, 2024) Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 64-97. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167106>

264. Ішков В. В. Про геолого-технологічні особливості Східно-Харківцівського газоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // The current state of the organization of scientific activity in the world : with the Abstracts of the XXIII International Scientific and Practical Conference, June 10-12, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 134-165. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167107>
265. Ішков В. В. Статистичний зв'язок між вмістами германію та зольністю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // The current state of the organization of scientific activity in the world : with the Abstracts of the XXIII International Scientific and Practical Conference, June 10-12, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 166-196. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167108>
266. Зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Technologies of scientists and implementation of modern methods : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference (June 18-21, 2024) Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2024. – Pp. 88-121. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167173>
267. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Талалаївського газоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Modern technologies among us in the environment : with the Abstracts of the XXIV International Scientific and Practical Conference, June 17-19, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 112-143. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167174>
268. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та берилію у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Modern technologies among us in the environment : with the Abstracts of the XXIV International Scientific and Practical Conference, June 17-19, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 144-174. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167175>
269. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Тростянецького нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Problems with distance learning and ways to solve them : with the Abstracts of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 24-26, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 89-120. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167221>
270. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Турутинського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Innovations in modern education: local and global context : with the Abstracts of the XXVI International Scientific and

- Practical Conference, July 01-03, 2024, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 37-68. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167226>
271. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Хухрянського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Scientific research: a paradigm of innovative development of society : with the Abstracts of the XXVII International Scientific and Practical Conference, July 08-10, 2024, Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2024. – Pp. 30-61. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167297>
272. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Червонозаярського газового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Development of science in the conditions of deepening European integration processes : with the Abstracts of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 15-17, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 78-108. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167336>
273. Ішков В.В., Баскевич О.С., Козій Є.С., Дрешпак О.С., Пащенко П.С., Козар М.А., Кас'яненко Т.М. (2024). Особливості зміни тонкої кристалічної структури кварцу Синявського родовища гранітів під впливом буровибухових робіт. Збірник наукових праць НГУ. № 76. С. 142-157. <https://doi.org/10.33271/crpnmu/76.142>
274. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Пащенко П.С., Козар М.А., Дрешпак О.С. (2024). Просторовий розподіл германію у вугільному пласті с₇^м поля шахти «Павлоградська». Збірник наукових праць НГУ. № 76. С. 158-172. <https://doi.org/10.33271/crpnmu/76.158>
275. Особливості розподілу та зв'язку германію, зольності та берилію у вугіллі пласта с₅ поля шахти «Благодатна» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М.А. Козар, П. С. Пащенко, О. С. Дрешпак // Технології і процеси у гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2024. – С. 9-17. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167503>
276. Вплив буровибухових робіт на розміри елементарної комірки кристалічної ґратки кварцу Синявського родовища гранітів / В. В. Ішков, О. С. Баскевич, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, Т. М. Кас'яненко // Технології і процеси у гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2024. – С. 22-31. – Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167504>
277. Статистичний зв'язок між вмістами берилію та сірки загальної у вугільному пласті с₅ шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Methodological aspects of education: achievements and prospects : with the Proceedings of the XXXI International Scientific and Practical Conference (August 06 – 09, 2024) Rotterdam, Netherlands. –

- Rotterdam, 2024. – Рр. 44-80. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167655>
278. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Ярошівського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Problems of training a modern specialist: theory, history, practice: with the Abstracts of XXXI International Scientific and Practical Conference, August 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Рр. 55-85. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167656>
279. Ішков В. В. Зв'язок між вмістами арсену та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович // Problems of training a modern specialist: theory, history, practice : with the Abstracts of XXXI International Scientific and Practical Conference, August 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Рр. 86-117. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167657>
279. Ішков В. В. Зв'язок між вмістами фтору та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович // Actual problems of professional education: experience and prospects : with the abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, Munich, Germany (August 12-14, 2024). – Munich, 2024. – Рр. 48-79. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167746>
280. Ішков В. В. Основні особливості будови Західно-Харківцівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Actual problems of professional education: experience and prospects : with the abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, Munich, Germany (August 12-14, 2024). – Munich, 2024. – Рр. 15-47. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167745>
281. Статистичний зв'язок між вмістами берилію та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Social adaptation of the individual in the conditions of social transformations : with the proceedings of the XXXII International Scientific and Practical Conference (August 13 – 16, 2024) Hamburg, Germany. – Hamburg, 2024. – Рр. 43-79. – Режим доступу: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167747>
282. Харитонов М.М., Рула І.В., Мартинова Н.В., Золотовська О.В., Березняк О.О. (2024) Особливості процесів термолізу вугільної золи виносу та осаду стічних вод окремо та в суміші з біомасою енергокультур. Екологічні науки, №3(54). – С.113-120. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2024.eco.3-54.17>

ТЕЛЕМЕДИЦИНА ЯК ГАЛУЗЬ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Архипов О.О.

Аспірант кафедри державознавства, права та Європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

У сучасному світі цифрові технології проникають у всі сфери життя, включаючи охорону здоров'я. Одним із найважливіших напрямків розвитку медицини є телемедицина. Вона надає можливість надання медичних послуг дистанційно через електронні канали комунікації, що значно спрощує доступ пацієнтів до лікарської допомоги. Телемедицина дозволяє здійснювати консультації, діагностику, моніторинг стану пацієнтів на відстані, не обмежуючись фізичною присутністю. Однак із розвитком цієї галузі постає низка проблем, пов'язаних із необхідністю створення чітких механізмів управління та регулювання цього процесу на державному рівні.

Телемедицина являє собою систему надання медичних послуг, у якій використовуються інформаційно-комунікаційні технології для обміну медичною інформацією на відстані. Вона включає дистанційні консультації, передачу результатів аналізів, моніторинг здоров'я пацієнтів та навіть проведення операцій під контролем фахівців із іншого міста або країни. Основна мета телемедицини – забезпечення доступності медичних послуг для всіх категорій населення, особливо для людей, що проживають у віддалених регіонах або мають обмежені можливості для пересування.

Переваги телемедицини включають скорочення часу на діагностику, зменшення навантаження на медичні установи та забезпечення безперервного моніторингу пацієнтів із хронічними захворюваннями. Вона також сприяє зниженню ризику передачі інфекцій, оскільки пацієнти не відвідують медичні заклади фізично, що є особливо важливим у періоди пандемій.

Телемедицина є важливою складовою сучасної системи охорони здоров'я, яка зазнала стрімкого розвитку завдяки впровадженню цифрових технологій. Вона дозволяє лікарям та пацієнтам взаємодіяти на відстані, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології для проведення консультацій, діагностики, моніторингу стану пацієнтів та навіть лікування в режимі реального часу. Це має величезне значення для населення, особливо в регіонах з обмеженим доступом до медичних послуг. Завдяки телемедицині пацієнти можуть швидко отримувати кваліфіковану медичну допомогу без необхідності відвідувати медичний заклад особисто.

Основні напрями використання телемедицини включають:

1. **Телемедичні консультації** — надання медичних порад через відеозв'язок, електронні листи або чат, що значно скорочує час очікування та спрощує доступ

до фахівців. Це особливо важливо для людей, які мешкають у віддалених або сільських районах, де бракує лікарів.

2. Телеметрія та моніторинг пацієнтів — застосування спеціальних пристроїв для дистанційного збору та передачі медичних даних (артеріальний тиск, рівень цукру в крові тощо) в режимі реального часу. Це дає змогу лікарям контролювати стан хронічних хворих і коригувати лікування на основі актуальних даних.

3. Телемедицина в екстрених ситуаціях — можливість дистанційного консультування медиків або пацієнтів у випадку надзвичайних ситуацій. Це допомагає пришвидшити прийняття рішень, що може врятувати життя в екстрених випадках, коли немає можливості швидкого транспортування пацієнта до лікарні.

Значення телемедицини зростає і в контексті боротьби з пандеміями та іншими глобальними кризами. Наприклад, під час пандемії COVID-19 телемедицина стала одним із ключових засобів підтримки безперервного надання медичних послуг, зменшуючи ризик поширення інфекції завдяки дистанційним консультаціям. Крім того, вона дозволяє знизити навантаження на лікарні та поліклініки, перетворюючи домашній моніторинг на стандартну практику для деяких груп пацієнтів, що потребують постійного контролю (наприклад, хворі на гіпертонію або діабет).

Однак розвиток телемедицини також супроводжується певними викликами. Серед них — питання забезпечення безпеки передачі даних, конфіденційності пацієнтів та регуляторні питання, пов'язані з ліцензуванням медичних фахівців для роботи на міждержавному рівні. Крім того, телемедицина не завжди може замінити традиційні очні огляди, особливо в тих випадках, коли необхідні фізичні процедури або лабораторні дослідження.

Таким чином, телемедицина відіграє все більш важливу роль в сучасній системі охорони здоров'я, забезпечуючи доступ до якісної медичної допомоги незалежно від місцезнаходження пацієнта. Її впровадження допомагає покращити координацію між медичними фахівцями, підвищити ефективність лікування та знизити витрати на медичні послуги.

Управління телемедициною охоплює створення нормативної бази, впровадження технологічних рішень, забезпечення доступності та якості послуг. Держави повинні забезпечити контроль за захистом персональних даних пацієнтів, розробляти стандарти надання послуг та інтегрувати телемедицину в загальну систему охорони здоров'я.

Одним із ключових викликів є створення ефективної інфраструктури для телемедицини. Це включає забезпечення доступу до високошвидкісного інтернету в усіх регіонах, розробку простих у використанні інтерфейсів для пацієнтів, а також навчання медичних працівників роботі з новими технологіями.

Ефективне управління телемедициними послугами на державному рівні вимагає розробки стратегій, які враховують як технологічні аспекти, так і соціально-економічні фактори. Оцінка існуючого стану управління

телемедициною показує, що, незважаючи на значний прогрес, все ще існують серйозні виклики, які стримують її повноцінне впровадження.

Одним із головних напрямків у публічному управлінні телемедициною є створення правової бази та регуляторних механізмів. Станом на сьогодні багато країн вже почали впроваджувати нормативні акти, які регулюють роботу телемедицини, проте їхня гармонізація є критично важливою. У багатьох країнах, таких як США, існують проблеми з міждержавним ліцензуванням лікарів, що обмежує можливість надання телемедицини за межами штату. Подібні проблеми мають і європейські країни, де питання правової відповідальності та регулювання часто залежать від національних законів, а не загальноєвропейських норм.

Іншою важливою проблемою є доступність телемедицини. На практиці ефективність телемедицини значною мірою залежить від рівня технологічної інфраструктури. Це включає стабільний доступ до швидкісного інтернету, наявність необхідних цифрових пристроїв і грамотність як лікарів, так і пацієнтів у використанні таких послуг. Наприклад, у країнах з менш розвинутою інфраструктурою телемедицина часто залишається недоступною для сільського населення, що посилює нерівність у доступі до медичних послуг.

Крім того, впровадження телемедицини часто стикається з проблемами фінансового забезпечення. Розробка та підтримка телемедицини платформ, а також навчання медичного персоналу вимагають значних інвестицій. Багато країн намагаються вирішити ці питання через державне фінансування або залучення приватного сектору. Наприклад, деякі системи охорони здоров'я вже використовують моделі партнерства між державою та бізнесом для забезпечення фінансування технологічних інновацій у сфері медицини.

Одним із найбільш серйозних викликів залишається питання конфіденційності та захисту даних. Оскільки телемедицина базується на обробці та передачі персональних даних пацієнтів через електронні системи, ризики витоку інформації та кібератак зростають. Захист персональних даних є критичним завданням для урядів і медичних установ, і необхідно впроваджувати стандарти безпеки на всіх етапах надання телемедицини послуг.

Загалом, аналіз існуючого стану управління телемедициною свідчить про те, що хоча цей напрямок має значний потенціал для розвитку, існують серйозні виклики, які необхідно вирішувати через комплексні стратегії, які поєднують технологічний прогрес, нормативне регулювання та освітні програми для медичних працівників і пацієнтів.

Для ефективного управління телемедициною необхідно розробити комплексні стратегії, які будуть включати такі основні аспекти:

1. Створення єдиного медичного простору. Важливим є впровадження системи електронних медичних карток, які дозволять лікарям отримувати доступ до історії хвороби пацієнта в режимі реального часу, що значно покращить координацію лікування.

2. **Розробка стандартів захисту даних.** Забезпечення конфіденційності медичної інформації є критичним аспектом телемедицини. Необхідно розробити нормативні акти та технічні стандарти, які гарантуватимуть надійний захист персональних даних пацієнтів.

3. **Підвищення доступності послуг.** Одним із завдань управління є забезпечення доступу до телемедичних послуг для всіх категорій населення. Це включає розвиток інфраструктури в сільських районах, а також створення умов для людей із обмеженими можливостями.

4. **Навчання та підготовка медичного персоналу.** Для успішної реалізації телемедицини необхідно забезпечити навчання медичного персоналу, щоб він міг ефективно користуватися новими технологіями та надавати якісні послуги на відстані.

5. **Зворотний зв'язок та контроль якості.** У процесі впровадження телемедичних послуг необхідно створити механізми зворотного зв'язку з пацієнтами та медичними працівниками. Це дозволить оперативно виявляти проблеми та вдосконалювати процес надання медичних послуг.

Країни з розвинутою системою охорони здоров'я вже активно впроваджують телемедицину. Наприклад, у США широко застосовуються телемедичні платформи, що дозволяють пацієнтам отримувати консультації лікарів без відвідування медичних установ. В Естонії громадяни мають доступ до електронних медичних записів і можуть дистанційно замовляти рецепти. Такий досвід є прикладом того, як ефективно управління телемедициною може покращити якість медичних послуг.

Розвиток телемедицини стикається з низкою викликів, серед яких бюрократичні труднощі, нестача фінансування та технологічні проблеми. Політична нестабільність також може вплинути на впровадження телемедичних послуг. Крім того, важливо враховувати можливість кібератак на медичні платформи, що вимагає посилення кібербезпеки.

Висновки. Телемедицина є важливим напрямком розвитку охорони здоров'я, що сприяє підвищенню доступності медичних послуг та покращенню якості їх надання. Однак для успішної реалізації телемедицини необхідно створити ефективні механізми управління, які включають розробку нормативної бази, забезпечення конфіденційності даних, навчання медичного персоналу та розвиток інфраструктури. Правильне управління телемедициною дозволить забезпечити її інтеграцію в систему охорони здоров'я та зробити медичні послуги доступними для всіх громадян.

Список літератури:

1. Field MJ, ed. Telemedicine: A Guide to Assessing Telecommunications in Health Care. Washington, DC: National Academies Press, 1996.
2. Ryu S. Telemedicine: Opportunities and Developments in Member States. Global Observatory for eHealth Series, Volume 2. Healthcare Inform Res, 2012.
3. Zundel KM. Telemedicine: History, Applications, and Impact on Librarianship. Bull Med Libr Assoc, 1996, 84(1):71-79.

4. Kim YS. Telemedicine in the USA with Focus on Clinical Applications and Issues. *Yonsei Med J*, 2004, 45(5):761-775.
5. Telemedicine and the Standard of Care: A Call for a New Approach? *Frontiers in Medicine*, 2023.
6. The Role of Telemedicine in Healthcare: An Overview and Update. *The Egyptian Journal of Internal Medicine*, 2023.
7. Telemedicine: Past, Present, and Future. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*, 2023.
8. Telemedicine and Health Policy: A Systematic Review. *ScienceDirect*, 2023.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ

Корлякова Ірина

голова ГО «Жіноча єдність Слобожанщини»,
аспірантка кафедри управління персоналом
та підприємництва ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Бойові дії на території України стали найбільшим викликом для країни з дня відновлення її незалежності. З-поміж інших війна загострила й проблеми досягнення стійкості регіонів та громад. Базовим елементом системи місцевого самоврядування як в Україні, так і в інших європейських державах є територіальна громада [5]. Такі локальні спільноти існують практично у всіх країнах Європи, незалежно від того федеративною чи унітарною є конкретна держава за своїм устроєм. Вони відіграють надзвичайно важливу роль у вирішенні питань місцевого розвитку, що у підсумку суттєво впливає на соціально-економічний розвиток регіону і цілої країни.

Хід бойових дій наочно показав силу та ефективність горизонтальних зв'язків в українському суспільстві. Поки обласні й районні військові адміністрації та обласні ради зосереджені на розв'язанні питань захисту країни, значний тягар війни лягає на територіальні громади. Місцеве самоврядування в сучасному світі ще не стикалося з такими викликами, як ті, що постали перед громадами України внаслідок військових дій на її території. У межах територіальних громад створені військові адміністрації, як-то сільські, селищні або міські ради, їхні виконавчі органи або керівники не виконують своїх конституційних та законодавчих повноважень [1].

У зв'язку зі створенням військових адміністрацій виокремлюють принаймні три режими взаємодії органів місцевого самоврядування (ОМС) із військовими адміністраціями в роботі різних громад: 1) заміщення ОМС військовою адміністрацією; 2) спільне управління громадою з боку ОМС і ВА; 3) розширені повноваження ОМС із частковим підпорядкуванням військовій адміністрації вищого рівня. Застосування того чи іншого режиму залежить від конкретних умов життя громади [2]. Громади у різних регіонах України, у тому числі ті, що функціонують на тимчасово окупованих територіях, керуються низкою нормативних актів та рекомендацій. Офіс Президента України, Уряд, Верховна Рада України, РНБО та інші центральні органи виконавчої влади, Офіс підтримки реформ приймають оперативні рішення щодо функціонування суспільства. Вагома роль належить Офісу підтримки реформ, який проводить роз'яснювальну роботу щодо функціонування бюджетної сфери територіальних громад у період воєнного стану.

Реформа децентралізації, здійснюваної в Україні, призвела до того, що перед територіальними місцевими громадами постали завдання коротко- та

довгострокового планування своєї діяльності. Інструментами такого планування виступають: цільові програми та місцеві програми соціально-економічного розвитку строком на 1-3 роки; стратегії територіальних громад строком на 7-10 років [3]. Зазначені документи повинні складатися із врахуванням оцінки місцевих проблем та соціально-економічного потенціалу громади, бути пов'язаними між собою шляхом постановки загальних цілей в стратегіях та їх конкретизації в програмах, а також пропонувати конкретні шляхи подолання проблем, які існують на час складання цих нормативних документів

Враховуючи міжнародний вимір, стратегії територіальних громад повинні гармоніювати із Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року», у якій регламентовано цілі сталого розвитку суспільства [4]. В основі розробки стратегій розвитку територіальних громад мають лежати пріоритетні завдання, вирішення яких покликане досягти найвищих результатів розвитку громад. Конкретизуючи цю тезу, розробники стратегії повинні використовувати спеціальні кількісні та якісні показники та індикатори.

Зважаючи на децентралізаційні процеси, розробка зазначених програм та стратегій покликана формувати більше ефективні підходи до реалізації процедур місцевого самоврядування. Важливим інструментом при цьому повинно стати залучення широких кіл (зовнішніх експертів, благодійних та громадських організацій, населення) до розробки та впровадження в життя стратегій та програм розвитку територіальних громад. Це дасть можливість контролювати дії влади та підсилити інституційний ефект в цілому. Адже зовнішній контроль дасть змогу знизити бюрократичні ризики та зорієнтує чиновницький апарат на досягнення результату, а не на просте виконання регламентованих процедур.

В умовах сьогодення, коли тривають повномасштабні військові дії в Україні, органи місцевого самоврядування зіткнулися з новим завданням – відновленням, реконструкцією та відбудовою пошкодженого або зруйнованого майна громад. Це вимагає посилення їхньої організаційної та функціональної спроможності для оперативного подолання наслідків війни. При цьому, через зміни у місцевих економіках та спад економічної активності, знизилася фінансова спроможність місцевих бюджетів, що створило дефіцит власних ресурсів. Назараз бракує коштів не лише для відбудови громад, але й для покриття нагальних витрат на надання життєво важливих послуг. У зв'язку з цим виникає необхідність систематизувати всі доступні внутрішні та зовнішні ресурси, а також шукати альтернативні джерела фінансування для проектів відновлення.

Отже, місцеве самоврядування продемонструвало міцність горизонтальних зав'язків, взявши на себе значну частину відповідальності за забезпечення базових потреб населення під час війни. Проте ці громади стикаються з численними проблемами, включаючи зруйновану інфраструктуру, фінансові обмеження та потребу в терміновому відновленні.

Для ефективної відповіді на ці виклики необхідно підвищувати організаційну і функціональну спроможність громад, оптимізувати процеси планування, залучати зовнішніх експертів і громадські організації до реалізації стратегічних

завдань. Успішне відновлення залежить від гармонізації місцевих стратегій розвитку з міжнародними стандартами сталого розвитку та пошуку нових фінансових ресурсів. Інтеграція громад до процесів відновлення країни потребує більш ефективної взаємодії з державними та міжнародними органами, що дозволить досягти максимальної стійкості у післявоєнний період.

Список літератури

1. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. «Про правовий режим воєнного стану» URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text).
2. Кравченко Т. А. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: аналіз сучасних наукових досліджень в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2015. № 1 (49). С. 67-72.
3. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін. ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с.
4. Патицька Х. О. Територіальна громада в політико-правовій практиці в сучасній Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 4 (108). С. 320-328.
5. Спасів Н. Територіальна громада: наукова систематизація дефінітивних характеристик. *European journal of economics and management*. 2018. Vol. 4. Issue. 5.
URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eujem.cz/wpcontent/uploads/2018/eujem201845/07.pdf>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Лелик Л. І.,

к.е.н., доц.,

доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму, заступник директора
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ» «МАУП»

Фарович Р. Б.,

аспірант

ПрАТ «ВНЗ» «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Розвиток електронного урядування в Україні на сьогодні є надзвичайно важливим у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства та забезпечення потреб комунікації держави з громадським суспільством. Крім цього, сучасний світ розвивається в умовах глобалізації, інформатизації та техноглобалізму, де мережа Інтернет стала основою для спілкування, отримання інформації, навчання, площадкою для ведення бізнесу, джерелом прибутку. Інформаційно-комп'ютерні технології надали можливість отримувати урядову інформацію та послуги доступними способами. Окрім того, запровадження елементів інформатизації та комп'ютеризації в публічному управлінні дозволили розширити межі участі громадськості у прийнятті суспільно-важливих рішень. Позитивні результати цих процесів, подальше упровадження та укорінення електронізації публічного управління потребує більш детального осмислення на концептуально-методологічному та теоретичному рівні, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Значний внесок у розвиток теоретичних аспектів електронного урядування в Україні присвячені наукові публікації таких вчених як, Н. Дяченко, А. Константинівська, В. Копняк, С. Дзюба, І Жиляєв, С. Полумієнко, І. Рубан, А. Семенченко, А. Майстренко, Ю. Соломко, В. Дрешпак та ін.

Згідно Концепції розвитку електронного урядування в Україні «електронне урядування – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [1].

Варто зауважити, що більшість науковців при визначенні електронного урядування акцентують на можливості альтернативного способу надання державних послуг в електронній формі. Електронне урядування згідно цього підходу можна синонімізувати як цифровий уряд, онлайн-уряд або в певному контексті трансформаційний уряд, який орієнтується на використання Інтернет-технологій як платформи для обміну інформацією, надання послуг та взаємодії з громадянами, підприємствами тощо[2].

Звернімо увагу на ключові аспекти електронного урядування [3]:

- інформування громадян, бізнесу та суспільних організацій про діяльність державних органів на відомчих сайтах;
- наданні державних послуг у режимі он-лайн;
- залученні громадян, бізнесу та громадських організацій до публічного обговорення та прийняття управлінських рішень;
- автоматизації діяльності окремих державних органів та міжвідомчої взаємодії;
- забезпечити доступ суспільства до контролю над владою.

ООН виділяє такі принципи функціонування інституту «електронного урядування»:

1. Використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі функціонування.
2. Заохоченні участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень.
3. Підвищення підзвітності діяльності органів державної влади.
4. Прозорість управлінського процесу.
5. Ефективність урядування.

На нашу думку, електронне урядування виступає одним із способів співпраці та взаємодії суспільства та держави, альтернативної можливості отримання державних послуг в електронному вигляді, прозорості діяльності влади через доступу до публічної інформації та обговорення ключових питань розвитку країни з громадським суспільством та представниками бізнесу.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Кабінет Міністрів України. Київ. 2014. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>.
2. Жекало Г.І., Заяць М.Я., Вакун О.В. Сутність та зміст електронного урядування: концептуальний вимір. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. 2020. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.8.52
3. Дяченко Н. Прогнозні оцінки динаміки впровадження електронного урядування в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 2. С. 134-142.

УКРАЇНСЬКІ НЕВІЛЬНИКИ У КРИМУ ЗА 20-ИМ ТОМОМ КАДІАСКЕРСЬКИХ ДЕФТЕРІВ 1674-1675 РОКІВ ВІД Р. Х.

Тимченко Віктор Миколайович

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського,
відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків.

У наші часи особливу актуальність отримує вивчення джерел з історії Півдня України та Криму під владою Османської імперії та Кримського ханства написаних середньовічною турецькою та арабською мовами. Адже раніше кримсько-татарська тематика була закрита, а у наші часи вивчено поки що небагато мусульманських джерел. Загалом Схід отримує все більший інтерес в українській науці. Так, у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського планується створити Фонд тюркомовної літератури. Першим внеском у цей фонд має стати електронна копія фотокопії 20-го тому 1084–1086 років гіджри (лютий 1674 – травень 1675 років від Р. Х.) шаріатських кадіаскерських книг Бахчисарайського кадилику з бібліотеки ім. І. Гаспринського у м. Сімферополь (АР Крим) [1]¹ написаних середньовічною турецькою та арабською мовами.

Це багатотомне джерело почали вивчати ще у ХІХ-му столітті: окремі уривки з нього досліджував Ф. Ф. Лашков [2], потім М. Біарсланов [3]. Вже у перекладах Ф. Ф. Лашкова ми спостерігаємо українських невільників-козаків з дружинами та дітьми, зокрема з багатьма дітьми [2, с. 52–53].

У наші часи за вивчення пам'ятки серйозно взялися турецькі вчені: більше десяти томів даного джерела були транслітеровані та вивчені Ю. Озтюрком [4], Ф. Йаша [5], Д. Челік [6], С. Акташ Сари [7], М. Біяляєм [8], М. Дж. Чавушем [9], Ш. Килинчем [10], Ф. Шахін [11], Е. Йилдирим [12], Н. Челеном [13], Х. Біліджі [14], Ф. Йилмаз [15], а у 2023 р. М. Аксу та М. Акіф під керівництвом Ф. Йаша захистили магістерські роботи по томам даного джерела за ХVІІІ століття [16]. Долучилися до цієї роботи і кримські дослідники, зокрема Н. Р. Абдульваапов, О. Д. Рустемов [17] та М. А. Араджионі [3]. Але над 20-им томом, результати обробки якого пропонуються у даній роботі, всі вони не працювали.

Всі томи, зокрема вивчені частини 20-го тому, засвідчили велику кількість українців у тогочасному Криму, які за чисельністю поступалися тільки кримським татарам, на це, спираючись на європейські джерела, особливо польські, звернув увагу ще Я. Р. Дашкевич у 1993 році [19].

Мета даної роботи – дослідити українських невільників за 20-им томом 1084–1086 років гіджри (1674–1675 років від Р. Х.) шаріатських кадіаскерських книг

¹ Автор висловлює подяку Рустему Нурієву за надані фотокопії джерела з бібліотеки ім. І. Гаспринського.

Бахчисарая: порахувати їх кількість, проаналізувати імена, інколи вдається визначити сімейний стан, професійну приналежність, географічне розташування, особу господаря та багато інших даних. Планується використати кількісний метод, метод історизму, порівняльний метод, методи аналізу та синтезу. Дана робота є розвідкою, тобто не повним перекладом та вивченням тексту всього джерела, а лише ознайомленням з ним. Через це частина українських невольників могла бути не помічена. Отже, не виключено, що висновки будуть не точні. Повний переклад та вивчення тексту джерела планується здійснити у майбутньому. Це велика робота, яка за об'ємом складатиме серйозну монографію.

Перейдемо до викладу основного матеріалу розвідки. 20-ий том шаріатських кадіаскерських книг Бахчисарайського каділику складається з 99 аркушів тексту середньовічною турецькою та арабською мовами, які у бібліотеці ім. І. Гаспринського у м. Сімферополь (АР Крим) представлені у фотознімках. На цих аркушах зафіксовано 140 українських невольників та невольниць (переважно невольників, національність яких добре встановлюється за назвою «козак», кілька чоловіків не мають цієї назви, але їх українськість встановлена за українськими іменами, таким же чином встановлена українська національна приналежність кількох невольниць, таких як «Катря» (скорочена форма від імені «Катерина») [1, знімок 83], «Настя» (скорочена форма від імені «Анастасія») [1, знімок 71], «Томка» (скорочена форма від імені «Тамара») [1, знімок 34] та «Марина» [1, знімок 47], інші невольниці мають переважно перські поетичні прізвиська, і те, що вони українки, можна тільки припускати за такими прізвиськами як, наприклад, «Гюль Бейаз» [1, знімки 83, 38, 46 та інші] (тобто, у перекладі, «біла троянда», що вказувало на світлу європейську шкіру невольниці)) і 2 московських козака-невільника [1, знімки 48 та 6]. Більшість невольників мають східнослов'янські імена, багато з яких українські. Щоправда, серед цих козаків може бути невелика кількість російських козаків, очевидно донських, адже деякі імена, наприклад найрозповсюдженіше серед невольників ім'я «Іван», може бути як українським, так і російським, а «московські» козаки відомі як за 20-им томом, так і за іншими томами [6]. Проте, набіги кримських татар проводилися переважно на українські землі, тому більшість полонених було звідти. До того ж, серед українських козаків зустрічалася невелика кількість козаків російської національності, особливо донських козаків. Разом з цим, деякі варіанти імен чисто українські: «Василь», «Марко», «Миколай», «Петро», «Левко», «Ясько», «Ярема», «Барабаш», «Бабас».

Нарешті, звернемося безпосередньо до джерела. Наведемо імена та прізвиська українських невольників: козак-отаман Янош, козак Іван, козак Тімна (очевидно прізвисько від імені «Тимофій»), ще один козак з незрозумілим іменем, у цій же справі угорці «інший Янош» та пастух Андраш [1, знімок 97]; гулями (тобто парубки) Петре (очевидно Петро) та Іов [1, знімок 95]; козак Чінгене [1, знімок 93]; козак Петре (очевидно Петро), козак Іван, ще один козак Девлет Гелюр [1, знімок 92]; козак Кузьма [1, знімок 91]; козак Дегірменджі Сухраб [1, знімок 90]; козак Іван [1, знімок 89]; козак Ділявер, козак Юсуф [1,

знімок 87]; козак Миколай з дружиною «Катрею» (Катериною) та дочкою, козак Дегірменджі Петре (очевидно Петро), його дружина та їх мала дочка, козак Василь [1, знімок 83]; козак з незрозумілим іменем, козак Девлет Гелюр [1, знімок 80]; козак Стефан, козак Данила (або Даніла), невільниця Настя [1, знімок 71]; козак Карт Іван (у перекладі з турецької: «старий Іван») [1, знімок 70]; козак Кушнір [1, знімок 69]; два козаки Девлет Гельді, козак Ділявер [1, знімок 66]; козак Музафер, козак з незрозумілим іменем [1, знімок 60]; козак Дегірменджі, козак Девлет Гельді [1, знімок 57]; козак Івашка, Гетьман Отаман [1, знімок 54]; козак Дегірменджі Оштван [1, знімок 51]; козак Максум (очевидно Максим) [1, знімок 50]; козак Чобан [1, знімок 48]; козак Байрам Ходжа, козак Іван, невільник Прокоп, невільник Лука, козак Антон, козак Самійлах (очевидно Самійло) та дівка (молода невільниця) Марина [1, знімок 47]; козак Івашка, отаман Яске (очевидно Ясько, похідне від імені «Яків»), козак Лавке (очевидно Левко), козак Капуста, козак Кара Чора, отаман Семен [1, знімок 46]; ще один козак Капуста, козак Дільмач, козак Костя, козак Іваниця, козак Яков, козак Степан [1, знімок 43]; козак з незрозумілим іменем, козак Іван, поруч вказана невільниця Томка (церковне ім'я – «Тамара») з дітьми – очевидно дружина Івана з їх дітьми [1, знімок 34]; козак Янош, ще один козак Янош, інший Янош [1, знімок 32]; козак Іштван, козак Бек Тімур, козак Степан, козак Асн Гельді, козак Роман, козак Тимка (очевидно прізвисько від імені Тимофій), козак Чобан [1, знімок 31]; козак Бабас, козак Тюфенгчі з дружиною, козак Гюр Гечер з дружиною, козак Бояр [1, знімок 30] (захоплений Шах-і Мерданом Емельдешем агою, відомим за однією з попередніх публікацій [19]), козак Іван, козак Максим, козак Хош Гельді [1, знімок 30]; козак Іван та козак Лаз (очевидно козак на ім'я Лазар) [1, знімок 29]; отаман-козак Мелетій з дружиною та двома дітьми, отаман-козак Марко, козак Герасим, пастух Марко, козак Юсуф, козак Дегірменджі, козак Чобан, козак Хакім, козак Гюр Гечер, козак Багчесарай Демірджі (у перекладі з турецької: «бахчесарайський коваль»), Багчесарай Пабушчу Івашка (у перекладі з турецької: «бахчесарайський чоботар Івашка») з дружиною та дитиною, козак Ескі Йоруш Дегірменджи (у перекладі з турецької: «мірошник старого ходу», тобто мірошник, який працював з млином старої системи), козак Костя, козак Сабанджи Богдан та козак Сабанджи Маджар [1, знімок 26]; козак Кара Чора з дружиною-невільницею, козак Іван (мав дружину-невільницю з дитиною), козак Чернець, пастух Василь з дружиною, козак Карт Маджар, козак Гюр Черкас, козак Фітас (очевидно козацьке прізвисько від імені «Федір») з дружиною-невільницею та ще один козак Бабас з дружиною-невільницею, козак Гаврил [1, знімок 21]; козак по імені Дост (мав дружину-невільницю), козак Коваль з дружиною та двома волами, козак Дегірменджі, козак по імені Мевлюд та козак Савг Черкас [1, знімок 20]; козак Василь, козак Міхал та козак Лях [1, знімок 15]; козаки Арслан та Іван [1, знімок 12]; козаки Богдан та Іван [1, знімок 10]; пастух Василь, козаки Лачін, Барабаш, Іван, Павел, Ярема, Косай, Івашка [1, знімок 6]; гулями (тобто парубки) Костя та Герасим, козаки Семен (або Симон) з дружиною та Юсуф [1, знімок 4].

Отже, зафіксовані 140 східнослов'янських (переважно українських) невільників та невільниць групуються наступним чином. Більшість з них – козаки (118 осіб, серед них 2 московських козака), інших українських невільників 12 (з них 4 – гулями, тобто молоді невільники, 4 невільниці та 8 дітей невільників). Серед 127 чоловіків (без врахування дітей та жінок) 77 (більше половини) мають слов'янське ім'я або прізвище (переважно українське). Наведемо спочатку імена: серед них 17 Іванів (в тому числі 4 Івашки та 1 Іваниця), 4 Степани (в тому числі 1 Стефан), 4 Василя, 3 Петра, 3 Кость (повне ім'я – Костянтин), 2 Максими, 2 Тимофія, 2 Марко, 2 Герасима, 2 Семена, а також по одному: Миколай, Роман, Богдан, Іов, Кузьма, Прокоп, Левко, Лука, Антон, Самійло, Ясько (Яків), Яков, Лазар, Мелетій, Гаврил, Даніла, Фітас (Федір), Ярема, Павел та Міхал – отже, 61 ім'я. Серед цих імен можна виділити російські імена: Прокоп, Гаврил, Даніла, Яков (чотири особи) та польське ім'я Міхал.

Мовознавець Р. І. Осташ дослідив імена українських козаків за Реєстром Війська Запорозького 1649 року, у якому вказані імена понад 40 тисяч козаків з Наддніпрянської України. За підрахунками вченого найрозповсюдженіше ім'я «Іван» становить 11% від загальної кількості імен, Василь – 6%, також розповсюдженими були імена «Степан», «Семен», «Яків», «Максим», «Гаврило», «Данило», «Роман», «Марко», «Ярема», «Павел», «Ясько» (форма імені «Яків») [20]. Отже, ці дані наближаються до реалій 20-го тому «дефтерів».

Крім імен у джерелі наводяться також українські прізвища отримані через професії: «Коваль» та «Кушнір», та через національність: «Москов» (тобто росіянин) (двоє козаків), «Лях» (тобто поляк). Інші українські прізвища: «Капуста» (двоє козаків), «Чернець», «Гетьман Отаман», «Лачін» (очевидно козак греко-католицького або католицького віросповідування), «Барабаш», «Бояр» (можливо козак російського походження, який отримав або взяв прізвище від слова «боярин»), двоє «Бабасів», двоє козаків «Черкасів» – «Гюр Черкас» (у перекладі з турецької: «пишний черкас») та Савг Черкас (у перекладі з турецької: «побратим черкас») – отже, 16 козаків мають українські прізвища.

Козаки від своїх господарів отримували також татарські прізвища, які виражали задоволення та добре відношення мусульманських рабовласників до своїх невільників. Найрозповсюдженіші з них – «Девлет Гелюр» (таких два) та «Девлет Гельді» (таких три), у перекладі з турецької ці прізвища означають «благополуччя приходить» та «благополуччя прийшло», подібні прізвища «Хош Гельді» (у перекладі – «добре прийшов») та «Асн Гельді» (у перекладі – «добро прийшло»), двоє козаків мали прізвища – «Гюр Гечер» (у перекладі: «той, який пишно проходить»), також вказується козак на прізвище «Дост» (у перекладі: «друг») та козак Отурмуш (у перекладі: «той, який поселився, поселенець»), ще двоє козаків мали прізвище Кара Чора (у перекладі: «чорний невільник»). Загалом козаків з татарськими прізвищами від господарів – 13.

Ще одна група – козаки з татарськими іменами: тюркського походження: Арслан (у перекладі: «лев») та Бек Тімур (у перекладі: «пан залізо», тобто «міцний пан»); арабського походження: троє Юсуфів, Музафер (у перекладі: «переможець») та Мевлюд (або Мавлюд, Малют (казансько-татарський варіант)

(у перекладі: «народжений»)); перського походження: два Ділявера (у перекладі: «сміливець») та Сухраб (ім'я богатиря з поеми «Шахнаме» (написана у 976–1011 роках від Р. Х.) перського поета Фірдоусі) – загалом 10 осіб. Юсуф – мусульманське ім'я, тобто його носій був мусульманином. Інші козаки з татарськими іменами скоріш за все також були татарської національності.

Остання група імен – козаки з угорськими іменами або визначеннями як угорці: 3 Яноша, 2 Іштвана (один Іштван чомусь записаний як Оштван), козаки Карт Маджар (або Мадяр) (у перекладі з турецької: «старий угорець») та Сабанджи Маджар (або Мадяр) (у перекладі з турецької: «угорець-рільник»). Після «Козака Отамана Яноша» у джерелі йде «Дігер Янош Маджар» (у перекладі з турецької: «інший Янош угорець»). Чи вважати цього другого Яноша також козаком? Поруч згадується також пастух Андраш (Андраш – угорське ім'я). За іншими двома козаками Яношами йде також «Дігер Янош» (у перекладі з турецької: «інший Янош»). Чи вважати і цього другого Яноша козаком? У будь-якому разі ми бачимо, що угорців порівняно багато серед козаків – 7 або 9, а поруч ще й угорський пастух Андраш (десятий). Хоча ім'я Янош може бути і польським іменем «Януш», але один з Яношів визначений як угорець, і поруч також згадуються угорці, тому робимо висновок, що ці Яноши – угорці.

Також у джерелі один козак «Чінгене» (у перекладі з турецької: «циганин») та козак «Сабанджи Богдан» (у перекладі з турецької: «рільник-молдаванин»).

Частина татарських прізвиськ козаків та інших українських невольників виражала професійну приналежність їх носіїв: найбільше було «Дегірменджі» (тобто мірошників) – 7 козаків; «Чобан» (тобто пастухів) – 6 осіб; двоє рільників – козаки Сабанджи Богдан та Сабанджи Маджар; двоє ковалів: 1 козак «Демірджі» (у перекладі з турецької: «коваль») та 1 козак «Коваль»; 1 козак «Дільмачь» (тобто перекладач); 1 кушнір (козак «Кушнір»); 1 «Пабушчу» (у перекладі з турецької: «чоботар»); 1 козак «Тюфенгьчі» (у перекладі з турецької: «рушничник або стрілець» від слова «тюфенгь» – рушниця; цей козак був найдорожчий серед усіх невольників та невольниць – коштував 135 гурушів); козаки на прізвиська «Байрам Ходжа» (у перекладі: «свято вчитель») та «Хакім» (у перекладі: «філософ, вчитель») можливо навчали дітей – загалом 24 особи.

Отже, як бачимо українці, працювали значною мірою у зерновому секторі, адже цей народ – природжені хлібороби, займалися й іншими професіями, але жодного текстильника серед них ми не бачимо – текстильна справа була виключно турецька і татарська форма зайнятості [21]. І такі реалії були не тільки у Криму, а й на османському Півдні України, принаймні у другій половині XVIII ст.: тут ми також спостерігаємо багато українських рільників, хоча спочатку ці землі за наказом османської влади освоювали молдавські землероби (у другій половині XVII ст.) [22, с. 74, 89–92], у нашому джерелі також є «козак Сабанджи Богдан», тобто «козак молдавський рільник».

Слід зазначити, що слабкою стороною татарського війська була відсталість у вогнепальній зброї. І хоча вогнепальна зброя мала велике розповсюдження серед кримських татар у багатьох видах (багато рушниць, наявність точної далекобійної зброї – гвинтівок, зброї ближнього бою: пістолет та бандулет) [23,

с. 278, 280], такий успіх у вогнепальній зброї досягався зокрема завдяки таким важливим спеціалістам як «козак-тюфенгчі», тобто рушничник, зброяр, який коштував дуже дорого, дорожче за всіх невільників, навіть дорожче за молодих невільниць. Адже козаки як народ європейський, добре знайомий з європейськими технологіями, значно краще володіли вогнепальною зброєю, ніж татари.

Ще у джерелі п'ять козаків з незрозумілими іменами.

У джерелі також невелика кількість мусульманських невільників-некозаків та один грек-невірний (тобто християнин) на ім'я «Еліас» з дружиною, повне ім'я: «Еліас Ефенді», тобто «пан Еліас» [1, знімок 51], «ефенді» – форма ввічливого звертання грецького походження в османсько-турецькій мові подібного до українського «пан». Інших прикладів використання цієї ввічливої форми у кримських «дефтерах» не було, тобто це чисто грецька форма ввічливого звертання, розповсюджена навіть у сучасній турецькій мові.

У жіночих описах майна звичайно було багато невільниць, але невільників майже не було [24]. Виключеннями були тільки козак «Чінгене» (тобто циганин) у власності татарської пані [1, знімок 93], та Еліас Ефенді з дружиною у власності іншої заміжньої татарської пані – Ѓьокнуш Біке [1, знімок 51] («Ѓьокнуш» у перекладі з турецької мови: «Небесний нектар, небесний мед», «Біке» – пані).

У результаті підрахунків вимальовуються такі цифри і співвідношення. Зі 127 українських чоловіків 77 визначені як слов'яни (переважно українці, в тому числі 6 або 7 росіян та 2 або 3 – поляки), 10 – татари (тобто українські козаки татарської національності, 7 – угорці, тобто українські козаки угорської національності, один козак – циганської національності і один – молдавської, інші козаки – не визначені. Тобто більше, ніж три чверті (більше, ніж 75%) визначених осіб – слов'яни (переважно українці, з невеликим числом росіян та ще меншим – поляків), з чверті, що залишилася майже половина – татари (10%), менша половина – угорці (7–9%).

Тобто, твердження турецького історика Ю. Озтюрка на основі вивчення інших томів джерела, що козак – це визначення невільника будь-якої національності – спростовано. Цей історик аргументує це тим, що козаками були не тільки «руси», а й угорці та грузини («гюрджю») [4, с. 568]. Справді, у 20-му томі також згадуються козаки-угорці, але більшість козаків – українці, козаків-угорців менше 10%, що природньо, адже козацькі товариства відомі своєю поліетнічністю, але переважали серед них українці, відомі також росіяни, поляки, татари, і вже після цих етнічних груп за чисельністю йдуть угорці. В Архіві Коша Нової Запорозької Січі також згадуються кілька козаків-гуржіїв, тобто козаків-грузинів [25]. Тобто ці угорці та грузини представляли українські козацькі товариства, отже були українцями угорського та грузинського походження.

Крім 113 простих козаків у даному томі ми зустрічаємо також чотири отамани та одного гетьмана-отамана. Тобто на майже 30 козаків приходився один отаман, а на всі 117 – один гетьман-отаман.

15 українських невольників мали дружин, 6 з них – ще й дітей. При цьому у козака-отамана Мелетія було двоє дітей, а у козака Івана була не одна дитина. У козака Ковалю крім дружини була ще й пара волів – це єдиний приклад так званої «подвійної» власності, коли господар дає невольнику у володіння худобу [1, знімок 20]. Інші українські невольники або були ще молоді, або мали дружину та дітей у козацьких землях, або збиралися завести сім'ю після звільнення (звільнитися можна було через викуп або через обмін [4, s. 558], існував навіть самовикуп, коли невольник 5-6 років працював на господаря, при цьому заробляв гроші, і, зі згоди господаря, міг заплатити ці гроші господарю та отримати звільнення, звільнялися також за волею господаря [3]). Співвідношення невольниць та невольників у татарських господарствах було приблизно однаковим, невольники та невольниці могли одружуватися та заводити дітей, але ці шлюби були незаконні, законними вони могли стати після звільнення [3]. Тому небагато українців одружувалися у невольництві, але не всі були впевнені, що звільняться, до того ж ці незаконні шлюби могли просто не відобразитися у документах.

У результаті вивчення 20-го тому джерела формулюються наступні висновки.

1. Більшість невольників кримськотатарських рабовласників були українці. Крім них у джерелі згадується ще невелика кількість невольників-мусульман, кілька угорців та один грек.

2. Але українські козаки не всі були українці, національність 97 осіб зі 127-ми можна визначити (решта 30 осіб відомі як козаки, тобто переважно українські козаки, хоча серед них могла бути невелика кількість донських козаків): серед них більше трьох четвертих (77 осіб) були слов'янського походження (переважно українського), у цьому числі відомі 6 росіян і 2–3 поляки. Крім слов'ян серед козаків згадуються ще мусульмани (татари) – 10 осіб та угорці – 7–9 осіб, 1 циганин та 1 молдаванин. Це спростовує твердження турецького історика Ю. Озтюрка, що козак – це визначення невольника будь-якої національності; ті козаки-невольники, про яких писав Озтюрк (мадяри та грузини) були українцями угорського та грузинського походження.

3. Прізвиська 24 слов'янських (переважно українських) невольників визначають їх професії. Серед них були представники дуже важливих та шанованих професій.

3.1. Однією з таких важливих професій були мірошники. У 20-му томі 7 козаків-мірошників. Мірошниками у Криму були переважно українці. Ця професія є землеробською професією вищої кваліфікації. Не дивно, що такими були саме українці як глибоко хліборобський народ. Відомі також козаки-рільники.

3.2. Слабкою стороною татарського війська була відсталість у вогнепальній зброї. І хоча вогнепальна зброя мала велике розповсюдження серед кримських татар у багатьох видах (багато рушниць, наявність точної далекобійної зброї – гвинтівок, зброї ближнього бою: пістолет та бандулет), такий успіх у вогнепальній зброї досягався зокрема завдяки таким важливим спеціалістам як

«козак-тюфенгчі», тобто рушничник, зброяр, який коштував дуже дорого, дорожче за всіх невільників, навіть дорожче за молодих вродливих невільниць. Адже козаки як народ європейський, добре знайомий з європейськими технологіями, значно краще володіли вогнепальною зброєю, ніж татари.

3.3. Багато українських невільників займалися також традиційною кочівницькою роботою – випасали худобу.

4. Невелика частина українських невільників мали дружин, а деякі – навіть дітей, зокрема більше однієї дитини. Але невільницькі шлюби були незаконні. Напевне через це таких союзів укладалося мало, або вони просто не відображалися у документах.

Список літератури

1. Бібліотека ім. І. Гаспринського у м. Сімферополь. Ф. 67 А 90. Фотокопії кримських судових реєстрів. Том 20. 1674–1675 роки. 99 знімків.
2. Лашков Ф. Ф. Сборник документов по истории Крымско-татарского землевладения. Симферополь: Типография Таврического губернского правления, 1897. III+310.
3. Биарсланов Мурат бей. Выписки из кадиаскерского сакка (книги) 1017–1022 гг. Хиджры (1608/9–1631 гг.). Крымские татары: Хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авторы-составители: М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь: Доля, 2005. С. 41–51.
4. Öztürk Y. Kazak Teriminin Kölelik Mefhumu ile İlişkisi Üzerine // Journal of International Eastern European Studies / Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi. Vol./Yıl. 2, No/Sayı. 2, Winter/Kış 2020. S. 550–573.
5. Yaşa F. 67 A 90 Numaralı (Dördüncü Cilt) 1061–1062 Tarihli Kadıasker Defterine Göre Kırım'da Sosyal ve Ekonomik Hayat: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014. 297 s.
6. Çelik D. 67 A 90 Nolu 1017–1022 (1608–1613) Tarihli Kırım Hanlığı Kadıasker Defteri (Tahlil ve Transkripsiyon): Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011. 441 s.
7. Aktaş Sarı S. 3a–3b Numaralı 1648–1679 Tarihli Kırım Kadıasker Defterlerine Göre Kırım'da Sosyal ve Ekonomik Hayat: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016. 378 s.
8. Bilal M. 45 Nolu Kırım Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016. 193 s.
9. Çavuş M. C. 67 A 90 Numaralı (Onuncu Cilt), 1077–1080 (1666–1670) Tarihli Kadıasker Defteri'ne Göre Kırım'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (170 Varak): Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. 185 s.
10. Kılınç Ş. 17 Numaralı Kırım Şer'iyye Sicili (H. 1084–1085/M. 1673–1674) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. 355 s.

11. Şahin F. 67 A 90 Numaralı (On Birinci Cilt), 1077–1078 (1667–1667) Tarihli Kadiasker Defteri'ne Göre Kırım'da Sosyal ve Ekonomik Hayat: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. 233 s.
12. Yıldırım E. 67 A 90 Numaralı Kırım Kadiasker Defterlerine Göre Kırım'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1075–1076/1665: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020. 257 s.
13. Çelen N. 16 Numaralı, 1082–1083 (1671–1673) Tarihli Kadiasker Defteri'ne Göre Kırım'da Sosyal ve Ekonomik Hayat: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020. 272 s.
14. Bilici H. 31 Numaralı Kırım Hanlığı Kadı Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2021. 291 s.
15. Kırım Hanlığı Kadı Sicilleri Kataloğu / Editör: E. Özvar; Hazırlayan/Çevirmen: F. Yılmaz, A. Cihan, Ö. D. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2021. 382 s.
16. Doç. Dr. Fırat Yaşa. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi / Akademik İdari Deneyim [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://avesis.comu.edu.tr/firat.yasa/deneyim>. 25.07.2024.
17. Рустемов О. Д. Диалектные особенности языка крымских судебных реестров XVI–XVII вв. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Вип. 16. Київ, 2018. С. 194–201.
18. Дашкевич Я. Р. Ясир з України (XV – перша половина XVII ст.) як історико-демографічна проблема // Український археографічний щорічник. Вип. II. Київ, 1993. С. 40-47.
19. Тимченко В. М. Українські невільники в описі майна Шах-і Мердана Емельдеша аги (лютий – 6 квітня 1674 року від Р. Х.) [Електронний ресурс] // Abstracts of XXXI International Scientific and Practical Conference «*Modern innovations and promising ways of development of culture and science*», Boston, USA, August 09 – 12, 2022. USA: International Science Group, 2022. P. 76-84. Режим доступу: <https://isg-konf.com/uk/modern-innovations-and-promising-ways-of-development-of-culture-and-science/>.
20. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Упорядн. О. В. Тодійчук, В. В. Страшко, Р. І. Остап, Р. В. Майборода. НАН України. Археографічна комісія, Інститут української археографії, Інститут історії України; Російський державний архів давніх актів. Київ: Наукова думка, 1995. 592 с.
21. Тимченко В. М. Південноукраїнські землі у торговельних зв'язках Російської імперії та Османської держави (1774–1853 рр.). Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. 272 с.
22. Серєда А. Силистренско-Очаковскія еялет през XVIII – нач. на XIX в. Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие. София: Дио Мира, 2009. 262 с.
23. Тимченко В. М. Українські козаки західної та центральної частин Криму за Кадіаскерськими дефтерами 1674 р. // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Вип. 32. Ніжин, 2023. С. 273–281.

24. Тимченко В. М. Власність жінок Кримського ханства на прикладах описів-розподілів майна Айше Султан Біке та Акіфе Біке (за Кадіаскерськими дефтерами 1674 р.) [Електронний ресурс] // Abstracts of XXXIII International Scientific and Practical Conference «*World ways and methods of improving outdated theories and trends*», Zagreb, Croatia, June 11 – 14, 2024. USA: International Science Group, 2024. P. 100–109. Режим доступу: <https://isg-konf.com/uk/world-ways-and-methods-of-improving-outdated-theories-and-trends/>.

25. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів / [упоряд. Л. З. Гісцова та ін.]. Т. 2. Київ: Державний комітет архівів України, Центральний державний історичний архів України, Національна академія наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2000. 752 с.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ІНОЗЕМНИХ СУБСИДІЙ

Вовченко О.В.

аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету

Внутрішній ринок Європейського Союзу завжди приваблював міжнародних інвесторів з інших країн. Іноземні компанії, потрапивши на ринок ЄС, можуть вільно працювати і користуватися перевагами європейського ринку, такими як: вільне переміщення товарів, послуг та капіталу в цілому. Ці переваги доповнюються правилами конкуренції та державної допомоги, які створюють рівні умови для компаній в рамках ЄС. Однак в останні роки, субсидування компаній третіми країнами, які не входять до Євросоюзу, викликає значні спотворення конкуренції на внутрішньому ринку ЄС. Це, у свою чергу, викликало активну дискусію в професійному та академічному середовищі на рахунок того, які механізми допоможуть захиститися від негативного впливу іноземних субсидій.

Звіти держав-членів ЄС показали, що субсидії, які європейські підприємства отримують від третіх країн, могли б вважатися державною допомогою, якби їх надавали країни ЄС [1]. Проте, правила ЄС не поширюються на такі субсидії. Це створювало нерівні умови на внутрішньому ринку: компанії, які отримують субсидії від країн ЄС, дотримуються суворих правил, тоді як компанії, які отримують субсидії від третіх країн, не підпорядковуються таким самим вимогам. В результаті останні мають перевагу на ринку ЄС.

Механізми, які існували в ЄС такі, як: багатосторонні торговельні угоди та правила конкуренції виявилися недостатніми для подолання спотворень на внутрішньому ринку, що були викликані іноземними субсидіями. Тому Європейська комісія створила новітній правовий інструмент під назвою Регламент № 2022/2560 про іноземні субсидії, що спотворюють внутрішній ринок, який остаточно вступив в силу 12 жовтня 2023 року. Регламент № 2022/2560 дозволяє Європейській комісії розслідувати обставини надання субсидій від третіх країн та застосовувати коригувальні заходи, якщо такі субсидії спотворюють ринок [2].

Відповідно до ст. 3 (1) Регламенту № 2022/2560, іноземна субсидія — це фінансова допомога від країни, що не входить до ЄС, яка приносить вигоду підприємству ЄС та обмежена для конкретних компаній чи галузей [3]. Наприклад: передання коштів (інвестиції, кредити, податкові пільги), надання або закупівлю товарів та послуг.

Але більш важливо те, що Регламент № 2022/2560 встановлює чіткі критерії для субсидій, які вважаються такими, що спотворюють внутрішній ринок. У статті Регламенту № 2022/2560 зазначено, що іноземна субсидія вважається

спотворюючою, якщо вона покращує конкурентні позиції компанії на внутрішньому ринку ЄС і негативно впливає на конкуренцію. Європейська комісія враховує такі показники під час встановлення спотворення: розмір іноземної субсидії, її природа, розмір підприємства, рівень та розвиток економічної діяльності підприємства в ЄС цілі та умови субсидії [4].

Регламент № 2022/2560 вводить три інструменти контролю за субсидіями, які відрізняються від інших політичних інструментів ЄС або держав-членів.

По-перше, Регламент № 2022/2560 запроваджує обов'язкову систему повідомлень до Європейської комісії для великих угод злиття та поглинання, які перевищують певні порогові значення і призводять до «концентрації», тобто придбання значних часток у статутних фондах підприємств. Це стосується компаній, які мають значні фінансові операції в ЄС, з річним оборотом понад 500 мільйонів євро, і які отримали фінансову допомогу від третіх країн на суму не менше 50 мільйонів євро за останні три роки [3].

Поняття концентрації в Регламенті № 2022/2560 виключає придбання незначних часток, які не надають спільного контролю (наприклад, право затверджувати бізнес-плани). Такі угоди не підлягають повідомленню до ЄК.

По-друге, Регламент № 2022/2560 запроваджує обов'язкову систему повідомлень до Європейської комісії щодо деяких великих тендерів у рамках процедур державних закупівель в ЄС [3].

Таке повідомлення необхідно зробити за наступних умов:

1. Вартість тендеру дорівнює або перевищує суму у 250 мільйонів євро. Якщо тендер поділяється на лоти, то поріг для лота(ів), на участь у якому подає заявку учасник, має дорівнювати або перевищувати суму у 125 мільйонів євро.

2. Сторона, що бере участь (включаючи її дочірні компанії, основних підрядників та постачальників) отримала фінансові внески від країн за межами ЄС на загальну суму дорівнює або перевищує 4 мільйони євро за останні три роки (внески з різних країн не сумуються).

Проте, про деякі тендери, пов'язані з національною обороною, не потрібно повідомляти Європейської комісії.

По-третє, Європейська комісія має повноваження самостійно розпочинати розслідування будь-яких ринкових операцій в ЄС (*ex officio*) [3], таких як вже завершені угоди або контракти, якщо є підозри в отриманні іноземних субсидій. Це може стосуватися випадків, коли іноземна підтримка надає компаніям конкурентні переваги в межах ринків ЄС.

Після отримання повідомлення Європейська комісія може дозволити або заборонити завершення угоди чи виконання контракту. Якщо компанії пропонують зміни, які усунуть спотворення конкуренції викликаними іноземними субсидіями, Європейська комісія може дозволити проведення концентрації чи тендера з урахуванням цих змін.

За результатами власного розслідування Європейська комісія може або прийняти рішення про відсутність порушень, або накласти коригувальні заходи, або офіційно погодитися із зобов'язаннями, запропонованими компанією. Коригувальні заходи та зобов'язання можуть бути як структурними (наприклад,

зміна структури компанії), так і поведінковими (наприклад, зміни в діяльності компанії). Вони можуть включати, наприклад, надання доступу іншим суб'єктам господарювання до інфраструктури, яку було придбано за допомогою іноземних субсидій, скорочення обсягів виробництва, відмову від певних інвестицій, публікацію результатів наукових досліджень, продаж частини активів, вимогу скасувати злиття, повернути іноземну субсидію країні, яка її надала, або змінити структури управління компанії [5]. Такі заходи мають бути пропорційними та повністю усувати порушення. Європейська комісія також може встановити суворі вимоги до звітності та прозорості підприємства.

Важливо зазначити, що Регламент № 2022/2560 дозволяє Європейській комісії ухвалювати рішення «на основі наявних даних», якщо компанії чи уряди не надають запитувану інформацію або не співпрацюють під час розслідування. У таких випадках Європейська комісія може ухвалювати важливі рішення, навіть якщо факти не повністю встановлені. Реалізація Регламенту здійснюється відповідно до правил СОТ та зобов'язань ЄС за торговельними та інвестиційними угодами.

Порушення вимог Регламенту № 2022/2560 може призвести до значних штрафів, а саме:

- штрафи до 10% від річного обороту компанії за невиконання вимог щодо повідомлення про злиття та тендери у державних закупівлях, невиконання коригувальних заходів, встановлених Європейською комісією, або за передчасне виконання угоди;

- штрафи до 1% від річного обороту компанії за процедурні порушення, такі як надання неправильної або неповної інформації, недотримання термінів або відмова від законних перевірок;

- щоденні штрафи до 5% від середнього денного обороту компанії за кожен день невиконання коригувальних заходів або процедурних вимог [3].

Таким чином, Європейський Союз першим у світі запровадив механізм захисту внутрішнього ринку від спотворюючого впливу іноземних субсидій. Хоча Регламент № 2022/2560 відносно нещодавно вступив в силу, не має сумнівів, що інші країни, які прагнуть стати частиною ЄС, у подальшому імплементують його положення у власне законодавство. Це призведе не тільки до наближення їх правових систем до європейських, а також допоможе зміцнити власний ринок в умовах жорстокої економічної конкуренції, що наразі виникає у світі.

Список літератури:

1. Report on competition policy – annual report 2019. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0022_EN.html.

2. European Commission, 'White Paper on Levelling the Playing Field as Regards Foreign Subsidies', COM (2020) 253 final, 17 June 2020. URL: https://ec.europa.eu/competition/international/overview/foreign_subsidies_white_paper.pdf.

3. Regulation (EU) 2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2560>.

4. Crochet, V., & Gustafsson, M. (2021). Lawful Remedy or Illegal Response? Resolving the Issue of Foreign Subsidization under WTO Law. *World Trade Review*, 20(3), pp. 343–366.

5. Lena Hornkoh (2023), Protecting the Internal Market From Subsidisation With the EU State Aid Regime and the Foreign Subsidies Regulation: Two Sides of the Same Coin?, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 14, Issue 3, pp. 137–151

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Кузьмін Андрій Ренатович

Здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Національний авіаційний університет

Міжнародні фінансові організації (МФО) мають великий вплив на економічну та політичну стабільність країн-членів. Проте правове регулювання їх діяльності значно відрізняється в різних регіонах світу, що зумовлено історичними, політичними та економічними умовами кожної країни або регіону. У цьому контексті необхідно розглянути правові механізми регулювання діяльності МФО в таких регіонах, як Європейський Союз, США, країни Азії та Латинської Америки.

Європейський Союз (ЄС) має унікальну правову систему, яка регулює діяльність МФО через гармонізовані законодавчі акти та правові інструменти, що дозволяють забезпечити ефективну співпрацю з міжнародними організаціями. Регулювання діяльності МФО в ЄС передбачає не тільки адаптацію міжнародних стандартів, але й застосування власних, жорсткіших вимог для забезпечення стабільності європейського фінансового ринку та захисту прав споживачів. Це регулювання охоплює як діяльність глобальних фінансових організацій, таких як МВФ та Світовий банк, так і роботу регіональних організацій, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).

До основних механізмів регулювання таких організацій відносяться:

1. Міжнародні угоди:

МВФ, МФК, ЄБРР та Світовий банк укладають угоди з кожною країною, яка є їх членом. Ці угоди містять положення, які регулюють їхню діяльність на території країни-члена, включаючи імунітет від певних національних законів (наприклад, податкових чи митних). Наприклад, відповідно до статті 15, Розділу 6 статей та угод МФК, Корпорація, її активи, майно, доходи, а також її операції та угоди, вчинення Корпорацією яких передбачено цією Угодою, звільняються від будь-якого оподаткування та від усіх митних зборів. Корпорація також звільняється від зобов'язань щодо збору чи сплати будь-яких податків та зборів. Щодо заробітної плати та винагород, що виплачуються Корпорацією директорам, їх заступникам, посадовим особам та співробітникам Корпорації, які не є громадянами, підданими чи іншими резидентами якої- або держави перебування, не стягуються жодні податки. Жодні зобов'язання та цінні папери, що випускаються Корпорацією (включаючи будь-які дивіденди та відсотки за ними), незалежно від власника таких, не підлягають оподаткуванню [1].

2. Законодавство про ратифікацію угод:

Для набуття чинності угод з міжнародними фінансовими організаціями національні парламенти ратифікують їх відповідно до конституційних процедур. Це стосується не тільки прав та обов'язків країни в цих організаціях, а й умов їхньої роботи на території цієї країни. Наприклад, Декрет N 53-192 від 14 березня 1953 року регулює процес ратифікації та публікації міжнародних угод, укладених Францією. Цей декрет є важливим для всіх міжнародних угод, включаючи угоди з МВФ та Світовим банком, оскільки він визначає процес їх ратифікації на національному рівні [2]. Закон № 2016-786 від 15 червня 2016 року стосується ратифікації угод, що укладаються в рамках міжнародного співробітництва, таких як Паризька угода [3].

3. Національне банківське та фінансове законодавство:

Діяльність міжнародних фінансових організацій часто підпадає під загальні норми національного законодавства про фінансове регулювання, такі як валютне регулювання, банківське право, норми щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванню тероризму.

У низці країн міжнародні фінансові організації мають звітувати про валютні операції, особливо у випадках, коли їх діяльність перетинається з комерційними банками. Наприклад, незважаючи на їхній імунітет, операції, пов'язані з трансфертом валюти та інвестиціями, можуть регулюватися місцевими законами про валютний контроль.

У Німеччині операції, пов'язані з валютою, регулюються Законодавством про кредитні інститути (Kreditwesengesetz, KWG). Відповідно до цього закону, міжнародні фінансові організації, включаючи ЄБРР та Світовий банк, повинні співпрацювати з місцевими регуляторами в галузі валютних операцій, хоча й можуть отримувати винятки від низки вимог. [4]. МФО також зобов'язані дотримуватися національних норм боротьби з відмиванням грошей та фінансуванню тероризму. У Європі це регулюється відповідно до директив ЄС, які адаптуються кожною країною-членом. Організації, такі як МВФ та ЄБРР, можуть бути зобов'язані дотримуватися процедур фінансової прозорості, хоча їхні операції не завжди підпадають під повний контроль цих норм. У Франції такі заходи регулюються через «Закон проти відмивання грошей та фінансування тероризму (Loi contre le blanchiment d'argent)». У ньому міжнародні фінансові організації зобов'язані дотримуватися базових вимог щодо обліку фінансових операцій, щоб уникати залучення до схем відмивання грошей [5].

Міжнародні фінансові організації, такі як ЄБРР та Світовий банк, нерідко взаємодіють із комерційними банками у країнах-членах, наприклад, надаючи кредити або інвестуючи у місцеві проекти. У цих випадках їхня діяльність може підпадати під загальне банківське законодавство країни, яке регулює такі операції. Це може стосуватися капіталовкладень, мінімальних вимог до резервів та інших фінансових аспектів.

Таким чином, незважаючи на наявність імунітетів, міжнародні фінансові організації змушені адаптувати свою діяльність до національних фінансових та

банківських законів, особливо в тих сферах, де їхня діяльність взаємодіє з місцевою економікою та фінансовими інститутами.

Основним механізмом правового регулювання діяльності міжнародних фінансових організацій у ЄС є директиви та регламенти, які ухвалює Європейська Комісія, а також інші органи ЄС. Наприклад, Директива 2013/36/EU (CRD IV) та Регламент 575/2013 (CRR) регулюють діяльність банків та інших фінансових установ, встановлюючи вимоги до капіталу, ліквідності та прозорості їхньої роботи. Це особливо важливо у взаємодії з МФО, які здійснюють фінансову діяльність або кредитують країни-члени ЄС [6].

Важливою особливістю правової системи ЄС є те, що вона не тільки враховує міжнародні стандарти (зокрема, стандарти Базельського комітету з банківського нагляду та рекомендації МВФ), але й встановлює власні, часто жорсткіші вимоги до фінансових установ. Це дозволяє уникнути потенційних ризиків для внутрішнього ринку ЄС та забезпечити його стабільність.

Діяльність міжнародних фінансових організацій в ЄС, зокрема МВФ та Світового банку, здійснюється в рамках угод та домовленостей з Європейською Комісією та Європейським центральним банком (ЄЦБ). Наприклад, у період фінансової кризи 2008-2012 років МВФ активно співпрацював з Європейською комісією в рамках програм економічної допомоги таким країнам, як Греція, Португалія та Ірландія. Це були програми макрофінансової стабілізації, які включали не тільки надання фінансової допомоги, але й вимоги щодо впровадження економічних реформ.

Зокрема, у випадку з Грецією, МВФ разом з Європейським центральним банком та Європейською комісією розробляли програми структурних реформ, які передбачали зменшення дефіциту державного бюджету, підвищення податкових надходжень та реформування системи державного управління. Така взаємодія є прикладом тісної координації між міжнародними та регіональними організаціями, що дозволяє підвищити ефективність заходів щодо економічної стабілізації.

Однією з основних переваг ЄС у сфері правового регулювання МФО є гармонізація законодавства між країнами-членами. Це дозволяє міжнародним організаціям працювати в умовах стабільного та передбачуваного правового поля, що підвищує інвестиційну привабливість регіону. Однак гармонізація також вимагає від країн-членів внесення змін до національного законодавства, що може стикатися з труднощами через різні економічні та політичні умови в окремих державах.

Крім того, взаємодія між МФО та країнами-членами ЄС часом викликає критику через занадто жорсткі вимоги, які можуть погіршувати соціально-економічне становище громадян. Наприклад, програми МВФ щодо скорочення державних видатків або підвищення податків іноді призводять до соціальних протестів і політичної нестабільності/

Діяльність міжнародних фінансових організацій (МФО) в Україні за останній рік значною мірою відображає процеси, подібні до регулювання їхньої діяльності в ЄС, але має свої особливості через специфіку українського

фінансового ринку та економічних умов. МФО, такі як МВФ та Світовий банк, активно співпрацюють з Україною, зокрема в рамках макрофінансових програм та структурних реформ. Україна залучає кошти для стабілізації економіки, підтримки банківської системи та впровадження реформ. Водночас, як і в ЄС, ці організації змушені адаптувати свою діяльність до національних законів та фінансових регуляцій. Наприклад, вимоги МВФ щодо прозорості банківської системи, зменшення дефіциту державного бюджету та проведення антикорупційних реформ стали важливими елементами умов надання фінансової допомоги. Важливим аспектом діяльності МФО в Україні є їхня взаємодія з Національним банком України та урядом, особливо в рамках розробки та впровадження реформ, спрямованих на зниження інфляції, зміцнення гривні та стабілізацію банківського сектору. Проте, як і в країнах ЄС, вимоги МФО часто стикаються з критикою, оскільки можуть призводити до соціальної напруги через скорочення державних витрат або підвищення тарифів. Завдяки кредитам і грантам від МФО, Україна змогла уникнути колапсу фінансової системи, покриваючи дефіцит бюджету та забезпечуючи основні соціальні виплати (зарплати держслужбовцям, пенсії, виплати на медицину). У разі успішного проведення реформ та використання допомоги на відбудову країна може підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародній арені. Впровадження реформ у галузі енергетики, діджиталізації та інфраструктури може зменшити залежність від імпорту енергії та збільшити інвестиційну привабливість України. З іншого боку, міжнародні фінансові організації можуть впливати на внутрішню політику країни через умови надання фінансування. Україна повинна буде знайти баланс між виконанням вимог МФО та збереженням суверенітету у прийнятті економічних рішень. Це особливо важливо для захисту стратегічних галузей економіки, таких як енергетика та сільське господарство.

Список літератури:

1. *Public Documents / The World Bank.* URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/240481541184294260-0330022018/original/IFCArticlesofAgreementRussian.pdf> (дата звернення: 15.09.2024).
2. Décret n°53-192 du 14 mars 1953 relatif à la ratification et à la publication des engagements internationaux souscrits par la France. - Légifrance. *Légifrance.* URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000491782/2021-05-17> (date of access: 15.09.2024).
3. LOI n° 2016-786 du 15 juin 2016 autorisant la ratification de l'accord de Paris adopté le 12 décembre 2015 (1) - Légifrance. *Légifrance.* URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000032711388> (date of access: 15.09.2024).
4. KWG - nichtamtliches Inhaltsverzeichnis. *Gesetze im Internet.* URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kredwg/> (date of access: 15.09.2024).

JURISPRUDENCE
MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND INFORMATION
TECHNOLOGIES

5. Code monétaire et financier - Légifrance. *Légifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026/ (date of access: 15.09.2024).
6. Directive - 2013/36 - EN - capital requirements directive - eur-lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0036&qid=1726418337946> (date of access: 15.09.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Ушинкіна Олександра Андріївна

Здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Національний авіаційний університет

В умовах сучасного розвитку цифрових технологій віртуальні активи набувають дедалі більшої популярності, виступаючи не лише як ефективний інструмент для інвестування, але й як зручний засіб для здійснення обміну та проведення фінансових операцій в глобальному масштабі. У зв'язку з цим багато країн, включаючи Україну, стикаються з необхідністю регулювати обіг цих активів на державному рівні. Регулювання віртуальних активів спрямоване на забезпечення безпеки учасників ринку, зниження ризиків фінансових злочинів та захист прав споживачів.

Наразі Україна знаходиться на етапі формування законодавчої бази для регулювання правовідносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів. У 2022 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про віртуальні активи». Однак, цей закон ще не набув чинності, оскільки відповідно до п. 1 Розділу VI «ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ», цей Закон набирає чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, але не раніше дня опублікування цього Закону [1]. Вищезазначений закон визначає правовий статус віртуальних активів, порядок їхнього обігу та основні вимоги до суб'єктів, що здійснюють операції з віртуальними активами. Закон також регулює діяльність постачальників послуг, пов'язаних із віртуальними активами, таких як криптобіржі, провайдери гаманців та інші компанії, що обслуговують ринок. Важливою складовою цього регулювання є вимоги до ліцензування та фінансового моніторингу таких компаній з метою протидії фінансовим злочинам.

З огляду на швидкий темп розвитку регулювання обігу віртуальних активів, положення, які були актуальними під час розробки зазначеного закону, виявилися застарілими на тлі глобальних змін, що відбулися в Україні. Також сам текст нормативного акта було вдосконалено відповідно до положень європейського регламенту MiCA.

Уряд України уклав з Міжнародним валютним фондом Меморандум, який визначає, що поточна правова база для віртуальних активів може становити ризик для цінової стабільності та ефективності грошової трансмісії. НБУ та НКЦПФР мають підготувати оновлений законопроект до кінця червня 2024 року, щоб узгодити його з передовою міжнародною практикою, враховуючи цілі економічного розвитку та пом'якшення ризиків для цінової та фінансової стабільності [2]. Однак, Міжнародний валютний фонд переніс підготовку

оновленої версії законодавства щодо регулювання віртуальних активів в Україні на кінець грудня 2024 року [3]. Розробка нормативного акта, як і раніше, залишається під відповідальністю НБУ та НКЦПФР. У найближчі кілька років МВФ продовжить надавати технічну допомогу українській владі для впровадження реформ, спрямованих на післявоєнне відновлення, включаючи розробку принципів оподаткування віртуальних активів відповідно до норм ЄС.

27 грудня 2023 року Кабінет Міністрів затвердив Національну стратегію доходів на 2024–2030 роки, яка має стати основним інструментом для зміцнення економіки та фінансової системи України [4]. Стратегія була розроблена Міністерством фінансів у співпраці з іншими міністерствами та відомствами, за активної участі представників бізнесу, а також на основі консультацій з міжнародними партнерами з розвитку, такими як МВФ, Світовий банк та ОЕСР. Основною метою Стратегії є охоплення ключових напрямів, зокрема підвищення фіскальної спроможності України, гармонізація податкового та митного законодавства з нормами ЄС, а також створення стимулів для економічного зростання та відновлення після війни. Для досягнення цієї комплексної мети одним із пріоритетних завдань Стратегії є створення прозорої, надійної та орієнтованої на клієнта податкової і митної системи, яка сприятиме підвищенню довіри громадян і бізнесу до державних інституцій.

Відповідно до цієї Стратегії, виділяються наступні проблеми, які потребують вирішення:

1. Відсутність єдиної термінології: Швидкий розвиток криптоактивів спричинив використання різної термінології для їх опису, що ускладнює процес класифікації та регулювання.

2. Відсутність узгодженого міжнародного стандарту: Наразі не існує єдиного міжнародного стандартного визначення віртуальних активів, що створює труднощі в регулюванні та оподаткуванні.

3. Недосконалість оподаткування: Оподаткування віртуальних активів викликає постійні дискусії на національному та міжнародному рівнях, оскільки багато країн надають лише часткові рекомендації.

4. Відсутність кращих регуляторних практик: Досі не вироблені найкращі регуляторні практики щодо оподаткування та контролю операцій з віртуальними активами.

5. Складність оподаткування різних видів токенів: В ЄС ведеться робота над підходом до оподаткування ПДВ для операцій з різними видами токенів, зокрема взаємозамінними токенами (NFT), але це питання все ще потребує вирішення.

6. Проблеми з контролем: Для формування ефективної податкової політики ключовим питанням є забезпечення податкових органів якісною інформацією для здійснення належного контролю операцій з віртуальними активами[5].

Необхідними реформами для вирішення виявлених проблем визначаються такі: протягом 2024 року, за участю міжнародних партнерів з розвитку, провести аналіз різних варіантів оподаткування віртуальних активів, враховуючи український контекст, з метою розробки керівних принципів, що відповідатимуть правилам ЄС щодо обміну інформацією (DAC8) та ініціативам

Глобального форуму ОЕСР. Ці принципи слугуватимуть основою для підготовки проекту закону про внесення змін до Податкового кодексу України стосовно оподаткування операцій з віртуальними активами.

Отже, віртуальні активи стають важливою частиною сучасної економіки, і їхнє регулювання є необхідним для забезпечення стабільності та захисту прав учасників ринку. В Україні вже зроблено важливі кроки для створення правової основи обігу віртуальних активів, але процес адаптації законодавства до швидких змін у цій сфері триває.

Список літератури:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 15.09.2024).

2. IMF Staff Country Reports Volume 2023 Issue 399: Ukraine: 2023 Article IV Consultation, Second Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, and Requests for Modification of Performance Criteria and a Waiver of Nonobservance of Performance Criterion-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine (2023). IMF eLibrary. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2023/399/002.2023.issue-399-en.xml> (дата звернення: 15.09.2024).

3. IMF Executive Board Completes the Third Review of the Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/03/21/pr2496-ukraine-imf-executive-board-completes-third-review-eff> (дата звернення: 15.09.2024).

4. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/government_approved_national_revenue_strategy_2024-2030-4364 (дата звернення: 15.09.2024).

5. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National_Revenue_Strategy_2030_.pdf

ПРІОРИТЕТНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДОБРИВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ҐРУНТІВ - ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Какура І.В.,

канд. біол. наук, ст. наук. співробітник,
пров. наук. співр. лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Станкевич В.В.,

доктор мед. наук, ст. наук. співробітник,
завідуючий лабораторією гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Костенко А.І.,

канд. мед. наук, ст. наук. співр.
лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Федоришина О.М.,

наук. співр. лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Ґрунт є одним з найважливіших елементів біосфери та екологічної системи. Взагалі він виконує роль універсального біологічного фільтру і нейтралізатору багатьох видів антропологічних забруднень. Саме цей елемент біосфери значною мірою формує склад та впливає на якість сільськогосподарських харчових продуктів, води водойм включно із питною і частково – атмосферного повітря. Отже, склад і рівні забруднення ґрунту є критеріальними показниками загального стану забруднення довкілля та впливу на умови проживання населення. Війна завдала значної шкоди ґрунтам, зокрема – землям сільськогосподарського призначення. До повномасштабного вторгнення за даними міжнародної організації ФАО (Food and Agriculture Organization) в Україні 20% сільськогосподарських земель зазнали суттєвої деградації, а рівень їх розораності сягав 53%, що є одним з найвищих показників у світі [1]. Через війну сотні гектарів земельного фонду України засмічені відходами, забруднені шкідливими речовинами, які вивільнюються при детонуванні, та завдають пошкоджень структурі ґрунтового покриву. Війна є загрозою для життя і здоров'я не лише сьогодні, а й у довготривалій перспективі – через забруднення довкілля. Серед усіх екосистем, що зазнають антропогенного впливу від воєнних дій, найбільше страждає ґрунт. Сума шкоди завдана забрудненням ґрунтів внаслідок збройної агресії РФ сягає понад 18 млрд. \$, а

вартість подальшої рекультивації земель із пошкодженим родючим шаром ґрунту — 39,6 млн. \$ і цей процес триватиме десятиріччя [2]. Слід зазначити, що «деградація» ґрунтів в Україні відбувалася ще до повномасштабного вторгнення, адже майже 60% земель — це орні землі. Війна лише поглиблює негативні тенденції та вносить додаткові аспекти антропогенного впливу.

Важкі метали наявні у вирвах від падіння снарядів і бомб та спостерігаються на глибині близько двох метрів. Наприклад, свинець залишається ключовим компонентом багатьох сучасних боєприпасів, його вміст в межах сільськогосподарських угідь на місцях боїв у Харківській і Сумській областях за даними Інституту ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського і ДУ «Інститут охорони ґрунтів» перевищує ГДК більш ніж у 10 разів. За власними дослідженнями майже в усіх пробах ґрунту, відібраних з вирв, що утворились від вибухів ракет та КАБ спостерігалось перевищення вмісту кадмію у 3÷5 разів, у порівнянні з ГДК в ґрунті.

Транслокація забруднюючих речовин з ґрунту у вирощувані продукти харчування та кормові культури може мати суттєвий вплив на безпеку кормів для тварин і продуктів харчування, які реалізуються на внутрішньому ринку, тим самим підвищуючи рівні їх забруднення та створюючи високі ризики для здоров'я людей. За даними науковців Інституту мікробіології і вірусології у зразках ґрунту з місць ведення бойових дій (вирви від ракет і бомб, з-під мін і спаленої техніки та з місць, звідки стріляли танки і працювали ракетні установки) у Київській, Чернігівській, Харківській, Донецькій та Сумській областях спостерігається суттєва зміна структури біологічної активності. Виявлено, що, найбільш чутливими до токсичних речовин є агрономічно корисні мікроорганізми, від яких залежить утворення родючого шару ґрунту та його здоров'я. У здоровому ґрунті мають бути мільярди мікроорганізмів, через інтенсивне застосування хімічних пестицидів їх чисельність вже зменшилась і так на три порядки, а через теперішні військові руйнування у зразках лишилися лише десятки тисяч мікроорганізмів [3]. Особливу небезпеку становлять місця горіння важкої техніки, оскільки при вибуху бронетехніки не всі токсичні речовини вигоряють. Горіння техніки скорочує вміст гумусу і азоту, що впливає на родючість ґрунтів, спричиняє значне зменшення необхідного для сільського господарства вмісту органічних речовин і сполук фосфору, натомість збільшує забруднення нафтопродуктами та поліциклічними вуглеводнями, що мають канцерогенні властивості. У ґрунтах, просочених паливно-мастильними матеріалами, знижується водопроникність, витісняється кисень, порушуються біохімічні та мікробіологічні процеси. Через це погіршується водно-повітряний режим і обіг поживних речовин, що гальмує кореневе живлення рослин, їх ріст і розвиток. Токсичні елементи, такі як свинець, кадмій, миш'як і ртуть, будуть вилугуватися з боєприпасів і зброї та потрапляти в ґрунт, а згодом поглинатися рослинами. Наразі концентрації цих токсичних елементів у 15÷30 разів перевищують норму і фонові значення. Інші елементи, такі як цинк і нікель, будуть серйозно пригнічувати ріст культур. Вода сприяє міграції важких металів з ґрунту у підземні води і забруднює природне середовища за межами воєнної

зони. І це тільки частина небезпечних речовин, які роками будуть забруднювати наші ґрунти [4, 5]. Отже, наразі актуальним є питання відновлення родючості ґрунтів та рекультивації земель, оскільки шкода завдана військовою агресією ґрунтам матиме довготривалий характер, а їх відновлення, як свідчить світова практика, займе не один рік. При цьому, кількість і якість продуктів харчування насамперед залежить від родючості ґрунту, його властивостей, умов обробки та якісних показників живлення рослин. Тобто захист і відновлення родючості ґрунту є запорукою і однією з найголовніших складових продовольчої безпеки країни.

Найефективнішим заходом відновлення родючості ґрунтів є внесення добрив, які забезпечують рециклінг органічних матеріалів у ґрунт, що у більшості випадків є найкращим екологічним підходом, оскільки замикає колообіги природних поживних речовин та вуглецю. Серед низки видів добрив найбільш прийнятними за всіма ознаками є органічні удобрювальні матеріали. Саме органічні, органо-мінеральні добрива та суміші для поліпшення ґрунту є більш сприятливими для завдань відновлення порушених ґрунтів і у перспективі повинні замінити традиційні мінеральні (синтетичні) добрива та захистити довкілля. Органічні добрива, отримані з природних та відновлюваних джерел (рослини, тварини і мінерали) мають низку переваг перед мінеральними (штучно виробленими) за рахунок більш збалансованого співвідношення N:P:K та наявності значної гумусової компоненти. Органічні матеріали традиційно використовувались у сільському господарстві саме для покращення якості ґрунту. На відміну від синтетичних добрив, органічні працюють на оздоровлення і відновлення виснажених земель, що призводить до покращення умов для росту рослин. Найбільшою перевагою органічних удобрювальних матеріалів є позитивний природний вплив на якісні показники ґрунту, оскільки внесення органічних речовин підвищує здатність ґрунту до утримання вологи, сприяє відновленню колоній агрономічно корисних мікроорганізмів та додає основні поживні елементи (N, P₂O₅ і K₂O) у сприятливі для рослин форми, а також сприяють полегшенню механічної обробки та стійкості ґрунту до ерозії. В свою чергу це сприяє покращенню умов для росту рослин: розвитку сильної кореневої системи, кращої здатності спротиву шкідникам і хворобам та підвищенню врожайності. Крім того, оскільки основним джерелом органічних добрив є величезна кількість відходів тваринництва і птахівництва вирішується питання стосовно утилізації цих відходів. Мінеральні добрива добре засвоюються рослинами, завдяки їх використанню врожай основних сільськогосподарських культур збільшується в середньому на 40–50 %. Водночас мінеральні добрива істотно впливають на навколишнє природне середовище, особливо через забруднення компонентів екосистем хімічними агентами. Своєчасно незасвоєні рослинами залишки добрив потрапляють у водойми, а азотні – ще й в атмосферу у вигляді оксидів нітрогену. Частка засвоєння елементів живлення рослинами становить близько 0,4–0,6, тобто майже половина не бере участі в малому біотичному циклі колообігу, стає потенційним забруднювачем агроекосистем, завдає шкоди навколишньому середовищу, сприяє викидам парникових газів та

забрудненню водних джерел. Водночас, органічні добрива зменшують такий негативний вплив і більш екологічно чистим варіантом також і для виробництва. Використання органічних матеріалів допомагає підтримувати стійку екосистему, зберігаючи безпечне довкілля для майбутніх поколінь. Разом з тим, використання добрив має бути контрольованим як з точки зору агротехнічного ефекту (збалансоване відповідно типу та стану ґрунту, вирощуваних культур, тощо), так і за медико-санітарними показниками (не спричиняти погіршення стану ґрунтів та ґрунтових вод, відсутність впливу на умови праці та якість сільськогосподарської продукції, тощо). Отже, використання залишків/відходів перетвореної первинної аграрної продукції як органічного добрива може бути можливим лише після попередньої обробки різними методами біоконверсії, в т.ч. компостування та анаеробного зброджування, виробництва комплексних органо-мінеральних добрив. Використання біомаси з деградованих земель та трав'яних покривів також доцільне за умови попередньої обробки (компостування, анаеробне зброджування). Відтак застосування технологій попередньої обробки органічних матеріалів є доцільним та необхідним.

Оптимізацію живлення рослин та поліпшення якості ґрунту створює також використання органо-мінеральних добрив, які виготовляють на природній основі (сапропель озерний, торф, буре вугілля, солома та зелена маса) або на основі відходів тваринництва (гній, пташиний послід тощо). В процесі біоконверсії органічної речовини такі комплекси утворюються додаванням у компостну масу мінеральних компонентів (добрив). Поєднання органічної і мінеральної частини в суміші поліпшує баланс та умови живлення рослин при внесенні в ґрунт. Використання збалансованих органо-мінеральних добрив покращує умови формування позитивного балансу гумусу та біогенних елементів у ґрунті [6, 7]. Однією з основних переваг органо-мінеральних добрив є зниження розчинності азоту у ґрунті за рахунок залучення його до складу сполук з відносно низькою розчинністю, оскільки вони виготовляються на органічній основі шляхом включення мінеральних компонентів. Вплив таких добрив на оточуюче середовище засвідчує їх ефективність також і з екологічних позицій. Їх використання знижує винесення особливо небезпечних у відношенні забруднення водних джерел нітратних іонів. Вважається, що це відбувається в основному за рахунок вмісту в органо-мінеральних добривах лігніну (30-50 %), який фіксує рухомий амоній [8]. Отже, раціональне використання органічних і органо-мінеральних добрив сприяє підтриманню балансу біогенних елементів та гумусу у ґрунті, тим самим покращуючи його родючість.

Використання органічних і органо-мінеральних добрив та поліпшувачів ґрунту піде на користь як навколишньому середовищу, так і сільському господарству, оскільки покращення якості ґрунту сприятиме покращенню умов для росту рослин та поживній цінності сільгоспкультур, підвищенню врожайності на довготривалій постійній основі та зниженню витрат виробників. Такий підхід сприятиме стійкому відтворенню і збереженню родючості ґрунтів, що відбуватиметься за допомогою створення оптимальних умов їх біологічної активності. «Підживлення ґрунтів, а не рослин» є основною тенденцією так

званих екологічних агротехнологій і спрямоване на збереження біорізноманітності та захист середовища.

Таким чином, наразі актуальним є питання регламентації критеріїв безпечного для здоров'я населення використання добрив при відновленні ґрунтів з впровадженням європейських медико-санітарних вимог безпеки щодо використання добрив як суттєвого чинника відновлення ґрунтів з метою попередження негативного впливу на здоров'я населення України.

Список літератури

1. Стандартний звіт з якості державного статистичного спостереження «Площі, валові збори та врожайність сільськогосподарських культур», https://ukr.stat.gov.ua>suya>st>zvit>st_zv_pl_val_zbory_2020
2. <https://superagronom.com/news/16586-suma-zbitkiv-ukrayinskim-gruntam-syagnula-18-mlr>
3. <https://ecoaction.org.ua/vijna-vplyvaie-na-grunty.html>
4. <https://www.agrilab.ua/yak-vryatuvaty-grunty-vid-naslidkiv-vijny/>
5. <https://superagronom.com/news/16200-reabilitatsiya-ukrayinskih-gruntiv-pislya-viyuni-koshtuvatime-sotni-milyoniv-dolariv--eksper>
6. Шувар І., Гнидюк В., Бунчак О., Сендецький В., Тимофійчук О. Технології поліпшення родючості ґрунту. *Зерно*. 2016. №2(119). С. 158-163.
7. Дегодюк Е.Г. «Добрі добрива» - добрива майбутнього. URL: <http://www.dobridobriva.com.ua/i.html>.
8. Якушко С.І., Іванов В.П. Органо-мінеральні добрива: Переваги та способи виробництва // URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua>.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

Гусак Юрій Сергійович,
PhD студент спеціальності 073 «Менеджмент»
Полтавський університет економіки і торгівлі

Бондар-Підгурська Оксана Василівна,
професор кафедри менеджменту, д.е.н., доцент,
Полтавський університет економіки і торгівлі

Вступ. У сучасних умовах розвитку світової економіки сталий розвиток промислових підприємств набуває особливого значення. Впровадження технологій Індустрії 4.0 відкриває нові можливості для підвищення ефективності та екологічної відповідальності промислових підприємств. Індустрія 4.0, яка включає такі інноваційні технології, як Інтернет речей, штучний інтелект, великі дані та автоматизація виробничих процесів, створює умови для оптимізації ресурсів і підвищення конкурентоспроможності підприємств. Проте, для оцінки ефективності впровадження цих технологій у контексті реалізації цілей сталого розвитку необхідно обрати адекватні критерії та індикатори, які буде покладено в методичні основи, що враховують специфіку сучасного промислового виробництва [1].

Ціль роботи. Метою роботи є розробка науково-методичних засад оцінки ефективності сталого розвитку промислових підприємств на основі технологій Індустрії 4.0. Вона полягає у визначенні основних індикаторів сталого розвитку, адаптованих до умов Індустрії 4.0, а також розробці методичних рекомендацій щодо їх інтеграції у процеси управління промисловими підприємствами.

Матеріали та методи. У роботі використані такі методи, як аналіз наукової літератури, емпіричний аналіз, метод спостереження, індукції, дедукції.

Результати досліджень. Проблема сталого розвитку давно актуальна і потребує підвищеної уваги з боку науковців, оскільки сучасний етап розвитку науки вимагає детального вивчення цього питання. Вважається, що ціль сталого розвитку полягає в тому, щоб задовольнити потреби сучасних поколінь, не піддаючи ризику можливість майбутніх поколінь забезпечувати свої потреби. Однак на практиці досягнення цієї мети вимагає не лише розробки стратегій, але й адекватної оцінки їх ефективності. В цьому контексті постає питання про необхідність врахування нових технологічних тенденцій, які кардинально змінюють умови функціонування промислових підприємств [2].

Згідно з поглядами різних дослідників, поняття ефективності сталого розвитку охоплює кілька ключових критеріїв: економічна ефективність,

соціальна ефективність, екологічна ефективність [3]. Проблема досягнення балансу між трьома цими складовими сталого розвитку перебуває у центрі уваги сучасних досліджень. Загальновідомо, що сталий розвиток не може бути досягнутий без забезпечення рівноваги між цими трьома компонентами (табл.1).

Таблиця 1

Складові системи оцінки сталого розвитку підприємства

Складова	Основні критерії	Можливі показники
Економічна	Прибутковість, рентабельність, фінансова стійкість.	Валовий дохід, чистий прибуток, рентабельність активів.
Соціальна	Соціальна відповідальність, умови праці, задоволення працівників.	Кількість соціальних програм, рівень задоволеності працівників, коефіцієнт плинності кадрів.
Екологічна	Ресурсозбереження, мінімізація забруднень, енергозбереження.	Споживання енергії на одиницю продукції, кількість викидів, коефіцієнт утилізації відходів.

Джерело: узагальнено авторами на основі опрацювання джерел [4, 5].

Для оцінки ефективності сталого розвитку на засадах Індустрії 4.0 необхідно використовувати комплексний підхід, що включає [5]:

1. Ключові показники ефективності (КПІ). Визначення та моніторинг КПІ, що охоплюють економічні, екологічні та соціальні аспекти. Це можуть бути показники економічної продуктивності, скорочення викидів, а також соціального добробуту.

2. Аналіз життєвого циклу (LCA). Оцінка екологічного впливу підприємства на кожному етапі життєвого циклу продукції – від видобутку сировини до утилізації.

3. Методи багатофакторного аналізу. Використання методів багатокритеріального аналізу, таких як SWOT, для визначення стратегій інтеграції сталого розвитку та технологій Індустрії 4.0.

4. Цифрове моделювання та симуляція. Використання цифрових двійників та моделей для прогнозування та оптимізації процесів у режимі реального часу.

Цифрові технології мають вирішальне значення для оцінки ефективності сталого розвитку в контексті Індустрії 4.0. Одним із головних інструментів, що використовуються для цього, є великі дані. Вважається, що аналіз великих даних суттєво підвищує якість і точність оцінки, надаючи доступ до значного обсягу інформації в режимі реального часу [6].

Використання аналітики великих даних включає наступні етапи [4]:

1. Автоматизований збір даних з різних джерел (сенсори, інформаційні системи, соціальні мережі).

2. Використання алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту для аналізу даних.

3. Створення інтерактивних дашбордів та звітів для представлення результатів аналізу.

Успішне впровадження системи оцінки ефективності сталого розвитку на підприємстві потребує розробки індивідуальної моделі оцінки, яка б враховувала специфіку діяльності конкретного підприємства, його виробничі процеси, стратегічні цілі та зовнішні умови. Прийнято вважати, що процес створення такої моделі включає декілька етапів [7]:

1. На першому етапі необхідно провести глибокий аналіз підприємства, включаючи його структуру, виробничі процеси, ресурси, ринки збуту, а також зовнішні фактори, такі як законодавство, конкуренція та екологічні вимоги.

2. На основі аналізу формуються стратегічні цілі підприємства у сфері сталого розвитку. Ці цілі повинні враховувати економічні, соціальні та екологічні аспекти діяльності підприємства.

3. Розробка структури моделі оцінки, яка включає систему індикаторів, методи збору та аналізу даних, а також механізми зворотного зв'язку та коригування.

4. На цьому етапі модель оцінки проходить тестування на практиці, з подальшою адаптацією до реальних умов діяльності підприємства.

Такий підхід дозволяє створити модель системи оцінки ефективності сталого розвитку, яка буде максимально відповідати потребам конкретного підприємства і забезпечувати ефективний моніторинг його сталого розвитку.

Розглянемо, на прикладі того, як металургійний завод підійшов до впровадження системи оцінки ефективності свого сталого розвитку. Це підприємство, що займається виробництвом сталі та металевих виробів, має значний вплив на навколишнє середовище через споживання природних ресурсів і викиди в атмосферу, одночасно забезпечуючи роботою тисячі працівників [8].

Першим кроком стало детальне дослідження. Вивчалися структура підприємства, виробничі процеси, які включають видобуток руди, плавлення сталі та виготовлення кінцевих продуктів. Також увагу приділили ресурсам підприємства, таким як енергія та вода, а також ринкам збуту, з особливим акцентом на експорт. Особливе місце в аналізі зайняли зовнішні фактори: законодавчі вимоги щодо екології, рівень конкуренції на ринку та екологічні стандарти, яких підприємство повинно дотримуватися.

На основі отриманих даних були визначені ключові стратегічні цілі "МеталІндустрії" в області сталого розвитку. Підприємство поставило перед собою завдання зменшити викиди CO₂ на 20% протягом наступних п'яти років, підвищити ефективність використання ресурсів, зменшити споживання води на одиницю продукції, а також поліпшити умови праці та підвищити рівень задоволеності працівників. Ці цілі враховують як економічні, так і соціальні та екологічні аспекти діяльності заводу.

На наступному етапі була розроблена структура моделі оцінки. Вона включає систему індикаторів, таких як рівень викидів CO₂ на тонну сталі, обсяг

споживання води на одиницю продукції, кількість виробничих інцидентів на 1000 працівників, а також фінансові показники, що відображають економічну ефективність. Було впроваджено методи збору даних, зокрема використання сенсорів для автоматичного моніторингу екологічних показників і анкетування для оцінки задоволеності працівників. Також передбачено регулярний перегляд і коригування цілей та індикаторів на основі отриманих даних.

Завершальним етапом стало тестування моделі оцінки у реальних умовах. Протягом шести місяців підприємство працювало з новою системою, що дозволило зібрати початкові дані та оцінити її ефективність. Виявлені недоліки призвели до внесення деяких коректив: вдосконалення процесу збору даних і адаптації певних індикаторів до особливостей виробничих процесів. Після внесення цих змін модель була інтегрована в загальну систему управління.

Завдяки впровадженню цієї моделі оцінки підприємство змогло більш якісно слідкувати та управляти своїми зусиллями у сфері сталого розвитку, забезпечуючи гармонійний баланс між економічними результатами, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю [3].

Збір та аналіз даних є надзвичайно важливими етапами в оцінці ефективності сталого розвитку. Успішність цього процесу визначається точністю, повнотою та своєчасністю отриманої інформації. Методи збору даних полягають у використанні:

1. Сенсорних систем та Інтернету речей (IoT) для автоматичного збору даних у реальному часі. Цей метод є особливо ефективним для збору екологічних і технологічних показників.

2. Опитувальників для збору соціальних показників, таких як рівень задоволеності працівників або громадське сприйняття діяльності підприємства.

3. Фінансових звітів, екологічних звітів та інших документів для збору економічних і екологічних показників.

Обробка зібраних даних включає використання аналітичних методів, таких як статистичний аналіз, моделювання, та візуалізація даних, що дозволяє не лише оцінити поточний стан підприємства, але й передбачити можливі зміни та адаптувати стратегію сталого розвитку. Використання цих методів забезпечує комплексний підхід до збору та аналізу даних, що дозволяє підприємству отримати повну і точну картину його сталого розвитку [9].

Висновки. Підсумки дослідження свідчать про те, що ефективно впровадження систем оцінки сталого розвитку на підприємствах із використанням здобутків Індустрії 4.0 вимагає комплексного підходу, який поєднує системний аналіз, врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів, а також динамічний характер оцінки із застосуванням сучасних цифрових технологій. Практичні рекомендації для промислових підприємств включають розробку індивідуальних моделей оцінки з обґрунтованим вибором ключових індикаторів, інтеграцію автоматизованих систем збору даних, а також постійний моніторинг і адаптацію стратегій сталого розвитку.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі полягають у вивченні впливу новітніх технологій Індустрії 4.0 на сталий розвиток, розробці нових

методів оцінки та моделювання, а також інтеграції екологічних і соціальних індикаторів у стратегічне управління підприємствами.

Список літератури

1. Бондар-Підгурська О. В. Науково-методичні аспекти інноваційного розвитку гірничодобувної промисловості в контексті сталого зростання. Науковий вісник Національного гірничого університету. 2014. № 1. С. 143-152.
2. Бондар-Підгурська О. В. Науково-методологічні засади сталого інноваційного соціально орієнтованого розвитку економіки: монографія. Полтава: ПВВ ПУЕТ, 2016. 531 с.
3. Сталий розвиток. *Офіційний сайт: Вільна Енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA (дата звернення: 25.04.2024)
4. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків : монографія / за ред. А. І. Крисоватого, О. М. Сохацької. Тернопіль, 2018. 478 с.
5. Sustainability Assessment of Aerospace Manufacturing: An LCA-Based Framework. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-28839-5_80#Sec2 (дата звернення: 26.04.2023).
6. Топорков О. Р. Пристосування українських виробничих малих і середніх підприємств до умов індустрії 4.0. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2020. №6 (82). С. 217-222. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-45> (дата звернення: 25.08.2024)
7. Швиданенко Г. О., Бойченко К. С. Розвиток підприємства: стратегічні наміри, ризики та ефективність : колективна монографія. К. : КНЕУ, 2015. 231 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197268893.pdf> (дата звернення: 15.07.2024)
8. Klaus Schwab (2016). 4 Industrial Revolution: what it means, how to respond. WEF. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/> (дата звернення: 15.08.2024).
9. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: Підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. К.: НУХТ, 2022. 337 с.

ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ МОДЕЛЕЙ ШІ В РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТІ

Семенюк Павло Вікторович

Аспірант

Луцький Національний Технічний Університет

Актуальність гібридних моделей штучного інтелекту (ШІ) для управління ризиками стає все більш очевидною в сучасному світі. Традиційні методи аналізу ризиків, такі як статистичні моделі, хоча і є корисними, часто не враховують комплексність та багатогранність ризиків, що виникають у сучасних бізнес-процесах. Гібридні моделі ШІ дозволяють поєднати переваги декількох підходів — статистичних методів, машинного навчання та глибоких нейронних мереж — щоб створити більш адаптивні та точні інструменти прогнозування ризиків.

Важливість та потенціал цих моделей посилюється через зростаючу складність економічного середовища, появу нових типів ризиків, зокрема кіберзагроз, а також підвищену конкуренцію на ринках. Наприклад, фінансовий сектор відчуває потребу у точнішому прогнозуванні кредитних ризиків та виявленні шахрайства, а логістика стикається з викликами управління ризиками, пов'язаними з нестабільністю поставок. Гібридні моделі ШІ дозволяють створювати складні прогнози на основі даних із багатьох джерел та адаптуватися до нових умов у реальному часі, що робить їх незамінним інструментом у ризик-менеджменті.

Гібридні моделі ШІ пропонують низку важливих переваг, особливо для управління ризиками. Однією з головних переваг є підвищена точність. Поєднання різних алгоритмів дозволяє гібридним моделям більш точно прогнозувати потенційні ризики. Це особливо важливо для систем управління фінансовими ризиками, де навіть невеликі помилки можуть призвести до значних втрат. Наприклад, гібридні моделі в банківському секторі підвищують точність прогнозування кредитних ризиків в середньому на 15-20% порівняно з традиційними методами.

Іншою перевагою є висока адаптивність до нових даних. Гібридні моделі здатні швидко адаптуватися до змін у середовищі. Це означає, що ризики можна виявляти і реагувати на них у реальному часі, що особливо важливо для динамічних ринків або компаній, які працюють у нестабільних галузях.

Також, до переваг гібридних ШІ моделей відносять можливість комплексного аналізу. Завдяки використанню кількох алгоритмів, гібридні моделі можуть аналізувати різні аспекти ризиків одночасно, що дозволяє компаніям приймати більш зважені рішення. Наприклад, у сфері страхування ці моделі дозволяють оцінювати як ймовірність настання страхових випадків, так і фінансові наслідки для компанії.

Використання гібридних ШІ моделей у ризик менеджменті також часто призводить до покращення якості даних, так як гібридні моделі можуть

поєднувати машинне навчання для автоматичного очищення даних і традиційні статистичні методи для точного прогнозування ризиків. Цей алгоритм мінімізує негативний вплив помилкових або неповних даних.

Для досягнення оптимальної ефективності у прогнозуванні ризиків гібридні моделі ШІ часто поєднують кілька алгоритмів. Кожен з алгоритмів має свої характеристики та особливості які можуть бути найефективнішими для різних галузей та ринків. Наприклад нейронні мережі (Artificial Neural Networks, ANN) здатні виявляти складні патерни у даних, що робить їх корисними для виявлення шахрайських операцій або прогнозування ринкових коливань.

В свою чергу генетичні алгоритми (Genetic Algorithms) використовуються для оптимізації ризик-менеджменту, зокрема для визначення найкращих рішень в умовах невизначеності та складних взаємозв'язків між факторами ризику.

Алгоритми машинного навчання (Random Forest, XGBoost) добре підходять для аналізу багатовимірних даних і виявлення ризиків у фінансових та страхових компаніях.

З класифікацією ризиків у фінансових операціях або визначенням ймовірностей у банківській сфері найкраще справляються лінійні регресійні моделі та SVM. Це робить їх найоптимальнішим та незамінним інструментом на ринку банківських послуг.

У медичній сфері для прогнозування ризиків здоров'я пацієнтів часто використовуються баєсові мережі (Bayesian Networks). Вони є ідеальним рішенням для моделювання складних систем із великою кількістю невизначених факторів.

Гібридні моделі ШІ вже широко застосовуються у різних галузях для управління ризиками. Наприклад у фінансовому секторі до використання цих технологій вдається компанія HSBC. Наприклад, багато фінансових установ, включаючи HSBC, використовують поєднання машинного навчання (ML) з традиційними моделями, такими як логістична регресія, щоб покращити точність прогнозів кредитних ризиків. Такі гібридні моделі дозволяють знизити ризики неплатежів за рахунок кращого вибору характеристик ризику [1]. Поєднання нейронних мереж та традиційних регресійних методів дозволило знизити ризики неплатежів на 25%, що значно підвищило якість управління кредитними портфелями.

У галузі страхування компанія AXA вже впровадила гібридні моделі для оцінки ризиків клієнтів при укладанні страхових полісів. Використання баєсових мереж та алгоритмів машинного навчання дозволило на 15% знизити ймовірність настання страхових випадків, завдяки більш точному аналізу попередньої поведінки клієнтів та зовнішніх факторів [2].

Крім перелічених, гібридні моделі ШІ ефективно використовуються для забезпечення кібербезпеки та мінімізації фінансових та юридичних ризиків від хакерської діяльності. Наприклад у компанії IBM Security ця технологія використовується для виявлення кіберзагроз. Поєднання алгоритмів на основі нейронних мереж та генетичних алгоритмів дозволяє зменшити ризики кібератак на 40% завдяки швидшому ідентифікуванню аномалій у мережах [3].

Незважаючи на безліч переваг, використання гібридних моделей ШІ не позбавлене ризиків та викликів. Одним з прикладів можна виділити високу складність реалізації. Через свою складність для правильного функціонування гібридні моделі потребують значних ресурсів, як обчислювальних, так і людських. Побудова таких моделей вимагає наявності експертів, які володіють знаннями у декількох сферах, що ускладнює їх застосування у невеликих компаніях. Також використання таких систем може викликати труднощі у працівників

Ще однією загрозою є часто недостатня інтерпретованість результатів. Поширеними є ситуації в яких результати гібридних моделей важко пояснити, особливо для людей, які не мають технічної підготовки або не отримали належного стажування перед початком роботи з цими результатами. Це може призводити до проблем у регульованих галузях, де важливо мати прозорі алгоритми прийняття рішень. Сюди також можна віднести так звану проблему “чорної скриньки”, суть котрої полягає у недостатній прозорості отриманих результатів. Дуже часто зрозуміти яким саме чином технологія штучного інтелекту дійшла до того чи іншого висновку або результату. Це може спричинити не тільки труднощі в інтерпретації результатів, а й неправильне функціонування гібридної моделі в цілому [4].

Також серед загроз можна виділити складність масштабування. Гібридні моделі можуть бути складними для масштабування, особливо якщо компанія працює з великими масивами даних або розподіленими системами. Ці труднощі спричинені не тільки потребою у високих обчислювальних ресурсах, а й потребою у підготовці кваліфікованих кадрів для роботи з системою, її налаштування та обслуговування. Це може створювати додаткові фінансові витрати для бізнесу та потребувати інвестицій часу.

Хоч гібридні моделі ШІ вже зараз пропонують широкий набір переваг у абсолютно різних галузях, їх потенціал ще не розкритий повністю та розвиток у сфері ризик-менеджменту продовжуватиметься й надалі. На поточному етапі розвитку технології можемо припустити що розвиток найшвидше відбуватиметься у низці напрямків, для яких ця технологія дедалі більше здається незамінною. Одним із таких напрямів можемо виділити автоматизацію та спрощення процесів. Створення інструментів для автоматизованої побудови гібридних моделей дозволить більшій кількості компаній застосовувати ці моделі без необхідності найму великих команд спеціалістів. ШІ вже зараз надзвичайно ефективний у виконанні постійних монотонних завдань, а гібридні моделі ШІ можуть значно покращити ефективність і набагато ширшому спектрі робіт, що зумовлює попит на дослідження можливостей та вдосконалення технології.

Іншою можливістю до розвитку є інтеграція з хмарними технологіями. Використання хмарних платформ дозволить збільшити масштабованість і доступність гібридних моделей для малих та середніх підприємств. Також, краща інтегрованість таких моделей з хмарними сервісами допоможе суттєво зекономити на технічному устаткуванні, такому як сервери та ін.

Крім того, варто також очікувати застосування у цієї технології у нових галузях. Гібридні моделі ШІ вже знаходять застосування не лише у фінансовому секторі, але й у кібербезпеці, охороні здоров'я та управлінні ланцюгами постачань, де ризики зростають разом із глобалізацією бізнесу. Потенціал ще не вичерпаний і поки на цю технологію є попит, людство відкриватиме для себе нові й нові ідеї та підходи в різних галузях.

Отже, гібридні моделі штучного інтелекту демонструють високу ефективність у прогнозуванні та управлінні ризиками, особливо в умовах сучасної швидкозмінної економічної ситуації. Вони дозволяють об'єднувати сильні сторони різних алгоритмів, таких як нейронні мережі, статистичні методи та генетичні алгоритми, що сприяє підвищенню точності прогнозів і швидкості реакції на зміни. Завдяки цьому компанії можуть більш ефективно виявляти та мінімізувати потенційні ризики, що є критично важливим для фінансових установ, страхових компаній та інших галузей, де прогнозування ризиків має вирішальне значення для стабільного функціонування. Незважаючи на виклики та загрози, гібридні моделі ШІ мають величезний потенціал для розвитку. Подальший розвиток цих моделей, а також їхнє спрощення та оптимізація, будуть сприяти ще більш широкому використанню в ризик-менеджменті та інших сферах.

Список літератури

1. Folpmers M., Torn L. Credit Risk Models Based on Machine Learning: A Middle-of-the-Road Solution. GARP. 2021. URL: <https://www.garp.org/risk-intelligence/technology/credit-risk-models-based-on-machine-learning-a-middle-of-the-road-solution>.
2. Nalyvaiko O. AI-Enabled Risk Assessment for Insurance Companies. Infopulse. 2024. URL: <https://www.infopulse.com/blog/ai-risk-assessment-insurance>.
3. Rjaibi W. Artificial Intelligence and Cybersecurity: Opportunities and Challenges. IBM Security Community. 2020. URL: <https://community.ibm.com/community/user/security/blogs/walid-rjaibi1/2020/05/12/artificial-intelligence-and-cybersecurity>.
4. Міттал А. Проблема чорної скриньки в LLMs: виклики та нові рішення. Unite AI. 2023. URL: <https://www.unite.ai/uk/the-black-box-problem-in-llms-challenges-and-emerging-solutions/>.

STUDY OF PHYSICAL ACTIVITY INDICATORS IN PATIENTS WITH CHF AND LIVER FIBROSIS

Muminov Davron

MD, PhD, DSc.

Tashkent Pediatric Medical Institute.

Tashkent. Uzbekistan

Rakhmatullaev Alisher

Tashkent Pediatric Medical Institute.

Tashkent. Uzbekistan

Aim of the study: to study the level of physical activity in patients with CHF and liver dysfunction.

Material and methods: The study included 130 patients aged 45 to 75 years with chronic heart failure (CHF) and signs of liver damage. According to the results of indirect electrography, the patients were divided into 4 groups, 32% (n=48) of patients were included in the group with liver stiffness less than 7.0 kPa, 36% (n=54) were included in the second group with liver stiffness from 7.0 to 9.5 kPa, in the third group with liver stiffness from 9.5 to 12.5 kPa - 22% (n=33) and in the fourth group with liver stiffness more than 12.5 kPa - 10% (n=15) of patients.

Results: When studying the level of physical activity in patients with CHF and liver fibrosis, it was revealed that in patients with a mild degree of fibrosis (group with an indicator of less than 7.0 kPa), the physical activity indicator was 120 ± 15 points, in patients with a moderate degree of liver fibrosis (group with an indicator of 7.0 to 9.5 kPa) - 110 ± 14 , in the third group with a high level of fibrosis (group of patients with from 9.5 to 12.5 kPa) it was 100 ± 13 points and in the group of patients with cardiac cirrhosis (more than 12.5 kPa) this figure was 90 ± 12 points.

Conclusion: Patients with higher levels of liver fibrosis were found to experience more limitations in physical activity, which is associated with overall worse physical performance and increased symptoms such as fatigue and weakness. Increased liver stiffness may be associated with increased severity of chronic heart failure, which further limits patients' mobility.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING THE DISCIPLINE "HUMAN ANATOMY" TO STUDENTS OF HIGHER MEDICAL INSTITUTIONS IN THE REALITIES OF TODAY

Mykhailiuk Mykhailo

PhD, Associate Professor of the Department of Anatomy, Topographic Anatomy and
Operative Surgery, Kyiv Medical University

Kovalchuk Nataliya

PhD, Associate Professor of the Department of Anatomy, Topographic Anatomy and
Operative Surgery, Kyiv Medical University

Yevtushenko Viacheslav

Assistant of the Department of Anatomy, Topographic Anatomy and
Operative Surgery, Kyiv Medical University

Abstract. *This paper focuses on the peculiarities of teaching the fundamental discipline "Human Anatomy" to 1st year students in higher medical institutions. Attention is focused on the author's own experience of teaching the basic discipline "Human Anatomy" to medical students and, based on the analysis, the main ways to improve and enhance the presentation of the material, taking into account the psychological stability of students in today's conditions, are formed. Particular attention is paid to the importance of communicative culture in the university environment, in particular, communication between student and teacher (dialogue, feedback, etc.).*

Keywords: human anatomy, communicative culture, academic discipline, student centeredness, method.

Introduction. In medical schools, a special role is given to the study of fundamental and preventive medicine in the initial years of study, as basic medical and biological subjects create the basis for further mastering clinical disciplines.

It is known that high quality knowledge can only be ensured if there is a deep fundamental basis that creates the basis for consistent and comprehensive study and mastery of clinical disciplines. Therefore, education in a higher medical institution should be built as a single, holistic and continuous process that begins with the disciplines of the natural science block, which form the theoretical basis for the specialized training of professional knowledge and competences of future doctors.

It should be remembered that the teacher of any fundamental discipline that begins with first-year students is faced with not only the task of adapting yesterday's student to the university model of knowledge, but also of forming in-depth knowledge of the subject, teaching them to think critically, and linking the peculiarities of the anatomical structure to the needs of clinical practice.

The peculiarities of modern students (in the scientific and pedagogical literature it is commonly called the "digital generation") are brought up in an open information, conceptual and cultural environment. Scientists highlight such qualities as creativity, innovation, awareness (due to continuous participation in search activities), multitasking (the ability to solve several cognitive tasks simultaneously) in the portrait of the digital generation [1].

Most students do not understand why they should study when there is shelling and destruction, deaths, loss of family and friends around them, which leads to high psychological stress, anxiety and inability to fully learn, perceive, remember, analyze and reproduce new information. Most students realize that the future in such conditions becomes uncertain, unknown and illusory [2].

The academic stress experienced by students during higher education is imprinted in the conscious and unconscious mind for a long time, which leads to a negative impact on physical and mental health. Significant academic stressors also include: lack of systematic work and procrastination, complexity of academic material, lack of personal motivation to learn and inability to properly organize one's own time management, increased workload during the examination period, and ultimately competition with peers, unfriendly communication, self-doubt and fear of failure [3].

But at the same time, modern students are infantile, irresponsible, have problems with Internet addiction, avoid face-to-face communication, preferring to communicate on the Internet, messengers and other platforms. Currently, there is a dehumanization of the emotional and sensual sphere of the digital generation, as real communication requires a person to have a depth of experience and sincerity, unlike virtual communication, when information and communication technologies fill extremely important areas of human relations.

Moreover, only if the teacher has a proper communicative and pedagogical culture, a high-quality and full-fledged dialogue with students is possible, which involves the educational process. The communicative culture of a teacher of fundamental disciplines involves solving professional tasks that are completely in the plane of communication and are realized through communicative interaction. This, in turn, contributes to an increase in the level of requirements for communication culture as the main factor that ensures a high professional level of a teacher.

The above requires teachers to pay special attention to building scenarios of communication with students, creating a comfortable learning environment that will help reduce the "digital" inequality between teacher and student, and abolish barriers in the relationship between representatives of different generations. In addition, it should be borne in mind that modern students value equal cooperation, partnerships, open exchange of information, and decision-making based on discussions rather than obediently following instructions. In the educational process, teachers should work with students "in their language", i.e. not only provide students with the usual format of "e-learning", using interactive methods, IT technologies [4].

The purpose of the study is to analyze the own experience of teaching the basic discipline "Human Anatomy" to medical students and, based on the analysis, to formulate the main ways to improve and enhance the presentation of the material,

taking into account the psychological stability of students in today's conditions.

The main part. The subjects Human Anatomy and Medical Biology are among the fundamental disciplines of the natural science cycle, which are studied in the first year of higher medical education institutions of the IV accreditation level and create the basis for further study of clinical disciplines.

It is believed that the study of fundamental disciplines develops in medical students "the ability to analyze and synthesize, logical thinking, the sequence of linking different facts into a single whole, the relationship between structure and function" and at the same time fosters in them a strong-willed attitude to learning.

Anatomy teaching is student-centered, conducted in the form of lectures, multimedia and interactive lectures, practical classes and independent work. A large amount of independent work is done individually with subsequent review by the teacher during class. There are also hours for compulsory consultations and making up missed classes.

During the educational process, namely in practical classes, during classroom and extracurricular activities, the teacher interacts with students in order to master the latest scientific knowledge, acquire skills, which contributes to the comprehensive overall harmonious development of future doctors. The knowledge and skills that students develop in the learning process are in a complex relationship, complement each other and ensure the best possible course of any activity, including the future professional activity of medical students.

The effectiveness of specialist training depends on achieving optimal correlations between fundamental disciplines and professional training disciplines. In this regard, medical biology is one of the fundamental disciplines that provides general theoretical medical and biological training of healthcare professionals [6].

The purpose of studying the discipline "Human Anatomy" is: to form a holistic view of the general macroscopic and microscopic structure of the human body, shape, placement of organs in combining them into organ systems, the ability to interpret the sexual, age and individual characteristics of the human body, taking into account constitutional features; interpretation of the patterns of prenatal and early postnatal development of human organs, variations in organ variability, malformations and the impact of

The main modern directions of anatomy development are age anatomy, comparative anatomy, plastic anatomy, anthropology, ecological anatomy, etc.

The main methods of research in anatomy are visual examination, anthropometric studies, dissection, macroscopic and microscopic studies. Modern methods of research in anatomy: radiographic methods (radiography, fluoroscopy), computed tomography, magnetic resonance imaging (MRI), ultrasound (ultrasound), endoscopy, computed tomography.

«Human Anatomy» as an academic discipline is based on the basic knowledge of the biological component of the Natural Sciences educational field in the primary and secondary schools.

The discipline is closely integrated and related to the disciplines of the natural science cycle, in particular: biology, histology, normal physiology, pathological

anatomy, topographic anatomy and operative surgery, internal medicine, faculty surgery, hospital surgery, nervous diseases, eye diseases, ENT diseases, obstetrics and gynecology, therapy. further mastering of specialized theoretical and clinical disciplines by higher education students (physiology with bioethics; clinical anatomy and operative surgery; pathophysiology; path morphology; internal medicine; pediatrics; surgical disciplines; neurology).

The following teaching methods are used in the study of the discipline "Human Anatomy": According to the sources of knowledge, the following teaching methods are used: verbal - narration, explanation, lecture, instruction; visual - demonstration, illustration; practical - practical work, practical work and solving situational tasks. According to the level of independent mental activity, the following methods are used: problem-based, search, research. According to the nature of the logic of cognition, the following methods are used: analytical, synthetic, analytical-synthetic, inductive, deductive.

accordance with their skeletotomy, holotomy The use of interactive technologies of collective group learning (brainstorming, case-method); technologies of situational modeling (simulation or imitation); technologies of working out discussion issues (defining a position, defending it, debating) contributes to better learning of the educational material.

Anatomical specimens, models and 3D models of organs and systems are important elements of training, as they contribute to the knowledge of the structure of the human body they allow you to see the details of the natural structure of organs, create a three-dimensional view of the structure of organs and their relative position. [7].

In our opinion, when teaching Human Anatomy, it is worth combining classical and modern high-tech teaching methods: lectures, practical classes, work with video materials, interactive (discussion method, method of practical skills development, brainstorming method, method of specific situations); practical work; explanatory and illustrative (anatomical specimens, videos, training programs on PCs and touch panels, CT, MRI X-rays).

The analytical and synthetic method is two interconnected processes of imaginary or actual decomposition of the whole into its component parts and combining the individual parts into a single whole, an integral system, which is the human body. Analysis and synthesis are closely related in any scientific and scientific-practical research.

The method of analysis is the decomposition, dismemberment of something holistic into its constituent elements, properties, relations, aspects, subsystems for further in-depth consideration of each of them. In particular, the body is an integral system that is considered at different discrete levels. In anatomy, the structure of bone is studied first in general, and then to its smallest constituent units - osteon, osteocytes, osteoblasts and osteoclasts.

Synthesis, as opposed to analysis, makes it possible to combine individual parts or aspects of a living object into a single whole. It is the process of practical or mental reunification of the whole from the parts or combining different elements or aspects of an object into a single whole. In contrast to analysis, synthesis combines and syntopy,

parts, properties, and relations identified in the analysis into a single whole. For example, the study of morphological structures of the layered structure of a hollow organ allows us to understand the essence of its function.

The inductive method of scientific knowledge is the study of the movement of knowledge from the individual to the partial or general; a type of indirect inference in which a partial or general judgment is derived from individual judgments- principles. This means that students reduce specific examples and observations to general patterns and formulate generalized rules on the basis of this and establish cause-and-effect relationships between individual bodies and systems. For example, knowledge of the morphological structure of an organ or tissue or morphological unit helps to understand its functions.

The deductive method of teaching human anatomy is based on deduction, a method of research in which individual statements are logically derived from general statements. The method is based on the principles of scientific knowledge and logical thinking and consists in the fact that the general structure of the body and organ systems is studied first.

The monotonous flow of lectures has long since ceased to be effective. Experts have found that the use of the information-receptive method alone is only 30% effective in helping students learn theoretical material. The rest either passes students by or is caught up in preparation for exams and tests. However, without reinforcement of the theory by practice, it turns out to be side information, unnecessary information. The reproductive method is a way of organizing learning activities that take place according to a specific instruction with the application (or reproduction) of previously acquired knowledge and a sequence of practical actions. The reproductive method makes it possible to transmit a large amount of educational information in a minimum amount of time, without great effort. However, it does not allow for the development of flexible thinking and search skills. The reproductive method is extremely relevant for the study of human anatomy, and is provided through the reproduction of knowledge.

Conclusions.

1. The fundamental disciplines included in the natural science block of the medical curriculum provide basic skills that form the basis for further mastering of specialized courses.

2. Only if the teacher has a proper communicative and pedagogical culture is a high-quality and full-fledged dialogue with students possible, which involves the educational process.

3. The use of interactive technologies of collective group learning (brainstorming, case-method); technologies of situational modeling (simulation or imitation); technologies of working out discussion issues (defining a position, defending it, debating) contributes to better learning of the educational material.

4. When studying the discipline, various teaching methods are used, in particular: narration, explanation, lecture, demonstration, illustration; practical work and solving situational tasks, and a number of methods, in particular: problematic,

search, research, analytical and synthetic, inductive, deductive and reproductive methods

List of references

1) Palfrey J., Born Digital. Understanding the first generation of digital natives /J. Palfrey, U. Gasser. - N.Y., Basic, 2008. - P. 375.

2) Mykhailiuk M.M, Shabanova E.O, Bondarenko Y.S Stan psychologichnoi stiikosti u studentiv zakladiv vyshchoi osvity // European scientific congress. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. St.367-372.

3) Mykhailiuk M.M, Taraniuk G.P. Vplyv COVID-19 na psychoemotsiynyi stan zdorov`ya studentiv, scho navchayutsia v medychnykh vuzakh // Nauka ta innovatsii: suchasnyi vector rozvytku nauky ta svity: zbirnyk tez dopovidey naukovo-praktychnykh konferentsiy Mizhnarodnogo naukovogo forumu (25-26 travnia 2023 roku). Chernihiv: "Chernihiv Polytechnic, 2023.- S.82-85.

4) Dzunga A., Moiseenko I., Selyakov K., Selyakova L. Komunikatyvna kultura yak proiav profesiinoi kultury suchasnoho vykladacha. Materialy XVII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND» 29 – 30 lystopada 2013 r. Zbirnyk naukovykh prats chastyna 2 Pereiaslav-Khmelnytskyi – 2013. – S.146-148.

5) Kaidalova L.G. Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv farmatsevtichnoho profilu u vyshchykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia / L. H. Kaidalova. NFaU, 2010. 411 s.

6) Dubinin S.I, Vatsenko A.V, Pilyugin V.O, Ulanovska-Tsyba N.A, Perederii N.O, Ryabushko OB [The use of innovative technologies as a guarantee of improving the efficiency and quality of education in higher education]. Medical education. 2016; 4:12- 4. Ukrainian, 11.

7) Tsyhykalo O.V. Naohnist u suchasnykh metodykakh vykladannia anatomii liudyny / O. V. Tsyhykalo, I. Yu. Oliinyk, I. V. Martseniak // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Medytsyna».2015.Vyp.2 (52) S. 172–174.

HPV AS ONE OF THE MAIN CAUSES OF CERVICAL CANCER

Petulko Albina

Ph.D., assistant

Donska Yuliya

Ph.D., assistant

Vasylenko Tetyana

Ph.D., assistant

Garagulya Irina

Ph.D.,assistant

Chuiko Vasyl

Ph.D., assistant

Dnipro State Medical University, Department of Obstetrics and Gynecology

Papillomavirus infection is one of the most common infections worldwide. It is caused by the human papillomavirus (HPV). There are many different types of HPV with varying degrees of oncogenicity. Some of them can cause warts, genital warts, laryngeal papillomatosis, cervical cancer, rectal cancer, etc., and negatively affect reproductive health, including preventing pregnancy[1]

Transmission routes between adults: sexual and contact-household. Infection of partners also occurs during non-traditional sexual contacts. Other routes of infection are also possible - from mother to child - when passing through the birth canal during childbirth, due to aspiration of cervical or vaginal contents An increase in the incidence of papillomatosis of the larynx, trachea, and bronchi in children born by cesarean section is noted. This indicates a transplacental route of infection transmission and the inappropriateness of using cesarean section to prevent infection of the newborn. In most cases, the virus is eliminated within 6-12 months, but in other cases, long-term persistence of the virus is observed. As a result, high-oncogenic HPV types can cause the development of cervical intraepithelial neoplasia (CIN), which can subsequently lead to the development of cervical cancer. . Cervical cancer ranks first in the structure of oncological diseases of the female genital organs and fourth among all oncopathologies (after breast cancer, colorectal cancer and lung cancer). Every year, about 500 thousand new cases of cervical cancer are registered in the world, while more than 660 million people on the planet are carriers of HPV [2].

Cervical cancer incidence and mortality rates are highest in low- and middle-income countries, reflecting significant inequalities due to lack of access to national

HPV vaccination programmes, cervical screening services and cervical cancer treatment, as well as social and economic determinants.

Cervical cancer is caused by persistent infection with the human papillomavirus (HPV). Women with HIV are 6 times more likely to develop cervical cancer than women without HIV.

Modern diagnostic methods. Liquid cytology with determination of p16ink4a protein expression. This is a comprehensive study of cervical biopsies, which allows for simultaneous cytological examination using liquid cytology and immunocytochemical examination p16ink4a tumor marker to determine the biological potential of dysplastic changes in the cervical epithelium. P16ink4a is a protein that is an inhibitor of cyclin-dependent kinases and plays an important role in the regulation of the cell cycle.

Prevention of papillomavirus infection. The most effective measure for preventing cervical cancer is vaccination. There are three vaccines registered in the world against the human papillomavirus. The bivalent vaccine Cervarix is against HPV types 16 and 18, the quadrivalent vaccine Gardasil is against types 16, 18, 6, 11, and the nine-valent vaccine Gardasil 9 is against HPV types 16, 18, 11, 6, 31, 33, 45, 52, 58. The HPV vaccine should be administered to all girls aged 9–14 years before they become sexually active[3]

The vaccine can be administered in a single-dose or two-dose regimen. Individuals with weakened immune systems should receive two or three doses of the vaccine. It is recommended to consult with your doctor to determine the best vaccination regimen for your individual needs[4]

Bibliography:

1. Lorincz A.T. Virtues and Weaknesses of DNA Methylation as a Test for Cervical Cancer Prevention// *Acta Cytologica*. -2016. -Vol.60. -P. 501-512.
2. Draper E, Bissett SL, Howell-Jones R, et al. A Randomized, Observer-Blinded Immunogenicity Trial of Cervarix® and Gardasil® Human Papillomavirus Vaccines in 12-15 Year Old Girls. Ellis RD, ed. *PLoS ONE*. 2013;8(5):e61825. doi:10.1371/journal.pone.0061825.
3. Garland SM., Cheung TH., McNeill S., Petersen LK., Romaguera J., Vazquez-Narvaez J., Bautista O., Shields C., Vuocolo S., Luxembourg A. Safety and immunogenicity of a 9-valent HPV vaccine in females 12-26 years of age who previously received the quadrivalent HPV vaccine// *Vaccine*. -2015 Nov 27;33(48):6855-64. doi: 10.1016/j.vaccine.2015.08.059. Epub 2015 Sep 26
4. Harper DM., DeMars LR. HPV vaccines—A review of the first decade// *Gynecol. Oncol.* -2017. 146. P.196-204. DOI: 10,1016 / j.ygyno.2017.08.019

INNOVATIVE APPROACHES TO OPTIMIZING THE TRAINING OF POSTGRADUATE STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Serheta Ihor

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Innovations as a criterion product and a factor in the optimization of educational, scientific and clinical training of scientific and pedagogical personnel and graduate students are newly created or improved competitive technologies and products, as well as organizational and technical solutions of educational, administrative or commercial content that significantly improve the quality of professional activity subjects of study in the future [1, 2, 3, 4, 5].

Therefore, the development of Ukraine according to the innovative model involves the creation of a certain innovative product that has world or state novelty, is the basis for an adequate and, necessarily scientifically based, solution of existing problems, can make a significant addition to the solution of fundamental and applied problems, and is the result of the creative activity and adaptation of the teaching staff [1, 2, 6, 7, 8].

Questions of similar content acquire special importance during the training of scientific and pedagogical and scientific personnel of higher qualifications, that is, during the training of postgraduate students.

In this regard, the department of general hygiene and ecology has recently developed methodological bases for teaching the academic discipline "Writing, financing, management of scientific projects, registration of intellectual property rights", which are implemented in the structure of the training plan of the specified contingent of young specialists.

The purpose of the training course is to equip future specialists with theoretical knowledge and practical skills necessary for mastering the fundamental postulates of the methodology of conducting scientific research at the current stage, as well as algorithms of the scientific research process, the basics of conducting descriptive, analytical and experimental research, modern methods of multidimensional statistical analysis and forecasting, conceptual approaches to the adequate implementation in practice of the most important and most responsible stages of scientific activity, namely: the stages of analysis and generalization of research results, the leading foundations of the evaluation of the effectiveness of scientific research, the definition of the main concepts of the system of legal protection of intellectual property, the definition of objects and subjects of intellectual property, components of the international system of protection of intellectual property and intellectual property of Ukraine, evaluation of intellectual property in accordance with the norms of state legislation, use of algorithms of legal protection of copyright objects and skills of

protection of objects of intellectual property rights in case of their violation, use modern innovative technologies and modern scientific methods.

The main task of the training course is to form a modern qualified specialist in the field of medicine, who is able to plan and conduct scientific research, analyze and summarize the obtained results, justify the conclusions adequate to the goals and implement the most significant results into the practical activities of treatment and prevention institutions and medical education institutions, able to ensure compliance with the main legal and social aspects of intellectual property, etc.

The educational discipline involves consideration of issues related to the study of patterns of formation and preservation of the health of the population, the theoretical foundations of solving numerous scientific problems, at the center of which is the assessment of the specifics of the impact on human health of various factors of the environment and modern production.

References

1. Бардов, В.Г., Омельчук, С.Т., Мережкіна, Н.В. та ін. (2020) *Гігієна та екологія*. Вінниця : Нова Книга.
2. Гончарук Е.И., Кундиев Ю.И., Бардов В.Г. и др. (1999). *Общая гигиена: пропедевтика гигиены*. К.: Вища школа.
3. Нікберг, І.І., Сергета, І.В., Цимбалюк, Л.І. (2001) *Гігієна з основами екології*. К.: Здоров'я.
4. Яворовський, О. П., Сергета, І. В., Паустовський, Ю. В. та ін. (2021) *Охорона праці в медичній галузі*. К. : ВСВ "Медицина".
5. Bardov, V.G., Omelchuk, S.T., Merezhkina, N.V. et al. (2022) *Hygiene and Ecology Vinnytsia* : Nova Knyha.
6. Сергета, І. В., Браткова, О. Ю., Серебреннікова, О. А. (2022) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 28 (1). 306-326.
7. Сергета, І. В., Серебреннікова, О. А., Стоян, Н. В., Дреженкова, І. Л., Макарова, О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. 2 (103). 32-41.
8. Makarov, S. Yu., Stoyan, N. V., Serheta, I. V., Taran, O. A., Dyakova, O. V. (2019). Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. *Wiadomości Lekarskie*. (LXXII (nr 5, cz II)), 1053-1058.

COVID-19: ШКІРНІ ПРОЯВИ ТА ПРОБЛЕМИ

Алієв Руфат Бахтіярович

PhD, доцент кафедри внутрішньої медицини №1
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Шаповалова Анна Сергіївна

PhD, доцент кафедри внутрішньої медицини №1
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Постернак Соломія Степанівна

студентка
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Анотація. Коронавірусна інфекція (COVID-19) стала глобальною проблемою, яка отримала статус пандемії 11 березня 2020 року згідно з оголошенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).

Новий коронавірус SARS-CoV-2 викликає респіраторні захворювання, зокрема гостру респіраторну хворобу COVID-19, і може передаватися від людини до людини. Вперше цей вірус був виявлений під час розслідування спалаху в місті Ухань, Китай, у грудні 2019 року. Захворювання може проявлятися від відсутності симптомів до гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС), поліорганної недостатності та смерті. Загальні симптоми включають лихоманку, сухий кашель, втому, виділення мокротиння, задишку, втрату нюху, смаку та кон'юнктивіт. Важке захворювання, що характеризується задишкою, десатурацією крові киснем, дихальною недостатністю, венозною тромбоемболією. На сьогоднішній день значна кількість опублікованих звітів про випадки захворювання описує різноманітні шкірні прояви, пов'язані з інфекцією. Однак було запропоновано кілька пояснень щодо механізмів, які викликають висип у пацієнтів з COVID-19, насамперед, чи може вірус інфікуватися через відкриту рану шкіри, чи шкірні прояви пов'язані з імунною реакцією, чи дані прояви є реакцією на медикаментозні препарати.

Матеріали та методи. Матеріали взяті на базі лабораторії особливо-небезпечних інфекцій ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України», а також проведено пошук джерел літератури на базі PubMed та UpToDate.

Результати. Згідно з даними Національного інститутів здоров'я, шкірні прояви COVID-19 були відзначені у приблизно 20% пацієнтів з підтвердженим діагнозом. Їх можна розділити на п'ять груп: ураження, подібні до обмороження; макулопапульозні висипання; кропив'янки; везикулярні висипання та ліведено або некроз. Інші шкірні явища, про які повідомлялося, — це мультиформна еритема,

подібні до ураження шкіри та шкірні явища, пов'язані з мультисистемним запальним синдромом у дітей і рідко з мультисистемним запальним синдромом у дорослих. Повідомляється також про інші прояви, такі як рожевий лишай або оперізувальний лишай. Майже у 10% пацієнтів розвиваються шкірні прояви, ще до початку респіраторного захворювання з шкірними ознаками, які можуть з'явитися від кількох днів до встановлення діагнозу COVID-19 і до кількох днів після встановлення діагнозу COVID-19. Шкірні прояви можуть проявлятися як у малосимптомних/безсимптомних пацієнтів, так і у важких пацієнтів.

Макулопапульозні ураження є найпоширенішими шкірними проявами, які спостерігаються протягом пандемії COVID-19, спостерігаються до 70% пацієнтів. Ці ураження часто виникають після вірусних інфекцій або виникають, як побічна реакція на лікарські препарати. Багато макулопапульозних висипань спостерігалися у пацієнтів середнього віку. Анатомічно більшість цих пошкоджень були розташовані на тулубі. Екзантеми тривали короткочасно, в середньому 9-12 днів. Свербіж був присутній у 56% пацієнтів з макулопапульозними ураженнями і корелюють з більш тяжкими формами COVID-19. Гістопатологія цих уражень відрізняється залежно від часу виникнення. Ранні висипання проявляються епідермальним спонгіозом, периваскулярним лімфоцитарним інфільтратом та еозинофілами в дермі. Тоді як гістологія уражень з пізнім початком характеризується легким поверхневим периваскулярним лімфоцитарним інфільтратом і гістіоцитами серед колагенових волокон. Ці ураження з пізнім початком не мають відкладень муцину.

Кропив'янка часто зустрічається у пацієнтів з COVID-19, виявляючись як еритематозні висипи з інтенсивним свербінням, що можуть поширюватися на тулуб, кінцівки або все тіло. Вона часто з'являється разом з іншими симптомами COVID-19, триваючи в середньому 6,8 дня і може бути більш вираженою при важких формах захворювання. Свербіж відзначається у 92% пацієнтів з кропив'янкою. Патогістологічно, ураження характеризуються периваскулярним лімфоцитарним інфільтратом, незначною кількістю еозинофілів та верхнім набряком шкіри. Кропив'янка може з'являтися після вакцинації проти COVID-19, часто як відстрочена реакція, що розвивається більше ніж через чотири години після введення вакцини. Це не є частиною анафілактичної реакції. Такі прояви можуть виникати як під час первинної вакцинації, так і після бустерних доз. Крім того, у деяких пацієнтів може розвинутися хронічна спонтанна кропив'янка, яка триває протягом шести і більше тижнів.

Кропив'янка може бути пов'язана з терапією COVID-19, оскільки багато препаратів, таких як хлорохін, гідроксихлорохін, лопінавір/ритонавір, кортикостероїди та інші, мають кропив'янку як побічний ефект. Інші можливі механізми включають «цитокіновий шторм» або прямий вплив вірусу на шкіру.

Ураження шкіри, схожі на обмороження, є пізніми проявами COVID-19, які частіше спостерігаються у дітей та молодих людей. Це запальні зміни шкіри, що нагадують обмороження, з набряком, еритемою та фіолетовим забарвленням пальців рук і ніг. Терміни «COVID-пальці ніг» використовують для опису цих

висипань, які можуть бути частиною клінічної картини COVID-19, але не завжди є точним показником інфекції.

Зазвичай ці ураження виникають в процесі інфекції і можуть тривати приблизно тиждень або два. Вони частіше з'являються у безсимптомних пацієнтів або при легкому перебігу COVID-19 і супроводжуються болем, свербінням і печінням. Патогістологічні дослідження показують наявність вакуолярної дегенерації базального шару шкіри, периваскулярних лімфоцитарних манжет і мікротромбів.

Механізм розвитку таких уражень не до кінця зрозумілий і не пов'язаний із впливом холоду. Можливі патогенетичні механізми включають вірусну реакцію хазяїна, васкуліт, тромбоз судин або неоангіогенез. Останні дослідження не змогли підтвердити чіткий зв'язок між такими ураженнями та позитивними результатами тестів на COVID-19, тому ці прояви не є надійним показником для діагностики інфекції SARS-CoV-2.

Везикулярні ураження шкіри при COVID-19 спостерігаються рідше, ніж інші шкірні прояви, з частотою від 3,77% до 15%. Зазвичай вони вражають пацієнтів середнього віку і локалізуються на тулубі, хоча можуть також охоплювати кінцівки. Час появи везикул від початку симптомів COVID-19 варіює від 4 до 30 днів, а тривалість висипу складає в середньому 8-10 днів.

Везикулярні ураження часто асоціюються з середньою тяжкістю захворювання. Патогістологічні дослідження виявляють інтраепідермальні везикули, акантоліз, дискератоз, а також лімфоцитарний інфільтрат і набряк. Механізми розвитку таких уражень можуть включати надмірну активацію імунної системи, що призводить до «цитокінового шторму», або прямий цитопатичний ефект вірусу на судини шкіри. Везикулярні ураження не пов'язані з противірусними препаратами і вважаються специфічними для COVID-19.

Петехії та пурпури є рідкісними шкірними проявами COVID-19, виявленими у близько 3% пацієнтів. Ці ураження, які можуть локалізуватися на тулубі і кінцівках, зазвичай з'являються після прояву симптомів COVID-19. Частіше вони спостерігаються у пацієнтів середнього віку з важкими формами інфекції.

Гістопатологічне дослідження показує наявність нейтрофільного інфільтрату та лейкоцитоклазії, що вказує на тромбогенну васкулопатію. Патогенез петехій і пурпури може включати запальну тромбогенну васкулопатію, з відкладенням компонентів комплементу, таких як C5b-9 і C4d, а також можливу взаємодію спайкових глікопротеїнів вірусу з компонентами комплементу. Оскільки петехії часто з'являються у пацієнтів з тяжкими формами COVID-19, лікарські препарати, які використовуються для лікування цієї інфекції, можуть бути частою причиною їх виникнення. Також можливий прямий вплив вірусу на шкіру, подібний до ефектів інших вірусних інфекцій, таких як парвовірус B19 і вірус Денге.

Ліведоїдні висипання є рідкісними шкірними проявами COVID-19, що спостерігаються лише у 6% пацієнтів із шкірними симптомами. Ці висипання зазвичай локалізуються на тулубі, згинальних поверхнях передпліччя, тильній частині кистей і стоп. Вони часто з'являються одночасно з іншими симптомами

COVID-19 у літніх пацієнтів з важкими формами інфекції, а тривалість цих уражень складає в середньому 10 днів.

Механізм розвитку ліведоїдних висипань може бути пов'язаний з гіперкоагуляцією, яка підтверджується підвищенням рівнів D-димеру та продуктів розпаду фібрину у пацієнтів із тяжким перебігом COVID-19. Рівень смертності серед пацієнтів з ліведоїдними ураженнями є найвищим серед усіх шкірних проявів і становить 10%.

Висновки. Згідно з результатами досліджень, шкірні прояви у пацієнтів з COVID-19 виявляються дуже різноманітними і можуть з'являтися як на початку хвороби, так і після лікування антибіотиками. Найбільш поширеними серед цих проявів є еритематозні ураження, висипання та кропив'янка. Виявлення таких шкірних симптомів може швидко допомогти в діагностиці деяких випадків COVID-19. Це підкреслює важливість врахування шкірних проявів у боротьбі з поширенням хвороби та захисті громадськості. Крім того, слід також зважати на потенційні побічні ефекти ліків та їх взаємодії під час терапії. Тому лікарі можуть вважати шкірні прояви важливим клінічним показником для діагностики COVID-19, хоча для підтвердження і детального пояснення цих проявів необхідні подальші дослідження.

Список літератури:

1. COVID-19 and cutaneous manifestations: A review of the published literature
URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9877578/>
2. COVID-19 and Skin Manifestations: An Overview of Case Reports/Case Series and Meta-Analysis of Prevalence Studies. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/medicine/articles/10.3389/fmed.2020.573188/full>
3. COVID-19: Cutaneous manifestations and issues related to dermatologic care
URL: https://www.uptodate.com/contents/covid-19-cutaneous-manifestations-and-issues-related-to-dermatologic-care?search=COVID-19%3A%20asymptomatic%20carrier%20transmission%20is%20an%20underestimated%20problem&source=search_result&selectedTitle=10~150&usage_type=default&display_rank=10#H378059545
4. Коронавірусна інфекція COVID-19. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/koronavirusna-infekciya-covid-19>

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ В ПРОФІЛАКТИЦІ МЕНІНГОКОКОВОЇ ІНФЕКЦІЇ СЕРОГРУПИ В

Алієв Руфат Бахтіярович

к.мед.н., доц. кафедри внутрішньої медицини №1
Донецький національний медичний університет

Алієва Тетяна Юрївна

асистент кафедри внутрішньої медицини №1
Донецький національний медичний університет

Наджафлі Кубра

Студентка
Донецький національний медичний університет
м.Кропивницький, Україна

Актуальність. За даними ВООЗ щороку в світі фіксують приблизно 300 000 – 500 000 випадків цих інфекцій, з яких 30 000 – 50 000 закінчуються летально. На одного пацієнта з генералізованою формою менінгокової інфекції припадає від 20 000 до 50 000 носіїв збудника. Найбільш уразливими є діти до 1 року. За даними ДУ «Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України», впродовж 6 місяців 2023 року в Україні зареєстровано 96 випадків менінгокової інфекції, що в 2 рази більше, ніж за аналогічний період 2022 року.

Мета. Здійснити аналіз сучасних досягнень у профілактиці менінгокової інфекції серогрупи В, враховуючи останні дослідження, ефективність вакцинопрофілактики та підходи до зниження поширеності захворювання, з метою визначення найбільш перспективних напрямків у боротьбі з цією інфекцією.

Матеріали і методи. Систематичний аналіз наукової літератури у базах даних Medline, Pubmed, CINAHL та Embase. Для дослідження враховувалися порівняльні аналізи стосовно профілактики менінгокової інфекції серогрупи В.

Результати. Розробка менінгокових вакцин серогрупи В перейшла з кон'югатів полісахаридів через слабку імунну відповідь і проблеми з безпекою на вакцини на основі білка, такого як OMV. Вакцини OMV, такі як Бексеро, показали ефективність у боротьбі з окремими спалахами, але пропонують захист від конкретного штаму. Бексеро поєднує OMV з додатковими рекомбінантними білками та був схвалений у всьому світі. Початкові дослідження показують багатообіцяючу ефективність у запобіганні захворювання менінгокової інфекції. Інша вакцина, Труменба, націлена на більш широкий спектр штамів через рекомбінантні білки FNbp, але її ефективність у більш широких програмах імунізації все ще оцінюється. Низька захворюваність на менінгокову інфекцію ускладнює проведення клінічних досліджень третьої фази захисту. У результаті

регуляторне схвалення менінгококових вакцин залежить від рівнів сироваткових бактерицидних антитіл, які були встановлені як корелят захисту. Титри сироваткової бактерицидної активності, що вимірює здатність антитіл знищувати бактерії використовуються для контролю та схвалення вакцин, таких як вакцини проти менінгокока серогрупи C, а також білкових вакцин, наприклад, Бексеро та Труменба. Однак через антигенну різноманітність менінгококових білків визначити широкий захист є складним завданням. Оцінка цих вакцин часто поєднує бактерицидні аналізи з тестами на зв'язування антитіл, хоча технічні обмеження та відмінності між лабораторними умовами та середовищем інфікування людини залишаються проблемними. Вакцини Бексеро і Труменба показали сильну імуногенність у підлітків і дорослих, але відповідь антитіл з часом знижується. Немовлята, як правило, виробляють слабшу та короткотривалу імунну відповідь порівняно з дорослими, і їхній захист від різних штамів менінгокока обмежений. Бустерні дози часто необхідні для підтримки захисту. Дослідження показали, що реакція немовлят на антиген FNbp у Бексеро є меншою перехресною реакцією, ніж у дорослих. Прогнози системи визначення менінгококового антигена щодо охоплення вакцинацією потрібно буде підтвердити реальними даними з поточних програм імунізації, особливо немовлят. Сучасні ліцензовані вакцини проти менінгококів групи B мають обмеження, особливо у немовлят, і через антигенну різноманітність бактерій. Є підстави для розробки альтернатив із кращим покриттям. Вакцини на основі полісахаридів теоретично можуть запропонувати 100% захист, але занепокоєння щодо аутоімунітету завадило їхньому розвитку. Протеїнові вакцини, як і вакцини OMV, показали захисну ефективність. Нещодавні досягнення, включаючи генетично сконструйовані вакцини OMV, які надлишково експресують FNbp, продемонстрували багатообіцяючу безпечність і перехресний захист у дослідженнях, хоча ще необхідні випробування на немовлятах. Майбутні вакцини також можуть бути спрямовані на ліпополісахариди, сприяючи ширшому захисту. Існують вагомі аргументи для вивчення нових стратегій імунізації за допомогою існуючих вакцин, таких як 4CMenB і rLP2086. Дві ключові стратегії включають: імунізацію матерів для захисту немовлят і вакцинацію молодих дорослих для досягнення колективного імунітету. Материнська імунізація може забезпечити кращий перехресний захист для новонароджених, враховуючи сильніші та стійкіші відповіді антитіл у дорослих, а також уникнути деяких побічних ефектів, які спостерігаються у немовлят. Вакцинація молодих людей може зменшити кількість носіїв менінгококової інфекції та потенційно запропонувати ширший захист суспільства, хоча поточні дані про її вплив на носійство обмежені. Обидві вакцини підходять для використання в цих старших вікових групах.

Висновки. Подібно до того, як перші менінгококові полісахаридні кон'юговані вакцини були схвалені на основі рівня бактерицидних антитіл у сироватці крові, як замінник захисту, вакцини Бексеро та Труменба також були схвалені на основі лише серологічних даних. Розгортання цих вакцин дає можливість визначити їх ефективність і перевірити кореляцію між

серологічними прогнозами та фактичним захистом. Однак різноманітність послідовностей і варіабельність експресії білкових антигенів робить спостереження, і зокрема визначення невдалих вакцин, більш складною перспективою. Використовуючи нові вакцини, є можливість наслідувати прецеденти, створені іншими щепленнями, і досліджувати стратегії імунізації, які потенційно можуть захистити немовлят або порушити передачу збудника.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ УСКЛАДНЕННЯ КЛІЩОВОГО ЕНЦЕФАЛІТУ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НОВІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ

Говор Валерія Павлівна
Студентка 6 групи 6 курсу МФ
Буковинський державний медичний університет
М.Чернівці, Україна

Давиденко Оксана Миколаївна
К.мед.н., доцент кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет
М.Чернівці, Україна

Вступ.

Кліщовий енцефаліт – небезпечна інфекційна хвороба, яка передається через укуси кліщів і може мати серйозні наслідки для людини. Однак дотепер інші значні прогалини в розумінні молекулярних механізмів та лікуванні цієї патології. Наш дослідницький проект спрямований на вивчення вірусу кліщового енцефаліту та розробку нових підходів до лікування. [1]

Актуальність теми.

Кліщовий енцефаліт є поширеною інфекційною хворобою. Зони поширення припадають на ліс, лісостеп, парки та трав'янисті місця. Основним чинником зараження є укуси інфікованого іксодового кліща. Сезонність – весна/літо. Хвороба може призвести до серйозних неврологічних ускладнень, включаючи також мозкові та неврологічні дефіцити, які часто призводять до інвалідності та смерті. У зв'язку зі зростанням вірусу інфікування кліщового енцефаліту дослідження цієї теми стає дуже актуальним.

Та виявлення неврологічних ускладнень, які можуть призвести до інвалідності та смерті. Наявність ризику для населення та обмеження ефективності існуючих методів лікування робить необхідним подальше дослідження та розробку нових стратегій управління цією проблемою. [2]

Мета роботи.

Головним призначенням нашого дослідження є розкриття молекулярних механізмів, що лежать на основі патогенезу кліщового енцефаліту, та знаходження нових підходів до лікування цієї хвороби. Вивчаючи літературу ми також ставимо для вивчення неврологічних ускладнень, які впливають на вірус кліщового енцефаліту, та пошуку шляхів їх ефективного управління. [3]

Матеріали та методи.

Для досягнення поставлених цілей результативно були проведені клінічні та лабораторні дослідження. Ми використовували методи молекулярної біології для аналізу вірусних геномів та вивчення їх структури. Клінічні дані та

спостереження за пацієнтами з кліщовим енцефалітом були об'єктом статистичного аналізу. [4]

Результати та обговорення.

Епідеміологічний аналіз: підтверджено зростання кількості випадків кліщового енцефаліту в останні роки. Важливо виконати цю тенденцію при розробці стратегій профілактики та контролю. Відзначається, що інфекція стає більш поширеною та географічно розповсюдженою проблемою. [5]

Неврологічні ускладнення: виявлено різноманітні неврологічні ускладнення, такі як енцефаліт, менінгіт, парез та інші. Обговорення їх важливості в контексті кліщового енцефаліту розкриває необхідність покращення діагностики та лікування.

Нові методи діагностики: включаючи біомаркери та образне дослідження, які можуть допомогти в ранньому лікуванні захворювання та покращити точність діагнозу. [6]

Інноваційні підходи до лікування: Ми знайшли результати досліджень нових методів лікування кліщового енцефаліту, таких як використання антимікробних препаратів та імуномодуляторів, які можуть сприяти швидкому одужанню та запобіганню неврологічних ускладнень.

Генетичні аспекти вразливості: підтверджено зв'язок між генетичними факторами та вразливістю до кліщового енцефаліту, що може відкрити нові можливості для індивідуального підходу до лікування та профілактики. [7]

Висновок:

Наше дослідження підкреслює важливість подальших досліджень в галузі кліщового енцефаліту та неврологічних ускладнень. Нові підходи до лікування та управління цією хворобою можуть покращити прогноз для здоров'я та зменшити вплив цієї інфекції на здоров'я населення.

Список літератури

1. Сміт А., Джонсон Б. Кліщовий енцефаліт: нова хвороба. *Annual Review of Virology*, [2020] [7(1), с. 273-292].
2. Іванов М., Рузек Д. Вірус кліщового енцефаліту: загальний огляд. *Frontiers in Cellular and Infection Microbiology*, [2019] [9, с. 328].
3. Петрова Є. та ін. Неврологічні ускладнення у хворих на кліщовий енцефаліт: систематичний огляд і мета-аналіз. *Журнал нейровірусології*, [2022] [28 (3), с. 425-433].
4. Сміт А. та ін. «Епідеміологія вірусного кліщового енцефаліту». Кліщі та хвороби, що передаються кліщами, [2020].
5. Джонс Б. та ін. «Неврологічні ускладнення кліщового енцефаліту». *Журнал неврології*, [2019].
6. Brown С. та ін. «Нові підходи до лікування кліщового енцефаліту». *журнал інфекційних хвороб*, [2022].
7. Джонсон Д. та ін. «Стратегії імунотерапії кліщового енцефаліту». *Дослідження вакцин*, [2021].

ІНФЕКЦІЙНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ, ЯКЕ ВІДРОДЖУЄТЬСЯ ЗНОВУ. ТУЛЯРЕМІЯ. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТИКИ ХВОРОБИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Давиденко Оксана Миколаївна

доцент, кандидат медичних наук,
доцент закладу вищої освіти
кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет

Дягель Наталія Сергіївна

студентка 6 курсу, спеціальність 222 “Медицина”
Буковинський державний медичний університет
Чернівці, Україна

Вступ: Туляремія визначається як бактеріальне захворювання людини, диких і домашніх тварин. Збудником туляремії є *Francisella tularensis*, яка є грамнегативною кокобацилоподібною бактерією. Останнім часом у кількох країнах світу помічено збільшення кількості випадків туляремії у людей. Про це повідомляється переважно з Північної Америки, кількох скандинавських країн і деяких азіатських країн. [1]

Протягом 2020 року за статистичними даними Центру громадського здоров'я зареєстровано у інфекційній захворюваності населення по Україні 3 випадки туляремії у людей: Херсонська область – 2 випадки, Сумська – 1 випадок. [2] 2021 рік – 1 випадок у Луцькому районі. 2022 рік - 2 випадки у Київської області. 2023 рік - 1 випадок на Миколаївщині. [3]

Хвороба поширюється через таких переносників, як комарі, гедзі, мухи-олені та кліщі. Людина може заразитися через прямий контакт із хворими тваринами, вживання інфікованих тварин, пиття або прямий контакт із забрудненою водою та вдихання аерозолів, насичених бактеріями. Низька інфекційна доза, аерозольний шлях зараження та його здатність викликати смертельні захворювання роблять його потенційним агентом біологічної війни. [1-3]

Туляремія призводить до кількох клінічних форм, таких як залозиста, виразково-залозиста, окулогландулярна, орофарингеальна, респіраторна та тифозна форми. Захворювання діагностується за допомогою культуральних, серологічних або молекулярних методів. Для лікування туляремії часто використовують хінолони, тетрацикліни або аміноглікозиди. Ліцензованої вакцини для профілактики туляремії немає, це потреба часу та пріоритетний напрямок досліджень. Ця оглядова стаття здебільшого зосереджена на загальних

характеристиках, важливості, поточному стані та профілактичних заходах цього захворювання. [4]

Ключові слова: туляремія, інфекційні захворювання, кліщі, комарі, трансмісивна інфекція.

Francisella tularensis — плеоморфна грамнегативна внутрішньоклітинна бактерія, яка не рухається та не утворює спор. Вперше його було виділено в окрузі Туларе в Каліфорнії в 1911 році. Збудник туляремії був виділений від людини та багатьох видів тварин, включаючи ссавців, птахів, риб, амфібій, членистоногих та найпростіших. Також виявлено, що виділення цієї бактерії може свідчити про колонізацію без інфекції, оскільки наявність мікроорганізму повідомлялося у тварин без будь-яких симптомів захворювання. [5]

F. tularensis таксономічно поділяється на кілька підвидів, включаючи *tularensis* (також відомий як тип А), *holarctica* (також відомий як тип В), *mediaasiatica* та *novicida*. Вовняні кролики і кліщі є основними резервуарами типу А. З іншого боку, вважається, що водні гризуни (ондатри та бобри) поширюють тип В.

У людей тип А виявляється більш вірулентним, ніж тип В. Передача *F. tularensis* людям відбувається через поведження з інфікованими тваринами, споживання зараженої їжі або води, укуси переносників (кліщів, мух і комарів), контакт із водним середовищем та вдихання аерозолів. [4-6]

F. tularensis subsp. *tularensis* є збудником туляремії типу А, яка поширена виключно в Північній Америці. Тип А є більш вірулентним підвидом мікроорганізму, який відповідає за більшість інфекцій у людей. Цю хворобу ще називають кролячою лихоманкою, тому що нею найчастіше хворіють мисливці на кроликів і зайців. [6]

В Європі *F. tularensis* subsp. *holarctica* є основною причиною туляремії. Крім того, про це також повідомлялося з Північної Америки. Туляремія є в основному зоонозним захворюванням, більшість заражень людини відбувається через прямий або непрямий контакт із зараженими тваринами. Інфекції, що передаються членистоногими та через воду, зустрічаються рідше, за винятком окремих регіонів, наприклад, Швеції та Туреччини. Спалахи зазвичай виникають спочатку у гризунів, а потім епідемії у людей. Також встановлено, що носіями/резервуарами *F. tularensis* subsp. є полівки та водяні полівки. Водосховища є одними з основних джерел інфекції, оскільки заражені полівки виділяють бактерії з сечею та забруднюють воду. Водна інфекція *F. tularensis* subsp. *holarctica* є більш важливим для людей порівняно з трансмісивними захворюваннями, оскільки в основному хвороба поширюється серед людей через контакт із забрудненою водою або інфікованими тваринами.

Інкубаційний період туляремії зазвичай становить від 3 до 5 днів, але може тривати до 14 днів. Загальні симптоми туляремії включають лихоманку разом із нездужанням, ознобом і головним болем. Однак туляремія має шість класичних форм у людей, включаючи виразково-залозисту, залозисту, пневмонічну, орофарингеальну, окуло-залозисту та системну. Переважно місце і шлях

зараження визначають клінічну форму захворювання. Зараження через ковтання бактерії зазвичай призводить до орофарингеальної форми захворювання та таких симптомів, як фарингіт, лихоманка та шийний лімфаденіт. Зараження при прямому контакті з інфікованою твариною або при укусі переносника призводить до виразково-залозистої форми туляремії з симптомами ураження шкіри та лімфаденопатії. [7]

Хоча залозиста туляремія нагадує виразково-залозисту форму з точки зору передачі, вона відрізняється наявністю регіонарної лімфаденопатії без будь-яких виявлених уражень шкіри. Окуло-залозисту форма часто розвивається через контакт забруднених рук, бризок рідини організму зараженої тварини в кон'юнктиву або прямий контакт із забрудненою водою. Пневмонічна форма розвивається внаслідок вдихання інфекційних аерозолів. Крім того, легенева форма та тифозна форма туляремії вважаються системними формами, оскільки вони розвиваються шляхом поширення бактерій через кровообіг як системне захворювання. Системні форми (пневмонія та тиф) найвірулентнішого штаму туляремії типу АІ мають високий рівень смертності. При черевнотифозній формі захворювання спостерігаються лише генералізовані ознаки. Окрім цих добре охарактеризованих клінічних форм, туляремія також може викликати вторинну плевропневмонію, менінгіт і сепсис, які можуть призвести до шоку та смерті у людей. [8]

Діагноз туляремії здебільшого ґрунтується на позитивних результатах серології в поєднанні з клінічними та епідеміологічними обставинами. Туляремію можна підозрювати, якщо у пацієнта повідомляють про лихоманку разом із лімфаденопатією, особливо якщо в анамнезі він контактував із тваринами, наприклад, кроликами, оленями чи кліщами. Проте необхідна його диференціальна діагностика від лихоманки Ку, чуми, пситакозу. Тест мікроаглютинації або ELISA може виявити сироваткові антитіла проти *F. tularensis*. Проте повідомлялося про перехресну реакцію з *Salmonella*, *Brucella*, *Legionella* та *Yersinia spp.* Вважається, що 4-кратне підвищення титру сироваткових антитіл проти *Francisella* протягом 2–4 тижнів підтверджує наявність інфекції туляремії. [9]

Francisella tularensis є біологічно небезпечним патогеном; тому для посіву та діагностики туляремії потрібні спеціально обладнані лабораторії та кваліфікований лабораторний персонал. Виділення бактерій слід проводити в лабораторіях рівня біобезпеки 3. Таким чином, діагностика збудника за допомогою культуральних методів є важкою та нечастою ($\leq 10\%$). Мікробіологічні методи включають культивування збудника із зразків. Будучи суворим аеробом, *F. tularensis* потребує спеціального середовища з додаванням сульфгідрильних сполук для свого оптимального росту. Для цього потрібні середовища, збагачені цистеїном, наприклад, цистеїновий серцевий агар з еритроцитами або цистеїн-глюкозний кров'яний агар. На глюкозно-цистеїновому кров'яному агарі повідомляють про сірі колонії діаметром 4 мм разом із зміною кольору середовища на зелене. [10]

Морфологія колоній може відрізнятися залежно від штамів. Найкраща температура інкубації для його оптимального росту становить 35 °С. Крім того, колонії з'являються через 2-4 дні інкубації. Можна також провести тест на щеплення мишей, який призводить до смерті піддослідних мишей. Флуоресцентне фарбування ексудату або культивованих бактерій антитілами підвищує чутливість визначення прямих мазків.

Методи на основі полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) корисні, коли доступні зразки тканин. Наявність *F. tularensis* в інфікованих тканинах можна підтвердити шляхом ампліфікації цільових послідовностей нуклеїнових кислот з використанням специфічних праймерів. Нова методика, мас-спектрометрія MALDI-ToF, нещодавно оцінюється як корисний інструмент для швидкої ідентифікації та типування ізольованих штамів *F. tularensis*. Точність цього аналізу значною мірою залежить від наявних баз даних мас-спектру. Проте MS-аналіз MALDI-ToF дає результати відповідно до ПЛР-аналізу. [11]

Підхід до лікування залежить від тяжкості інфекції. Наприклад, при тяжкій інфекції, такій як тривалі або поширені системні симптоми, сепсис із або без ниркової недостатності, тифозна туляремія та симптоматична легенева туляремія, аміноглікозиди (гентаміцин і стрептоміцин) є препаратами першого вибору. Ципрофлоксацин і доксициклін рекомендовані препарати для лікування легкої або середньої тяжкості інфекції у дорослих. Ці два препарати та хлорамфенікол у поєднанні з аміноглікозидом можна використовувати для лікування менінгіту та ендокардиту. Тривалість лікування туляремії становить 10-14 днів. Однак тривалість лікування може бути скорочена у дітей до 7 днів або продовжена до 21 дня у випадках менінгіту та ендокардиту. Схеми для дорослих включають пероральний прийом ципрофлоксацину (500 мг) або доксицикліну (100 мг) двічі на день протягом 14 днів. Рекомендовані дози для дітей: ципрофлоксацин (15 мг/кг) перорально двічі на день або доксициклін (2,2 мг/кг) перорально двічі на день (для тих, хто < 45 кг) і 100 мг перорально двічі на день (для тих, хто має вагу ≥ 45 кг). [12]

Список використаної літератури:

1. Yeni, Derya Karataş et al. "Tularemia: a re-emerging tick-borne infectious disease." *Folia microbiologica* vol. 66,1 (2021): 1-14. doi:10.1007/s12223-020-00827-z
2. <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/osoblivo-nebezpechni-infekcii/tulyaremiya>
3. <https://donolc.org/latest-news/tylyarem10102023>
4. Telford, Sam R 3rd, and Heidi K Goethert. "Ecology of *Francisella tularensis*." *Annual review of entomology* vol. 65 (2020): 351-372. doi:10.1146/annurev-ento-011019-025134
5. Caspar, Yvan, and Max Maurin. "Francisella tularensis Susceptibility to Antibiotics: A Comprehensive Review of the Data Obtained *In vitro* and in Animal Models." *Frontiers in cellular and infection microbiology* vol. 7 122. 11 Apr. 2017, doi:10.3389/fcimb.2017.00122

6. Maurin, Max. “*Francisella tularensis*, Tularemia and Serological Diagnosis.” *Frontiers in cellular and infection microbiology* vol. 10 512090. 26 Oct. 2020, doi:10.3389/fcimb.2020.512090
7. Abdellahoum Z, Maurin M, Bitam I. Tularemia as a Mosquito-Borne Disease. *Microorganisms*. 2020;9(1):26. Published 2020 Dec 23. doi:10.3390/microorganisms9010026
8. Brmbolić B, Grebenarović J, Karić U. Complicated Ulceroglandular Tularemia. *J Glob Infect Dis*. 2022;14(3):120-121. Published 2022 Aug 26. doi:10.4103/jgid.jgid_82_21
9. Snowden J, Simonsen KA. Tularemia. In: *StatPearls*. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; July 17, 2023.
10. Troha K, Božanić Urbančić N, Korva M, Avšič-Županc T, Battelino S, Vozel D. Vector-Borne Tularemia: A Re-Emerging Cause of Cervical Lymphadenopathy. *Trop Med Infect Dis*. 2022;7(8):189. Published 2022 Aug 16. doi:10.3390/tropicalmed7080189
11. Maurin M, Pondérand L, Hennebique A, Pelloux I, Boisset S, Caspar Y. Tularemia treatment: experimental and clinical data. *Front Microbiol*. 2024;14:1348323. Published 2024 Jan 17. doi:10.3389/fmicb.2023.1348323
12. Moradkasani S, Maurin M, Farrokhi AS, Esmaeili S. Development, Strategies, and Challenges for Tularemia Vaccine. *Curr Microbiol*. 2024;81(5):126. Published 2024 Apr 2. doi:10.1007/s00284-024-03658-0

ЗВ'ЯЗОК HHV-8 З ВИНИКНЕННЯМ ЗЛОЯКІСНИХ НОВОУТВОРЕНЬ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Пархоменко Анастасія Русланівна

студентка 6 курсу, спеціальність 222 “Медицина”
Буковинський державний медичний університет

Давиденко Оксана Миколаївна

доцент, кандидат медичних наук,
доцент закладу вищої освіти
кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет

Вступ: Вірус герпесу людини-8 (HHV-8), також званий вірусом герпесу саркоми Капоші (KSHV), належить до родини ДНК-вірусів *Herpesviridae*. Він викликає саркому Капоші (злоякісне новоутворення судин) і В-клітинні лімфопроліферативні захворювання, такі як первинна випотна лімфома (ПВЛ) і мультицентрична хвороба Каслмана (МХК). Імовірність виникнення злоякісних новоутворень, асоційованих із HHV-8, значно вища серед людей, які живуть з ВІЛ. [1]

Відомо, що віруси викликають до 20% усіх ракових захворювань у людини. Вірус герпесу людини-8 (HHV-8), також званий вірусом герпесу саркоми Капоші (KSHV) і вірус Епштейна-Барра (EBV/HHV4. Вони є єдиними представниками вірусу герпесу які, як відомо, викликають рак людини. У 1994 році HHV-8 було виділено як причину злоякісної пухлини шкіри, саркоми Капоші (СК). Після відкриття кілька досліджень поширеності показали унікальну модель географічного поширення цього вірусу без встановленого пояснення цієї моделі. [2]

Ключові слова: вірус герпесу людини-8, саркома Капоші, ВІЛ, СНІД, біопсія, гістологія.

HHV-8 або KSHV — це дволанцюговий ДНК-вірус, який відноситься до гаммагерпесвірусів. Гаммагерпесвіруси є лімфотропними вірусами, які піддаються літичній реплікації в епітеліальних клітинах, таких як шкіра, кровоносні судини та органи. Ці віруси можуть встановлювати затримку в клітинах-господарях протягом усього життя. HHV-8 переходить у латентний період у В-лімфоцитах і ендотелії судин. Він періодично проходить період літичної реплікації, особливо за сприятливих умов, таких як імунодефіцит, недоїдання, трансплантація твердих органів тощо. Він викликає саркому Капоші (злоякісне новоутворення судин) і В-клітинні лімфопроліферативні захворювання, такі як первинна випотна лімфома (ПВЛ) і мультицентрична хвороба Каслмана (МХК). Імовірність виникнення злоякісних новоутворень, асоційованих з HHV-8, значно вища серед людей, які живуть з ВІЛ, однак ці

злюкисні пухлини можуть виникати без коінфекції ВІЛ. У рідкісних випадках, коли КС діагностується у пацієнтів, які не хворіють на СНІД, зазвичай це стосується літніх середземноморських чоловіків або ятрогенної імуносупресії, включаючи популяцію після трансплантації. [1-3]

Саркома Капоші (СК) Моріц Капоші, дерматолог, вперше виявив це захворювання в 1872 році серед літніх європейців. СК зазвичай розглядається як стан, що визначає СНІД, HHV-8 є причиною приблизно 95% усіх випадків СК, незалежно від статусу ВІЛ/СНІД. СК – це різновид злюкисної пухлини, яка вражає лімфосудинну систему та проявляється пігментними ураженнями шкіри. Існує чотири епідеміологічні форми СК, класифіковані як ендемічний, класичний, асоційований зі СНІДом і ятрогенний. [2]

Класичний або спорадичний СК – ця форма СК зазвичай спостерігається у літніх євреїв та середземноморських, східноєвропейських ВІЛ-негативних чоловіків і клінічно менш агресивних. Класичний СК зазвичай проявляється у вигляді ураження шкіри верхніх і нижніх кінцівок, зберігаючи лімфатичні вузли та внутрішні органи. Ятрогенний СК – при трансплантації органів, це відносно менш агресивний і супроводжується лімфаденопатією та ураженням внутрішніх органів. Епідемічний або асоційований зі СНІДом СК – це найпоширеніша та клінічно агресивна форма. Ендемічний – СК в Африці та високоагресивний СК у дорослих, лімфаденопатія у дітей. [4]

Первинні лімфоми випоту (ПВЛ) - є рідкісними лімфоматозними випотами, також відомими як лімфоми порожнини тіла, і зазвичай асоціюються зі СНІДом. Вона рідко зустрічається в осіб без ВІЛ і характеризується як неходжкінська лімфома. Це захворювання є унікальним, оскільки виникає у вигляді випоту в плевральну, перикардіальну або черевну порожнину без утворення утворення, хоча утворення можуть виникати в лімфатичних вузлах, легенях і шлунково-кишковому тракті.

Мультицентрична хвороба Каслмана (МХК) - є рідкісною формою лімфопроліферативного розладу, за оцінками, вона має однакову поширеність як у ВІЛ/СНІД позитивних, так і негативних пацієнтів. Вірус можна виділити майже у всіх випадках серед ВІЛ-інфікованих і приблизно у половини ВІЛ-негативних пацієнтів. Типовими ознаками захворювання є системні симптоми, такі як лихоманка, озноб і генералізована лімфаденопатія, які можуть виникати навіть у пацієнтів із відносно нормальною кількістю клітин CD4. Діагноз вимагає високого рівня підозри, оскільки його можна легко пропустити для бактеріальної інфекції. МХК слід лікувати негайно, оскільки він може швидко прогресувати до сепсисоподібного синдрому. Якщо не лікувати, хвороба може прогресувати до великоклітинної В-лімфоми. [5]

Відомо сім підтипів HHV-8/KSHV (A, B, C, D, E, F і Z). Загальна поширеність KSHV становить приблизно від 5% до 20%, і він є ендемічним в Африці на південь від Сахари. Більш імовірно, що висока поширеність в ендемічному регіоні може бути пов'язана з передачею через слину, оскільки вірус у цьому регіоні високий як у дорослих, так і у дітей. Можливо, це також пов'язано з поширеністю малярійної інфекції. У два-три рази частіше зустрічається у

чоловіків, ніж у жінок у всьому світі. Серед усіх статевих категорій у жінок найнижча поширеність вірусу. Не встановлено, що це інфекція, що передається статевим шляхом. Існує дуже мала ймовірність того, що він передається через продукти крові та перинатально. Він може передаватися через рідини організму, головним чином через слину, і більшість інфекцій є субклінічними і можуть залишатися непоміченими. [5-6]

Саркома Капоші: золотим стандартом діагностики є біопсія шкіри для гістопатології. Плями, бляшки, вузликові ураження СК відрізняються за гістологією. Однак наявність веретеноподібних клітин є підтверджуючим і спостерігається при всіх формах СК. Типовими характеристиками веретеноподібних клітин є подовжена цитоплазма і ядра, які можуть мати включення гіаліну або гемосидерину. [6]

Мультицентрична хвороба Каслмана (МХК): гістологія лімфатичних вузлів зазвичай демонструє розширення зародкового центру та проліферацію ендотелію судин. Інфіковані клітини значною мірою експресують ІЛ-6.

Первинні випотні лімфоми (ПВЛ): типові гістологічні особливості PEL відповідають анапластичним великоклітинним і великоклітинним імунобластичним лімфомам і значною мірою експресують CD45. [7]

Найбільш частим проявом саркоми Капоші є ураження шкіри, однак у деяких випадках він може вражати кілька органів і систем організму. Шкіра - ураження, які зазвичай мають колір (червоний, коричневий або фіолетовий) і мають різні дерматологічні прояви, які описуються як плями, бляшки або вузлики. Виразки на шкірі можуть бути болючими. Поширеним ускладненням є набряк, ураження навколо очей може спричинити періорбітальний набряк та набряк обличчя, а також погіршення зору у важких випадках. Шлунково-кишковий тракт - ураження кишечника може бути безсимптомним, викликати дискомфорт у животі, кривавий стілець, втрату ваги, запор і кишкову непрохідність. Легеневі - ураження будуть пов'язані з респіраторними симптомами, такими як кашель, задишка та кровохаркання. [8]

СК: Ранній початок антиретровірусної терапії при саркомі Капоші, асоційованому зі СНІДом, може призвести до можливого регресу захворювання. При лікуванні СК необхідно враховувати кілька факторів, зокрема стадію захворювання, імунний статус і ступінь залучення захворювання. Локалізована хіміотерапія всередині ураження вінбластином, хірургічне втручання та променева терапія є варіантами для невеликих уражень. У важких випадках рекомендується поєднання антиретровірусної терапії та системної хіміотерапії. У важких випадках зазвичай використовується паклітаксел або пегільований ліпосомальний доксорубіцин. Показано, що противірусна комбінація ганцикловіру/валганцикловіру, фоскарнету/цидофовіру та валацикловіру/фамцикловіру лікує захворювання, пов'язані з ННВ-8, і може потенційно запобігати утворенню саркоми Капоші. [7-9]

ПВЛ: лікування на основі комбінованої хіміотерапії включає СНОР (циклофосфамід, доксорубіцин, вінкристин і преднізон) і модифікований DA-EPOCH (етопозид, доксорубіцин, вінкристин, циклофосфамід). Обидва мають

загальну виживаність приблизно 40% при застосуванні з комбінованою антиретровірусною терапією у пацієнтів з ВІЛ/СНІДом. Варіанти лікування пацієнтів, які не хворіють на СНІД, включають ліпосомальний антрациклін, який можна комбінувати з бортезомібом і преднізоном. Променева терапія є варіантом для осіб, які не можуть переносити хіміотерапію або мають хіміорезистентну ПВЛ. [10]

МХК: як правило, комбінована хіміотерапія, особливо для системних симптомів. Іншими способами лікування є хірургічне висічення, опромінення та імунологічні агенти, такі як стероїди, ритуксимаб (анти-CD20), атлізумаб (анти-IL-6 антитіла) можна використовувати для лікування МХК. Ритуксимаб можна застосовувати окремо або в комплексній терапії. [11]

Висновок: Діагноз асоційованих з HHV-8 злякисних новоутворень ґрунтується на клінічній картині та, головним чином, на біопсії тканини для гістології. Біопсія ураження шкіри СК і лімфатична нота для МХК. Крім того, часто використовується імуофлюоресцентне фарбування пухлинних маркерів KSHV – LANA, яке часто є дуже специфічним для СК. Інші включають повний аналіз крові, хімічний аналіз сироватки крові та тестування на ВІЛ, а також відповідне зображення для повної діагностики.

Список використаної літератури:

1. Rewane A, Tadi P. Herpes Virus Type 8. In: StatPearls. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; July 17, 2023.
2. Cesarman E, Damania B, Krown SE, Martin J, Bower M, Whitby D. Kaposi sarcoma. *Nat Rev Dis Primers*. 2019;5(1):9. Published 2019 Jan 31. doi:10.1038/s41572-019-0060-9
3. Damania B, Münz C. Immunodeficiencies that predispose to pathologies by human oncogenic γ -herpesviruses. *FEMS Microbiol Rev*. 2019;43(2):181-192. doi:10.1093/femsre/fuy044
4. Royston L, Jary A, Berini CA, et al. Similar Viral and Immune Characteristics of Kaposi Sarcoma in ART-treated People Living With HIV and Older Patients With Classic Kaposi Sarcoma. *Open Forum Infect Dis*. 2024;11(8):ofae404. Published 2024 Jul 12. doi:10.1093/ofid/ofae404
5. Mui UN, Haley CT, Tyring SK. Viral Oncology: Molecular Biology and Pathogenesis. *J Clin Med*. 2017;6(12):111. Published 2017 Nov 29. doi:10.3390/jcm6120111
6. Warowicka A, Nawrot R, Broniarczyk J, Węglewska M, Goździcka-Józefiak A. Wirusy onkogenne a nowotwory [Oncogenic viruses and cancer]. *Postepy Biochem*. 2021;66(4):336-355. Published 2021 Jan 5. doi:10.18388/pb.2020_360
7. Galati L, Chiantore MV, Marinaro M, Di Bonito P. Human Oncogenic Viruses: Characteristics and Prevention Strategies-Lessons Learned from Human Papillomaviruses. *Viruses*. 2024;16(3):416. Published 2024 Mar 8. doi:10.3390/v16030416
8. Schiller JT, Lowy DR. An Introduction to Virus Infections and Human Cancer. *Recent Results Cancer Res*. 2021;217:1-11. doi:10.1007/978-3-030-57362-1_1

9. Manivannan AC, Devaraju V, Velmurugan P, et al. Tumorigenesis and diagnostic practice applied in two oncogenic viruses: Epstein Barr virus and T-cell lymphotropic virus-1-Mini review. *Biomed Pharmacother.* 2021;142:111974. doi:10.1016/j.biopha.2021.111974
10. Bacha D, Chelly B, Kilani H, et al. HHV8/EBV Coinfection Lymphoproliferative Disorder: Rare Entity with a Favorable Outcome. *Case Rep Hematol.* 2017;2017:1578429. doi:10.1155/2017/1578429
11. Toner K, McCann CD, Bollard CM. Applications of cell therapy in the treatment of virus-associated cancers. *Nat Rev Clin Oncol.* Published online August 19, 2024. doi:10.1038/s41571-024-00930-x

МЕТАПНЕВМОВІРУС ЛЮДИНИ, ЯК ПОШИРЕНА ПРИЧИНА ІНФЕКЦІЙ ВЕРХНІХ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Плевако Марія Вікторівна

студентка 6 курсу, спеціальність 222 “Медицина”
Буковинський державний медичний університет

Давиденко Оксана Миколаївна

доцент, кандидат медичних наук,
доцент закладу вищої освіти
кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет

Вступ: Віруси є найчастішою причиною гострих респіраторних інфекцій (ГРВІ). Метапневмовірус людини (hMPV) часто викликає вірусну пневмонію, яка може стати небезпечною для життя, якщо вірус поширюється в легені. Незважаючи на те, що hMPV було виділено лише в 2001 році, цей вірус з негативною ланцюгом РНК, ймовірно, циркулював серед людей протягом багатьох десятиліть. Цікаво, що майже всі дорослі мають серологічні докази інфікування hMPV. Добре налагоджена імунна відповідь хазяїна викликається, коли відбувається інфекція hMPV. Однак вірус еволюціонував, щоб обійти і навіть використовувати імунну відповідь господаря. Крім того, інфекція hMPV викликає слабку реакцію пам'яті і повторні інфікування протягом життя. [1]

Метапневмовірус людини (hMPV) є поширеною причиною інфекцій дихальних шляхів у дітей, дорослих, людей похилого віку та пацієнтів з ослабленим імунітетом. У 2016 році його перекласифікували з родини Paramyxoviridae до родини Pneumoviridae. Цей вірус складається з генетичних груп А і В, кожна з яких поділяється на підкласи, що складаються з А1, А2, В1, В2, з рок-річною мінливістю. hMPV був спочатку виявлений у 2001 році в Нідерландах, але був виявлений по всьому світу. Він поширюється переважно повітряно-крапельним шляхом від тих, хто був інфікований вірусом. [2]

Ключові слова: метапневмовірус, інфекції верхніх дихальних шляхів, хронічні хвороби, ослаблений імунітет, ЗТ-ПЛР.

Метапневмовірус людини — це одноланцюговий несеgmentований РНК-вірус з ліпідною оболонкою, який у 2016 році було перекласифіковано з родини Paramyxoviridae на родину Pneumoviridae та рід Metapneumovirus. Поширюється інфекційно-крапельним шляхом. Важка інфекція метапневмовірусу людини була пов'язана з передчасними пологами, статусом ослабленого імунітету та хронічними легеневидами, нервовими або серцевими розладами. [1-3]

Зараження НМРV зазвичай відбувається у віці до 5 років з повторним зараженням, яке може відбуватися протягом усього життя. Найбільш переважним клінічним сценарієм, спричиненим інфекцією метапневмовірусом людини, є інфекції верхніх та/або нижніх дихальних шляхів, причому інфекції нижніх дихальних шляхів є одними з найпоширеніших.

Інфекції нижніх дихальних шляхів, викликані НМРV, можуть призвести до пневмонії, бронхіоліту, а також гострого загострення астми. Основою лікування є підтримуюча терапія з додатковим киснем, жарознижуючими засобами та гідратацією за допомогою внутрішньовенних рідин, якщо це необхідно. [4]

Метапневмовірус людини частіше зустрічається в педіатричній популяції, переважно у дітей віком до 2 років із середнім віком 22 місяці. Приблизно від 90 до 100% дітей інфікуються НМРV у віці від 5 до 10 років згідно з дослідженнями серопревалентності. Приблизно від 5 до 10% педіатричних госпіталізацій є результатом НМРV, що викликає гострі інфекції нижніх дихальних шляхів. У середньому діти віком до 6 місяців з НМРV-інфекцією мали в три рази більше шансів бути госпіталізованими порівняно з дітьми віком від 6 місяців до 5 років. [3-4]

Повторне зараження може статися через різні генотипи вірусу або недостатній імунітет, набутий після первинної інфекції. Хоча дорослі зазвичай відчувають лише легкі грипоподібні симптоми, ускладнення можуть спостерігатися у людей похилого віку, людей з ослабленим імунітетом або тих, хто має хронічні захворювання легенів. [5]

Метапневмовірус людини передається від людини до людини повітряно-крапельним шляхом. Інкубаційний період НМРV коливається від 3 до 5 днів і залежить від людини. Після інокуляції на слизовій оболонці носоглотки вірус може швидко поширюватися в дихальні шляхи. НМРV містить приблизно вісім генів, які кодують дев'ять різних білків, відповідальних за інфікування клітин господаря. За допомогою глікопротеїну приєднання (G) глікопротеїн злиття (F) відповідає за трансмембранне злиття, зв'язуючись з інтегринами на поверхні клітини-господаря, щоб полегшити проникнення в клітину-господаря. Згодом вірусний нуклеокапсид потрапляє в цитоплазму клітини-хазяїна і піддається реплікації. НМРV індукує відповідь різних хемокинів і цитокинів, таких як ІL-6, ІFN-альфа, TNF-альфа, ІL-2, і макрофагальних запальних білків, що призводить до перибронхіолярної та периваскулярної інфільтрації та запалення. Запальний процес також призводить до припливу моноцитів і лімфоцитів в ендотелій дихальних шляхів. Ці відповіді разом призводять до запалення легенів, що викликає респіраторні прояви у вигляді кашлю, виділення слизу, лихоманки, задишки. [6]

Метапневмовірус людини може проявлятися як інфекцією верхніх дихальних шляхів, так і інфекцією нижніх дихальних шляхів. Загальні симптоми інфекції верхніх дихальних шляхів включають кашель, ринорею, закладеність і біль у горлі. Симптоми інфекції нижніх дихальних шляхів включають хрипи, лихоманку, кашель, задишку, гіпоксію. Частіше інфекції нижніх дихальних

шляхів у дітей викликають бронхіоліт, загострення бронхіальної астми, круп, пневмонію. Це може вимагати госпіталізації, залежно від тяжкості симптомів. [7]

У дорослих НМРV може викликати пневмонію, загострення астми та гострі загострення хронічного обструктивного захворювання легень.

Також були відмічені такі симптоми з боку шлунково-кишкового тракту, як діарея, нудота та блювання. Також може виникати аномальна барабанна перетинка, що свідчить про гострий середній отит. Ці симптоми можуть бути досить серйозними у дорослих із супутніми захворюваннями, віком старше 65 років та пацієнтів із ослабленим імунітетом, у тому числі ВІЛ-інфікованих, хворих на рак, які отримують імуномодулюючу терапію та реципієнтів трансплантації. [7-9]

Ідентифікація НМРV не вимагає підтверджувального тестування, але в більшості випадків базується на клінічному діагнозі. Однак існують лабораторні тести, які можна використовувати,

Найчастіше підтвердження інфікування НМРV здійснюється методом зворотної транскриптази-полімеразної ланцюгової реакції (ЗТ-ПЛР) з носоглоткових мазків. [8]

Рентгенологічні дані на рентгенограмі грудної клітки зазвичай неспецифічні, якщо тільки НМРV не призводить до розвитку бронхіоліту або пневмонії. Знахідки включають лобарні інфільтрати, перибронхіальні манжети, гіпермутацію або дифузні перігілярні інфільтрати. Вкрай важливо оцінити життєво важливі показники та виконати ретельний фізикальний огляд для виявлення ознак респіраторного дистресу та стану гідратації, щоб визначити, які підтримуючі заходи є необхідними. [10]

Основними методами лікування є підтримуючі заходи. Пацієнтам з лихоманкою призначають жарознижуючі препарати, такі як ацетаминофен та ібупрофен. Якщо пацієнт виглядає зневодненим і не переносить пероральної гідратації, показано внутрішньовенне введення рідини. Крім того, у важких випадках, що спричиняють гостру дихальну недостатність, пацієнтам із НМРV може знадобитися додаткова киснева підтримка, наприклад назальна канюля високого потоку або навіть штучна вентиляція легенів, особливо у тих пацієнтів, які вже мають респіраторні чи серцеві захворювання, а також у пацієнтів із ослабленим імунітетом. Більшість пацієнтів повністю одужують. [11-12]

Попередня конформація злитого білка метапневмовірусу людини (hMPV Pre-F) має вирішальне значення для отримання найпотужніших нейтралізуючих антитіл і є кращим імуногеном для ефективної вакцини проти респіраторних інфекцій hMPV. В нещодавньому опублікованому дослідженні показано, що додаткова подія розщеплення в білку F дозволяє закрити та правильно згорнути тример. Тому було сконструювано F-білок таким чином, щоб він піддавався подвійному розщепленню, що уможливило скринінг стабілізуючих замін Pre-F на інтерфейсах нативно складених протомерів. Комбінація додаткової обробки, стабілізації ділянок розділу та стабілізації проксимального стовбура мембрани призвела до створення кандидата на вакцину з протеїном Pre-F без потреби в гетерологічному домені тримеризації, який продемонстрував високі результати

експресії та термостабільність. Важливо те, що білок індукує високу та перехресно-нейтралізуючу відповідь антитіл, що призводить до майже повного захисту від зараження hMPV у бавовняних щурів, що робить високостабільний подвійний тример hMPV Pre-F привабливим кандидатом на вакцину. [13]

Список використаної літератури:

1. Ballegeer M, Saelens X. Cell-Mediated Responses to Human Metapneumovirus Infection. *Viruses*. 2020;12(5):542. Published 2020 May 14. doi:10.3390/v12050542
2. Soto JA, Gálvez NMS, Benavente FM, et al. Human Metapneumovirus: Mechanisms and Molecular Targets Used by the Virus to Avoid the Immune System. *Front Immunol*. 2018;9:2466. Published 2018 Oct 24. doi:10.3389/fimmu.2018.02466
3. Sepúlveda-Alfaro J, Catalán EA, Vallejos OP, et al. Human metapneumovirus respiratory infection affects both innate and adaptive intestinal immunity. *Front Immunol*. 2024;15:1330209. Published 2024 Feb 2. doi:10.3389/fimmu.2024.1330209
4. Uddin S, Thomas M. Human Metapneumovirus. In: *StatPearls*. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; July 17, 2023.
5. Leister N, Commotio S, Menzel C, et al. Human metapneumovirus infection in the cardiac paediatric ICU before and during COVID-19 pandemic: a retrospective cohort analysis. *Cardiol Young*. 2023;33(9):1517-1522. doi:10.1017/S1047951122002645
6. Prasad S, N D, Sarkar S, Bora I, Ratho RK, Angurana SK. Human Metapneumovirus Infection and Multisystemic Disease in an Infant. *Indian J Pediatr*. 2023;90(9):951. doi:10.1007/s12098-023-04653-2
7. Piret J, Boivin G. Viral Interference between Respiratory Viruses. *Emerg Infect Dis*. 2022;28(2):273-281. doi:10.3201/eid2802.211727
8. Uche IK, Guerrero-Plata A. Interferon-Mediated Response to Human Metapneumovirus Infection. *Viruses*. 2018;10(9):505. Published 2018 Sep 18. doi:10.3390/v10090505
9. Кан-О К, Ramirez R, MacDonald MI та ін. Метапневмовірусна інфекція людини при хронічному обструктивному захворюванні легень: вплив глюкокортикостероїдів та інтерферону. *J Infect Dis*. 2017; 215 (10): 1536-1545. doi:10.1093/infdis/jix167
10. Inagaki A, Kitano T, Nishikawa H, et al. The Epidemiology of Admission- Requiring Pediatric Respiratory Infections in a Japanese Community Hospital Using Multiplex PCR. *Jpn J Infect Dis*. 2021;74(1):23-28. doi:10.7883/yoken.JJID.2020.154
11. Matera L, Manti S, Petrarca L, et al. An overview on viral interference during SARS-CoV-2 pandemic. *Front Pediatr*. 2023;11:1308105. Published 2023 Dec 21. doi:10.3389/fped.2023.1308105
12. Wang X, Li Y, Deloria-Knoll M, et al. Global burden of acute lower respiratory infection associated with human metapneumovirus in children under 5 years in 2018: a systematic review and modelling study. *Lancet Glob Health*. 2021;9(1):e33-e43. doi:10.1016/S2214-109X(20)30393-4

13. Bakkers MJG, Ritschel T, Tiemessen M, et al. Efficacious human metapneumovirus vaccine based on AI-guided engineering of a closed prefusion trimer. *Nat Commun.* 2024;15(1):6270. Published 2024 Jul 25. doi:10.1038/s41467-024-50659-5

ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО ПОМІЧНИКА AI ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ «НА УРОК» У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Борисьонюк Максим,
викладач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

У межах функціонування освітнього проєкту «На Урок» [1] було створено «Персональний помічник сучасного вчителя AI» [2]. Помічник розроблено задля оптимізації щоденної роботи вчителя. Він включає в себе 21 інноваційний інструмент на основі штучного інтелекту, які поділено на наступні розділи, а саме: завдання та вправи (тестові завдання); організація роботи (чеклісти); для уроку (ідеї проєктів, ідеї цікавих завдань, презентації, таблиці, флешкартки, навіщо це знати); чат (чат за змістом файлу, чат за змістом відео, чат із видатним діячем); розумний пошук (зображення за темою, YouTube-відео за темою, добірка матеріалів за темою, матеріали НУШ); робота з медіа (генерація зображення, озвучення тексту, текст із зображення, текст із відео, видалення фону зображення); інші інструменти (перекладач).

Розглянемо функціональні можливості кожного розділу. **Розділ «Завдання та вправи»** містить тестові завдання. Користувач має можливість створити тест із запитань, які можуть містити один правильний варіант відповіді. Для цього необхідно обрати відповідне джерело інформації, яке пропонує система: текст, бібліотека освітнього проєкту, файл, зображення чи Youtube. Максимально допустима кількість створення тестових завдань – 12. Даний розділ доцільно використовувати на уроках математики, літературного читання в початкових класах для створення тестових завдань.

Розділ «Організація роботи» надає можливість створити чеклісти. Чекліст – це унормований список дій, який створено задля контролю та систематизації певних робочих процесів, уникнення помилок під час роботи тощо. Для створення чекліста необхідно вказати конкретну тему, яка повинна містити від 4 до 10 слів, та натиснути кнопку «Створити». Функціональні можливості даного розділу доцільно використовувати на уроках інформатики в початковій школі при вивченні тем: «Алгоритм у нашому житті» (2 клас); «Алгоритм, його властивості та форми подання» (3 клас), «Алгоритми із заданою кількістю повторень» (4 клас) тощо.

Наступний **розділ «Для уроку»** включає такі складові: «Ідеї проєктів», «Ідеї цікавих завдань», «Презентації», «Таблиці», «Флешкартки» та «Навіщо це знати». Учитель початкових класів постійно знаходиться у пошуку нових та креативних ідей для реалізації проєктного навчання з молодшими школярами. Саме *вкладка «Ідеї проєктів»* допоможе згенерувати до 10-ти ідей створення

проектів на основі вказаної теми. *Вкладка «Ідеї цікавих завдань»* допоможе модернізувати та урізноманітнити процес навчання учнів. Для цього необхідно лише конкретизувати тему, на основі якої штучний інтелект згенерує креативні ідеї. Окрім цього, можна виставити цільову аудиторію (вказати клас), обрати конкретний навчальний предмет, форму завдань (індивідуальна, групова) та вказати мову (українська, англійська). *Вкладка «Презентація»* допоможе згенерувати текст для створення слайдів мультимедійної презентації. Необхідно вказати конкретну тему або обрати запропоноване джерело інформації (текст, бібліотека, файл, зображення, Youtube). Максимальна кількість символів, які міститиме презентація, – 15000. *Вкладка «Таблиця»* на основі заданих параметрів (теми) дозволяє користувачу створити цікаві варіанти таблиць. За допомогою *вкладки «Флешкартки»* користувач за короткий проміжок часу може створити навчальні флешкартки. Використання їх буде доцільним під час етапу вивчення нової теми чи закріплення набутих знань молодших школярів. Налаштування контексту включає: зазначення навчальної дисципліни, цільової аудиторії та мови результатів (українська, англійська). Використовуючи *вкладку «Навіщо це знати»* вчитель початкових класів може розповісти школярам про необхідність отримання знань, дати відповідь на поширене запитання здобувачів початкової освіти «Навіщо мені це вчити?», спираючись на пропозиції штучного інтелекту. Даний розділ слугуватиме для використання на будь якій навчальній дисципліні початкової школи.

Розділ «Чат» включає такі компоненти: «Чат за змістом файлу», «Чат за змістом відео», «Чат із видатним діячем». *Вкладка «Чат за змістом файлу»* дозволяє за допомогою штучного інтелекту проаналізувати зміст завантаженого навчального матеріалу. Також необхідно поставити запитання, які цікавлять користувача для проведення більш конкретного аналізу змісту. Джерела інформації: файл, бібліотека особистої сторінки в межах проекту «На Урок» та зображення. *Вкладка «Чат за змістом відео»* надає можливість проаналізувати завантажене за допомогою покликання YouTube-відео. Окрім цього, необхідно вказати конкретне запитання для аналізу відеоматеріалу. *Вкладка «Чат із видатним діячем»* на основі штучного інтелекту допоможе користувачу створити ефект письмового спілкування з певним письменником, державотворцем, науковцем, винахідником, митцем. Обираючи видатного діяча, система пропонує варіанти формулювання запитань, але користувач може ставити і власні запитання. Зазначимо, що відповіді генеруються на основі даних, які розміщені в мережі Інтернет. Запропонована інформація може містити деякі неточності, упередження тощо. Тому, вчителю необхідно буде перевіряти достовірність та правильність наданої інформації для дітей. Під час проведення літературного читання, даний розділ допоможе вчителю урізноманітнити процес навчання, наведемо приклади тем: «Л. Українка. Біографія. Читання першого абзацу біографії» (2 клас); «Гарні не красиві слова, а красиві діла. В. Сухомлинський «Красиві слова і красиве діло» (3 клас); «Переказування оповідання «Вступ до розділу. Життя і творчість великого Кобзаря» (4 клас).

Розділ «Розумний пошук» включає: «Зображення за темою»; «YouTube-відео за темою»; «Добірка матеріалів за темою»; «Матеріали НУШ». Вкладка «Зображення за темою» дозволяє підібрати за допомогою ШІ найбільш доцільні зображення відповідно до вказаної теми. Вкладка «YouTube-відео за темою» надасть можливість вчителю початкових класів знайти доцільне відео до запропонованої теми, для прикладу на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: «Правильна постава» (1 клас); «Явища природи» (2 клас), «Яке значення для життя людини має кров?» (3 клас), «Орієнтування на місцевості за допомогою плану» (4 клас). Вкладка «Добірка матеріалів за темою». ШІ сформує для вчителя добірку цікавих матеріалів відповідно до запиту у вигляді покликань. Підбірка буде генеруватися виключно на матеріалах, які містяться в системі освітнього проєкту «На Урок». Наступна вкладка – «Матеріали НУШ». Це справжня знахідка для вчителів-початківців, адже штучний інтелект згенерує добірку матеріалів для використання в роботі відповідно до вимог концепції «Нова українська школа».

Сучасного вчителя початкової школи важко уявити без використання в освітньому процесі різних медіаресурсів. **Розділ «Робота з медіа»** стане практичним помічником для вчителя, що не вимагатиме від нього професійного рівня розуміння основ програмування. Цей розділ включає в себе: «Генерація зображення»; «Озвучення тексту», «Текст із зображення», «Текст із відео», «Видалення фону зображення». Вкладка «Генерація зображення» дозволяє створити унікальну ілюстрацію за допомогою ШІ до вказаної теми. Окрім цього, користувач може обрати також стиль зображення (наприклад: модернізм, кубізм, артдеко, фотореалізм тощо). Вкладка «Озвучення тексту». Для роботи з нею необхідно завантажити текст, і ШІ озвучить його. Аудіозапис також можна попередньо прослухати та завантажити. Вкладки «Текст із зображення» та «Текст із відео» функціонально взаємопов'язані між собою. Штучний інтелект трансформує текст із зображення або відео, який можна редагувати, що значно скоротить час вчителя для передрукування. Вкладка «Видалення фону зображення» дозволить користувачу за короткий проміжок часу прибрати тло з ілюстрації.

Розділ «Інші інструменти» включає вкладку «Перекладач». За допомогою даної вкладки можна швидко зробити переклад тексту відповідно до зазначеного джерела інформації різними мовами, а саме: українською, англійською, німецькою, італійською, іспанською, польською, французькою.

Отже, використання можливостей штучного інтелекту має ряд переваг для вчителя початкових класів, а саме: економія часу на підготовку до уроку; створення цікавих та нестандартних завдань; можливість проявити педагогічну творчість тощо. Проте, серед ряду переваг існують і певні недоліки, а саме: не завжди згенерована інформація має високий рівень достовірності; залежність від ресурсів ШІ – користувачі можуть втратити елементарні навички друкування тексту, створення презентацій тощо. Педагоги усього світу дискутують про користь чи шкоду ШІ в освіті. Зараз важко спрогнозувати, яке місце буде

відведено ШІ в навчальному просторі, чи отримає він підтримку від усіх учасників освітнього процесу. Однак, можемо стверджувати, що під час навчання сучасного покоління дітей необхідно використовувати можливості штучного інтелекту.

Список літератури

1. Освітній проєкт «На Урок». URL : <https://naurok.com.ua/>
2. Персональний помічник сучасного вчителя AI. URL : <https://naurok.com.ua/assistant>

ВКЛЮЧЕННЯ ЕТИМОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ КУРСАНТАМИ

Брик Тетяна

канд.пед.н, доц.

професор кафедри ін.мов

Харківський Національний Університет Повітряних Сил

Григорова Ірина

доцент кафедри ін.мов

Харківський Національний Університет Повітряних Сил

Ребрій Інна

канд. філолог. н., доцент

завідувач кафедри ін.мов

Харківський Національний Університет Повітряних Сил

Савченко Ольга

канд. філософ. н., доцент

професор кафедри ін.мов,

Харківський Національний Університет Повітряних Сил

Етимологія (грец. *ἔτυμολογία*, від *ἔτυμον* – істина і ...логія) – 1) походження та історія слова чи морфеми; 2) розділ мовознавства, що вивчає походження й еволюцію слів та морфем. Словниковий склад мов постійно еволюціонує; поряд із виникненням одних слів та виходом з ужитку інших ті слова, що залишаються в мові, з часом змінюють значення, звучання та внутрішню будову, що пояснюється відсутністю природного зв'язку між значенням і звуковою формою слова. За допомогою порівняльно-історичного методу вчені досліджують виникнення та розвиток мов, котрі походять від певної спільної для них доісторичної прамови того чи іншого ступеня генетичної спільності, хронологічної віддаленості. Також можна сказати, що ця наука про походження слів, є важливою складовою вивчення будь-якої мови, включаючи англійську. Для багатьох курсантів, які вивчають англійську як іноземну, розуміння етимології може стати ключем до глибшого розуміння лексики, культурних аспектів та історичних контекстів. Ми розглянемо, як етимологія впливає на англійську мову, надамо приклади деяких цікавих слів та пояснимо, чому це важливо для тих, хто вивчає мову.

Етимологія досліджує походження слів та їх розвиток у часі. Це включає вивчення коренів, префіксів, суфіксів та інших морфологічних елементів, а також вплив інших мов на формування лексики. У випадку англійської мови, яка

має змішане походження, етимологія є особливо цікавою, оскільки вона відображає багатий культурний та історичний спадок. Вивчаючи історію походження слова, можна розгадати його таємниці і секрети, прищепити курсантам інтерес до мовознавства. Етимологізування слів наповнює емоційним, інтелектуальним змістом лексичну роботу, вона узгоджується з пізнавальними потребами і можливостями майбутніх офіцерів. Розкриваючи етапи розвитку мови, треба буде розв'язувати задачі з низкою невідомих, що і дає підстави для задоволення пізнавальних інтересів курсантів.

З іншого боку, ця робота виконує роль зовнішнього стимулу щодо підвищення зацікавленості у сприйнятті знань.

Шлях до знань, як правило, починається саме з нерозуміння чогось. Усвідомивши факти нерозуміння, людина зазвичай прагне розширити свої знання з відповідного предмета. Саме це і є поштовхом для творчої думки курсантів. Розвиток пізнавальних інтересів та формування творчого мислення і є тими основними функціями, які несе в собі етимологічна інформація.

Наукова етимологія пов'язана з порівняльно-історичним методом і ґрунтується на шести принципах: **фонетичному, семантичному, морфологічному, генетичному, речовому і просторовому.**

Фонетичний принцип передбачає врахування фонетичних законів, тобто встановлених закономірностей звукових змін і всередині мови, і в групі споріднених мов.

Семантичний принцип зобов'язує дослідника відшукати спільність у значеннях етимона й етимологізованого слова, враховуючи закономірності семантичних змін.

Морфологічний принцип передбачає з'ясування морфемної структури слова.

Генетичний (генеалогічний) принцип полягає в зіставленні слів тільки споріднених мов, тобто в забороні виходити за межі мовної сім'ї.

Речовий принцип передбачає звернення до позначуваних словом реалій і речей, до етнографії.

Просторовий принцип полягає в урахуванні географічної локалізації слова, що може допомогти встановити, з якої мови запозичене слово.

Англійська мова має складну історію розвитку, що включає вплив багатьох мов. Найбільш помітними є впливи латини, давньогрецької, французької, німецької та скандинавських мов. Таке змішання створило багатий лексичний запас, де багато слів мають цікаві та несподівані корені.

Наведемо приклади етимології в англійській мові, які будуть цікаві та корисні майбутнім офіцерам.

Слово "alphabet" походить від грецьких слів "alpha" і "beta", які є першими двома літерами грецького алфавіту. Це слово увійшло в англійську через латину і зберегло своє значення як система письма.

Слово "robot" має слов'янське походження. Воно походить від чеського слова "robota", що означає "примусова праця". Це слово вперше з'явилося в п'єсі Карела Чапека "R.U.R." у 1920 році і швидко набуло популярності в багатьох мовах.

Слово “salary” (заробітна плата) походить від латинського “salarium”, що означало плату, яку давали римським солдатам за купівлю солі. Сіль у ті часи була дуже цінним товаром, і платня за неї стала символом заробітку.

Слово “quarantine” має італійське походження і походить від слова “quaranta”, що означає “сорок”. У середньовіччі кораблі, які прибували до Венеції, повинні були стояти на якорі сорок днів, щоб переконатися, що вони не несуть чуму.

Чим же вивчення етимології може бути корисним? Тут існує декілька причин.

По-перше, знання етимології допомагає краще розуміти значення слів та їх використання. Наприклад, знаючи, що слово “television” походить від грецького “tele” (далеко) і латинського “vision” (бачення), ми можемо легше зрозуміти його значення як пристрою для передачі зображень на відстані.

По-друге, вивчення коренів і афіксів допомагає легше запам’ятовувати нові слова та розширювати словниковий запас, як активний, так і пасивний. Наприклад, знаючи, що префікс “anti-” означає “проти”, ми можемо легко зрозуміти значення таких слів, як “antibiotic” (проти життя, тобто речовина, яка вбиває бактерії).

По-третє, етимологія також відкриває двері до розуміння культурних та історичних контекстів. Наприклад, слово “window” походить від давньоскандинавського слова “vindauga”, що буквально означає “вітряне око”. Це відображає архітектурні особливості будинків вікінгів.

References:

1. Етимологічна лексика в англійській мові. Код доступу:

<https://talkpal.ai/uk/vocabulary/%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9-%D0%BC/>

2. Етимологія. Код доступу: <https://esu.com.ua/article-18044>

3. Etymology. Код доступу:

<https://literaryterms.net/etymology/#:~:text=Etymology%20investigates%20and%20documents%20the,times%2C%20it's%20origin%20is%20described.>

ВПЛИВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Донченко Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії, технологій дошкільної освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
Україна

Холтобіна Олександра Устинівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри технологій дистанційного навчання
та цифрової дидактики в дошкільній освіті
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
Україна

Шепельова Людмила Сергіївна,

викладач кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
Україна

Сучасне українське суспільство потребує творчих та обдарованих людей. Усі зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають творчого підходу. Кожен педагог є високо розвиненою особистістю, яка прагне виховувати та навчати дітей гуманізму, добра, людяності. Для цього дорослі мають бути взірцем. Театр є своєрідним прекрасним мистецтвом, який тісно пов'язаний з художньою освітою та процесом виховання дитини. Відомо, що мистецтво має величезний виховний потенціал [3].

Для розвитку творчої особистості дитини використовується театральна педагогіка, яка є засобом розвитку в процесі освіти та навчання через гру. Психологи, педагоги, науковці приділяють увагу впровадженню цього виду мистецтва.

Відомо, що гра в театральній педагогіці посідає центральне місце. Найголовнішим є те, що гра акторів приносить радість від театру. Діти дивляться вистави з особливим інтересом, можуть переглядати різноманітний репертуар, бачать, як під час перегляду театральних дій декламуються тексти, вірші, співаються пісні, виконуються різноманітні рухи. У театрі постанову дитина розглядає як цікаву та неповторну гру. Вона розуміє, що також може себе спробувати у ролі учасника, режисера, декоратора, музиканта, співака, танцюриста тощо.

Саме дорослі мають прищеплювати любов до театру. Це є цікавим спогадом усього дитинства. Похід до театру супроводжується яскравими емоціями, відчуттями свята, яке буде проведено разом з батьками, однолітками, педагогами

[2]. Театр має багато функцій. Серед них виділяються такі: навчальні, просвітницькі, розвивальні, виховні та інші.

Педагогічна майстерність вихователя має базуватися на театральних принципах життєвої реальності [1, 521 с.]. Для вихователів необхідно знати основи театральної педагогіки, використовувати її могутній потенціал. Важливого значення театральне мистецтво набуває в розкритті літературно-художніх образах. Під впливом художніх образів дитина навчається співпереживати, пізнавати, спілкуватися. Педагоги, психологи, науковці, вважають, що театр поєднує дитину з мистецтвом, що впливає на світогляд, є одним із найбільш доступних видів діяльності дошкільника. Під час театралізованих дій формуються різноманітні почуття, переживання та емоційні відкриття [4].

Як підсумок, можна зазначити, що використання театру в роботі з дітьми дошкільного віку є досить важливим засобом духовно-морального та інтелектуального впливу. Завдяки театру педагоги та дорослі можуть розв'язати багато питань, пов'язаних з розвитком комунікативних якостей особистості, зі створенням позитивного емоційного настрою та естетичного розвитку.

Список літератури

1. Атрощенко Т., Йокоб А. Потенціал театральної педагогіки у формуванні професійного іміджу у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. №. 4. P. 521–529. URL: https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/4070/6/Yakob_Andreia_Rozvyto_k_tvorchykh_zdibnostei_ditei_doshkilnoho_asobamy_teatralnoi_pedagogiki_2024.pdf
2. Консультація для вихователів. Організація театралізованої діяльності дошкільників. *На Урок*. URL: <https://naurok.com.ua/organizaciya-teatralizovano-diyalnosti-doshkilnikiv-328474.html>
3. Театралізована діяльність. *Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 189 Дніпровської міської ради «Золотий ключик», Новокодацький район, місто Дніпро*. URL: <https://dnz189.dnepredu.com/uk/site/teatralizovana-diyalnist.html>
4. Театральна діяльність дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад №2 Люботинської міської ради Харківської обл.* URL: http://lubotyndnz2.edu.kh.ua/blogi_pedagogichnih_pracivnikiv/blog_muzichnogo_kerivnika_zahar_ovoiv_s_m/festivalj_dobrih_praktik_osvityan_harkivschini_majstri_pedagogichnoi_spravi_prezentuyutj/opis_dosvidu/

СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО КОРЕКЦІЇ ШКІЛЬНИХ ТРУДНОЩІВ

Казачінер Олена Семенівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди

Бойчук Юрій Дмитрович,

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології,
ректор Харківського національного педагогічного університету імені
Г.С.Сковороди

Галій Алла Іванівна,

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди

Актуальність теми дослідження. Педагоги-практики, фахівці різних профілів, відзначають: зараз багато дітей, що не говорять – дошкільнят і школярів, – які важко йдуть на контакт. Проблеми з мовленням (запуск, розуміння тощо) – це загальний головний біль, з яким доводиться стикатися все частіше.

За результатами численних опитувань більшість педагогічних працівників стикаються з такими труднощами в роботі:

- дітей із діагнозами стає дедалі більше, але багатьох із них передбачені спеціальні програми розвитку та корекції. Фахівцям доводиться шукати підхід інтуїтивно;
- діти без діагнозів мають труднощі навчання, поведінки, розвитку, і часто важко встановити причину цих труднощів, щоб працювати з нею прицільно;
- бракує зрозумілого алгоритму роботи, який допоміг би діагностувати та коригувати порушення сенсорної інтеграції у дітей;
- незрозуміло, як вбудовувати сенсорну інтеграцію у щоденні заняття та яких результатів очікувати.

Батькам теж складно – вони не можуть знайти грамотного фахівця і не розуміють, як підтримувати та розвивати власну дитину з особливостями сприйняття.

Щоб успішно вирішувати проблеми сучасних дітей, недостатньо інструментів, отриманих 5-10-20 років тому. Необхідно опанувати сучасні методи, які вже довели свою ефективність у Ізраїлі, Європі, США. Один із них –

сенсорна інтеграція. Вона допомагає фахівцям зрозуміти, в чому полягає причина труднощів дитини, м'яко і грамотно працювати з її мовленням, навчати соціально прийнятної поведінки, налагодженню контакту з оточуючими.

Сенсорна інтеграція ґрунтується на неврологічних принципах та забезпечує основу для розуміння участі сенсорних та моторних систем у формуванні людської поведінки.

Аналіз наукових праць із теми дослідження свідчить про те, що різноманітні аспекти використання сенсорної інтеграції у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами студіювали такі автори, як К. Варивода [1], І. Долінчук [2], А. Заплатинська [3-5], О. Кіпаренко [6], Т. Скрипник [7] та інші.

Проте наразі занадто мало перевіреної інформації щодо сенсорної інтеграції, не вистачає системних знань, які можна одразу застосувати у роботі, незрозуміло, як впровадити сенсорну інтеграцію у заняття, а у фахівців та педагогів немає задоволення від роботи, тому що немає очевидних зрушень та результатів у дітей.

Сенсорна інтеграція – це основа, яка допомагає дитині виконувати щоденні дії (спритно рухатися, спокійно спати і розчісуватися, нормально їсти та взаємодіяти з оточуючими), та фундамент для формування вищих психічних функцій – мовлення, читання, письма, мислення, уваги тощо.

Тому проблеми, коли дитина не вимовляє звуки або важко розуміє мовлення, часто виникають через некоректну роботу сенсорних систем. І робота з наслідком (артикуляцією, увагою), а не причиною, має слабкий ефект.

На формування мовлення впливають три основні сенсорні системи: тактильна, вестибулярна, пропріоцептивна. Відповідно, при мовленнєвих труднощах корекцію варто починати з роботи з цими системами.

Наприклад, коли в кабінеті виявляється занадто спритний малюк – м'язове (пропріоцептивне) навантаження заспокоїть його. На допомогу прийдуть важкі м'ячики (близько 1 кг) – їх можна кидати та вимовляти якийсь звук.

Якщо на заняття прийшла дитина, у якої підвищений або знижений тонус м'язів апарату артикуляції, – попрацюйте з тактильною системою всього організму. У гіперчутливої дитини, яка не дає робити логопедичний масаж, тактильна дія на тіло знизить чутливість у ділянці рота.

Учень занадто млявий чи не чує інструкцій? Попрацюйте з вестибулярною системою – вона відповідає за сприйняття мовлення. Це допоможе і у випадках, коли дитина гойдається на стільці, б'є ногою по столу. Швидше за все, так маленька людина намагається отримати зворотний зв'язок від вестибулярної системи, щоб залишатися на нормальному рівні активації.

Сенсорна інтеграція можлива у будь-якій обстановці – вдома, на вулиці, у звичайному кабінеті спеціаліста. Не обов'язково купувати дороге обладнання, потрібно лише навчитися бачити сенсорні особливості дітей.

Сенсорна інтеграція допоможе фахівцеві ефективніше вибудовувати шляхи корекції зі «складними» дітьми. Він зможе брати в роботу дітей із різними проблемами – навіть із тими, від яких раніше відмовлялися.

Використання сенсорних стратегій призводить до задоволення фізичних та емоційних потреб та покращує поведінку дитини.

У роботі з невербальною дитиною сенсорні стратегії можуть бути дуже ефективними для встановлення контакту, стимуляції комунікації та розвитку мовлення.

Наведемо приклади сенсомоторних активностей, які фахівці можуть успішно застосовувати у корекційно-розвитковій роботі, а педагоги-практики – у навчальній та в позакласній діяльності:

- зорові (яскраві кольори, їх перетікання один в інший, змішування);
- слухові (різноманітні звуки від шарудіння листя до звучання музичних інструментів, вчитися їх розрізняти);
- тактильні (дотики, обмацування різних по фактурі матеріалів, різних за величиною та формі предметів, зіткнення);
- рухові (відчуття від руху тіла в просторі та ритму рухів – ходьба, біг, танці);
- нюхові (різноманітні запахи оточуючого світу – від аромату квітів до запаху дерева);
- смакові (розрізнення на смак різні продукти харчування).

Як планувати та проводити заняття за методом сенсорної інтеграції?

Таке заняття триває приблизно 50 хвилин і передбачає:

1. Планування заняття разом із дитиною. Ми вітаємо дитину та її батьків, цікавимося, як у них справи. Після цього з допомогою схематичного малюнка, карток чи письма разом із дитиною плануємо хід заняття. Це займає близько п'яти хвилин.

2. 1-2 сесії по 10-15 хвилин занять у просторі кабінету. На цьому етапі відбувається активна робота над вестибулярною, тактильною та пропріоцептивною системами.

3. 10-15 хвилин йде на заняття за столом над розвитком певних навичок (наприклад, настільні ігри, графомоторика, розвиток когнітивних навичок).

4. Якщо є можливість, можна приділити 5-10 хвилин читанню книги. Зазвичай для цього обирають прості книги, які відповідають тематиці заняття.

5. Таким чином, залишається час на спільне прибирання кабінету з дитиною та підбиття підсумків заняття. Ми звіряємося з пунктами початкового плану заняття, ставимо галочки навпроти зробленого, обговорюємо, що було найважче, найлегше, цікавіше. На це йде ще близько 5 хвилин.

Таким чином, наприкінці тез можна дійти висновку про те, що використання сенсорної інтеграції допоможе фахівцям грамотно проводити діагностику, розуміти «точку старту» з дітьми з будь-якими труднощами, щоб допомагати їм системно та послідовно, та складати чітку структуру занять; навчитися взаємодіяти з «важкими» дітьми, у тому числі з різними відхиленнями, та розуміти їх, складати план найближчого розвитку, досягати видимих та стійких результатів з дітьми; урізноманітнити методи роботи; впевнено спілкуватися з батьками та суміжними фахівцями, давати їм грамотні рекомендації; розуміти, як працювати з дітьми з порушеннями чутливості та проводити заняття більш системно та впевнено.

Список літератури:

1. Варивода, К. (2023). Сенсорна інтеграція як ключовий компонент нейропсихологічної корекції дітей з розладами спектра аутизму. *Перспективи та інновації науки*, 12 (30), 609–622.
2. Долінчук, І. О., & Загребельна, О. О. (2022). Застосування методів сенсорної інтеграції в роботі з дітьми, що мають порушення мовлення. *Актуальні проблеми сучасної психологічної науки: виклики сучасності: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської студентської інтернет-конференції*, 145-147.
3. Заплатинська, А. Б. (2015). Методичні основи корекції процесу сенсорної інтеграції дітей з ДЦП засобами темної сенсорної кімнати. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*, 6 (1), 126-137.
4. Заплатинська, А. Б. (2012). Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей із церебральним паралічем. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*, 20 (2), 291-299.
5. Заплатинська, А. Б. (2013). Становлення поняття сенсорна інтеграція у корекційній педагогіці. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*, 23 (1), 48-57.
6. Кіпаренко, О. (2020). Сенсорна інтеграція як метод корекції розладів у дітей. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць*, 49, 152-176.
7. Скрипник, Т. В. (2017). Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 80 (4), 24-31.

МІСЦЕ ТВОРІВ М. КОЦЮБИНСЬКОГО ТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ПРОГРАМАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗЗСО

Малищик Людмила Юріївна,

здобувач(ка) вищої освіти

11-УІзм групи

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Дубровський Р. О.

к. філол. н., доц.

Ключові слова: Михайло Коцюбинський, Леся Українка, українська література, шкільна програма, національна ідентичність, літературна спадщина.

Постановка проблеми. Українська література багата на видатних письменників, чії твори є невід'ємною частиною шкільної програми. Серед таких авторів особливе місце займають Михайло Коцюбинський та Леся Українка. Їхні твори не лише відображають культурні та історичні реалії України, а й виховують у молодого покоління почуття національної гідності та самосвідомості.

Незважаючи на значний внесок М. Коцюбинського та Лесі Українки в українську літературу, існує проблема недостатнього вивчення їх творів у шкільній програмі, що може призвести до втрати важливих національних культурних цінностей.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Сучасні дослідження показують, що твори Коцюбинського та Лесі Українки мають велике значення для розвитку естетичних, етичних та інтелектуальних компетенцій учнів [1]. Вони також сприяють глибшому розумінню історії та культури України

Мета статті. Дослідити місце та значення творів М. Коцюбинського та Лесі Українки в сучасних програмах з української літератури, а також визначити актуальність їх вивчення в контексті розвитку критичного мислення та формування національної свідомості учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Михайло Коцюбинський — це письменник, який у своїх творах відобразив глибокі соціальні та психологічні процеси, що відбувалися в українському суспільстві на зламі XIX та XX століть. Його новели “Тіні забутих предків”, “Intermezzo” є класикою української літератури і вивчаються у старших класах загальноосвітніх шкіл.

Леся Українка — видатна поетеса та драматург, чия творчість відзначається глибоким патріотизмом та боротьбою за права жінок. Відіграють важливу роль у формуванні естетичних та моральних цінностей учнів та є обов'язковими для вивчення в середній школі її драма-феєрія “Лісова пісня” та ліричний вірш

“Contra spem spero!”.

Леся Українка зробила значний внесок у світову культурну спадщину, переклавши на українську мову твори відомих авторів з різних країн. Серед них були такі майстри слова, як Сервантес, Шекспір, Байрон, Бальзак, Гейне, Флобер, Міцкевич, Ожешко, Сенкевич та Словацький.

У період, коли українська мова зазнавала офіційного придушення в Російській імперії, Леся Українка активно займалася літературною та науковою діяльністю, а також публіцистикою. Вона часто порушувала питання, пов'язані з мовною культурою, етикою дискусій та стилістикою письма у своїх оглядах та рецензіях на роботи інших авторів.

Її творчість, що включала літературно-критичні статті, поезію та драматургію, відзначалася глибоким поєднанням світового культурного досвіду з українською національною ідентичністю. Леся Українка ввела в українську літературу класичні зразки світової літератури, зокрема античні та юдейсько-християнські, тим самим збагативши її інтелектуальним змістом і перетворивши на вишуканий напрямок вітчизняної літератури [4].

Михайло Коцюбинський вніс значний вклад у розвиток української літератури, зокрема через свої новели, які відзначаються глибоким психологізмом та соціальною проникливістю. Його твори, такі як “Тіні забутих предків” та “Intermezzo”, є прикладами імпресіонізму в літературі, де основна увага приділяється відтворенню змін у настрої та фіксуванню хвилиних вражень [10].

Михайло Коцюбинський залишив значний слід у вигляді публіцистичних та літературно-критичних творів. Хоча він і не був професійним критиком, його думки щодо літературної критики були добре обґрунтовані. Він розглядав літературну критику як серйозний аналітичний інструмент, а не просто засіб для вираження особистих симпатій чи антипатій. Його глибоке розуміння літератури та особистий досвід дозволяли йому робити точні критичні оцінки, яким можна довіряти.

Коцюбинський вважав, що справедлива, хоч і різка критика, повинна сприяти поліпшенню літературної майстерності та розвитку літературного процесу. Він уникає формальних рецензій, але завжди готовий поділитися своїми думками з колегами, які шукають його поради. Його погляди на важливість якісної критики для підтримки конкурентоспроможності української літератури поділялися інтелектуалами його часу і залишаються актуальними й сьогодні.

Твори Коцюбинського та Лесі Українки є невід'ємною частиною шкільної програми з української літератури. Вони допомагають учням краще зрозуміти українську історію, культуру та цінності. Вивчення цих творів сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та естетичного смаку [11].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Вивчення творів Коцюбинського та Лесі Українки залишається актуальним завдяки їх впливу на формування культурної та національної самосвідомості, а також через їхню роль у розвитку літературної освіти та критичного мислення.

Твори М. Коцюбинського та Лесі Українки є невід'ємною частиною

української літературної спадщини і мають велике значення для формування національної ідентичності. Їх вивчення в школах повинно бути актуалізовано та розширено з метою забезпечення повноцінного літературного розвитку учнів.

Список літератури:

1. Балагура Т. Література, що формує особистість і вчить самореалізації. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2010. №7–8, 10, 11–12; 2011. №11–2. С.86–106.

2. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 40 с.

3. Гордієнко О.А., Когут М.В. Інтеграція різних видів мистецтв на уроках українського читання. URL: <https://vseosvita.ua/library/integracia-riznih-vidivmistectv-na-urokah-literaturnogo-citanna-196298.html> (дата звернення 21.03.2024).

4. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика: монографія Черкаси: Брама, вид. Вовчок О. Ю. 292 с.

5. Дроздовський Д. Концепція літературної освіти: теоретичні перспективи і стратегічні загрози URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CVePtHw8hwMJ>: (дата звернення 11.03.2024).

6. Слюзко В. Інтермедіальний аналіз як метод вивчення художніх творів майбутніми учителями літератури. Актуальні питання мистецької педагогіки. 2020. випуск 11. С.84–87.

7. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту). Авторський колектив під керівництвом Р.Мовчан. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 12.03.2024).

8. Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко та ін. Київ: Пед. думка. 192 с.

9. Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко та ін. Київ: Оріон, 2019. 240 с.

10. Чуйко В.В. Кінорецепція прози Миколи Хвильового: інтермедіальна трансформація: дис. канд. філол. н.: 10.01.05 / Донецький національний 91 університет імені Василя Стуса, Вінниця. Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, 2020. 212 с.

11. Яценко Т. О., Тригуб І. А. Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті: програма спецкурсу. Тернопіль: Підручники і посібники, 2018. 68 с. 91. Яценко Т. О., Шевченко З. О. Художня література в контексті світової культури: методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 236 с.

ПОНЯТТЯ «ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Олефір Наталія Віталіївна,

старший викладач
кафедри загальної та спеціальної педагогіки
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
м. Дніпро, Україна

Семеренко Вікторія Олександрівна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
м. Дніпро, Україна

Одним із основних пріоритетів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх дітей, у тому числі для дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно інклюзивне навчання є невід'ємною частиною концепції Нової української школи (НУШ), де створюється безпечний та інклюзивний освітній простір, де обирають індивідуальний підхід з урахуванням сильних сторін, потреб та можливостей кожної дитини. Ефективне створення інклюзивного освітнього середовища в умовах НУШ залежить від належної підготовки фахівців, здатних адаптуватися до його особливостей. До педагога висуваються вимоги, відповідно до яких він повинен мати високий рівень професійної компетентності не тільки у сфері навчання і виховання дітей з нормативним рівнем розвитку, а й надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами [2].

Теоретичні аспекти сутності поняття «інклюзія» висвітлені в наукових працях багатьох закордонних і вітчизняних учених. Зокрема, це такі науковці, як: Г. Банч, В. Бондар, Л. Будяк, Т. Бут, Ф. Вуд, Д. Вудрон, Р. Даніелс, В. Засенко, І. Малишевська, І. Калініченко, Т. Келлер, Д. Кларк, Н. Кліменюк, Р. Козенко, А. Колупаєва, І. Кузьміна, Г. Лефлі, Д. Лупарт, С. Миронова, М. Малофєєв, Н. Назарова, Ю. Найда, С. Петтерс, Т. Пікож, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, А. Сунцова, О. Таранченко, П. Хакслі, А. Хатфілд, М. Чайковський, З. Шевців та низка інших [4].

Аналіз наукових джерел показав, що науковці дають різні визначення цього терміну. Тож, поняття «інклюзія» є досить широким і різноаспектним. Тому й феномен інклюзивної освіти є різноплановим та багатограним.

Наприклад, Е. А. Данілавічюте зазначає, що інклюзивна освіта є комплексним процесом, який забезпечує рівний доступ до якісного навчання шляхом організації діяльності в освітніх установах, основою яких є застосування особистісно-орієнтованих навчальних методів, враховуючи індивідуальні особливості. На основі відповідного нормативно-правового, навчально-

методичного, інформаційного та технічного забезпечення базується визначення оптимальних засобів і шляхів впровадження інклюзивного навчання [4].

Зазначимо, що успішність упровадження інклюзивної освіти залежить від низки факторів і насамперед від інклюзивної компетентності вчителя.

У науковій літературі інклюзивну компетентність розглядають як важливу складову професійної компетентності. У цьому зв'язку окремі складові компетентності продовжують виконувати свої безпосередні функції, але їх зміст адаптовується до специфіки інклюзивного навчання.

Проблема формування інклюзивної компетентності вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, є предметом наукового пошуку вітчизняних дослідників М. Чайковського, Т. П'ятакової, І. Демченко, Г. Косаревої, К. Бовкуш, Ю. Бойчука, Л. Антонюк, І. Возняк, О. Казачінер, І. Сасіної, І. Романовської, О. Дубасенюк, О. Семоног, С. Сисоевої, З. Фалинської, Н. Тамарської, Л. Фальковської, В. Хитрюк, М. Черняєвої, С. Чупахіної, Л. Петришин та інших [5].

М. Чайковський та Т. Соловей у своїх дослідженнях трактують інклюзивну компетентність як рівень вмінь та знань, які потрібні для того, щоб виконувати професійні функції в умовах інклюзивного навчання; як обсяг знань та умінь, який втілюється у здатності до виконання професійних функцій, враховуючи особливі потреби молоді з особливими освітніми потребами та інтегрувати їх у середовище закладу загальної освіти [3].

Науковці Ю. Бойчук, О. Бородіна та О. Микитюк розглядають інклюзивну компетентність як інтегроване особистісне утворення на засадах інклюзивних знань, а також спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, оволодіння корекційно-розвивальними технологіями, що зумовлюють готовність учителя до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Інклюзивна компетентність розглядається також дослідницею Т. П'ятаковою як інтегральна характеристика вчителя, що впливає на здатність до вирішення професійних завдань в умовах інклюзивного підходу в освітній діяльності [3].

Проте сьогодні гостро постає проблема неготовності вчителів до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, має місце брак професійних компетенцій учителів щодо роботи в інклюзивному середовищі, наявність психологічних бар'єрів та професійних стереотипів учителів. У цьому ракурсі особливого значення набуває проблема розвитку інклюзивної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. Вважаємо, що один із чинників, здатних затримувати розвиток цього процесу, - недостатнє опрацювання вітчизняного і зарубіжного досвіду педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби [1].

Таким чином, розвиток інклюзивної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти України нині є нагальною необхідністю сьогодення. На нашу думку, впровадження зарубіжного досвіду в напрямі окресленої

проблеми є вкрай корисним та необхідним для підвищення якості середньої, вищої та післядипломної систем освіти нашої країни.

Список літератури:

1. Бойчук Ю., Козачінер О. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку інклюзивної компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Харків, 2018. С. 62-67.
2. Градівська В. М. Формування інклюзивної компетентності педагога в системі сучасної освіти. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників нової української школи в умовах післядипломної освіти : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 14 трав. 2021 р. Житомир, 2021. С. 54-57.
3. Заїменко М. С. Формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва з використанням європейського та вітчизняного освітньо-мистецького досвіду : кваліф. роб. Кривий Ріг, 2023. 85 с.
4. Лопатіна М. Ю. Сутність феномену «інклюзивна освіта». *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. Одеса:«Гельветика», 2021. Вип. 39. С. 179-183.
5. Провальна Н. О. Розвиток інклюзивної компетентності працівників початкової школи в умовах неперервної освіти. *Науково-методичний журнал «Педагогічний пошук»*. Вип. 3 (119), 2023. С. 24-28.

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ В КОЛЕДЖАХ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНТЕГРАЦІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Сороколита Ольга Володимирівна

викладач

Івано-Франківський фаховий коледж

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

Головна місія шкільної освіти полягає в тому, щоб виховати людей, які здатні жити та знаходити самореалізацію в суспільстві, одночасно вміючи розуміти світ, у якому вони живуть, і вміти діяти відповідно до нього. це продумано та критично.

Як вважає В. Барановська, «реалізація сучасної освітньої парадигми значною мірою залежить від учителя початкової школи, якому притаманні духовність і висока мораль, інтелігентність, професійна компетентність, творче педагогічне мислення, гуманістична та гуманітарна спрямованість педагогічної діяльності. Його підготовка має здійснюватися на засадах фундаментальності, варіативності та альтернативності, гуманізації навчально-виховного процесу і гуманітаризації його змісту» [1].

Підготовка фахових молодших бакалаврів до викладання інтегрованих курсів у початковій школі ґрунтується на комплексі наукових та методичних принципів, які сприяють якійсній та цілісній освіті майбутніх вчителів. Опишемо їх:

- принцип науковості: зміст фахової підготовки майбутніх вчителів повинен відповідати актуальному стану педагогічної науки, базуватись на застосовувані методів і технологій навчання, які співвідносяться із сучасними вимогами;

- принцип системності: навчальний процес повинен бути логічно спланованим, відповідати сучасним вимогам, а саме: Концепції «Нова українська школа», Державному стандарту освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта для освітнього рівня фаховий молодший бакалавр, кваліфікаційним вимогам до вчителя початкових класів; запитам працедавців;

- принцип індивідуалізації: у процесі формування майбутнього спеціаліста необхідно враховувати його індивідуальні особливості та запити, це реалізується через формування індивідуальної освітньої траєкторії, диференціацію навчальних завдань, залучення студентів до різноманітних заходів професійного розвитку та самоосвіти;

- принцип когнітивності: основою професійної підготовки є знаннева компонента про особливості впровадження інтегративного підходу в навчальному процесі початкової освіти;

- діяльнісний принцип, який полягає у набутті практичного досвіду насамперед через педагогічну практику як важливу складова підготовки

майбутнього вчителя, що надає йому можливість застосовувати набуті теоретичні знання у реальному освітньому середовищі під керівництвом досвідчених наставників, а також поєднується із самовдосконаленням, бо майбутній вчитель повинен зрозуміти необхідність і важливість постійного професійного розвитку, вивчення новітніх методик та наукових педагогічних досліджень

Крім цього, ми виокремили наступні специфічні принципи:

- *інтегративний*, який полягає в інтегрованому підході до організації навчання майбутніх вчителів, оскільки учасники освітнього процесу повинні розуміти, як різні дисципліни взаємодіють із загальною картиною світу.

- *аналітико-креативний*, який полягає в розвитку критичного мислення та творчості, бо сучасна освіта ставить завдання не тільки навчити учнів фактам, а й розвивати їхні аналітичні та творчі здібності, тому майбутній вчитель повинен вміти стимулювати учнів досліджувати, аналізувати і працювати над розв'язанням проблем.

- *інноваційний*, який полягає у використанні методів активного навчання (такі методи як групова робота, дебати, проекти, рольові ігри, сприяють залученню учнів до навчального процесу та забезпечують глибшому засвоєнню матеріалу) та інноваційних технологій (поєднання використання сучасних гаджетів, інтерактивної дошки, освітніх онлайн-ресурсів, які підвищують ефективність навчання та зацікавленість);

На думку Г. Михайлишин, процес професійної підготовки полягає в організації теоретичного та практичного навчання, стажування у професійному середовищі та прогнозування подальшого розвитку фахівця у системі ступеневої неперервної підготовки. [2, с.99] Формування вчителя початкових класів з інтеграційною компетентністю узгоджується із цією тезою науковиці.

Подальшими нашими дослідженнями буде структурування моделі професійної підготовки фахового молодшого бакалавра до інтеграційних процесі у початковій ланці освіти.

Список літератури

1. Барановська В.М. (2010) Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Наука і Освіта*. Вип.№7. С. 24-26.
2. Михайлишин Г., Кондур О. (2019) Педагогічне моделювання професійної підготовки управлінців з якості освіти. *Освітній простір України*. Вип. 15. С. 96-104.

ГЕНДЕРНА КОМУНІКАЦІЯ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Пономаренко Тетяна Олександрівна,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін, Сумська філія
Харківського національного університету внутрішніх справ

Василенко Валентина Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін, Сумська філія
Харківського національного університету внутрішніх справ

Сучасний постіндустріальний соціальний простір охоплений процесами глобалізації, повсюдної інформатизації й діджиталізації, індивідуалізації та соціальної ідентифікації, стрімкого розвитку наукового знання, прискорення соціального часу і, як наслідок, трансформації наукової та суспільної парадигм. В таких умовах науковий дискурс охоплює все нові та більш актуальні питання та проблеми. Однією із таких проблем є гендерна ідентичність та гендерна комунікація. Однак, непростим питанням є й сутність поняття «гендер», його розмежування із поняттям «стать» та виокремлення гендерних досліджень, об'єктом яких, на думку дослідників, «виступає не жінка, а весь спектр соціальних взаємодій між статями, що ґрунтується на міжстатевій стратифікації соціуму. Центральне місце у сфері гендерних досліджень займає вивчення розбіжностей і подібності у соціальній поведінці представників різних статей. Предметом гендерного аналізу є обидві статі, їх стосунки між собою, їх взаємозв'язки і взаємодетермінації з соціальними системами різних рівнів, соціальні, психологічні та економічні чинники взаємовідносин» [2, с. 3]. Питання гендерної комунікації можна розглядати у двох аспектах – по-перше, спілкування між статями, а по-друге, – гендерно маркована лексика, яка є природнім явищем як для української, так і для англійської мови, як і більшості європейських мов.

Науковий інтерес до сутності й змісту комунікації, її ролі у суспільному житті визначений загальною зміною місця і ролі комунікації та комунікативних технологій у різних суспільних сферах, інтенсивним розвитком засобів комунікації, у тому числі й масової. Комунікація є необхідною передумовою функціонування та розвитку всіх соціальних систем, оскільки забезпечує зв'язок між їх складовими – особистостями. Одним із векторів комунікації є спілкування між статями, або ж гендерна комунікація, що набуває актуальності у зв'язку зі зростаючими процесами глобалізації. У свою чергу глобалізація сприяє розширенню комунікації, її різноманіттю та актуалізації.

Гендерні дослідження виникають у Західній Європі як міждисциплінарна сфера знань у гуманітарних науках (філософії, історії, культурології, соціології, психології, лінгвістиці) у 60-70-х роках ХХ ст., у той час як в Україні

становлення даної проблематики відбувається в 90-х роках ХХ ст. Як зазначає М. Альчук «фемінізм та гендерні дослідження зробили суттєвий внесок у зміну поглядів на суспільство. Науково-дослідницька діяльність, а також практичний феміністичний рух дали можливість сформулювати свій дискурс – спосіб говорити про жіночі проблеми. Дискурс, здебільшого, в гуманітарних науках вживається як специфічний спосіб організації мовної діяльності. Філософи-структуралісти, зокрема М. Фуко, Ж. Лакан, розширили таке поняття. Вони доповнили його соціальними засобами, які прийняті в конкретному суспільстві та зумовлені певними правилами мови. Отже, дискурс – це не просто спосіб правильно говорити, але й засіб формування мислення особи. Гендерний дискурс формує, визначає та закріплює у суспільній свідомості та у свідомості особи соціальні ролі жінки й чоловіка, їхню значимість» [1, с. 50]. Однак, перш ніж розглянути питання гендерної комунікації, варто звернути увагу на розмежування понять «стать» і «гендер». Так, «терміни «чоловіча стать» і «жіноча стать» визначають біологічні відмінності, і вони використовуються у галузі медицини та біології. Слова «чоловік» і «жінка» позначають людей і є коректними, коли йдеться про особистість. Вживання термінів «жіноча стать» і «чоловіча стать» для позначення чоловіків і жінок зводить їх до їхніх репродуктивних можливостей і посилює відмінності між чоловіками та жінками, що ґрунтуються на біології, а не соціально сконструйованих ролях» [4]. На думку М. Альчук, «гендер – це поняття про систему ролей та відносин між жінками та чоловіками. Воно визначається не біологічним походженням, а соціальними, політичними та економічними відносинами. Стать дається від природи, а гендер – поняття, що конструюється. Гендерна індивідуальність розвивається протягом усього життя. Створення гендерних ролей та стосунків є постійним процесом. Такий процес – це не просто створення двох окремих рівних гендерних ролей для жінок та чоловіків, але також їх гармонійне поєднання» [1, с. 51]. Отже, гендер – це не про чоловіче або жіноче. Гендер – це соціальний та культурний конструкт; соціальні ролі та питання ідентифікації у соціумі.

Гендерна комунікація – це дослідження того, як гендер впливає на способи спілкування між людьми. Вона охоплює аналіз відмінностей у вербальній та невербальній комунікації між чоловіками і жінками, а також вплив гендерних ролей та стереотипів на комунікативні практики. Розглянемо два ключових аспекти гендерної комунікації. М. Препотенська, досліджуючи проблему гендерної комунікації, зазначає про появу у гендерних розвідках «терміну «гендерлект», який позначає універсалії гендерного комунікативного простору, набір ознак, притаманних суто чоловічому чи суто жіночому мовленню» [5, с. 299]. Проводячи аналіз наукових розвідок дослідників гендерлекту дослідниця зазначає, що саме «К. С. Шаров зосереджується на мовленнєвій поведінці чоловіків і жінок у західних містах та обґрунтовує раритетну точку зору про поступову руйнацію патріархальних стереотипів спілкування. Вчений показує, що сучасна жінка, як і чоловік, здатна домінувати у бесіді, вести чітку лінію аргументації. При цьому вона комунікативно більш пластична, ніж чоловік, бо разом із «запозиченими» у чоловіків інтелектуальними здібностями залишається

гарною слухачкою, сенситивним співрозмовником» [5, с. 299], у той час як інші автори «справедливо звертають увагу на те, що комунікація сучасних чоловіків і жінок напряму залежить від взірців життя, нав'язаних маскультурою суспільства споживання» [5, с. 299].

Питання гендерної комунікації у сучасному глобалізованому світі стосується також і гендерних ролей та стереотипів, які значно впливають на комунікативну поведінку індивідів, а-от побудова ефективної гендерної комунікації включає розуміння та врахування відмінностей у комунікативних стилях між чоловіками та жінками, а також подолання стереотипів і упереджень, які можуть негативно впливати на взаємодію.

Звернемося до принципів гендерно чутливої комунікації для розвитку, що були запропоновані ПРООН у 2018 році [4]: 1) не говорити про гендерну рівність як винятково жіночу проблему; 2) справедливе представництво краще за рівне представництво; 3) не применшувати роль жінок; 4) не посилювати гендерні стереотипи; 5) покажіть різноманіття; 6) вживайте гендерночутливу лексику; 7) не робіть їх жертвами; 8) поблажливість – недоречно; 9) дивитися на факти; 10) бути відкритими. В контексті даної наукової розвідки найбільше нас цікавить саме шостий принцип – «вживайте гендерночутливу лексику». В поясненні до принципу йдеться про те, що назви професій та посад мають бути гендерно диференційованими або нейтральними; «доречно вживати фемінитиви або ж використовувати множинну форму іменників. Найпродуктивнішими способами утворення назв професій, які виконують жінки, є суфікси -к- (лікарка, юристка, директорка, викладачка, лідерка, водійка, координаторка, менеджерка, журналістка, завідувачка, авторка, чемпіонка, консультантка, архітекторка), -иц- (дослідниця, очільниця, урядовиця, мандрівниця), -ин- (філологиня, фахівчиня, аналітикиня). Сюди можна додати також такі приклади, як Уповноважений – Уповноважена Верховної ради, поліцейський – поліцейська. У деяких випадках, коли знайти вдалу милозвучну форму не вдається, можна перефразувати в інший спосіб, наприклад, фахівчиня/спеціалістка з біоенергетики/етнографії/ математики тощо. Іноді допомагають іншомовні слова, наприклад, «амбасадорка» на позначення жінки-посла» [4]. Однак якщо потрібно уникнути акценту на статі, можна використати мовний прийом нейтралізації.

Дослідниці гендерно маркованої лексики Г. Довгополова та В. Василенко зазначають, що «наразі нові явища в суспільстві викликають потребу створення нових форм гендерно маркованої лексики. Проте варто враховувати, що кожній мові властиві закони творення нових слів, і фемінитиви не мають бути виключенням» [3, с. 265]. Однак, дослідниці також зазначають, що «деякі професії все ще тісно пов'язані з чоловіками чи жінками, і це можна побачити за їхніми назвами. Зазвичай це відбувається тому, що історично ці роботи виконували люди певної статі. На щастя, часи змінюються. Наприклад, сьогодні ніхто не здивується, побачивши чоловіка-медсестру. Однак мова, як правило, трохи відстає від суспільства, і все ще є деякі роботи, які зазвичай вважаються переважно чоловічими чи жіночими: nurse (жін.), plumber (чол.), electrician (чол.),

midwife (жін.), pilot (чол.), bus driver (чол.), taxi driver (чол.). Стереотипи – це не завжди добре, і це чудовий тому приклад. З метою врахування статі, коли йдеться про ці роботи, ми зазвичай додаємо чоловічий або жіночий перед іменником відповідно: male nurse, female plumber, female electrician, male midwife, female pilot, female bus driver, female taxi driver» [3, с. 265]

Резюмуючи, варто зазначити, що питання гендерних досліджень наразі набуває значної актуалізації, що пов'язано зі зміною світогляду, трансформацією суспільства, зміною соціальних ролей та значення соціальних інститутів в житті соціуму. Формування ідентичності особи (гендерної, національної, громадянської тощо) сприяє її самоусвідомленню, пізнанню себе і своєї соціальної ролі, соціального статусу. Зміна цінностей, викликана глобалізацією та модерними суспільними процесами, сприяє розширенню можливостей в пізнанні себе та формуванні життєвої позиції.

Проблема гендерної комунікації нині відкрита для наукових розвідок, що передбачають, з однієї сторони, дослідження питання взаємовідносин чоловіка і жінки, екзистенції «маскулінного» і «фемінного», а з іншої – використання гендерно маркованої лексики, фемінітивів у науковій та повсякденній комунікації. Побудова гендерної комунікації вимагає усвідомленості, відкритості та готовності адаптуватися до різних комунікативних стилів. Вона включає визнання гендерних відмінностей, подолання стереотипів, створення інклюзивного середовища та постійний розвиток особистих комунікативних навичок. Це сприяє не лише ефективнішому спілкуванню, але й створенню гармонійних та рівноправних взаємодій у різних контекстах, формуванню гендерно чутливого середовища в умовах глобалізаційних процесів.

Список літератури:

1. Альчук М. Гендерна комунікація: проблеми і перспективи. *Вісник Львівського університету. Філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 46–55.
2. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях : навч. посіб. / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова, І. В. Ламаш та ін.; [Міжнар. благод. фонд «СНІД Фонд Схід-Захід», Харк. нац. ун-т внутр. справ]. Київ : [б.в.], 2015. 148 с.
3. Довгополова Г., Василенко В. Гендерно маркована лексика як чинник формування гендерно чутливого середовища на заняттях мовознавчого спрямування у вищій школі. *Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів інформ.-просвіт. форуму. (м. Кропивницький, 17 берез. 2023 р.) / Донецьк. держ. ун-т внутр. справ. Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 264–267.
4. Поговоримо про гендер. 10 принципів гендерночутливої комунікації для розвитку : презентація. 2018. 73 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/10-pryntsyviv-hendernochutlyvoyi-komunikatsiyi-dlya-rozvytku>
5. Препотенська М. Мегаполіс як середовище комунікації: гендерний аспект та освітня перспектива. *Філософія освіти*. 2013. № 1 (12). С. 297–308.

ВИКОРИСТАННЯ ЧАСОВИХ ТА СПЕКТРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АКУСТИЧНИХ ШУМІВ ПОВІТРЯНИХ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЇХ РОЗПІЗНАВАННЯ

Тріфанов Віталій

здобувач вищої освіти

Полтавський Університет Економіки і Торгівлі

Луценко Владислав

доктор фізико-математичних наук

Інститут Радіофізики та Електроніки ім. О. Я. Усикова Національної Академії
Наук України

Соболяк Олександр

кандидат фізико-математичних наук

Інститут Радіофізики та Електроніки ім. О. Я. Усикова Національної Академії
Наук України

Ло Иян

доктор філософії

Інститут Радіофізики та Електроніки ім. О. Я. Усикова Національної Академії
Наук України,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Луценко Ірина

кандидат фізико-математичних наук

Інститут Радіофізики та Електроніки ім. О. Я. Усикова Національної Академії
Наук України

Вступ

Розширення застосування безпілотних літальних апаратів (БПЛА) вимагає нових технологій для їх виявлення. Малі розміри, висока маневреність та здатність до низького польоту БПЛА потребують спеціалізованих систем для виявлення на значній відстані та в різних погодних умовах. Сучасні системи виявлення БПЛА базуються на радіолокаційних [1-3], оптико-електронних [4-6] та акустичних [7-9] технологіях. Для кожної з них характерні свої переваги та недоліки. Для акустичних систем, що використовують для виявлення, оцінки координат та розпізнавання власні акустичні випромінювання повітряних об'єктів характерна більша простота та бюджетність. У представленій роботі розглянуто особливості сигнатур акустичних портретів вертольотів, що найчастіше використовуються РФ в Україні: Мі 8, Мі 24 («Алігатор»), Ка 52 («Чорна акула»), а також БПЛА іранського виробництва «Шахед 136» та його

аналога з РФ – «Герань-2 », які можуть бути основою їхнього розпізнавання по акустичним шумам.

Розпізнавання типу повітряної цілі

При русі повітряних і наземних об'єктів наявність рухової установки призводить до генерації акустичних шумів, що мають особливості, які можуть використовуватися для розпізнавання їх типів. Для розпізнавання типу повітряної цілі використовуються характерні модуляційні частоти, обумовлені рухом гвинтів вертольотів, що несуть і рульового, або модуляцією пропелером БПЛА. Процес розпізнавання може виконуватися з використанням часових реалізацій сигналу, так і його спектральних портретів.

Розпізнавання за часовими портретами сигналів літальних апаратів. У часовій реалізації акустичного шуму вертольоту спостерігаються сплески акустичного сигналу з частотою проходу лопаті несучого гвинта вертольоту F_S . Оскільки вона обумовлена частотою обертання гвинта F і кількістю лопатей на гвинті N , а також кількістю гвинтів n можна записати:

$$F_S = F * N * n. \quad (1)$$

Ця характеристика є стійкою для кожного типу вертольоту.

Характерний вид акустичних шумів для декількох типів вертольотів і БПЛА показаний на рис.1. Видно, що повітряні об'єкти суттєво відрізняються характером шумів.

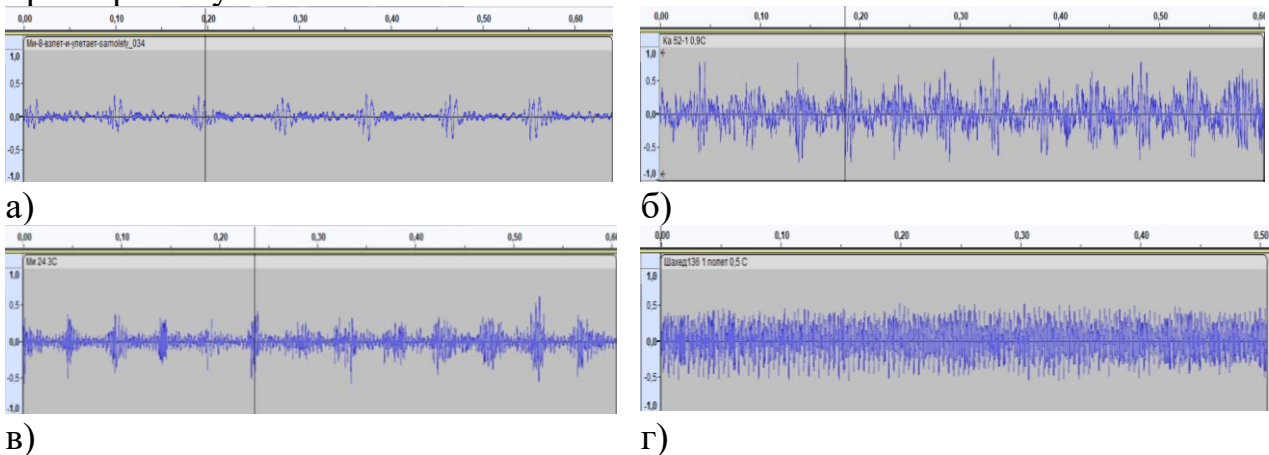

Рисунок 1. Приклади часових реалізацій акустичних шумів вертольотів та БПЛА: а-Ми 8; б- Ка52; в-Ми 24; г- Шахед 136.

Числові характеристики періоду (частоти) маху лопатей несучих та рульових гвинтів, оцінені за часовими реалізаціями акустичних шумів наведені в табл.1.

Таблиця 1.

Числові характеристики періоду (частоти) маху лопатей несучих та рульових гвинтів гелікоптерів.

Тип ЛА	Несучий гвинт		Рульовий гвинт	
	Період, мС	Частота, Гц	Період, мС	Частота, Гц
Ка 52	49,3... 48	20,3... 20,8	-	-
Ми 24	49,1... 46,1	20,4... 21,6	1,4...2	714... 500
Ми 8	92,4... 90	10,8... 11,1	2,8... 7	357... 142
Шахед 136	3,8...4,2	263... 237	-	-

Необхідно відзначити, що наведені в табл.1 дані мають попередній характер і вимагають подальшого уточнення, однак вони можуть використовуватися для оцінки типу цілі.

Оцінка середніх частот модуляції акустичних сигналів визначається шляхом оцінки кількості переходів через нуль сигналу, що приймається за певний час. Алгоритм полягає у оцінці моменту зміни знаку сигналу за фіксований інтервал часу. Час вибирається, щоб забезпечити статистично стійку оцінку цього параметра. Оскільки всім типам повітряних об'єктів період високочастотних флуктуацій (як видно з табл.1) щонайменше 2,8мС, час вимірювання 100 періодів становитиме трохи більше 0,28С. Якщо вимагати, щоб час вимірювань був не менше 10 проходів лопатей несучого гвинта, то він при цьому становитиме 1С. Такий інтервал часу можна використовувати як для оцінки частоти високочастотних флуктуацій, пов'язаних з обертанням кермового гвинта для гелікоптерів типу Мі, так і частоти обертання лопатей гвинта БПЛА і низькочастотних флуктуацій огинаючої акустичних шумів, обумовлених проходимами лопатей несучого гвинта вертольотів. Для його визначення необхідно детектувати (взяти модуль прийнятого сигналу, а потім згладити для усунення впливу високочастотних флуктуацій). Після цього визначаються моменти досягнення максимумів згладженого сигналу та їх кількість за час близько 1С. Час згладжування має бути значно меншим тривалості викиду, пов'язаного з проходом лопаті несучого гвинта (50...100мС), а з другого боку значно більшим за період ВЧ флуктуацій (1...3мС). Для певності можна взяти цей час рівним 10мС. Отримані значення ВЧ та НЧ частот модуляції акустичного сигналу можуть використовуватися для розпізнавання типу повітряного об'єкту.

Записи акустичних сигналів цілей розбиваються на сегменти тривалістю біля 1С і для кожного з сегментів оцінюються частоти ВЧ F_H і НЧ F_L флуктуацій: $F_L=N_L$, $F_H=N_H$, де N_L і N_H – кількість максимальних значень викидів за 1С і кількість періодів ВЧ коливань за цей же час.

Для отриманих для кожного з сегментів частот оцінюється середнє та середньоквадратичне значення частот по всій реалізації, а також межі діапазонів частот, що відповідають квантилям 50% і 90%, які і використовуються для розпізнавання типу літального апарату.

Розпізнавання типу цілі за спектральними портретами. Другий підхід до розпізнавання типу об'єкта за акустичними шумами полягає у використанні спектральних портретів. По сегменту тривалості 0,5 або 1С оцінюється за допомогою швидкого перетворення Фур'є (ШПФ) $F(*)$ комплексний спектр $(S_j) = F(S_i)$. Обчисленням його модуля визначається оцінка спектра амплітуд, що відображається в логарифмічному масштабі - рис.2:

$$s_j = 20 \lg |S_j| \quad (2)$$

Модуляція сигналу проявляється наявністю гармонік у діапазоні, частота рознесення яких визначається частотою модуляції обертами гвинтів – рис.2.

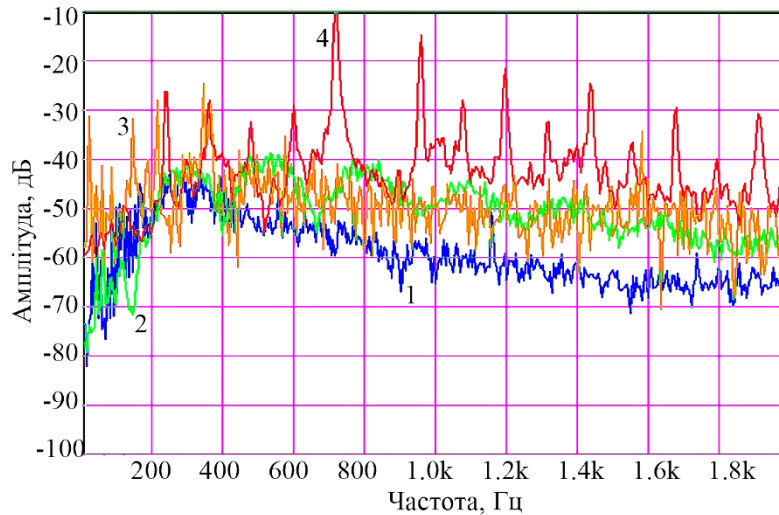

Рисунок 2. Спектри вертольотів: 1-Мі 8; 2-Мі 24; 3-Ка 52; 4-Шахед 136

Крім того для БПЛА характерний більш широкий спектр шуму ніж для вертольотів. Причому для них найбільш широкий спектр у двох гвинтових вертольотів Ка 52, а найбільш вузький у більш важкого Мі 8.

Використання кепстральної обробки для визначення частот модуляції акустичних шумів вертольотів гвинтами. Для виявлення модулюючих частот у спектрі акустичного шуму повітряних та наземних об'єктів, пов'язаних з роботою двигуна можна використовувати як кепстральну обробку, так і похідні від неї види обробки.

Кепстр — один із видів гомоморфної обробки сигналів, функція зворотного перетворення Фур'є від логарифму спектра потужності сигналу. Кепстр можна записати таким виразом:

$$Cs(q)=1/2\pi\int_{-\infty}^{\infty} \ln|S(\omega)| 2\exp(i\omega q)d\omega, \quad (3)$$

де $S(\omega)$ — спектр вхідного сигналу.

Аргумент має розмірність часу: «сачтота» або «кьюфренсі» (анаграми від російської «частоти» або англійської «frequency»). Кепстр в англійській мові має два аналоги - *kerstrum* і *cepstrum*. Наявність у спектрі гармонік частоти обертання гвинтів проявляється виділенням цієї частоти при кепстральній обробці. Використання логарифмічного масштабу спектра перед кепстральною обробкою дозволяє зробити компресію частот модуляції з подальшим виділенням при перетворенні Фур'є. Аналогічний результат може бути отриманий після обчислення взаємної кореляції спектра логарифму, який дозволяє виділити частоту модуляції після перетворення отриманого результату перетворенням Фур'є.

Для її виділення необхідно для отриманого спектра амплітуд в логарифмічному масштабі обчислити автокореляційну функцію, бічні пелюстки якої будуть зміщені щодо нульового значення на частоту модуляції. Взавши інші сегменти реалізації, можна оцінити стійкість частоти модуляції. Після перетворення ШПФ кореляційної функції на спектр і визначення його модуля можна оцінити частоти модуляції як максимальні значення спектральної щільності, пов'язані з гвинтами вертольотів і гвинтом БПЛА, що несуть, а також

і рульовим. Замість обчислення автокореляційної функції $R(\Delta\omega)$ для виявлення частоти модуляції можна використовувати обчислення нев'язки $\Delta R(\Delta\omega)$:

$$R(\Delta\omega) = \int_0^{\omega_{max}} \ln|S(\omega)| * \ln|S(\omega + \Delta\omega)| d\omega = \sigma_S^2 \rho(\Delta\omega), \quad (4a)$$

$$\Delta R(\Delta\omega) = \int_0^{\omega_{max}} (\ln|S(\omega)| - \ln|S(\omega + \Delta\omega)|)^2 d\omega, \quad (4b)$$

де $\rho(\Delta\omega)$ – нормована кореляційна функція логарифму спектра; σ_S^2 – дисперсія логарифму спектра.

$$\Delta R(\Delta\omega) = 2(\sigma_S^2 - R(\Delta\omega)). \quad (5)$$

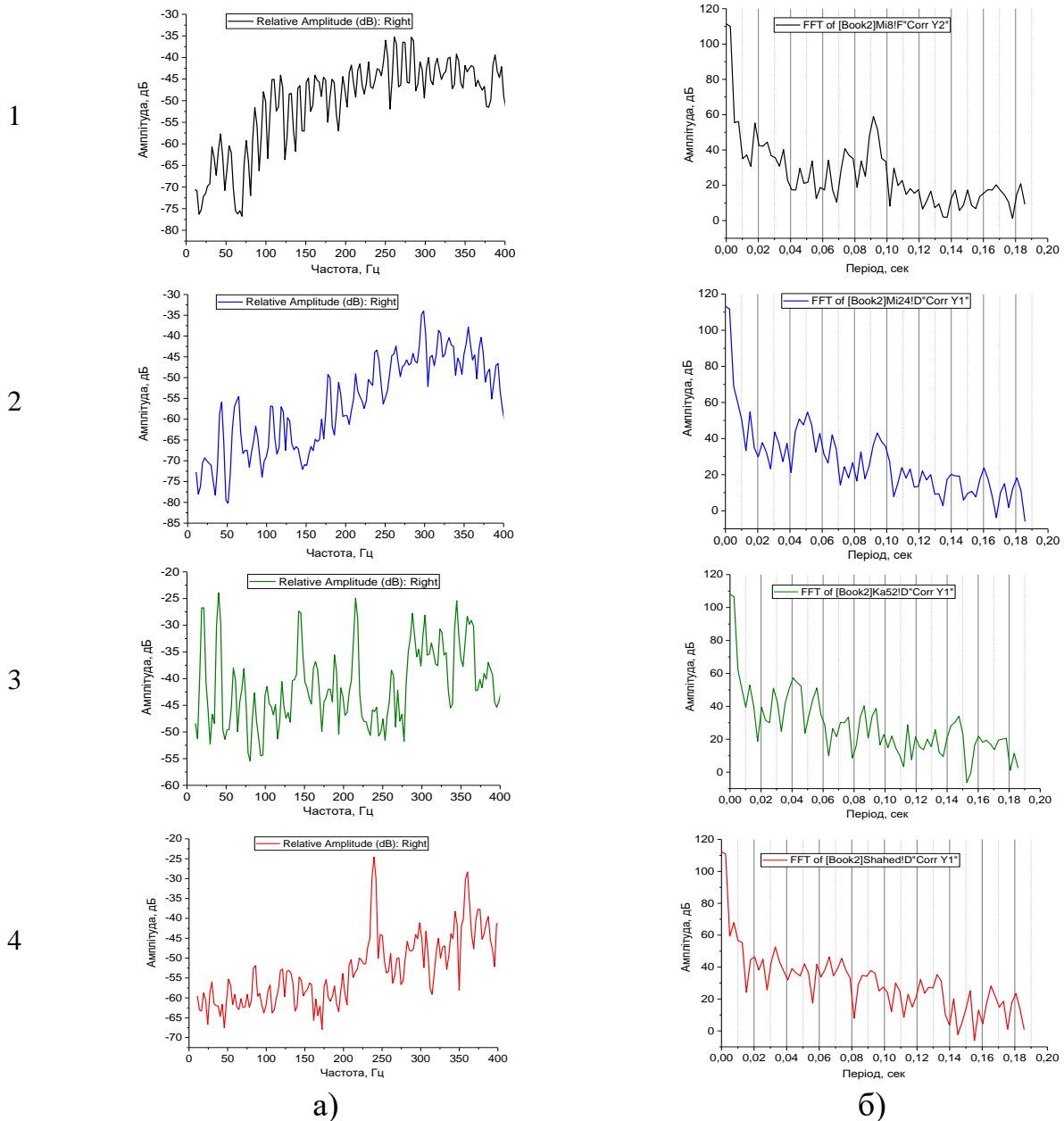

Рисунок 3. Спектри (а), Фур'є перетворення від нев'язки (б); 1-Ми 8, 2-Ми 24, 3-Ка 52, 4-«Шахед 136- Герань 2».

Тобто пошук максимуму бічної пелюстки автокореляційної функції еквівалентний для стаціонарних процесів пошуку мінімуму функції нев'язки.

На рис. 3 наведені спектри в логарифмічному масштабі та їх Фур'є перетворення, на якому чітко простежуються частоти, пов'язані з модуляцією акустичного сигналу гвинтами вертольоту і пропелером БПЛА. Видно, що

кепстральна обробка дозволяє шляхом згортання компонент сигналу, пов'язаних з модуляцією гвинтами, суттєво зменшити кількість гармонік, що може покращити умови для виявлення частот модуляції, а також поліпшити співвідношення сигнал /завада.

Висновки

1. Наявність у повітряних об'єктів коливальних частин (гвинтів рульових і несучих у гелікоптерів і пропелера у БПЛА) призводить до появи в їх акустичних шумах гармонік з частотами, що визначаються частотою їх обертання. Їх виділення та використання для розпізнавання типу літального апарату можливе з використанням як часових реалізацій акустичних шумів, так і їх спектрів. При використанні часових реалізацій здійснюється визначення середньої частоти флуктуацій, пов'язаної з частотою обертання гвинта БПЛА або частотою обертання рульового гвинта вертольоту, що може використовуватися для визначення його типу.

2. Другий спосіб полягає в кепстральній обробці спектрів акустичних шумів. Наявність у спектрі гармонік частоти обертання гвинтів проявляється наявністю цієї частоти при кепстральній обробці, яка дозволяє їх згорнути. Використання логарифмічного масштабу спектра перед кепстральною обробкою дозволяє зробити компресію частот модуляції з подальшим виділенням при перетворенні Фур'є. Аналогічний результат може бути отриманий після обчислення взаємної кореляції спектра логарифму, який дозволяє виділити частоту модуляції після перетворення отриманого результату перетворенням Фур'є.

3. Частоти обертання несучих гвинтів вертольоту мають невелику величину (10...20Гц). тому для їх оцінки необхідна досить довга реалізація – біля 1С. Частоти обертання гвинтів БПЛА істотно вищі, тому достатньо для їх оцінки тривалості реалізації, що не перевищує 100мс

4. При обертанні гвинтів вертольоту передня кромка гвинта повинна переміщатися в потоці повітря, що набігає, зі швидкістю менше швидкості звуку в повітрі з урахуванням швидкості польоту вертольоту. Тому частоти обертання гвинтів пов'язані з кількістю та розмірами лопатей і є характерною ознакою даного типу вертольоту, який і може бути визначений за його акустичними шумами.

Список літератури:

1. Олейніков, В., Зубков, О., Карташов, В., Корітцев, І., Шейко, С., Бабкін, С. Експериментальна оцінка ефективності алгоритмів визначення напрямку на безпілотні літальні апарати за їх акустичними випромінюваннями // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми інформаційних комунікацій – наука і технології". – 2019.

2. Макаренко, С. І., Тимошенко, А. В., Васильченко, А. С. Аналіз засобів і способів протидії безпілотним літальним апаратам. Ч. 1. Безпілотний літальний апарат як об'єкт виявлення і ураження // Системи управління, зв'язку і безпеки. – 2020. – № 1.

3. Карташов, В. М. та ін. Обробка сигналів в радіоелектронних системах дистанційного моніторингу атмосфери. – Харків : ХНУРЭ, 2014.
4. Карташов, В., Олейников, О., Зубков, С., Шейко, С. Оптичне виявлення безпілотних літальних апаратів на відеопотоці в реальному часі // Матеріали Четвертої міжнародної конференції з інформаційних та телекомунікаційних технологій та радіоелектроніки (UkrMiCo'2019). – Одеса, Україна, 2019.
5. Карташов, В. М., Олейников, В. Н., Колендовская, М. М., Тимошенко, Л. П., Капуста, А. І., Рибников, Н. В. Комплексування зображень при виявленні безпілотних літальних апаратів // Радіотехніка. – 2020. – Вип. 201.
6. Сергієнко, О., Родрігес-Кінйонес, Х. С. Розвиток та застосування оптоелектроніки в машинному зорі : монографія. – Hershey, PA : IGI Global, 2016.
7. Олейников, В. Н. та ін. Дослідження ефективності виявлення та розпізнавання малих безпілотних літальних апаратів за їх акустичним випромінюванням // Телекомунікації та радіотехніка. – 2019. – Т. 78, № 9. – С. 759–770. URL: <https://doi.org/10.1615/telecomradeng.v78.i9.20> (дата звернення: 20.08.2024).
8. Карташов, В. та ін. Використання акустичного сигналу для виявлення, розпізнавання та визначення напрямку руху малих безпілотних літальних апаратів // Матеріали 15-ї Міжнародної конференції IEEE з передових тенденцій в радіоелектроніці, телекомунікаціях та комп'ютерній інженерії (TCSET 2020). – Львів-Славське, Україна, 25-29 лютого 2020 р. URL: <https://doi.org/10.1109/tcset49122.2020.235458> (дата звернення: 20.08.2024)
9. Карташов, В.М. та ін. Інформаційні характеристики звукового випромінювання малих безпілотних літальних апаратів // Телекомунікації та радіотехніка. – 2018. – Т. 77, № 10. – С. 915–924. URL: <https://doi.org/10.1615/telecomradeng.v77.i10.70> (дата звернення: 20.08.2024).

ЧЕСНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО РЯТУВАЛЬНИКА

Гльїна Юлія Юрїївна,
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри
психології діяльності в особливих умовах,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків

У сучасній освітній ситуації все більший інтерес займають індивідуально-особистісні якості та універсальні здібності фахівців, які обумовлюють людський розвиток, усвідомлену, продуктивну та відповідальну поведінку, власне таку поведінку, яка відповідає реаліям сьогодення.

Чесність є однією з основних людських рис і такою моральною якістю, яка включає правдивість, принциповість, вірність прийнятим зобов'язанням, суб'єктивну переконаність у правоті справи, щирість перед іншими та перед собою щодо тих мотивів, якими людина керується. У кожної людини є внутрішня потреба відчувати себе чесною як для себе, так і для оточуючих, а власне це й робить чесність значущим критерієм оцінки особистості.

Роль чесності в житті людини надзвичайно важлива. Вона сприяє зміцненню взаємодовіри та довіри, що є основою міжособистісних відносин. Крім цього, вона відображається відчуттям внутрішньої гідності, що підвищує рівень самооцінки та впевненості у собі, є однією з ключових складових фахової компетентності.

Серед аспектів, які ілюструють, як чесність сприяє професійній компетентності особистості фахівця будь-якого профілю, перш за все, - це довіра. Чесні фахівці викликають довіру у колег, клієнтів і партнерів. Це створює сприятливе середовище для співпраці та підвищує ефективність роботи.

Даний феномен визначає рівень стандартів, яких дотримується професіонал у своїй діяльності, бо стає основою для демонстрації високої якості виконання завдань. Безумовно, дотримання етичних норм та стандартів поведінки формує позитивний імідж професіонала та команди в цілому, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня професіоналізму. Слід особливо підкреслити, що чесні фахівці готові взяти на себе відповідальність за свої дії і наслідки. Це вказує на зрілість і готовність приймати виклики, приймати адекватні рішення в екстремальних ситуаціях.

Безумовно, чесність у зворотному зв'язку про власні помилки і недоліки сприяє особистісному та професійному росту, адже дозволяє своєчасно коригувати дії та рішення.

Таким чином, чесність не лише підтримує виконання професійних обов'язків, але й забезпечує основу для сталого розвитку та успіху в будь-якій сфері діяльності.

Головним для фахівця рятувальника є те, що саме чесність пов'язана з такими ключовими рисами, як цілісність та відповідальність. Доброчесність та чесність є важливими факторами у створенні та підтримці довіри в міжособистісних відносинах, що є ключовим моментом у взаємодії між людьми. Таким чином, можемо стверджувати, що чесність – це така риса, яка впливає на складові особистості та має суттєвий вплив на інші сфери життя.

Академічна доброчесність обумовлює формування особистості курсанта, здобувача. Вона започатковується у майбутніх рятувальників на первинних етапах професіоналізації, коли закладається фундамент їх професійного шляху. Здобувачі протягом навчання у закладі вищої освіти повинні чітко усвідомлювати, які принципи допоможуть у досягненні успіху у майбутньому, сприятимуть професійному зростанню їх як особистості та працювати у подальшому на посилення авторитету країни в цілому.

Академічна доброчесність, перш за все, передбачає відсутність будь-яких корисних мотивів. Вона реалізується, по-перше, через правдиву поведінку - добровільне дотримання норм правдивості, навіть якщо її порушення обіцяє певні вигоди у поєднанні з безкарністю дій. По-друге, її реалізація відбувається через мотиваційно-потребову сферу особистості крізь призму правдивого ставлення до інших людей. Мотиваційний компонент - це, свого роду, показник когнітивного та поведінкового компонентів правдивості. Ні поведінка, що відповідає нормі правдивості, ні знання про сутність правдивості не можуть бути показниками високого рівня розвитку правдивості та моральної сфери особистості. Необхідний повний аналіз мотивів, що визначають лінію поведінки, що обирається особистістю.

Важливими складовими професійної готовності рятувальників до професійної діяльності є їх особистісні та психічні якості, тому процес засвоєння знань, виконання учбової діяльності курсантами повинен бути орієнтований на створення умов, які забезпечують емоційно стабільні відносини у системі курсант-викладач та курсант – курсант [1].

Результативність навчання ґрунтується на вмінні виражати оригінальні ідеї, цитувати джерела, працювати самостійно, точно та чесно звітувати про результати своєї роботи. Лише за такі умови можливе формування компетентного фахівця своєї справи.

Компетентність - це складний синтез когнітивного, предметно-практичного та особистісного досвіду, спосіб існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, знаходженню людиною свого місця у світі. Природа компетентності така, що вона перш за все є наслідком саморозвитку індивіда, його не так технологічного, як особистісного зростання, самоорганізації та узагальнення діяльнісного та особистісного досвіду. Науковці пов'язують поняття "компетентність" насамперед із готовністю та здатністю людини нести особисту відповідальність за власний добробут та благополуччя суспільства.

Вона визначає міру включеності людини в діяльність та зумовлює її здатність приймати адекватні та відповідальні рішення в екстремальних ситуаціях, виносити кваліфіковані судження, планувати та вчиняти дії, що призводять до раціонального та успішного досягнення поставлених цілей [2].

Професійна компетентність - це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей фахівця, що відображає не тільки рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-моральну позицію особистості.

Необхідно підкреслити, що взаємозв'язок професійної компетентності та відповідальності є ключовим аспектом у діяльності кожного фахівця, особливо спеціаліста екстремального профілю діяльності. Професійна компетентність окрім визначення рівня знань, навичок та вмінь, які має особа у своїй професії, ще й забезпечує здатність виконувати завдання якісно та ефективно.

Коли фахівець має високий рівень компетентності, він здатний приймати обґрунтовані рішення і нести відповідальність за їх наслідки. Відповідальність також стимулює постійне вдосконалення професійних навичок, оскільки фахівець усвідомлює, що від його компетентності залежить якість виконаної роботи. Відомо, що відповідальність у професійній поведінці особистості визначається як зовнішніми, так і внутрішніми регуляторами. Зовнішніми регуляторами виступають правові та моральні норми (статут, нормативні документи), що склалися в суспільстві, вищі, і реалізуються в кожній з підсистем. Суспільство, організація, вищий навчальний заклад здійснюють контроль за виконанням цих норм, використовуючи формальні (правові, адміністративні) та неформальні (суспільна та групова думка) соціальні санкції. Внутрішніми регуляторами виступає, перш за все, людська совість яка являє усвідомлення особистістю відповідності або невідповідності своєї поведінки об'єктивним існуючим моральним нормам, суспільним вимогам. Її особливість у тому, що вона є особистісною формою самоконтролю. При цьому спочатку формується почуття обов'язку, відповідальне ставлення до обов'язків, вимог колективу [3, с. 332].

Окрім відповідальності також і чесність є такою якістю, яка значно підвищує професійну компетентність рятувальників. Чесність допомагає рятувальникам будувати довіру як серед колег, так і серед осіб, яких вони рятують, які потребують їх допомоги. Довіра важлива в критичних ситуаціях, де кожне рішення має значення. Відповідальні рятувальники здатні етично і прозоро виконувати свої обов'язки, що сприяє кращій командній взаємодії та координації.

Рятувальники, які усвідомлюють свою відповідальність, розуміють, що їхні дії можуть вплинути на життя людей. Це усвідомлення мотивує їх до розвитку своїх професійних навичок та знань, щоб бути максимально підготовленими до виконання своїх обов'язків.

Чесність є важливою рисою професіоналізму. Рятувальники, які діють чесно, засвідчують свою відданість етичним принципам, що підвищує загальний рівень

професійної культури в організації. Це, в свою чергу, сприяє створенню середовища, в якому компетентність цінується і підтримується.

Відповідальні рятувальники постійно аналізують свої дії та шукають способи для покращення. Чесність у самооцінці дозволяє їм визнати помилки та вчитися з них, що в свою чергу підвищує їхню професійну компетентність.

В умовах надзвичайних ситуацій чесність і відповідальність допомагають рятувальникам зберігати спокій і зосередженість, що дозволяє їм діяти більш ефективно. Вони можуть швидше адаптуватися до змінюваних умов та приймати оптимальні рішення.

Висновок: чесність та відповідальність є критично важливими для підвищення професійної компетентності рятувальників, оскільки вони сприяють довірі, етиці, розвитку та ефективності у їхній роботі. Професійна компетентність та відповідальність взаємопов'язані, а саме: високий рівень компетенції підвищує відповідальність та бажання досягати позитивних результатів, а відповідальність спонукає до покращення професійних знань і навичок. Це створює основу для успішної діяльності як окремих фахівців - рятувальників, так і команди в цілому.

Список літератури:

1. Ільїна Ю.Ю. Становлення відповідальності до виконання службових обов'язків курсантів - рятувальників різних курсів. The 2th International scientific and practical conference "Modern education using the latest technologies" (January 17 - 20, 2023) Lisbon, Portugal. International Science Group. 2023. С. 390-395.
2. Контимирова В. Професійна компетентність як чинник формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців // Зб. наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу», № 4 (96), 2019. Режим доступу: <http://gnvp.ddpu.edu.ua/index>.
3. Ільїна Ю.Ю., Щербакова А.М. Становлення професійної ідентичності та відповідального ставлення до службової діяльності рятувальниками протягом навчання. The 12th International scientific and practical conference "Actual issues of the development of science and ensuring the quality of education" (March 28 – 31, 2023) Florence, Italy. International Science Group. 2023. С. 329-333.
4. Міляєва В. Психологічні аспекти професійної компетентності державних службовців та їх використання в процесі підвищення фахової кваліфікації // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: зб. наукових праць. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – №27(51). – 281 с.
5. Рудницька К. В. Сутність поняття «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 1 (38). С. 241–244.
6. Цимбалюк І.М. Чесність як морально-психологічна якість особистості. Актуальні проблеми особистісного зростання. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. С. 135–137.

MODERN STATE OF THE GOAT'S MILK CHILDREN'S NUTRITION MARKET IN KAZAKHSTAN

Akmuradov I.,

Master of Engineering and Technology Faculty, NAO Kazakh National Agrarian
Research University

Kaimbaeva L.,

Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazakh National Agrarian Research
University

Ramazan K.,

Master of Agricultural Sciences, Lecturer,
Kazakh National Agrarian Research University

Abstract: Goat milk, as a livestock product, is a strategic raw material for the production of a variety of products, including baby food products. With the development of the dairy industry and the solution of pressing problems, we can expect in the future to increase the rate of development of the goat milk baby food market in the dairy segment.

Keywords: goat milk, baby food, dairy industry.

Introduction

The dairy industry is generally a vast production base and its aim is to provide high quality dairy products to the public. Milk, which is a product of mammalian activity, has a very high nutritional value for humans and animals, which contributes to improving the standard of living and health of the population. Directly in Kazakhstan, the dairy industry is one of the leading industries in the Kazakhstani food market. This sector is most concentrated in 5 regions of the country: North Kazakhstan, Zhetysu, Kostanay, Akmola and Almaty regions. The share of the total dairy industry in these regions is 75%. According to official data, about 340,000 tonnes of dairy raw materials are produced annually.

Taking into account the above situation, it can be noted that the dairy industry in Kazakhstan has more demand than demandability. As for the range of dairy products, it is diverse.

However, if we talk about raw materials, it is obvious that in most cases milk is used in production. According to actual experience, it makes up a large part of the entire composition of the product. This is due to its availability and the availability of a wide scientific base, which shows that milk has established itself as the most popular raw material for the production of products. When it comes to other types of milk, especially goat's milk, it is seen to be relatively rarely used in Kazakhstan, especially for the production of children's products.

Goat milk, as a food raw material, is a natural secret of the mammary gland of a female goat. It is used for feeding newborn goats and humans as food (beverages) and/or raw material for preparation of various products and culinary dishes.

Goat milk is characterised by its white colour, pronounced yellow tint, sweetness, pleasant aroma and is close to cow's milk in composition and nature [1].

Table 1 - Comparative average mineral composition of milk, mg/100 ml

Composition	Goat's milk	Cow's milk	Woman's milk
Calcium	143 (104-49)	120	25,5
Phosphorus	89 (66-100)	90	13
Sodium	47	50	18
Magnesium	14	14	30
Potassium	145 (182-210)	146	45,5

Table 2 - Comparative average milk composition, %

Composition	Goat's milk	Cow's milk	Woman's milk
Fat, %	3,8	3,6	4,0
Lactose, %	4,1	4,7	6,9
Protein, %	3,0	3,0	1,1
Casein, %	2,4	2,6	0,4
Albumin, globulin, %	0,6	0,6	0,7

Goat's milk contains more protein than other similar infant formulae and more protein than women's milk (Fig. 1, 2).

Goat's milk contains minerals such as sodium, potassium, calcium and phosphorus.

The difference of goat milk in terms of protein content is that there is no genetic variation of A1-beta-casein protein. During the digestion of A1-beta-casein, the biologically active opiate peptide BKM-7 is formed under the action of gastrointestinal enzymes. Several studies have shown that BCM-7 induces intestinal inflammation, increases mucin production, and slows exercise. In addition, under the influence of inflammation, the composition of the intestinal microbiota and lactose absorption may be impaired [2]. In fact, because of this fact, the risk of GI diseases is reduced due to the absence of A1-beta-casein protein.

With all these obvious health benefits, you may want to know if it's safe to feed your child goat's milk.

Goat milk formula is very beneficial for babies and children who don't like milk. Goat milk digests better than breast milk and is more similar to human milk than dairy products. Goat milk is an excellent source of protein and calcium. Studies have also shown that goat's milk is a good source of vitamin B1, chlorine, phosphorus and other vitamins. Giving goat's milk to preschoolers can reduce the risk of constipation, diabetes and cancer. It is not recommended that infants consume only goat's milk, or milk from dairy or any other type of milk. Milk is high in minerals and protein, but it has less folic acid than is needed to meet the nutrient requirements of infants. Some studies have also shown that goat's milk is associated with high levels of anaemia.

Although goat's milk by itself is not the best choice for your baby, some doctors recommend goat's milk-based formula. However, fresh goat's milk and any other pure animal milk should be avoided for the first 12 months of your baby's life.

From the brief definition of this raw material, it is clear that goat's milk is in principle one of the healthiest products. Especially for children. But if we talk about the dairy industry of Kazakhstan, the situation is ambiguous.

Currently, the scientific fund allows Kazakhstanis to use goat milk for the production of various products, but in Kazakhstan goat breeding is the least developed type of animal husbandry. The goat population in the Republic of Kazakhstan during the formation of the Soviet Union was the highest among the Soviet republics. At that time, Kazakhstan accounted for 40 per cent of the total goat population in the Soviet Union. But since 1955 the herd has decreased to 500,000 heads. This is due to the new national plan, which since the early 1950s has focused on sheep breeding in Kazakhstan. The relative growth of the goat population in Kazakhstan began in the mid-1990s, when farms began to rapidly disintegrate and subsidies for livestock production ceased. There were very few sheep left, prices rose sharply and many poor farmers were unable to enter the market due to the closure of national agricultural enterprises. The family started raising goats instead of sheep. Analysing the changes in the industry, it should be noted that according to the Agency of the Republic of Kazakhstan on Statistics as of 1 November 2018, compared to the same period last year, the number of goats on all types of farms decreased by 1,7% to 2,000 heads [3].

In the structure of goat population by categories of farms, the largest share falls on personal subsidiary farms - 69.8%, agricultural organisations – 0,76% and farms – 29,4%. The largest increase in the number of goats in Kazakhstan is observed in two regions: Almaty region and South Kazakhstan region.

The distribution of goats in Kazakhstan is uneven. The greatest concentration of goats is observed in the southern regions of Kazakhstan, where there is a long period of positive temperatures annually, which allows to maintain pasture conditions throughout the year, and the number of these animals is sufficient. Goat breeding is not mainly carried out by large farms, but by medium-sized, small farms and individual farms that do not have a breeding status. Therefore, there is a serious shortage of breeding animals on the market. The number of farms varies from 50 to 1000 goats. Milk from these farms is sold spontaneously in the food market. Goat milk consumption in Kazakhstan is at an extremely low level. If in the Netherlands consumption of goat milk is 20 litres per year, in our country the count is in grams. This is due to the following reasons:

- high cost of raw materials. purchasing goat milk, given the current price policy, is an extremely unprofitable endeavour for Kazakh producers;
- more complex production technologies, unlike milk;
- lack of livestock (small number of goats);
- according to producers, the prospects for this market are weak;
- due to biological peculiarities of goats themselves, complicated process of goat milk production.

Based on the above, it is clear that goat milk is not so popular in Kazakhstan, unlike in the countries of the Middle East. Not to mention the goat milk baby food market in Kazakhstan, where this niche is almost unoccupied. Of course, there are private entrepreneurs who are able to produce a quality product, but these are isolated cases, and in general - such products are simply not in great demand due to their price tag. As a result, the population has to be satisfied with imported products, which are often of good quality, but everything depends on the financial situation. The rural population is able to produce dairy products, but the production technology is often violated and people suffer from poor quality products (for example, contracting brucellosis due to poor pasteurisation).

Conclusion

The children's segment of the dairy industry, consisting of goat's milk, is very relevant in Kazakhstan, which is what I would like to emphasise in this article. But are there ways to solve this problem? Certainly, there are.

First of all, it is necessary to carry out organisational and economic reorganisation of all links of the technological process on a new production and technical basis corresponding to a high level. Modernisation of branches assumes: creation of large goat breeding complexes, specialised farms and inter-farm enterprises, introduction of progressive technologies; increase of efficiency of selection and breeding work; improvement of forage base; introduction of intensive growing and fattening of young animals with application of resource-saving technologies. In the future, it is necessary to pay serious attention to increasing the number of goat population and creating conditions for maximising their productivity, as well as rational use of pastures by goats, observing all necessary conditions.

It is also necessary to revise the pricing policy in the country, even taking into account the devaluation, and to increase the number of specialists able to work for the benefit of the people and their children (i.e. future generations). These steps will allow not only to increase the GDP of the agro-industrial complex of the country, but also to meet the growing demand in therapeutic nutrition for people who cannot tolerate cow's milk, people with weakened immunity, with diseases of the gastrointestinal tract, diabetics. This will be a timid but bold step in the history of the dairy industry in Kazakhstan, capable of giving people the opportunity to live a full life. In the meantime, it is worth noting that time will tell and there is still a lot of work to be done to build an ideal market for the dairy industry.

List of used literature

1 Technology of milk and dairy products production: textbook / M.M. Karpenya, V.I. Shlyakhtunov, V.N. Podrez. - Minsk: New Knowledge; Moscow: INFRA-M, 2015. - 410 p.: il. - (Higher education). - C. 67-69.

2 Kuzmenko N.B. Role of β -casein in the nutrition of children of the first years of life. Lechachashchy doctor, 2016, 1 - P. 16-19.

3 Data from the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan (as of January-October 2018) - website <https://stat.gov.kz/>

A HYBRID TRANSFORMER-CNN MODEL FOR ROAD DAMAGE DETECTION IN AUTONOMOUS DRIVING SYSTEMS

Lu Zhang,
Independent Researcher
University of Pennsylvania

Abstract

Road damage detection is a critical task in autonomous driving systems, essential for ensuring vehicle safety and improving traffic flow. This paper proposes a novel hybrid Transformer-CNN model that leverages both the global attention mechanisms of Transformers and the fine-grained spatial feature extraction of convolutional neural networks (CNNs). The model is designed to detect various types of road damage, including cracks, potholes, and surface deformation, in real-time using high-resolution road imagery. Extensive experiments on two public datasets, RoadCrack and Pothole-500, demonstrate that the proposed model significantly outperforms state-of-the-art methods in terms of accuracy and efficiency. The hybrid architecture effectively captures both the global structure of road surfaces and the fine details necessary for accurate damage detection.

1. Introduction

Autonomous driving systems rely on accurate real-time detection of road conditions to ensure the safety and comfort of passengers. Road damage, such as cracks, potholes, and surface deformations, can pose significant risks to autonomous vehicles, leading to safety hazards and reduced driving performance. Traditional road damage detection methods often rely on visual inspections or simple image processing techniques, which are limited in both scalability and accuracy.

The recent development of deep learning techniques, particularly convolutional neural networks (CNNs), has shown promise in automating road damage detection tasks. However, CNN-based methods often struggle to capture the global context needed to identify extensive road damage while also maintaining the ability to detect fine-grained details such as small cracks. To address these challenges, we propose a hybrid Transformer-CNN model that combines the global attention capabilities of Transformers with the spatial feature extraction strengths of CNNs. This model is designed to detect multiple types of road damage in real-time, making it highly suitable for deployment in autonomous driving systems.

2. Related Work

Road damage detection has traditionally been approached using image processing techniques such as edge detection, thresholding, and contour-based methods. While these methods are computationally efficient, they often fail to generalize across different road conditions and are sensitive to noise, lighting, and shadows.

With the advent of deep learning, CNN-based models have emerged as a more robust approach to road damage detection. These models are capable of automatically

learning features from road images, achieving higher accuracy in detecting cracks, potholes, and other surface damages. However, CNNs typically struggle to capture the global context of road surfaces, especially when the damage spans a large area.

Transformer-based models, originally developed for natural language processing, have recently been adapted for computer vision tasks. By using self-attention mechanisms, Transformers can effectively model long-range dependencies and capture global relationships in images. Combining the strengths of Transformers and CNNs presents a promising avenue for addressing the limitations of each approach.

3. Methodology

This paper introduces a hybrid Transformer-CNN model for road damage detection. The architecture combines the strengths of both CNNs and Transformers to achieve high accuracy and efficiency in detecting road surface anomalies.

The hybrid model consists of two main components: a CNN feature extractor and a Transformer encoder. The CNN feature extractor is responsible for capturing local spatial features from high-resolution road images, which are crucial for detecting small cracks and potholes. It is composed of several convolutional layers with ReLU activation, followed by max pooling operations to reduce the spatial dimensions of the feature maps while retaining important details. After extracting local features, the output is passed to the Transformer encoder, which applies self-attention mechanisms to model the global context of the road surface. The Transformer encoder captures long-range dependencies and relationships across the entire image, enabling the model to detect large-scale road damage that CNNs alone may overlook.

The self-attention mechanism in the Transformer module assigns different weights to different parts of the road image, depending on the relevance of each region to the detection task. This allows the model to focus on critical areas of the image where road damage is most likely to occur, while ignoring irrelevant regions such as road markings or shadows.

The loss function used for training combines binary cross-entropy loss with a structural similarity (SSIM) loss. The binary cross-entropy loss helps in classifying pixels as damaged or undamaged, while the SSIM loss ensures that the model captures both the structural and perceptual quality of the road damage.

4. Experiments and Results

The model is evaluated on two public datasets. RoadCrack consists of high-resolution images of road surfaces with annotated cracks, covering various road types and conditions. Pothole-500 is a dataset focused on detecting potholes in urban environments, featuring 500 annotated images of pothole-damaged roads. The proposed model is implemented in PyTorch and trained on an NVIDIA Tesla V100 GPU with 16 GB of memory. Data augmentation techniques such as random rotation, scaling, and flipping are applied to increase the diversity of training samples. The model is trained using the Adam optimizer with an initial learning rate of 0.0001, a batch size of 16, and a total of 100 epochs.

4.1 Baseline Methods Comparison

The table below shows the performance comparison of our proposed hybrid model with baseline models on the RoadCrack dataset.

Method	Precision	Recall	F1-Score	IoU
VGG16	85.12	83.45	84.28	76.89
Faster R-CNN	87.23	85.67	86.45	79.32
DETR	88.41	86.89	87.64	80.54
Hybrid (Ours)	91.67	90.23	90.95	83.47

4.2 Performance on Pothole-500 Dataset

The model's performance was also evaluated on the Pothole-500 dataset. The table below shows the performance metrics for each model.

Method	Precision	Recall	F1-Score	IoU
VGG16	82.76	80.89	81.81	74.45
Faster R-CNN	86.34	83.12	84.70	78.34
DETR	87.12	85.01	86.05	79.54
Hybrid (Ours)	90.54	88.67	89.60	82.78

4.3 Inference Time and Model Efficiency

The table below compares the inference time and parameter count of each model, showing the balance between performance and computational efficiency in the proposed hybrid model.

Method	Inference Time (ms)	Parameter Count (Millions)
VGG16	38.7	138
Faster R-CNN	42.1	59
DETR	44.3	41
Hybrid (Ours)	30.5	45

The results indicate that our proposed hybrid Transformer-CNN model achieves superior performance in detecting road damage with lower inference time and reduced computational cost compared to baseline methods, making it suitable for real-time applications.

5. Conclusion

This paper presents a hybrid Transformer-CNN model for real-time road damage detection in autonomous driving systems. By combining the spatial feature extraction capabilities of CNNs with the global attention mechanisms of Transformers, the proposed model achieves state-of-the-art performance in detecting various types of road damage. The hybrid architecture allows the model to capture both fine-grained details and large-scale damage, making it well-suited for deployment in real-world autonomous driving environments. Future work will focus on further optimizing the model for resource-constrained devices and exploring the integration of additional road condition features such as weather and traffic data.

6. Future Work

Future research will aim to further reduce the computational complexity of the model, allowing it to be deployed on resource-limited platforms such as edge devices in autonomous vehicles. Additionally, we plan to integrate environmental factors such as weather conditions and traffic density into the model, enhancing its robustness and adaptability to varying road conditions. Furthermore, expanding the model's application to other autonomous systems, such as drones for road monitoring, will be explored to broaden its impact on transportation safety.

References

[1] Li, Y., Zhao, Y., Liu, G., & Liao, X. (2024, May). THE APPLICATION OF DEEP LEARNING IN THE FINANCIAL SECTOR: A COMPREHENSIVE REVIEW. In The 21st International scientific and practical conference “Innovative solutions in public communications and international relations”(May 28–31, 2024) Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. 382 p. (p. 316).

[2] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[3] Xia, H., Zhao, Y., Liu, G., Huang, C. Y., & Liao, X. (2024). RESEARCH ON PORTFOLIO SELECTION BASED ON MACHINE LEARNING AND ASSET CHARACTERISTICS. WORLD WAYS AND METHODS OF IMPROVING OUTDATED THEORIES AND TRENDS, 320.

[4] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). RESEARCH ON VISIONNET: AN ADVANCED NEURAL NETWORK FOR SUPERIOR IMAGE CLASSIFICATION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 231).

[5] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). CANDLESTICKNET: A NOVEL APPROACH FOR ANALYZING AND PREDICTING CANDLESTICK CHARTS USING COMPUTER VISION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 234).

[6] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). PLATEMASTER-X: ADVANCED NEURAL NETWORK FOR PERSONALIZED LICENSE PLATE RECOGNITION IN THE UNITED STATES. In The 30th International scientific and practical conference “Youth, education and science through today's challenges”(July 30–August 02, 2024) Porto, Portugal. International Science Group. 2024. 173 p. (p. 146).

[7] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). ORENEX: A NOVEL NEURAL NETWORK FOR ENHANCED ORE CATEGORY SEGMENTATION. In The 29th International scientific and practical conference “Business culture in the conditions of socio-cultural transformation of society”(July 23–26, 2024) Lyon, France. International Science Group. 2024. 234 p. (p. 194).

RESEARCH ON WINDPREDICTNET: ENHANCING PREDICTIVE MAINTENANCE FOR WIND TURBINES USING DEEP LEARNING

Rui Zhang,
Independent Researcher
University of Pennsylvania

Abstract

Predictive maintenance is essential in the wind energy sector to maximize operational efficiency and minimize downtime. Traditional maintenance approaches often rely on scheduled inspections, which can lead to unnecessary costs and unplanned failures. This paper introduces WindPredictNet, a novel deep learning-based model designed to enhance predictive maintenance for wind turbines. WindPredictNet integrates data from various sources, including sensor readings, weather conditions, and operational parameters, to provide accurate predictions of turbine failures. The model's performance is evaluated against traditional predictive maintenance methods and other machine learning approaches, demonstrating its superiority in predictive accuracy and operational effectiveness. By leveraging advancements in deep learning, WindPredictNet offers a significant improvement in predictive maintenance strategies for wind turbines, leading to reduced operational costs and increased energy production.

1. Introduction

Wind energy has become a vital component of the global energy landscape, providing a sustainable alternative to fossil fuels. However, the efficient operation of wind turbines is crucial for maximizing energy production and minimizing maintenance costs. Predictive maintenance plays a key role in achieving these goals by allowing operators to identify potential failures before they occur. Traditional maintenance strategies often rely on time-based or reactive approaches, which can lead to unnecessary maintenance activities and unplanned outages. Recent advancements in deep learning offer new opportunities for enhancing predictive maintenance by analyzing large volumes of data and identifying complex patterns associated with turbine failures. This paper presents WindPredictNet, an advanced deep learning model specifically designed to improve predictive maintenance for wind turbines. By integrating sensor data, weather conditions, and operational parameters, WindPredictNet provides accurate predictions of potential failures, enabling operators to optimize maintenance schedules and reduce downtime.

The contributions of the paper by Yu et al. (2024) highlight the importance of leveraging machine learning techniques in predictive maintenance. Their research showcases various applications of deep learning in maintenance practices, demonstrating improved predictive capabilities compared to traditional methods. WindPredictNet builds upon these advancements by employing a comprehensive

approach that combines multiple data sources and advanced deep learning methodologies. This integration enhances the model's ability to predict turbine failures with greater accuracy and reliability, addressing the limitations of conventional maintenance strategies. The contribution of Yu et al. underscores the significance of applying deep learning to predictive maintenance in the renewable energy sector, setting a new standard for turbine management.

2. Related Work

2.1 Traditional Maintenance Strategies for Wind Turbines

Traditional maintenance strategies for wind turbines often rely on scheduled inspections and time-based maintenance protocols. These methods involve regular checks and servicing based on a fixed schedule, regardless of the actual condition of the equipment. While this approach can help identify issues, it often leads to unnecessary maintenance activities and costs. Additionally, reactive maintenance, which occurs after a failure has been detected, can result in costly downtime and lost energy production. These traditional methods may not adequately account for the dynamic nature of wind turbine operations and the various factors that influence equipment performance.

2.2 Machine Learning Approaches to Predictive Maintenance

Machine learning techniques have been increasingly adopted in predictive maintenance to enhance the accuracy of failure predictions and optimize maintenance schedules. Regression models, decision trees, and support vector machines have shown promise in analyzing historical performance data and predicting potential failures. However, these models often struggle to capture complex, non-linear relationships in the data. Deep learning approaches, including Convolutional Neural Networks (CNNs) and Long Short-Term Memory Networks (LSTMs), have emerged as powerful tools for predictive maintenance, enabling the analysis of large datasets and the identification of intricate patterns associated with equipment degradation.

2.3 Deep Learning Applications in Wind Energy

Deep learning has demonstrated significant potential in the field of wind energy, particularly in predictive maintenance applications. Research has shown that deep learning models can effectively analyze sensor data, weather conditions, and operational parameters to predict turbine failures. Techniques such as CNNs are utilized for feature extraction from time-series data, while LSTMs are employed to capture temporal dependencies in turbine operations. The integration of these deep learning techniques with traditional maintenance strategies offers a more comprehensive approach to predictive maintenance, addressing the limitations of conventional models and improving operational efficiency.

3. Methodology

3.1 WindPredictNet Architecture and Data Integration

WindPredictNet is designed to enhance predictive maintenance for wind turbines by integrating deep learning techniques with traditional maintenance methods. The architecture of WindPredictNet includes several key components. The model incorporates multi-modal data integration, combining sensor readings, weather data, and operational parameters to provide a comprehensive view of turbine health. The

feature extraction process employs convolutional layers to analyze sensor data and weather conditions, capturing essential patterns indicative of turbine performance and potential failures. These features are processed by deep neural networks to generate accurate predictions of remaining operational life.

The failure prediction module of WindPredictNet utilizes advanced deep learning algorithms, including LSTMs and attention mechanisms, to assess the extracted features and predict potential failures. LSTMs are particularly effective in capturing sequential patterns in turbine operations, while attention mechanisms enhance the model's ability to focus on relevant features and improve prediction accuracy. This integration enables WindPredictNet to provide more accurate and reliable predictions of turbine failures, addressing the limitations of traditional maintenance strategies.

3.2 Data Preparation and Augmentation

Data preparation is critical in training WindPredictNet, involving several preprocessing techniques to ensure data quality and consistency. Sensor data and weather conditions are normalized and standardized to facilitate effective model training. Data augmentation techniques, such as noise addition and synthetic data generation, are applied to enhance the diversity of the training dataset, improving the model's ability to generalize to new conditions. The integration of sensor data with operational parameters and weather conditions provides a comprehensive dataset for training and evaluation. This multi-modal approach allows WindPredictNet to leverage a wide range of information for more accurate predictions of turbine failures.

4. Experimental Setup and Evaluation

4.1 Evaluation Metrics and Comparison Models

The performance of WindPredictNet is evaluated using several metrics to assess its effectiveness in predicting turbine failures. Accuracy measures the proportion of correct predictions made by the model, indicating its overall performance in estimating potential failures. Precision and recall are used to evaluate the model's ability to correctly identify failures and detect anomalies. The F1 score combines precision and recall, providing a balanced measure of the model's performance. Computational efficiency is also assessed to evaluate the time and resources required for model training and prediction. WindPredictNet is compared with traditional predictive maintenance models, such as regression analysis and decision trees, as well as recent machine learning approaches, including LSTMs and CNNs. This comparison allows for a comprehensive assessment of WindPredictNet's performance relative to established methods.

5. Results

5.1 Performance Comparison

The performance of WindPredictNet is compared with typical neural networks used for predicting wind turbine failures. The following table presents the accuracy, precision, recall, and F1 score for WindPredictNet and other commonly used neural networks, including LSTMs, CNNs, and traditional regression models.

Model	Accuracy (%)	Precision (%)	Recall (%)	F1 Score
WindPredictNet	94.1	92.5	95.0	93.7
LSTM	87.3	85.0	88.6	86.7
CNN	89.5	87.2	90.1	88.6
Regression	77.4	75.1	78.0	76.5

Table 1: Performance Comparison of WindPredictNet and Typical Neural Networks

The table demonstrates that WindPredictNet outperforms the typical neural networks in all evaluated metrics. Specifically, WindPredictNet achieves an accuracy of 94.1%, which is higher than the accuracy of LSTMs (87.3%), CNNs (89.5%), and traditional regression models (77.4%). In terms of precision, recall, and F1 score, WindPredictNet consistently shows superior performance, indicating its enhanced capability in predicting turbine failures.

5.2 Computational Efficiency

In addition to predictive performance, computational efficiency is an important aspect of evaluating WindPredictNet. The training and prediction times for WindPredictNet are compared with those of LSTMs, CNNs, and regression models. WindPredictNet demonstrates efficient computational performance, making it suitable for real-time applications.

Model	Training Time (hours)	Prediction Time (seconds per sample)
WindPredictNet	7.5	0.12
LSTM	11.0	0.18
CNN	9.5	0.16
Regression	4.2	0.08

Table 2: Computational Efficiency Comparison

WindPredictNet shows competitive training and prediction times compared to other neural networks. Although the training time is slightly longer than that of regression models, WindPredictNet's performance in accuracy and efficiency makes it a valuable tool for real-time predictive maintenance.

6. Conclusion

WindPredictNet represents a significant advancement in the field of predictive maintenance for wind turbines. By leveraging state-of-the-art deep learning techniques, the model enhances predictive accuracy and operational efficiency. The ability to integrate multi-modal data, including sensor readings and weather conditions, allows WindPredictNet to capture complex degradation patterns that traditional methods may

overlook. The performance evaluation demonstrates that WindPredictNet outperforms typical neural networks and traditional models in terms of accuracy, precision, recall, and F1 score. Furthermore, its computational efficiency supports its applicability in real-time predictive maintenance scenarios.

The success of WindPredictNet highlights the potential of deep learning technologies to transform predictive maintenance practices in the renewable energy sector. Future work will focus on further improving model robustness, exploring additional data sources, and integrating real-time feedback mechanisms to enhance predictive capabilities. By advancing the state of the art in RUL prediction for wind turbines, WindPredictNet contributes to more effective maintenance strategies, reduced operational costs, and increased energy production.

References

[1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[2] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). RESEARCH ON VISIONNET: AN ADVANCED NEURAL NETWORK FOR SUPERIOR IMAGE CLASSIFICATION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 231).

[3] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). CANDLESTICKNET: A NOVEL APPROACH FOR ANALYZING AND PREDICTING CANDLESTICK CHARTS USING COMPUTER VISION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 234).

[4] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). PLATEMASTER-X: ADVANCED NEURAL NETWORK FOR PERSONALIZED LICENSE PLATE RECOGNITION IN THE UNITED STATES. In The 30th International scientific and practical conference “Youth, education and science through today’s challenges”(July 30–August 02, 2024) Porto, Portugal. International Science Group. 2024. 173 p. (p. 146).

[5] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). ORENEX: A NOVEL NEURAL NETWORK FOR ENHANCED ORE CATEGORY SEGMENTATION. In The 29th International scientific and practical conference “Business culture in the conditions of socio-cultural transformation of society”(July 23–26, 2024) Lyon, France. International Science Group. 2024. 234 p. (p. 194).

[6] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). RESEARCH ON DEEP LEARNING APPLICATION: FOCUS ON SUPPLY CHAIN MANAGEMENT. In The 29th International scientific and practical conference “Business culture in the conditions of socio-cultural transformation of society”(July 23–26, 2024) Lyon, France. International Science Group. 2024. 234 p. (p. 180).

A LIGHTWEIGHT DUAL-ATTENTION NETWORK FOR URBAN VEGETATION CHANGE DETECTION IN REMOTE SENSING IMAGERY

Rui Zhang,
Independent Researcher
University of Pennsylvania

Guiran Liu,
Independent Researcher
San Francisco State University

Abstract

Urban vegetation change detection plays a critical role in environmental monitoring, urban planning, and sustainable development. This paper proposes a lightweight dual-attention network for detecting changes in urban vegetation using high-resolution remote sensing imagery. To address challenges like blurred boundary detection, difficulty in capturing fine-scale changes, and limitations in computational resources, we introduce a dual-attention mechanism, including spatial attention and channel attention, integrated with an efficient feature extractor. The model is designed to focus on relevant vegetation areas while minimizing resource consumption. Extensive experiments on two public datasets, UrbanGreen-CD and EcoCity-CD, demonstrate that the proposed method achieves competitive results with a significantly lower computational load compared to state-of-the-art models. The model shows promise for real-time urban vegetation change monitoring and resource-efficient deployment.

1. Introduction

Urban vegetation plays a vital role in regulating the environmental health of cities, mitigating pollution, and supporting biodiversity. Monitoring changes in urban green spaces is essential for city planners and environmental scientists. Remote sensing technology, particularly with high-resolution satellite imagery, offers a powerful tool for detecting such changes. However, urban vegetation change detection presents several challenges, including blurred boundaries due to mixed land covers, difficulty in identifying small vegetation patches, and computational constraints in large-scale urban areas.

To address these issues, this paper introduces a lightweight dual-attention network for detecting urban vegetation changes from bitemporal remote sensing images. The network uses spatial attention to capture local and global context information and channel attention to enhance the model's focus on key features. A simplified feature extractor reduces computational complexity, making the model suitable for real-time applications with limited resources.

2. Related Work

Existing methods for vegetation change detection include traditional threshold-based approaches and modern deep learning-based techniques. Threshold-based methods, while computationally inexpensive, struggle to capture the fine-scale details of vegetation changes in complex urban environments. Recent advances in deep learning have demonstrated promising results using fully convolutional networks, attention-based methods, and hybrid CNN-Transformer architectures. However, these models often require significant computational power, making them less feasible for real-time monitoring in resource-limited environments.

Attention mechanisms, particularly spatial and channel attention, have proven effective in focusing models on relevant regions and features. Nevertheless, there remains a need for efficient, lightweight models that can handle the complexity of urban vegetation change detection without compromising performance.

3. Methodology

To address the challenges of urban vegetation change detection, we propose a lightweight dual-attention network (LDAN) that integrates spatial and channel attention mechanisms into a compact feature extraction framework.

The core innovation of the proposed model lies in its dual-attention mechanism, consisting of spatial attention and channel attention. The spatial attention module enhances the model's ability to capture spatial dependencies and local changes in urban vegetation. It is applied to the feature maps after the initial convolution layers to focus on relevant vegetation regions. The channel attention module assigns varying importance to different feature channels, helping the model to focus on vegetation-related features while ignoring irrelevant information like buildings or roads. This module is applied after the spatial attention module, ensuring a balance between spatial and feature-level attention.

To reduce computational complexity, the proposed model uses a simplified feature extractor based on a depthwise separable convolution architecture. This structure allows for efficient processing of high-resolution imagery while maintaining high accuracy in detecting fine-scale vegetation changes. The loss function combines a binary cross-entropy loss for change detection and a dice loss to handle imbalanced data, as small vegetation changes often comprise a minor portion of the overall image.

4. Experiments and Results

The model is evaluated on two public datasets: UrbanGreen-CD, a dataset consisting of high-resolution satellite images of urban green spaces from multiple cities around the world, and EcoCity-CD, which focuses on ecological monitoring of urban green areas, particularly in environmentally vulnerable regions. It covers both large vegetation areas and small-scale urban green patches. The model is implemented in PyTorch and trained on an NVIDIA RTX 3080 GPU with 10 GB of memory. Data augmentation techniques, such as random flipping, cropping, and color jittering, are applied to increase model robustness. The Stochastic Gradient Descent (SGD) optimizer is used, with a batch size of 8, a learning rate of 0.001, and 150 epochs.

The baseline methods used for comparison include FC-Siam-Conc, a fully convolutional Siamese network that fuses multi-scale features from bitemporal images,

UNet++, a nested UNet architecture with deep supervision, and BIT, a Transformer-based model that focuses on contextual information in bitemporal imagery.

The results demonstrate that the proposed LDAN outperforms other models, particularly in F1 score and IoU, demonstrating its ability to capture small vegetation changes while maintaining high efficiency. The model also shows a significant reduction in computational time compared to the baselines, making it suitable for real-time applications.

Method	Pre	Rec	F1	IoU
FC-Siam-Conc	88.45	85.73	87.06	78.55
UNet++	90.31	88.12	89.20	81.12
BIT	89.76	87.35	88.54	80.23
LDAN (Ours)	92.67	90.98	91.81	84.76

5. Conclusion

This paper presents a lightweight dual-attention network for urban vegetation change detection, combining spatial and channel attention mechanisms with an efficient feature extraction process. The proposed model achieves state-of-the-art performance on public datasets, demonstrating its ability to accurately detect vegetation changes in complex urban environments while significantly reducing computational costs. Future work will explore further model optimization and the integration of additional real-time monitoring capabilities for large-scale deployment.

References

- [1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).
- [2] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). RESEARCH ON VISIONNET: AN ADVANCED NEURAL NETWORK FOR SUPERIOR IMAGE CLASSIFICATION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 231).
- [3] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). CANDLESTICKNET: A NOVEL APPROACH FOR ANALYZING AND PREDICTING CANDLESTICK CHARTS USING COMPUTER VISION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 234).
- [4] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). PLATEMASTER-X: ADVANCED NEURAL NETWORK FOR PERSONALIZED LICENSE PLATE RECOGNITION IN THE UNITED STATES. In The 30th International scientific and practical

conference “Youth, education and science through today’s challenges”(July 30–August 02, 2024) Porto, Portugal. International Science Group. 2024. 173 p. (p. 146).

[5] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). ORENETX: A NOVEL NEURAL NETWORK FOR ENHANCED ORE CATEGORY SEGMENTATION. In The 29th International scientific and practical conference “Business culture in the conditions of socio-cultural transformation of society”(July 23–26, 2024) Lyon, France. International Science Group. 2024. 234 p. (p. 194).

[6] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). RESEARCH ON DEEP LEARNING APPLICATION: FOCUS ON SUPPLY CHAIN MANAGEMENT. In The 29th International scientific and practical conference “Business culture in the conditions of socio-cultural transformation of society”(July 23–26, 2024) Lyon, France. International Science Group. 2024. 234 p. (p. 180).

RESEARCH ON AGRONET: UTILIZING DEEP LEARNING FOR CROP DISEASE DETECTION IN SMART AGRICULTURE

Rui Zhang,
Independent Researcher
University of Pennsylvania

Abstract

Crop diseases pose a significant threat to global food security, leading to substantial losses in agricultural productivity. Traditional methods of disease detection often rely on manual inspection, which can be time-consuming and inaccurate. This paper introduces AgroNet, a deep learning-based model designed to enhance crop disease detection through image analysis. AgroNet employs Convolutional Neural Networks (CNNs) to analyze images of crops and accurately identify various diseases. The model's performance is evaluated against traditional methods and other machine learning approaches, demonstrating its superiority in detection accuracy and speed. By leveraging advancements in deep learning, AgroNet offers a promising solution for smart agriculture, leading to improved crop management and increased yields.

1. Introduction

In recent years, smart agriculture has emerged as a crucial approach to improving food production and sustainability. One of the critical challenges faced by farmers is the timely and accurate detection of crop diseases. Traditional methods often rely on visual inspections and laboratory tests, which can be slow and may not always yield accurate results. The integration of technology, particularly deep learning and computer vision, presents new opportunities for enhancing disease detection in crops. This paper introduces AgroNet, a deep learning model designed to detect and classify crop diseases through image analysis. By utilizing high-resolution images captured from field conditions, AgroNet can provide real-time disease detection, allowing farmers to take prompt action and minimize losses.

The contributions of the paper by Yu et al. (2024) highlight the role of machine learning in agricultural applications. Their research demonstrates the effectiveness of various deep learning models in detecting plant diseases and emphasizes the importance of leveraging advanced methodologies for crop management. AgroNet builds upon these findings by employing a comprehensive approach that integrates multiple data sources and advanced deep learning techniques. This integration enhances the model's ability to accurately identify crop diseases, addressing the limitations of traditional methods. The contribution of Yu et al. sets a new standard for disease detection in agriculture, underscoring the importance of utilizing deep learning in smart farming practices.

2. Related Work

2.1 Traditional Methods for Crop Disease Detection

Traditional methods for crop disease detection often involve manual inspection by agronomists or farmers. These methods can be labor-intensive and may lead to delayed identification of diseases. Laboratory tests, such as polymerase chain reaction (PCR) and serological tests, provide accurate results but require time and specialized equipment. Additionally, these methods may not be feasible for large-scale monitoring of crops. Some farmers rely on visual indicators, such as leaf discoloration or wilting, but these signs may not appear until the disease has already spread significantly. As a result, there is a pressing need for more efficient and accurate disease detection methods.

2.2 Machine Learning Approaches to Crop Disease Detection

Machine learning techniques have been increasingly applied in agriculture to enhance disease detection and classification. Early approaches utilized decision trees and support vector machines to analyze plant health data. However, these models often struggled to handle the complexities and variabilities present in crop images. Recent advancements in deep learning, particularly Convolutional Neural Networks (CNNs), have shown significant promise in analyzing image data for disease detection. CNNs excel at automatically extracting features from images, enabling them to recognize patterns associated with various diseases. Studies have demonstrated the effectiveness of deep learning models in achieving high accuracy rates in disease detection, making them suitable alternatives to traditional methods.

2.3 Deep Learning Applications in Agriculture

Deep learning has transformed agricultural practices by providing tools for automated monitoring and analysis of crop health. Applications include real-time disease detection, yield prediction, and precision farming. Recent research has shown that deep learning models can analyze images of crops and identify diseases with high accuracy. Data augmentation techniques are often employed to enhance the diversity of training datasets, ensuring that models can generalize well to new conditions. The integration of deep learning with remote sensing technologies further enhances disease detection capabilities, allowing for large-scale monitoring of agricultural fields.

3. Methodology

3.1 AgroNet Architecture and Data Integration

AgroNet is designed to enhance crop disease detection by integrating deep learning techniques with traditional agricultural practices. The architecture of AgroNet includes several key components. The model incorporates multi-modal data integration, combining high-resolution images of crops with environmental data such as soil moisture and temperature. This comprehensive approach provides a holistic view of crop health. The feature extraction process employs Convolutional Neural Networks (CNNs) to analyze images of crops, capturing essential patterns and trends indicative of various diseases. These features are then processed by deep neural networks to generate accurate predictions regarding crop health.

The disease classification module of AgroNet utilizes advanced deep learning algorithms to assess the extracted features and classify crop diseases. Transfer learning

techniques are employed to leverage pre-trained models, enhancing the model's ability to recognize and classify diseases based on limited training data. This approach allows AgroNet to achieve high accuracy and reliability in disease detection, addressing the limitations of traditional methods.

3.2 Data Preparation and Augmentation

Data preparation is a critical step in training AgroNet. High-resolution images of crops are collected from various agricultural fields and annotated to indicate the presence of specific diseases. The images undergo several preprocessing steps, including normalization and resizing, to ensure consistency. Data augmentation techniques, such as rotation, scaling, and flipping, are applied to increase the variability of the training dataset. This augmentation helps improve the model's robustness and generalization capabilities. The integration of environmental data with crop images provides a comprehensive dataset for training and evaluation, enabling AgroNet to leverage multiple data sources for more accurate predictions.

4. Experimental Setup and Evaluation

4.1 Evaluation Metrics and Comparison Models

The performance of AgroNet is evaluated using several metrics to assess its effectiveness in detecting crop diseases. Accuracy measures the proportion of correct predictions made by the model, indicating its overall performance in classifying diseases. Precision and recall are used to evaluate the model's ability to correctly identify diseases and detect true positives. The F1 score combines precision and recall, providing a balanced measure of the model's performance. Computational efficiency is also assessed to evaluate the time and resources required for model training and prediction. AgroNet is compared with traditional disease detection methods and other machine learning approaches, including CNNs and decision trees. This comparison allows for a comprehensive assessment of AgroNet's performance relative to established methods and demonstrates its advancements in crop disease detection.

4.2 Dataset Overview

AgroNet is trained and evaluated using a dataset of crop images containing various diseases. The dataset comprises over 10,000 high-resolution images of healthy and diseased crops, annotated to indicate the specific disease present. The dataset is divided into training, validation, and test sets to evaluate the model's performance effectively. The following table summarizes the dataset composition:

Dataset Type	Number of Images
Training Set	7,000
Validation Set	1,500
Test Set	1,500
Total Images	10,000

Table 1: Dataset Composition for AgroNet

The dataset includes images of various crops such as tomatoes, potatoes, and wheat, with annotations for diseases such as blight, rust, and powdery mildew. This diverse

dataset enables AgroNet to learn from a wide range of conditions and improve its disease detection capabilities.

5. Results

5.1 Performance Comparison

The performance of AgroNet is compared with typical neural networks used for detecting crop diseases. The following table presents the accuracy, precision, recall, and F1 score for AgroNet and other commonly used neural networks, including Convolutional Neural Networks (CNNs) and traditional machine learning models.

Model	Accuracy (%)	Precision (%)	Recall (%)	F1 Score
AgroNet	95.2	93.6	96.1	94.8
CNN	89.7	87.5	90.2	88.8
Decision Tree	82.4	80.1	83.0	81.5

Table 2: Performance Comparison of AgroNet and Typical Neural Networks

The table demonstrates that AgroNet outperforms the typical neural networks in all evaluated metrics. Specifically, AgroNet achieves an accuracy of 95.2%, which is higher than the accuracy of CNNs (89.7%) and decision trees (82.4%). In terms of precision, recall, and F1 score, AgroNet consistently shows superior performance, indicating its enhanced capability in detecting crop diseases.

5.2 Computational Efficiency

In addition to predictive performance, computational efficiency is an important aspect of evaluating AgroNet. The training and prediction times for AgroNet are compared with those of CNNs and decision trees. AgroNet demonstrates efficient computational performance, making it suitable for real-time applications.

Model	Training Time (hours)	Prediction Time (seconds per sample)
AgroNet	6.5	0.10
CNN	9.0	0.15
Decision Tree	4.0	0.05

Table 3: Computational Efficiency Comparison

AgroNet shows competitive training and prediction times compared to other neural networks. Although the training time is slightly longer than that of decision trees, AgroNet's performance in accuracy and efficiency makes it a valuable tool for real-time crop disease detection.

6. Conclusion

AgroNet represents a significant advancement in the field of crop disease detection through the application of deep learning techniques. By integrating multi-modal data, including crop images and environmental conditions, the model enhances predictive accuracy and operational efficiency. The performance evaluation demonstrates that AgroNet outperforms typical neural networks and traditional methods in terms of

accuracy, precision, recall, and F1 score. Furthermore, its computational efficiency supports its applicability in real-time agricultural monitoring.

The success of AgroNet highlights the potential of deep learning technologies to transform agricultural practices, particularly in disease management. Future work will focus on enhancing model robustness, exploring additional data sources, and incorporating real-time feedback mechanisms for continuous improvement. By advancing the state of the art in crop disease detection, AgroNet contributes to more effective management strategies, reduced losses, and improved agricultural productivity.

References

[1] Li, Y., Zhao, Y., Liu, G., & Liao, X. (2024, May). THE APPLICATION OF DEEP LEARNING IN THE FINANCIAL SECTOR: A COMPREHENSIVE REVIEW. In The 21st International scientific and practical conference “Innovative solutions in public communications and international relations”(May 28–31, 2024) Sofia, Bulgaria. International Science Group. 2024. 382 p. (p. 316).

[2] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[3] Xia, H., Zhao, Y., Liu, G., Huang, C. Y., & Liao, X. (2024). RESEARCH ON PORTFOLIO SELECTION BASED ON MACHINE LEARNING AND ASSET CHARACTERISTICS. WORLD WAYS AND METHODS OF IMPROVING OUTDATED THEORIES AND TRENDS, 320.

[4] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). RESEARCH ON VISIONNET: AN ADVANCED NEURAL NETWORK FOR SUPERIOR IMAGE CLASSIFICATION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 231).

[5] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, August). CANDLESTICKNET: A NOVEL APPROACH FOR ANALYZING AND PREDICTING CANDLESTICK CHARTS USING COMPUTER VISION. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 234).

[6] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). PLATEMASTER-X: ADVANCED NEURAL NETWORK FOR PERSONALIZED LICENSE PLATE RECOGNITION IN THE UNITED STATES. In The 30th International scientific and practical conference “Youth, education and science through today’s challenges”(July 30–August 02, 2024) Porto, Portugal. International Science Group. 2024. 173 p. (p. 146).

[7] Zhang, L., & Zhang, R. (2024, July). ORENEX: A NOVEL NEURAL NETWORK FOR ENHANCED ORE CATEGORY SEGMENTATION. In The 29th International scientific and practical conference “Business culture in the conditions of socio-cultural transformation of society”(July 23–26, 2024) Lyon, France. International Science Group. 2024. 234 p. (p. 194).

A DEEP LEARNING-BASED APPROACH FOR REAL-TIME TRAFFIC FLOW PREDICTION USING MULTI-SENSOR DATA

Rui Zhang,
Independent Researcher
University of Pennsylvania

Binrong Zhu,
Independent Researcher
San Francisco State University

Abstract

Accurate traffic flow prediction is essential for managing urban transportation systems and reducing congestion. This paper introduces a deep learning-based model designed to predict real-time traffic flow using multi-sensor data, including GPS trajectories, loop detector data, and weather information. The proposed model leverages a hybrid architecture of convolutional neural networks (CNNs) and gated recurrent units (GRUs) to capture both spatial and temporal dependencies in the data. Extensive experiments conducted on real-world traffic datasets from multiple cities show that the proposed model outperforms traditional machine learning and statistical methods in terms of prediction accuracy and computational efficiency. The ability to integrate multi-sensor data provides a robust solution for traffic management systems to predict and mitigate traffic congestion.

1. Introduction

Urban traffic congestion is a growing problem in many cities worldwide, leading to significant economic losses, increased travel time, and higher emissions. Accurate traffic flow prediction is vital for optimizing transportation management and improving the efficiency of urban mobility. Traditional traffic flow prediction methods often rely on statistical models or basic machine learning algorithms, which fail to account for the complex spatial and temporal dependencies present in traffic data.

In recent years, deep learning techniques have shown significant promise in improving traffic prediction accuracy by automatically learning complex patterns from large datasets. This paper proposes a deep learning-based traffic flow prediction model that utilizes data from multiple sensors, including GPS trajectories, loop detectors, and weather information. The model combines CNNs to capture spatial dependencies and GRUs to capture temporal dependencies, offering an efficient and scalable solution for real-time traffic flow prediction.

2. Related Work

Traffic flow prediction has traditionally been approached using statistical methods, such as autoregressive integrated moving average (ARIMA) and Kalman filters. These models work well for linear relationships but struggle to capture the nonlinear patterns

often found in real-world traffic data. Machine learning models, including support vector machines (SVMs) and random forests, have also been applied to traffic prediction tasks but are limited by their ability to handle temporal dependencies and large-scale datasets.

Deep learning models, particularly recurrent neural networks (RNNs), long short-term memory (LSTM) networks, and GRUs, have recently emerged as powerful tools for traffic flow prediction. These models are capable of learning complex temporal relationships in traffic data. However, few studies have explored the combination of CNNs and GRUs to jointly capture the spatial and temporal characteristics of traffic flow, especially when using multi-sensor data.

3. Methodology

The proposed model integrates multi-sensor traffic data, including GPS trajectories, loop detector data, and weather information, into a unified framework for real-time traffic flow prediction. The hybrid CNN-GRU architecture captures both spatial and temporal dependencies in the traffic data, improving prediction accuracy and robustness.

The model uses three main sources of data. GPS trajectory data, collected from vehicles in motion, provides detailed information on vehicle speeds, routes, and traffic patterns. Loop detector data, collected from sensors embedded in roadways, measures vehicle counts and speeds at specific locations, offering real-time traffic flow information. Weather data, including temperature, precipitation, and wind speed, is used to account for the impact of environmental conditions on traffic patterns.

The model consists of two key components: a CNN for spatial feature extraction and a GRU network for temporal sequence learning. The CNN component is designed to process spatial information from GPS trajectories and loop detectors, capturing local traffic patterns and relationships between different road segments. The spatial features extracted by the CNN are then fed into the GRU network, which captures the temporal dependencies in the traffic data. The GRU network processes time-series data, such as traffic flow and weather conditions, to predict future traffic flow based on historical patterns.

The model is trained using mean absolute error (MAE) as the loss function, and the Adam optimizer is used to minimize the loss, with a learning rate of 0.0005.

4. Experiments and Results

The model was evaluated on real-world traffic datasets collected from major cities, including Beijing, Los Angeles, and New York. These datasets include historical traffic flow data from loop detectors, GPS trajectories, and weather information over a period of two years. The model was trained on an NVIDIA Tesla V100 GPU with 16 GB of memory, using a batch size of 32 and 150 epochs.

4.1 Baseline Comparison

The table below compares the performance of the proposed model with baseline methods, including ARIMA, decision trees, and LSTMs.

Model	MAE	RMSE	R ²
ARIMA	13.45	16.32	0.72
Decision Tree	11.98	14.21	0.79
LSTM	10.12	12.54	0.85
CNN-GRU (Ours)	8.89	10.32	0.91

The proposed CNN-GRU model achieves the lowest MAE and RMSE scores, significantly outperforming traditional statistical models and LSTMs in terms of traffic flow prediction accuracy.

4.2 Ablation Study

To evaluate the contribution of each data source, we conducted an ablation study by removing one source of data at a time. The results are shown below.

Model Configuration	MAE	RMSE	R ²
Full Model (GPS + Loop + Weather)	8.89	10.32	0.91
Without GPS Data	9.78	11.45	0.87
Without Loop Data	9.34	11.02	0.88
Without Weather Data	9.65	11.23	0.86

4.3 Prediction Horizon Evaluation

The model was tested for different prediction horizons, ranging from 15 minutes to 2 hours. The table below summarizes the performance for each time horizon.

Prediction Horizon	MAE	RMSE	R ²
15 Minutes	6.78	8.23	0.93
30 Minutes	7.34	9.12	0.90
1 Hour	8.12	10.01	0.88
2 Hours	9.67	11.76	0.84

The model demonstrates strong performance for short-term predictions, with accuracy decreasing slightly as the prediction horizon increases.

4.4 Neural Network Training Curves

The training and validation loss curves for the model are shown below.

As seen in the graph, both the training and validation loss decrease consistently over time, indicating effective learning. The gap between the training and validation curves remains small, suggesting the model is not overfitting to the training data.

5. Conclusion

This paper presents a deep learning-based traffic flow prediction model that integrates multi-sensor data from GPS trajectories, loop detectors, and weather information. The hybrid CNN-GRU architecture captures both spatial and temporal dependencies, leading to superior prediction accuracy compared to traditional models. Extensive experiments on real-world datasets demonstrate the model's effectiveness and computational efficiency, making it a viable solution for real-time traffic management systems. Future research will explore the integration of additional data sources, such as social media feeds and public transportation data, to further enhance the model's predictive capabilities.

6. Future Work

Future research will focus on integrating additional data sources, such as public transportation data, event-based data (e.g., concerts, sporting events), and social media feeds, to improve prediction accuracy in scenarios where traffic flow is influenced by external factors. We also plan to optimize the model for deployment on edge devices in smart cities, enabling real-time traffic monitoring and congestion management. Expanding the model's capabilities to predict traffic accidents and suggest alternative routes will further enhance its practical application for urban transportation systems.

INDUCTANCE TO PULSE SEQUENCE CONVERTER

Tverdostup Mykola

Associate Professor of Computer Systems Engineering Department
 Oles Honchar Dnipro National University

Introduction. The task of increasing the reliability of measurement and control devices, which to a great extent depends on the number of constituent elements and simplicity of circuit realisation, is topical. Promising for the construction of simple and reliable converters is an integrated single-cycle analogue timer NE555 (and its analogues), used to convert the capacitance and resistance of an electrical circuit into a controlled sequence of rectangular pulses [1,2]. However, there is practically no sufficient information about the use of the integrated timer as an inductance converter. This requires an analysis of the peculiarities of the construction of inductive impedance converters on the integral timer.

Problem statement. The purpose of the work is to determine the conditions for the construction of an inductance converter into a sequence of rectangular pulses on the basis of an integral timer.

The main part. In analogue timers, the excitation signal is fed to the input of an internal dual-threshold comparator, which allows the design of deployment-type converters with a linear or exponential deployment function. One of the possible simple realisations of the inductance converter in the period of rectangular pulses is shown in Fig. 1.

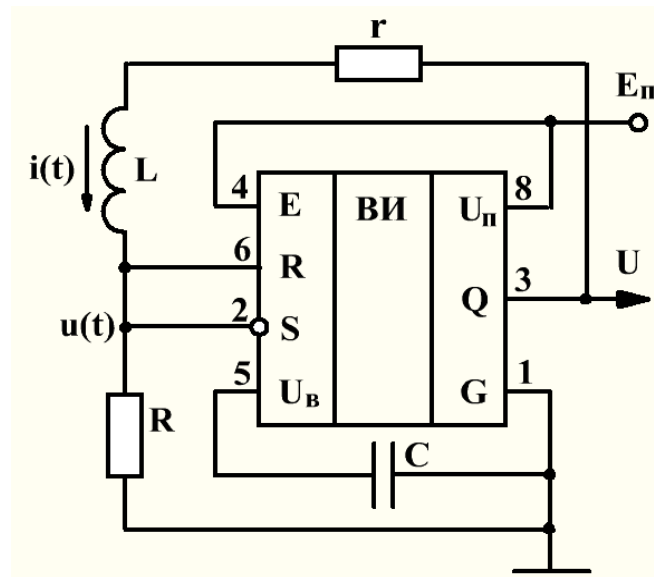

Figure 1. Converter of inductance L into a sequence of rectangular pulses.

Here L is the inductance to be converted with its own active resistance r . The inductance L and the timing resistor R form an integrating circuit, the input of which is connected to the timer output, and the output to the input of an internal two-threshold

comparator with switching voltages $U/3$ and $2U/3$, where U is the output voltage of the timer. When the timer is switched on, a high level of voltage U is set at its output, equal to the supply voltage E_{in} , which is distributed to the elements of the integrating circuit according to the equation

$$L \frac{di}{dt} + (R + r)i = U, \quad (1)$$

Where $i(t)$ is the current flowing from the timer output through the elements of the integrating circuit. The solution of the differential equation (1) at zero initial conditions determines the instantaneous value of current $i(t)$ in the form of

$$i(t) = I \left[1 - \exp \left(- \frac{t(R+r)}{L} \right) \right], \quad (2)$$

where $I = U/(R+r)$. The current $i(t)$ creates a voltage drop on the resistance R , which is the deploying voltage of the converter

$$u(t) = \frac{UR}{R+r} \left[1 - \exp \left(- \frac{t}{\tau} \right) \right], \quad (3)$$

where $\tau = L/(R+r)$ is the time constant of the integrating circuit. According to (3), the voltage $u(t)$ increases exponentially and at time t_1 reaches the level of the lower triggering threshold $U/3$, for which

$$u(t_1) = \frac{U}{3} = \frac{UR}{R+r} \left[1 - \exp \left(- \frac{t_1}{\tau} \right) \right], \quad (4)$$

As time passes, the deployment voltage continues to increase and at the next time instant t_2 reaches the level of the upper triggering threshold $2U/3$, for which

$$u(t_2) = \frac{2U}{3} = \frac{UR}{R+r} \left[1 - \exp \left(- \frac{t_2}{\tau} \right) \right], \quad (5)$$

after which the output voltage U of the timer jumps to zero. This leads to a change in the current direction $i(t)$ as well as a change in the deployment direction until the next switchover at $u(t) = U/3$. The time moments t_1 and t_2 at which the timer switches can be found by solving equations (4) and (5), whereby

$$t_1 = \tau \ln \frac{3R}{2R-r}, \quad t_2 = \tau \ln \frac{3R}{R-2r}.$$

The duration of the generated output pulse is $t_2 - t_1$ and their period $T = 2(t_2 - t_1)$, hence

$$T = \frac{2L}{R+r} \ln \frac{2R-r}{R-2r}. \quad (6)$$

The obtained conversion characteristic (6) has the form $T = kL$, where

$k = \frac{2}{R+r} \ln \frac{2R-r}{R-2r}$ is the conversion coefficient of inductance L during the period T of rectangular pulses.

It follows from (6) that the conversion of inductance L occurs according to the linear law; the conversion factor k is determined by the absolute values of the resistance of the integrating circuit R and the own active resistance r of the inductance, as well as their ratio R/r , and the conversion factor k will be a positive number only if the condition is fulfilled

$$R > 2r. \tag{7}$$

Obviously, at $R < 2r$ values of k do not exist; at $R = 2r$ conversion factor $k = \infty$, which means infinite period T , otherwise, oscillation failure. When $R \gg 2r$, the expression of the conversion coefficient is simplified and transformed to the form $k \approx 2 \ln 2 / R$. The value of the conversion coefficient k can be controlled by the value of resistance R , and, in order to obtain high values of k , the ratio of resistance R/r should be as close as possible to the value 2, taking into account the condition (7), while the absolute values of R and r should be minimal.

Experimental verification of expressions (6) and (7) is carried out in the converter circuit (Fig. 1), assembled on the NE555 integrated timer. Fig. 2 shows the

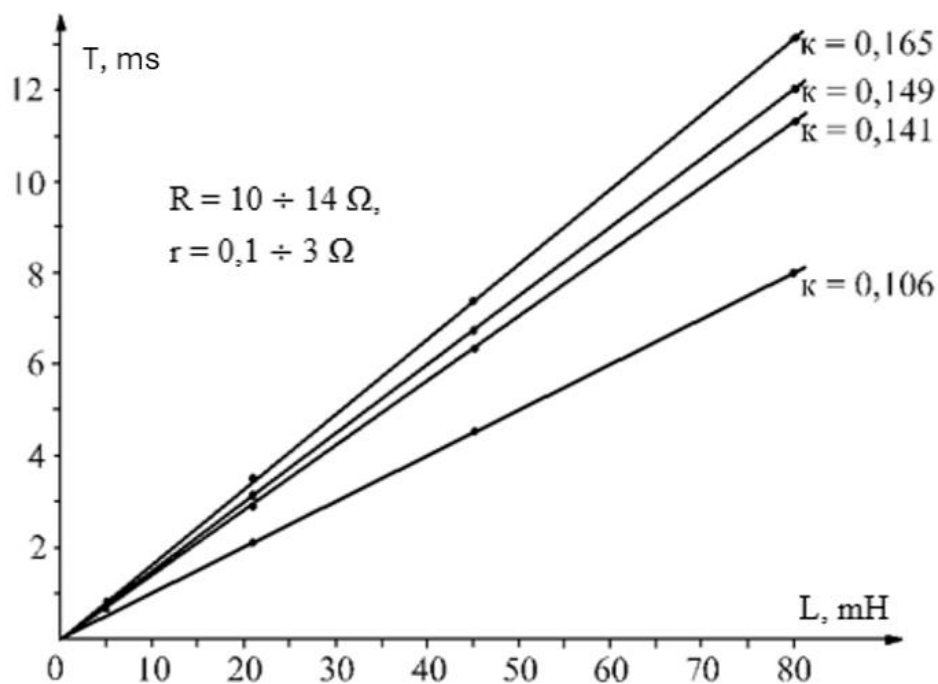

Figure 2. Conversion characteristics of inductance L at different conversion factors k .

experimental dependences of the duration T of the period of rectangular pulses from the output of the timer on the value of the transformed inductance L at different conversion factors k . The dependences confirm the linear character of inductance conversion in a wide enough range and the validity of expression (6). At the same time, the deviation of experimental data from the calculated data according to expression (6) does not exceed 10%.

Fig. 3 shows the experimental dependences of the conversion coefficient on the logarithm of the resistance ratio R/r . It can be seen that the closer $\lg(R/r)$ to 0,301 (otherwise, R/r to 2), the more oscillations in the circuit were absent, which confirms the validity of condition (7).

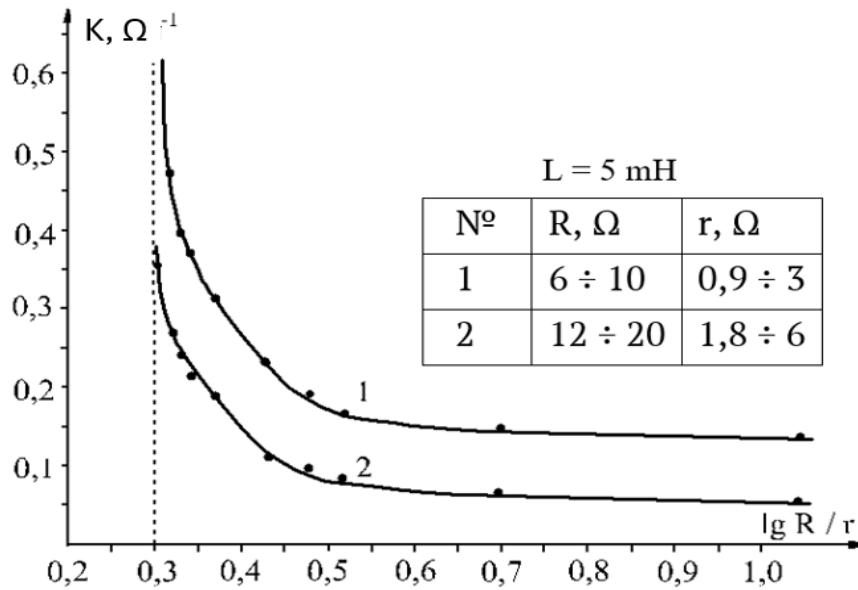

Figure 3. Dependences of conversion coefficient k on the ratio of resistances R/r at their different absolute values.

Conclusions. As a result of the analysis the following has been established:

- a) the converter based on a single-cycle analogue timer converts the inductance into a period of rectangular pulses following a linear law in a wide enough range with a conversion coefficient inversely proportional to the sum of active resistances of the integrating circuit;
- b) to ensure oscillations, the time-dependent resistance of the integrating circuit must always be greater than twice the active resistance of the inductance to be converted;
- c) the inductance converter on the timer is characterised by good functional capabilities with extremely simple circuit implementation, which implies its sufficiently high reliability in the construction of converters of passive parameters of electrical circuits into a controlled sequence of pulses.

References

1. Teorija i prakтика primenenija taimera 555: web-sait.
 URL <http://www.cxem.net/beginner/beginner50.php> (data zvernennja: 29.08.2024).
2. Kolombet E.A. Mikroelektronnie sredstva obrabotki analogovikh signalov. M. : Radio i svijaz, 1991. 376 s.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ ОПАЛЕННЯ ЗА ІНЕРЦІЙНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ОПАЛЮВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

Баласанян Геннадій Альбертович,
д-р. техн. н-к, професор, завідувач кафедру

Остапенко Артем Сергійович
аспірант,

Семеній Андрій Андрійович,
аспірант,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Експериментальні дослідження інерційних властивостей опалювальних пристроїв було проведено з метою визначення найбільш ефективних їх варіантів за швидкістю нагріву повітря у приміщенні для подальшої реалізації переривчастого режиму опалення приміщень Теплотехнічної лабораторії національного університету «Одеська політехніка» [1,2].

Експерименти проводилися у відповідних приміщеннях Теплотехнічної лабораторії, де було встановлено опалювальні пристрої різних типів та фіксувався нагрів повітря у приміщенні на протязі 1,5-2,0 годин.

Так як базовими опалювальними пристроями, які найбільш ефективно забезпечують реалізацію режиму переривчастого опалення, запропоновано фанкойли, то експерименти проводилися шляхом попарного порівняння швидкості нагріву повітря у приміщенні різними типами опалювальних пристроїв з електричним тепловентилятором, який близький за принципом дії і інерційними властивостями до фанкойла.

Для коректного порівняння ефективності опалювальних пристроїв остаточні показники було приведено до однакового енергетичного потенціалу – зростання температури у приміщенні за 1-шу годину натопу на 1 кВт теплової потужності.

Попарне порівняння енергетичної ефективності було дослідження для наступних варіантів:

- сталеві радіатори – тепловентилятор;
- інфрачервоні нагрівачі UFO - тепловентилятор;
- тепла підлога – тепловентилятор.

Дослідження систем опалення на базі радіаторів.

Результати дослідження швидкості нагріву повітря та порівняння інерційних властивостей тепловентилятора і сталевих радіаторів в аудиторії №12 Теплотехнічної лабораторії НУ «Одеська політехніка» наведено на рис. 1.

Теплова потужність кожного типу опалювальних пристроїв – 2 кВт. Аналіз рис.1 показує, що тепловентилятор має перевагу щодо швидкості нагріву повітря у приміщенні перед сталевими радіаторами при однаковій тепловій потужності, що зумовлено інерційними властивостями кожного приладу.

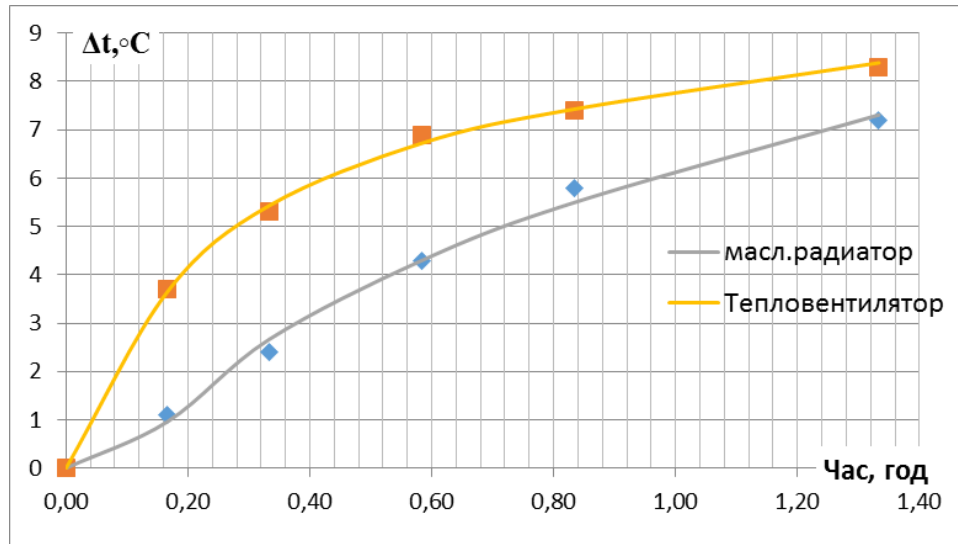

Рис. 1 - Дослідження інерційних властивостей радіатора в порівнянні з тепловентилятором в аудиторії №12.

Зростання температури у приміщенні за 1-шу годину натопу на 1 кВт теплової потужності відповідно склало:

- для тепловентилятора (аналог фанкойла) – 1,35 °C/кВт;
- для сталевого радіатору (масляного радіатору) - 1,0 °C/кВт;

Дослідження систем опалення на базі інфрачервоного нагрівача UFO

Результати дослідження швидкості нагріву повітря та порівняння інерційних властивостей електричного тепловентилятора та інфрачервоного нагрівача UFO в аудиторії №16 Теплотехнічної лабораторії наведено на рис. 2.

Теплова потужність кожного типу опалювальних пристроїв – 2 кВт. Інфрачервоний нагрівач UFO має незначну перевагу щодо швидкості нагріву повітря у приміщенні перед тепловентилятором завдяки малоінерційному радіаційному принципу дії при однаковій тепловій потужності. Однак, UFO може бути використано тільки при електричному локальному опаленні, що робить його менш універсальним опалювальним пристроєм.

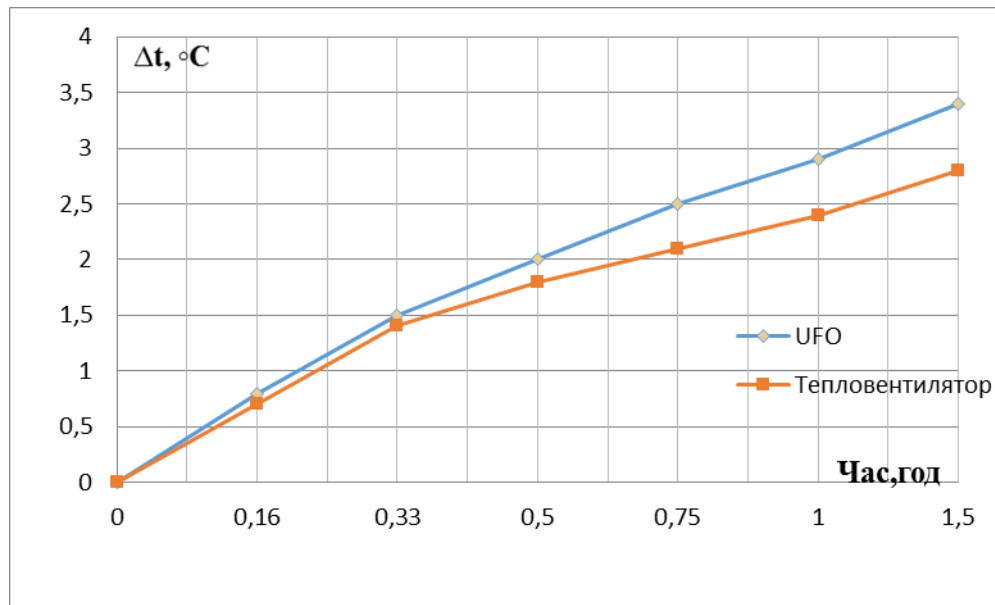

Рис.2 - Дослідження інерційних властивостей та інфрачервоного нагрівача UFO в порівнянні з тепловентилятором в аудиторії №16.

Зростання температури у приміщенні за 1-шу годину натопу на 1 кВт теплової потужності відповідно склало:

- для та інфрачервоного нагрівача UFO – 1,45 °C/кВт;
- для тепловентилятора (фанкойла) – 1,35 °C/кВт;

Дослідження систем опалення з теплою підлогою.

Результати дослідження швидкості нагріву повітря та порівняння інерційних властивостей електричного тепловентилятора та теплої підлоги з підігрівом електрикою в аудиторії №15 наведено на рис. 3.

Теплова (електрична) потужність теплої підлоги – 3,7 кВт. Для співставлення теплової потужності приладів було задіяно 2 тепловентилятори сумарною тепловою потужністю – 4 кВт.

Порівняння вказує, що тепловентилятори мають незрівнянно значну перевагу щодо швидкості нагріву повітря у приміщенні перед теплою підлогою завдяки малоінерційному принципу дії при співставною тепловою потужністю. За 2 години експерименту нагрів повітря від тепловентиляторів склав 6,5 °C, а від теплої підлоги відповідно всього 1,5 °C. Це експериментально підтверджує, що використання теплої підлоги задля режиму переривчастого опалення неефективно та недоцільно.

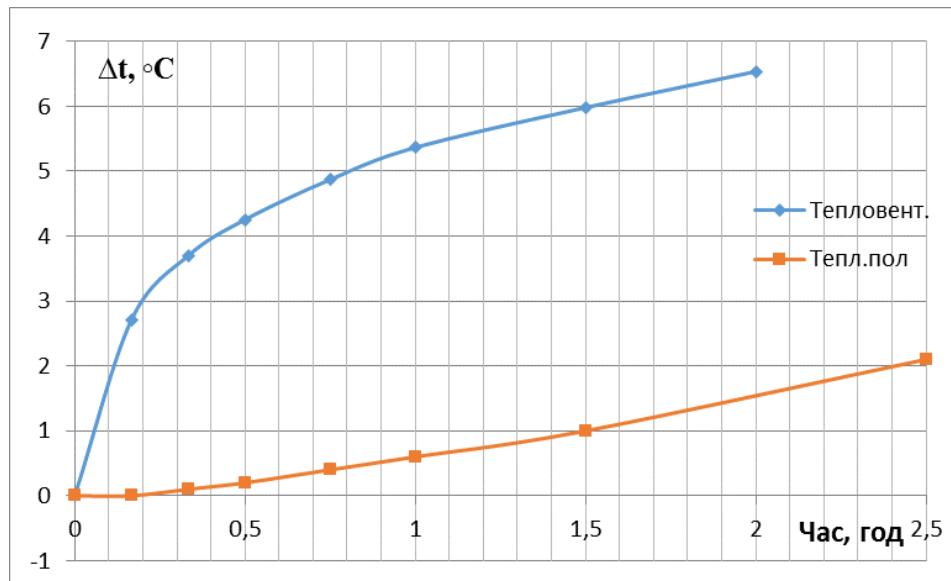

Рис. 3 - Дослідження інерційних властивостей теплої підлоги в порівнянні з тепловентилятором в аудиторії № 15

Зростання температури у приміщенні за 1-шу годину натопу на 1 кВт теплової потужності відповідно склало:

- для тепловентилятора (аналог фанкойла) – 1,35 °C/кВт;
- для теплої підлоги – 0,18 °C/кВт.

На рис. 4. наведено результати математичного моделювання інерційних властивостей опалювальних пристроїв, що експериментально було досліджено вище (крім UFO).

Вхідні дані щодо математичного моделювання:

Початкова температура опалювальних пристроїв: 20 °C;

Температура теплоносія, що подано до опалювальних пристроїв: 70 °C.

Динамічні властивості опалювальних пристроїв математично описано інерційною ланкою 3-го порядку: $W(s)=k/[(Ts+1)]^3$

Постійні часу інерційною ланки відповідно було прийнято:

для фанкойла: $T = 0,03$ год;

для сталевого радіатора: $T = 0,08$ год;

для чавунного радіатора: $T = 0,15$ год;

для теплої підлоги: $T = 0,45$ год;

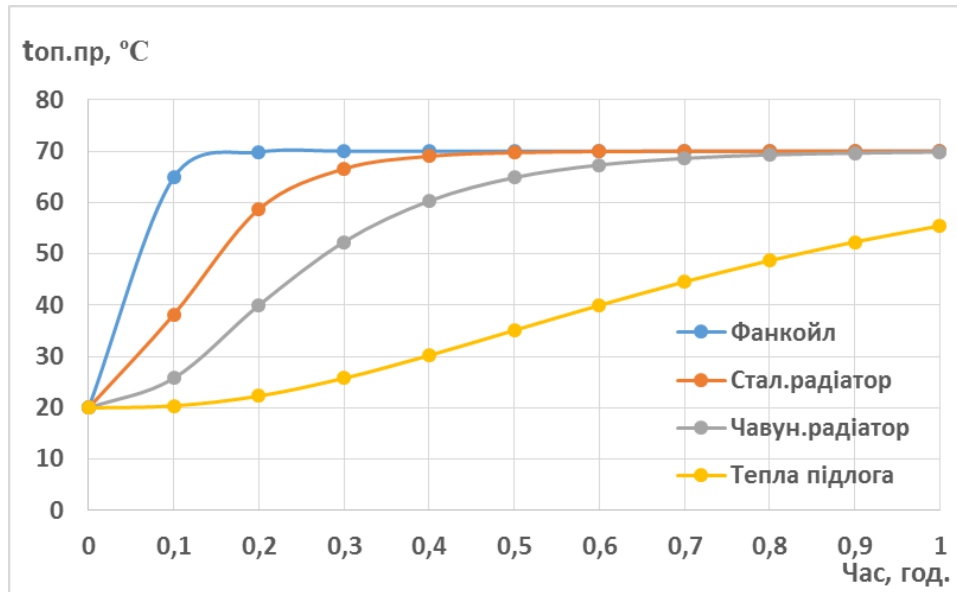

Рис. 4 - Моделювання інерційних властивостей опалювальних пристроїв.

Висновки:

Результати математичного моделювання корелюються з експериментальними дослідженнями інерційних властивостей опалювальних пристроїв, що наведено вище, та підтверджують, що найбільш придатними пристроями щодо здійснення ефективного натопу приміщення є низькоінерційні фанкойли та сталеві радіатори. Тепла підлога є неефективною при тривалості натопу до 1 години.

Список літератури

1. Balasanian, H. і Semeniі, A. 2024. Ефективність автономної системи опалення в переривчастому режимі з акумулятором тепла . Праці Одеського політехнічного університету. 1(69) (Квіт. 2024), 57–62. DOI:<https://doi.org/10.15276/opu.1.69.2024.07>.
2. Баласанян Г. А., Крапива Н. В., Семеній А. А. Перспективні напрямки підвищення ефективності автономних систем теплозабезпечення будівель в режимі переривчастого опалення // VII International scientific and practical conference «Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications» (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. P. 532-536

СПІВСТАВЛЕННЯ ЛОГІКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ТА ЇХНІХ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБІГІВ ЗА ЗМІСТОМ У ТЕКСТОВИХ ДОКУМЕНТАХ

Динько Андрій Юрійович,
аспірант кафедри комп'ютерних систем та мереж,
Київський авіаційний інститут

Системи що проводять перевірку тексту на відповідність за змістом часто стикаються із різного роду проблемами, такими як перефразування тексту, не здатністю виявляти синоніми і варіації слів чи перестановку частин тексту місцями(речень, абзаців), видозміною форм слів і конструкцій речення, перекладом та заміною символів, що виглядають ідентично але зчитуються системою як різні, оскільки використовують різне кодування.

Використання синонімів, як засіб протидії виявленню системами аналізу електронного тексту порушення використання чужої інтелектуальної власності, є одним із найпопулярніших способів що дозволяє не в повній мірі визначити чи написано оригінальний текст. Для сприяння виявленню порушень слід використовувати комбіновані способи протидії з кожним із перелічених вище способів обійти перевірку на збіги.

Вміст логіко-лінгвістичної моделі речення тексту української мови, що подається у загальному вигляді[1] показано у формулі (1).

$$L_p^S(x, g, y, q, z, r, h), \quad (1)$$

де для кожного реченні S , формується p -е відношення з h -ю характеристикою між суб'єктом x з характеристикою g і об'єктом y з характеристикою q , предмет якого z володіє характеристикою r [1].

Формування даного роду моделі дозволяє виявити зміну частин тексту місцями та частково перефразування. Тому для покращення запобігання обходу виявлення плагіату іншими способами доцільно буде провести наступні кроки:

1) Завантажений текст звірити по діапазону кодування для кожного слова окремо, щоб виявити символи що не належать мові якою написане слово. Таким чином слово написане англійською мовою має містити символи кодування яких знаходиться в діапазоні 65-90 або 97-122 для кожного – що відповідає кодуванню *Unicode* для літер написаних латиницею. А слово написане українською повинне містити масив символів з кодуванням в діапазоні від 1040 – що кодується за тією ж таблицею, але для символів кирилиці. Наприклад для слова “алфавіт” кодування символів складається з масиву: 97, 1083, 1092, 1072, 1074, 1110, 1090, де код для першої літери знаходиться в діапазоні для літер латиниці, а всі інші для кирилиці, що свідчить про використання заміни символу аналогом.

2) Провівши морфологічний і синтаксичний аналіз тексту сформувані предикати – логіко-лінгвістичні моделі, котрі запобігатимуть заміні частин тексту місцями при порівнянні з аналогічними моделями інших текстів.

3) Подати елементи моделі у початковій формі слова(за можливості), для запобігання використанню видозмін форм слів і полегшенню порівняння.

4) Сформувані синонімічні ряди для елементів моделі, які подані в початковій формі.

5) Здійснити порівняння моделей тексту з моделями інших текстів, що пройшли аналогічні кроки до цього.

Таким чином під час порівняння забезпечується значна частина додаткових перевірок, що дозволить запобігти обходу виявленню плагіату.

Так прості речення української мови: “*Веселим юнаком зроблена це доручення*” та “*Радісний парубок виконав це завдання*”, після перевірки на відповідність символів кожного слова відповідному діапазону значень абетки мови, подаються у вигляді предикатів: *зроблена(юнаком, веселим, доручення, це, 0, 0, 0)* і *виконав(парубок, радісний, завдання, це, 0, 0, 0)*. На цьому етапі проводити порівняння цих двох моделей не є доцільним, так як не дасть бажаного результату. Тому кожен елемент сформовані моделі подається у початковій формі або ж визначеній розробником для певних частин мови однаковими морфологічними властивостями: *зробити(юнак, веселий, доручення, це, 0, 0, 0)* та *виконати(парубок, радісний, завдання, це, 0, 0, 0)*. Дана видозміна спростить пошук синонімів і покращить рівень виявлення співпадінь у майбутньому. Наступним кроком є пошук синонімів, який достатньо провести для однієї з двох порівнюваних моделей: *виконати / відпрацювати / зробити (парубок / бурлака / легінь /.../ юнак, радісний / благословенний / веселий /.../ щасливий, завдання / доручення /.../ розпорядження, це, 0, 0, 0)*. Результат порівняння логіко-лінгвістичних моделей речень після проведення додаткових дій покаже збіги по всіх компонентах предикату, що свідчить про збіг двох речень за змістом попри різницю за написанням.

Описані вище кроки поєднують в собі засоби для протидії конкретних способів обходу виявленню на плагіат, що разом покривають значну їх частину.

Список літератури

1. Вавіленкова А.І. Аналіз і синтез логіко-лінгвістичних моделей речень природної мови: монографія. – К.: ТОВ “СІК ГРУП УКРАЇНА”, 2017. – 152 с.

2. Вавіленкова А.І. Теоретичні основи аналізу електронних текстів: монографія. – К.: ТОВ “СІК ГРУП УКРАЇНА”, 2016. – 192 с.

3. Динько, А. Ю. (2024). Використання логіко-лінгвістичних моделей для визначення збігів за змістом у текстових документах. The I International scientific and practical conference “Innovative scientific research: theory, methodology, practice”. Boston, USA. International Science Group. 2024. 289 p. (с. 274).

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ СИГНАЛЬНО-ЗАВАДОВОЇ ОБСТАНОВКИ В СИСТЕМАХ МІМО БЕЗПЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ

Кашкевич Світлана Олександрівна

старший викладач кафедри інтелектуальних кібернетичних систем управління
Національного авіаційного університету

Ластівка Олександр Іванович

Здобувач ступеня доктора філософії
Національного авіаційного університету

Дегтяр Юрій Віталійович

старший викладач кафедри інтелектуальних кібернетичних систем управління
Національного авіаційного університету

Вступ

Перспективні канали управління та передачі даних безпілотних авіаційних комплексів (БпАК) повинні забезпечувати передачу інформації у складній радіоелектронній обстановці [1, 2]. Цих цілей необхідно досягти в складних умовах багатопроменевого просторового каналу, в якому можливі глибокі завмирання сигналів, при жорстких обмеженнях на частотну смугу і потужність передавальних пристроїв, а також з врахуванням ефекту Допплера.

Проведений в роботах [1, 2] аналіз свідчить про те, що більшість відомого науково-методичного апарату управління параметрами каналів управління та передачі даних БпАК не передбачає прогнозування стану каналів управління та передачі даних.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз наукових публікацій [3, 4, 5-6] свідчить про те, що при наявності певної інерційності процесів, що розглядаються, взаємозв'язків та збереження в подальшому основних зовнішніх умов їх розвитку, правомірно з певним ступенем ймовірності очікувати збереження характеру цього процесу. Тим самим стає доцільним використовувати різноманітні методи знаходження та екстраполяції домінуючої тенденції розвитку об'єкту, що аналізується, об'єднаних ідеєю статистичного підходу. Ідея статистичних методів прогнозування заснована на моделі стаціонарного часового ряду. Особливістю методів статистичного прогнозування полягає в тому, що вони оперують з визначеною послідовністю чисел, яка в рамках статистичного підходу визнається реалізацією випадкового процесу.

Одним з основних засобів аналізу та прогнозування в рамках статистичного підходу є модель, що використовується в двох значеннях: як модель часового

ряду, що виражає закон генерування членів ряду та як предиктор. Головна відмінність двох типів моделей в тому, що на виході моделі часового ряду фактичні члени ряду, а на виході моделі прогнозу - оцінки майбутніх членів ряду.

Процес прогнозування, на основі статистичних методів, відбувається в два етапи. Перший полягає в узагальненні даних, що спостерігаються за деякий проміжок часу, та представлення статистичних закономірностей у вигляді моделі. На другому етапі на основі знайдених закономірностей визначається очікуєме значення прогнозуємої ознаки або члена числової послідовності. Введемо формалізований опис деяких основних визначень [7].

Реалізацією випадкового процесу назвемо послідовність n результатів спостереження $x(0), x(1), \dots, x(n-1)$ деякого процесу в дискретний момент часу $t = 0, 1, \dots, n-1$. Послідовність спостереження $\{x(t)\}$, отриманих у рівно відстаючі моменти часу, будемо називати динамічним або часовим рядом, а відповідну йому ймовірнісну модель – випадковим процесом з дискретним часом. З кожним випадковим процесом $x(t)$ пов'язують одну або декілька не випадкових функцій. Такими функціями можуть бути математичне сподівання, дисперсія та автокореляційна функція.

Математичним сподіванням випадкового процесу $x(t)$ є не випадкова функція $M[x(t)]$ від часу, значення якої при кожній заданій величині параметра $t = t_i$ рівна математичному сподіванню випадкової величини $x(t_i)$. Дисперсією випадкового процесу $x(t)$ є не випадкова функція $D[x(t)]$, що залежить від часу, значення якої при кожному фіксованому моменті часу $t = t_i$ рівні дисперсії $D[x(t_i)]$ випадкової величини $x(t_i)$, що розглядається в момент часу t_i .

Тому, навіть при розгляді математичного сподівання та дисперсії випадкового процесу можна бачити те, що він як би розбивається на деяку систематичну складову (середню) та випадкового відхилення від неї. При аналізі часових рядів це знаходить своє практичне вираження в представленні часового ряду $x(t)$ у вигляді суми $x(t) = c(t) + \eta(t)$, де, $c(t)$ - деяка не випадкова функція часу; $\eta(t)$ - послідовність випадкових величин з нульовою середньою та дисперсією $D[\eta(t)]$.

Функцію $c(t)$, що характеризує частину часового ряду є трендом. Складову $\eta(t)$, яка відповідає відхиленням від тренда, обумовлених впливом на процес будь-яких випадкових факторів, назвемо випадковим компонентом часового ряду $x(t)$.

Якщо послідовність $\eta(t)$ - це ряд незалежних випадкових величин, розподілених по нормальному закону, з нульовим середнім та фіксованою дисперсією σ_n^2 , тоді її називають білим гаусівським шумом.

При аналізі часових рядів часто виникає необхідність оцінити залежність показника, що досліджується, $x(t)$ від його значень, що розглядаються з деякою затримкою в часі. Для отримання числової характеристики такої внутрішньої залежності розраховують взаємну кореляційну функцію між рядом $x(t)$ та цим же рядом, що зсунуті в часі на величину τ . Така функція називається автокореляційною. Її оцінка розраховується за формулою та характеризує внутрішню структуру часового ряду.

$$r_n(\tau) = \frac{(n-\tau) \sum_{i=1}^{n-\tau} x(i)x(i+\tau) - \sum_{i=1}^{n-\tau} x(i) \sum_{i=1}^{n-\tau} x(i+\tau)}{\sqrt{\left[(n-\tau) \sum_{i=1}^{n-\tau} x^2(i) - \left(\sum_{i=1}^{n-\tau} x(i) \right)^2 \right] \left[(n-\tau) \sum_{i=1}^{n-\tau} x^2(i+\tau) - \left(\sum_{i=1}^{n-\tau} x(i+\tau) \right)^2 \right]}}$$

В аналізі випадкового компонента часових рядів важливу роль має його порівняння з добре відомою формою випадкових процесів – стаціонарних випадкових процесів [8-9].

Проте, при аналізованні сигнально-завадової обстановки частіше зустрічаються процеси, ймовірнісні характеристики яких підпорядковуються певним закономірностям та не є постійними величинами. Для їх вивчення використовується поняття стаціонарного процесу в більш широкому сенсі. Випадковий процес називається стаціонарним в широкому сенсі, якщо його математичне очікування $M[x(t)]$ постійне та автокореляційна функція $r_n(t_i, t_j)$ залежить від різниці аргументів t_i та t_j .

Нехай деякий випадковий часовий ряд (ВЧР) $x(t), t=0,1,\dots$ задається n -вектором власних відліків $x(0), x(1), \dots, x(n-1)$ в ретроспективі відносно поточного моменту часу $t=n-1$. При цьому його майбутній відлік $x(t)$ завчасно відомий. Дамо оцінку цього відліку як функцію деякого кінцевого числа ($M < \infty$) наступних відліків:

$$\hat{x}(n) = y(x(n-1), x(n-2), \dots, x(n-M)) \quad (1)$$

В залежності від вигляду функції y будемо мати різні варіанти оцінки прогнозування. В рамках статистичного підходу звичайно використовують критерій мінімуму середнього значення квадрату похибки прогнозування:

$$M[(x(n) - \hat{x}(n))^2] \rightarrow \min.$$

Розкриємо даний критерій, при цьому його ліва частина зводиться до наступного виразу

$$\begin{aligned} M[x^2(n) - 2x(n)y(\dots) + y^2(\dots)] = \\ = \sigma_x^2 - 2y(\dots)M[x(n)/x(n-1), \dots, x(n-M)] + y^2 \end{aligned}$$

де враховано, що $M[x(n)] = 0$, $D[x(n)] = \sigma_x^2 = const$, а $M[x(n)/x(n-1), \dots, x(n-M)]$ - умовне математичне очікування випадкового процесу в момент часу $t=n$ в припущенні, що його значення в M попередніх моментах часу апіорі відомі. У відповідності

з загальним правилом вирішення оптимізаційних задач назвемо останній вираз цільовою функцією відносно оптимізаційної змінної $y(\dots)$ та позначимо її як $J(y)$.

Після цього знайдемо оптимальне значення $y(\dots)$ з умови досягнення мінімуму цільовим функціоналом [10]:

$$y_{opt}(\dots): J(y) \rightarrow \min . \left. \frac{\partial J(y)}{\partial y} = -2M[x(n)/x(n-1), \dots, x(n-M)] + 2y(\dots) \right|_{y=y_{opt}} = 0$$

Вирішуючи отримане оптимізаційне рівняння, отримуємо

$$y_{opt} = y(x(n), \dots, x(n-M)) = \hat{x}(n) = M[x(n)/x(n-1), \dots, x(n-M)] \quad (2)$$

Оптимальний з точки зору мінімуму квадрату помилки $z(n) = x(n) - \hat{x}(n)$ прогноз у загальному випадку будується по формулі умовного математичного очікування.

Висновки

В роботі проведений аналіз методів прогнозування сигнально-завадової обстановки в системах МІМО безпілотних авіаційних комплексів.

При малих значеннях порядку використовуємої авторегресійної моделі швидкість збіжності її параметрів до своїх істинних значень максимальна, тобто для адаптації моделі достатньо невеликого об'єму вибірки. Проте використання малого порядку моделі може призвести до отримання оцінки прогнозування, точність якої буде заздалегідь нижче, потенційно досяжної у даних умовах. Вибір порядку АР-моделі напряму пов'язаний зі складністю аналізованого часового ряду, з наявністю в ньому кореляційних залежностей високого порядку.

Напрямок подальших досліджень є розробка методики прогнозування сигнально-завадової обстановки каналів управління та передачі даних безпілотних авіаційних комплексів з МІМО.

Список літератури

1. Nalapko O., Pikul R., Zhuk P. and Shyshatskyi A. Analysis of mathematical apparatus for managing channel and network resources of military radio communication systems. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Наукове періодичне видання "Системи управління, навігації та зв'язку", Збірник наукових праць. Полтава, 2019. №3(55). С. 166–170.
2. Romanenko, I. O., Shyshatskyi, A.V., Zhyvotovskiy, R. M., Petruk, S.M. The concept of the organization of interaction of elements of military radio communication systems. Science and Technology of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine. 2017. No 1. pp. 97–100.
3. P. Zuiev, R. Zhyvotovskiy, O. Zvieriev, S. Hatsenko, V. Kuprii, O. Nakonechnyi, M. Adamenko, A. Shyshatskyi, Y. Neroznak, V. Velychko. Development of complex methodology of processing heterogeneous data in intelligent

decision support systems. 2020, Vol. 4, No. 9 (106), pp. 14-23. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.208554>.

4. Lovska A. A. Peculiarities of computer modeling of strength of body bearing construction of gondola car during transportation by ferry-bridge // Metallurgical and Mining Industry. 2015. №1. pp. 49 – 54.

5. Lovska Alyona, Fomin Oleksij. A new fastener to ensure the reliability of a passenger coach car body on a railway ferry. Acta Polytechnica. 2020. Vol. 60. Iss. 6. pp. 478 – 485.

6. Fomin Oleksij, Lovska Alyona. Establishing patterns in determining the dynamics and strength of a covered freight car, which exhausted its resource. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2020, Vol. 6, No. 7 (108), pp. 21 – 29. doi: 10.15587/1729-4061.2020.217162

7. Minochkin, A., Shyshatskyi, A., Hasan, V., Hasan, A., Opalak, A., Hlushko, A., Demchenko, O., Lyashenko, A., Havryliuk, O., & Ostapenko, S. (2021). The improvement of method for the multi-criteria evaluation of the effectiveness of the control of the structure and parameters of interference protection of special-purpose radio communication systems. Technology Audit and Production Reserves, Vol. 4, No.2(60), pp. 22–27. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.235465>.

8. A. Koshlan, O. Salnikova, M. Chekhovska, R. Zhyvotovskiy, Y. Prokopenko, T. Hurskyi, A. Yefymenko, Y. Kalashnikov, S. Petruk, A. Shyshatskyi. Development of an algorithm for complex processing of geospatial data in the special-purpose geoinformation system in conditions of diversity and uncertainty of data. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. Vol. 5. No. 9 (101). 2019. pp. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.180197>.

9. Salnikova, O., Hatsenko, S., Shknai, O., Veretnov, A., Shyshatskyi, A. Complex methodology for assessing information and analytical supply in decision support systems. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. м. Орхус (Данія): ГО «ВАДНД», 07 вересня 2022 р. С. 399-410.

10. Oleg Sova, Hryhorii Radzivilov, Andrii Shyshatskyi, Pavel Shvets, Valentyna Tkachenko, Serhii Nevhad, Oleksandr Zhuk, Serhii Kravchenko, Bohdan Molodetskyi, & Hennadii Miahkykh. (2022). Development of a method to improve the reliability of assessing the condition of the monitoring object in special-purpose information systems. Eastern-european Journal of Enterprise Technologies, Vol. 2, No. 3 (116), pp. 6–14. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.254122>.

МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Кашкевич Світлана Олександрівна

Здобувач ступеня доктора філософії
Національного авіаційного університету

Возниця Анастасія Сергіївна

Здобувач ступеня доктора філософії
Національного авіаційного університету

Сімчук Анатолій Юрійович

Здобувач ступеня доктора філософії
Національного авіаційного університету

Вступ

У світі інформаційних технологій та наукових досліджень поняття живучості відоме як властивість, яка характеризує здатність інформаційно-телекомунікаційної системи ефективно функціонувати за умови впливу чинників дестабілізації (ЧД) (збої в роботі, руйнування, компрометація тощо) та відновлювати таку здатність протягом заданого проміжку часу [1]. Згідно з цим визначенням невід'ємною складовою властивості живучості бізнес-процесу компанії є неперервність його виконання. Міжнародний стандарт ISO 27001, який визначає вимоги до систем менеджменту інформаційної безпеки (СМІБ), тлумачить неперервність функціонування як один із рекомендованих контролів у життєвому циклі СМІБ. Отже, неперервність функціонування є не лише запорукою ефективного розроблення та впровадження СМІБ, але й дієвим способом та невід'ємною складовою процесу забезпечення живучості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проаналізуємо найвідоміші світові методики управління ризиками ІБ, які можна застосувати для аналізу ризиків ІБ у процесі забезпечення неперервності функціонування СЗІ в ІТС, визначимо переваги та недоліки кожної з них. Аналізу підлягають: методика оцінки NIST 800-30 [4], методика CRAMM [5] та методика OUSTAVE [6].

Однією з класичних методик управління ризиками є методика оцінки ризиків Національного інституту стандартів і технологій США (National Institute of Standards and Technology) NIST, зазначена в Керівництві з управління ризиками в інформаційних технологіях NIST 800-30 (NIST Special Publication 800-30 Risk Management Guide for Information Technology Systems). Ця методика передбачає попереднє оцінювання двох параметрів: потенційного збитку та ймовірності реалізації загрози [7].

Призначення системи управління ризиками безпосередньо пов'язане з можливістю компанії виконувати свої основні функції за умов постійного розширення сфери використання інформаційних технологій.

Методика оцінки ризиків, яка наведена в спеціальних рекомендаціях 800-30, охоплює широке коло завдань, що пов'язані зі стратегією управління ризиками і є основою для розроблення власної системи управління ризиками. Процес оцінювання ризику ІБ, наведений в спеціальних рекомендаціях 800-30, спирається на таблицю, що відображає залежність ризику від двох вхідних змінних: потенційного збитку і ймовірності можливого інциденту. При цьому значення кожної змінної, зокрема ризику, оцінюється за трирівневою шкалою. Такий “жорсткий” механізм отримання оцінок ризику суттєво обмежує точність результатів, забезпечуючи їх оперативність та відтворюваність [7].

Використання такої методики передбачає наступні етапи: опис характеристик системи, ідентифікація загроз, ідентифікація вразливостей, аналіз наявних засобів/заходів захисту, визначення значення ймовірності, аналіз впливу, визначення значення ризику, вибір засобів/заходів захисту, документування отриманих результатів. Алгоритм цієї методики зображено на рис. 2.

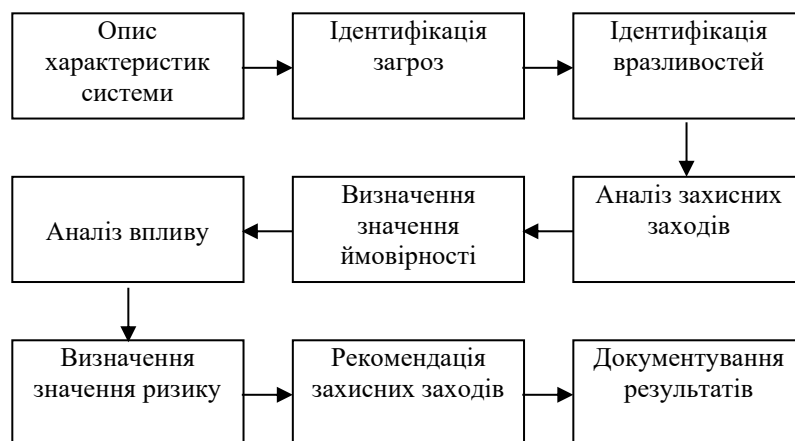

Рис. 2. Алгоритм методики управління ризиками NIST 800-30

Наступною методикою є CRAMM (CCTA Risk Analysis and Management Method), яку розробило Агентство з комп'ютерів і телекомунікацій Великобританії (Central Computer and Telecommunications Agency) за поданням Британського уряду і яка прийнята за державний стандарт. Цю методику використовують, починаючи з 1985 року, державні та комерційні організації Великобританії. За цей час CRAMM набула популярності у всьому світі. Фірма Insight Consulting Limited займається розробленням і супроводом однойменного програмного продукту, що реалізує метод CRAMM [8].

В основу методики CRAMM покладено комплексний підхід до оцінки ризиків, що поєднує кількісні та якісні методи аналізу. Методика є універсальною і придатна як для великих, так і для малих організацій, як

державного, так і комерційного сектору. Версії програмного забезпечення CRAMM, орієнтовані на різні типи організацій, відрізняються своїми базами знань (profiles). Для комерційних організацій є комерційний профіль (Commercial Profile), для державних організацій – державний профіль (Government Profile). Державний варіант профілю також дає змогу проводити аудит на відповідність вимогам американського стандарту ITSEC (“Помаранчева книга”) [8].

Правильне використання методики CRAMM дає змогу економічно обґрунтувати витрати організації на забезпечення інформаційної безпеки та неперервності функціонування. Економічно обґрунтована стратегія управління ризиками ІБ дає змогу, в кінцевому підсумку, заощаджувати кошти, уникаючи невиправданих витрат. Методика CRAMM припускає поділ всієї процедури на три послідовні етапи. Завданням першого етапу є відповідь на запитання: “Чи достатньо для захисту системи застосування засобів базового рівня, що реалізують традиційні функції ІБ, чи необхідне проведення детальнішого аналізу?” На другому етапі здійснюється ідентифікація ризиків і оцінюється їх величина. На третьому етапі вирішується завдання про вибір адекватних контрзаходів. Методика CRAMM для кожного етапу визначає набір вихідних даних, послідовність заходів, анкети для проведення інтерв’ю, списки перевірки і набір звітних документів [8].

Методика OCTAVE (Operationally Critical Threat, Asset and Vulnerability Evaluation) розроблена в Університеті Карнегі-Мелон (США) і передбачає оцінювання критичності загроз, активів і вразливостей. Цю методику широко використовують у всьому світі, виконуючи роботи з оцінки ризиків ІБ та впровадження процесів управління ризиками в компанії загалом. Методика має ряд модифікацій, які розраховані на організації різного розміру та галузі діяльності [9]. Зміст методики OCTAVE полягає в тому, що для оцінки ризиків використовується послідовність відповідно організованих внутрішніх семінарів (workshops). Оцінка ризиків здійснюється в три етапи, яким передують набір підготовчих заходів: узгодження графіка семінарів, призначення ролей, планування, координація дій учасників проектної групи [9]. На першому етапі, в межах практичних семінарів, здійснюється розроблення профілів загроз, що містять в собі інвентаризацію та оцінку цінності активів, ідентифікацію застосованих вимог законодавства та нормативної бази, ідентифікацію загроз та оцінку їх ймовірності, а також визначення системи організаційних заходів з підтримки режиму інформаційної безпеки.

На другому етапі проводиться технічний аналіз вразливостей систем організації щодо загроз, чий профіль розроблено на попередньому етапі, який містить ідентифікацію наявних вразливостей компанії та оцінювання їх величини.

На третьому етапі виконується оцінка та оброблення ризиків інформаційної безпеки, що містить визначення величини та ймовірності завданої шкоди внаслідок реалізації загроз ІБ з використанням вразливостей, які ідентифіковано

на попередніх етапах, визначення стратегії ІБ, а також вибір варіантів і прийняття рішень з оброблення ризиків. Величина ризику визначається як середнє значення річних втрат компанії в результаті реалізації загроз ІБ.

Послідовність етапів реалізації цієї методики зображено на рис. 3.

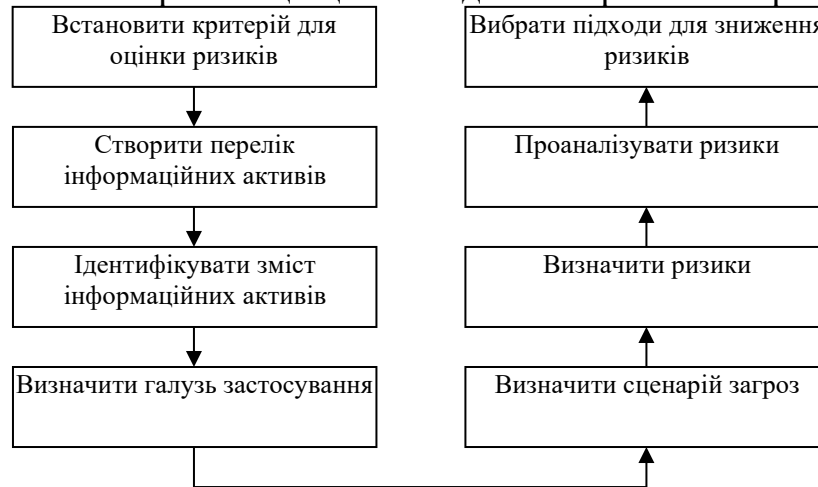

Рис. 3. Послідовність етапів реалізації методики управління ризиками OCTAVE

Отже, коротко охарактеризувавши три найпоширеніші методики з управління ризиками в сфері інформаційної безпеки [8, 10, 11] та здійснивши аналіз основних властивостей цих методик, автори визначили основні переваги та недоліки перелічених вище методик.

Висновки

У роботі розглянуто процес управління ризиками ІБ для забезпечення неперервності функціонування ІТС та СЗІ. Здійснено аналіз трьох поширених методик в сфері управління ризиками ІБ (NIST 800-30, CRAMM, OCTAVE), що дало змогу визначити їх основні особливості, встановити переваги та недоліки. В процесі аналізу розглянуто адаптацію методик до процесу управління ризиками ІБ із забезпеченням неперервності функціонування СЗІ.

Під час проведення процесу аналізу розроблено методику, яка враховує позитивні якості розглянутих вище методик і мінімізує їх недоліки. Подальші дослідження будуть спрямовані на покращення розробленої методики з метою зменшення часу аналізу та прийняття рішення.

Список літератури

1. Minochkin, A., Shyshatskyi, A., Hasan, V., Hasan, A., Opalak, A., Hlushko, A., Demchenko, O., Lyashenko, A., Havryliuk, O., & Ostapenko, S. (2021). The improvement of method for the multi-criteria evaluation of the effectiveness of the control of the structure and parameters of interference protection of special-purpose radio communication systems. *Technology Audit and Production Reserves*, Vol. 4, No.2(60), pp. 22–27. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.235465>.

2. A. Koshlan, O. Salnikova, M. Chekhovska, R. Zhyvotovskiy, Y. Prokopenko, T. Hurskyi, A. Yefymenko, Y. Kalashnikov, S. Petruk, A. Shyshatskyi. Development of an algorithm for complex processing of geospatial data in the special-purpose geoinformation system in conditions of diversity and uncertainty of data. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. Vol. 5. No. 9 (101). 2019. pp. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.180197>.
3. Salnikova, O., Hatsenko, S., Shknai, O., Veretnov, A., Shyshatskyi, A. Complex methodology for assessing information and analytical supply in decision support systems. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. м. Орхус (Данія): ГО «ВАДНД», 07 вересня 2022 р. С. 399-410.*
4. Oleg Sova, Hryhorii Radzivilov, Andrii Shyshatskyi, Pavel Shvets, Valentyna Tkachenko, Serhii Nevhad, Oleksandr Zhuk, Serhii Kravchenko, Bohdan Molodetskyi, & Hennadii Miahkykh. (2022). Development of a method to improve the reliability of assessing the condition of the monitoring object in special-purpose information systems. *Eastern-european Journal of Enterprise Technologies*, Vol. 2, No. 3 (116), pp. 6–14. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.254122>.
5. Гарасим Ю. Р. Аналіз систем захисту, які мають властивість живучості: Ю. Р. Гарасим: Військово-технічний збірник. – 2010. № 1 (4). – 87-95 с.
6. Swanson M. NIST Special Publication 800-34 Rev. 1 Contingency Planning Guide for Federal Information Systems / M. Swanson, P. Bowen, A. W. Phillips, D. Gallup, D. Lynes. – 2010. – 149 p.
7. Alberts C. J. Operationally Critical Threat, Asset and Vulnerability Evaluation / C. J. Alberts, S. G. Behrens, R. D. Pethia, W. R. Wilson. – 1999. – 84 p.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕЛЕКТРОГЕНЕРАЦІЇ СОНЯЧНИХ ПАНЕЛЕЙ

Потапенко Микола Валентинович

к.т.н., доцент кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Шаршонь Віталій Любомирович

асистент кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Сонячна енергетика займає одне з провідних місць за кількістю встановлених потужностей, серед альтернативних джерел енергії в світі, тим самим створює конкуренцію традиційним джерелам енергії. Географічні умови розташування України, дозволяють отримувати потрібну кількість сонячної енергії протягом усього року [1]. Одним із елементів систем автономного електроживлення на основі використання сонячної енергії є сонячна панель, яка містить декілька фотоелектричних модулів та призначена для перетворення сонячної енергії на електричну.

Зростання кількості застосовуваних сонячних панелей та збільшення кількості регіонів, в яких вони експлуатуються, значно збільшило частку генерованої ними електроенергії в загальному об'ємі електрогенерації. Для подальшого зростання обсягів електрогенерації сонячних панелей необхідно не лише впроваджувати нові сонячні станції, а й удосконалювати експлуатаційні характеристики та підвищувати ефективність їх роботи.

Існують різні класи сонячних панелей. Найбільш поширеними є нерухомі панелі, які, будучи одного разу встановленими, проводять весь свій термін служби на одному місці та в незмінному положенні. Іншим класом можна назвати пересувні чи мобільні сонячні панелі. Мобільні панелі входять до складу пересувних електростанцій. Пересувні електростанції протягом терміну служби змінюють місця свого географічного розташування та адаптовані для багаторазової установки та демонтажу [2].

Для вирішення задачі оптимального використання сонячної енергії виділяють такі методи: застосування модулів сонячних панелей, закріплених на рухомих конструкціях (трекерні системи), розробка акумуляторів енергії, прогнозування споживання та генерації.

Головна проблема, що виникає при використанні пересувних сонячних електростанцій, – це встановлення та позиціонування сонячних панелей за напрямком сонця під оптимальним кутом для забезпечення максимальної ефективності. Найчастіше на даний момент така операція виконується вручну. Ручне встановлення сонячних панелей дуже трудомістке, а орієнтація рідко

виходить оптимальною і не забезпечує максимальну ефективність роботи через помилки при встановленні за рахунок неправильного вибору кута азимуту і нахилу. Стаціонарно встановлені сонячні панелі протягом доби не забезпечують максимальної ефективності роботи сонячних батарей через неможливість їх переорієнтації протягом дня за рухом Сонця. У деяких випадках окремо виникає необхідність автоматичного позиціонування сонячних панелей при встановленні, якщо неможлива участь оператора.

Сонячні панелі необхідно встановлювати під оптимальним кутом до падаючих сонячних променів для забезпечення їх максимальної ефективності. Сонячні промені по відношенню до земної поверхні змінюють свій напрямок протягом року. Це викликано рухом відносно Сонця.

Кут падіння сонячних променів також змінюється протягом дня за рахунок переміщення Сонця, що викликано обертанням Землі навколо своєї осі [3].

Для компенсації зміни кута падіння сонячних променів та підтримки розташування сонячних панелей необхідно розробити пристрій, який повинен буде орієнтувати сонячну панель по двох площинах – горизонтальній та вертикальній. Для досягнення максимальної ефективності сонячна панель повинна бути під кутом, близьким до 90° по відношенню до падіння сонячних променів.

Нахил по горизонтальній осі сонячної панелі буде компенсувати річні зміни кута інсоляції потоку світла. Обертання панелі навколо вертикальної осі компенсує рух Сонця протягом доби.

Розроблена трекарна установка покращує надійність та ефективність роботи сонячних панелей. Робочі якості панелей підвищуються за рахунок її розміщення на автоматизованому електромеханічному приводі, керованому контролері, що відстежує напрями максимального потоку світла за допомогою сигналів з наявних фоторезисторів.

Пристрій автоматично орієнтує сонячних панелей у напрямку потоку світла, встановлений на поворотному механізмі, додатково містить чотири датчики світла, центральний керуючий пристрій, пов'язаний з датчиками світла та кроковими двигунами, встановленими на основі, а поворотний механізм виконаний з можливістю забезпечення автоматичного повороту за двома ступенями свободи.

Загальний вигляд розробленого сонячного трекара показано на рис. 1. Для визначення напрямку максимального потоку світла застосовано чотири датчики. В якості датчики світла використані фоторезистори, які змінюють свій опір в залежності від освітленості. Сигнали з фоторезисторів надходять і обробляються мікроконтролером ATmega328, в якості налагоджувальної плати використана Arduino Uno.

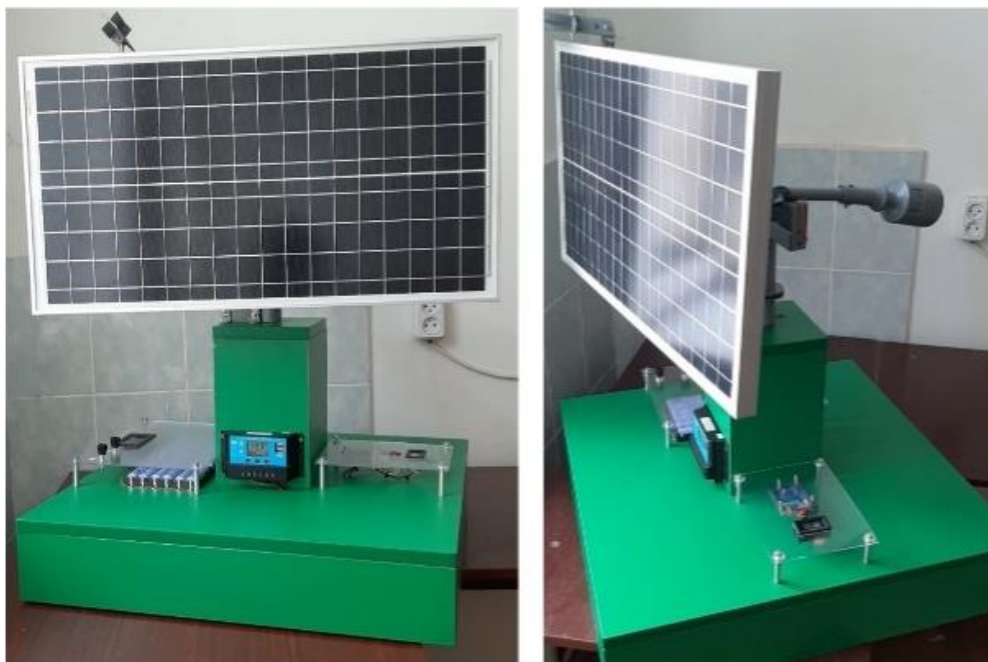

Рис. 1. Загальний вигляд сонячного трекера

Можливість трекера змінювати позиціонування сонячної панелі по вертикалі та горизонталі під кутом 90° у бік максимального потоку світла дозволяє компенсувати помилки, які можуть виникнути при ручному встановленні панелей або при нерівності рельєфу місцевості, на якій вони розміщені [4]. Розроблений трекер можна спочатку встановити у будь-яке положення. Після запуску трекер автоматично розгорне сонячну панель у напрямку максимального потоку світла. Програма, завантажена в мікроконтролер, який керує сонячним трекером, передбачає примусовий пошук потоку світла у випадку його відсутності. Пошук потоку світла здійснюється обертанням сонячної панелі на 360° та фіксацією зміни освітленості фоторезисторами з подальшим позиціонуванням панелі у напрямку максимального світлового потоку.

Підвищення ефективності сонячної панелі, встановленої на розробленому пристрої, збільшується за рахунок їх автоматичного позиціонування відносно потоку світла під оптимальним кутом. Тільки при падінні сонячних променів під оптимальним кутом на панель можливо досягти їх максимальної ефективності.

У процесі руху ефективність електрогенерації сонячної панелі досягається шляхом динамічного відстеження напрямку максимального потоку світла та автоматичної зміни її положення перпендикулярно потоку світла для максимальної електрогенерації.

Список літератури

1. Казіміров О. О., Власов К. В., Куртов А. І., Потіхенський А. І. Дослідження можливостей використання сонячної енергії для автономного живлення об'єкту. *Збірник наукових праць Харківського національного університету повітряних сил*. 2017. № 1 (147). С. 58–61.
2. Паранчич С. Ю. Використання енергії сонця. Чернівці: Рута, 2002. 51 с.

3. Накашидзе Л.В., Габрінець В.О., Мітіков Ю.О. Застосування фотоелектричних систем для отримання електричної енергії. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2016. 145 с.

4. Chia-Yen Lee, Po-Cheng Chou, Che-Ming Chiang, Chiu-Feng Lin. Sun Tracking Systems: A Review. *Sensors*. 2009/ №9 (5), P. 3875–3890. <https://doi.org/10.3390/s90503875>.

THE USE OF GENERALIZED DIAGNOSTIC INDICATORS FOR ASSESSING THE TECHNICAL CONDITION OF VEHICLES DURING ACCIDENT INVESTIGATIONS

Mironov Dmytro,
Ph.D., Associate Professor
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

Valchyshyn Oleksandr
Master Student
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

Investigating the causes of road accidents is inherently linked to assessing the technical condition of the vehicle and identifying possible malfunctions that could have caused the accident. Evaluating the technical condition requires consideration of multiple criteria with different values and units of measurement, as this process is multifactorial and characterized by numerous parameters. Among these criteria are the condition indicators of the suspension, braking system, and external vehicle components, all of which can have both quantitative and qualitative assessments. Therefore, the expert must employ special mathematical tools for multi-criteria evaluation, which often requires using fuzzy set theory methods, particularly the desirability function.

The goal of this work is to explore the possibility of using Harrington's desirability function to evaluate the technical condition of individual components of passenger vehicles in category M1 during forensic technical investigations of road accidents.

One of the most promising approaches is the use of the generalized desirability function of Harrington to process the results of vehicle technical examinations, which translates the obtained indicators into a dimensionless desirability scale. This scale reflects the subjective evaluation of the significance of different indicator values and helps experts make more objective conclusions about the vehicle's technical condition. The foundation of the generalized function is the idea of transforming the obtained values of property indicators (expressed in different measurement units, including both qualitative and quantitative) into a dimensionless desirability scale. The purpose of the desirability scale is to establish correspondence between the values of criteria in physical scales and psychophysical parameters, which represent subjective evaluations of the desirability of a particular criterion's value. The scale is designed so that a higher criterion value corresponds to a greater desirability value. To construct the desirability scale, it is convenient to use the method of quantitative assessments, with a desirability range from zero to one. A partial desirability function value of 0 corresponds to the worst measured value of the given parameter, while a value of 1 represents the best

possible parameter value, beyond which further improvement is either impossible or impractical (see Table 1).

Table 1.
 Basic Desirability Scale Markings

Quantitative value on the desirability scale d	Desirability of criterion value y
0,80 - 1,00	Excellent
0,63 - 0,80	Good
0,37 - 0,63	Satisfactory
0,20 - 0,37	Poor
0,00 - 0,20	Very Poor

Desirability functions can have either single-sided or double-sided constraints. For double-sided constraints, the transformation of the measured criterion y into the desirability scale d is performed using a specific expression:

$$d = \exp(-|y'|^n), \quad (1)$$

For single-sided constraints like $y \leq y_{max}$ or $y \geq y_{min}$ another exponential relationship is more convenient for transforming y into d :

$$d = \exp[-\exp(-y')] \quad (2)$$

where d is the partial desirability function.

Once a set of criteria is transformed into the desirability scale d , the integral generalized desirability index D is determined as a combination of the partial desirability functions

$$D_G = \prod_{1 \leq i \leq q} d_i^{\alpha_i} = \exp\left[-\sum_{i=1}^q \alpha_i \exp(-y'_i)\right] \quad (3)$$

Here, i is the number of analyzed parameters, and α_i are weighting coefficients indicating the significance of each partial criterion. If at least one partial desirability $d_i=0$, the generalized function $D_i = 0$, indicating that the object is in an unsatisfactory (emergency) condition. If all $d_i = 1$, then $D_i = 1$ [2].

To test the methodology for assessing the technical condition of a vehicle during forensic examinations, the technical parameters of components from category M1 passenger cars were transformed into partial desirability functions, and the integral generalized desirability index D was calculated. It is assumed that the relationship between the controlled parameter and its corresponding partial desirability function is linear. This means that the maximum allowable parameter value corresponds to the lowest desirability level, and the best parameter value corresponds to the highest desirability value d . The types of controlled parameters and their permissible limits are defined according to [3, 4].

In the case of double-sided constraints for controlled parameters, the transformation of the controlled parameter values $y_{min} \leq y \leq y_{max}$ into partial desirability d was performed using expression (1). For single-sided constraints like $y \leq$

y_{max} адо $y \geq y_{min}$ the transformation was performed using expression (2). To establish the relationship between partial desirability functions d and the normative diagnostic indicators y , considering the linear relationship between y and d , the following relationships were determined: the maximum allowable value of the controlled parameter, according to [3, 4], corresponds to a desirability level of 0.2 ("poor"), and the best parameter value corresponds to the highest desirability value of 0.8 ("very good") (Table 2).

Table 2.
Basic Values of Desirability Functions and Corresponding Controlled Parameter Values

Type of controlled parameter	Controlled parameter value	Partial desirability function value	Desirability of parameter value
Total angular clearance, y_1 , degrees	1	0,8	Good
	10	0,2	Poor
Maximum force, y_2 , H	1	0,8	Good
	13	0,2	Poor
Condition of steering rods, y_3 , dimensionless	functional	0,8	Good
	non-functional	0,2	Poor
Tire air pressure, y_4 , bars	2,3	0,8	Good
	1,9	0,2	Poor
Tread depth, y_5 , mm	3,2	0,8	Good
	1,6	0,2	Poor
Tire condition, y_6 , dimensionless	no damage	0,8	Good
	damaged	0,2	Poor
Coefficient of friction, y_7 , dimensionless	0,8	0,8	Good
	0,2	0,2	Poor

As a result, dependencies of the partial desirability functions on the normative values of controlled parameters for passenger vehicles were obtained:

$$d_1 = \exp[-\exp(-1.72 + 0.22 \cdot y_1)], \quad (4)$$

$$d_2 = \exp[-\exp(-1.665 + 0.165 \cdot y_2)], \quad (5)$$

$$d_3 = \exp[-\exp(0.476 - 1.976 \cdot y_3)], \quad (6)$$

$$d_4 = \exp[-\exp(y'_4)^{0.922}], \quad (7)$$

$$d_5 = \exp[-\exp(2.459 - 1.235 \cdot y_5)], \quad (8)$$

$$d_6 = \exp[-\exp(0.476 - 1.976 \cdot y_6)], \quad (9)$$

$$d_7 = \exp[-\exp(y'_7)^{0.875}] \quad (10)$$

Table 3 presents a fragment of the controlled parameter values for five category M1 passenger cars of the brands VAZ 2107, VAZ 2108, VAZ 2109 (two units), and VAZ 2121, obtained from vehicle inspections and diagnostics. These values were converted into partial desirability functions d according to expressions (4-10) (Table 4). The weight coefficients α for each criterion were calculated, and the generalized desirability function D was computed using formula (3).

Table 3.
Values of Controlled Diagnostic Parameters of Passenger Cars

№	y_1	y_2	y_3	y_4	y_5	y_6	y_7
1	9,00	10,00	functional	2,30	3,20	no damage	0,75
2	10,00	4,00	non-functional	2,00	3,00	no damage	0,6
3	5,00	6,00	functional	2,00	2,80	no damage	0,5
4	6,00	11,00	non-functional	2,20	2,50	damaged	0,65
5	4,00	10,00	functional	1,90	1,70	damaged	0,25

Table 4.
Desirability Functions

	d_1	d_2	d_3	d_4	d_5	d_6	d_7	D	
a	0,06	0,05	0,06	0,07	0,07	0,06	0,08		
1	0,273	0,373	0,718	0,800	0,799	0,718	0,785	0,744	Good
2	0,199	0,693	0,338	0,464	0,750	0,718	0,687	0,592	Satisf.
3	0,584	0,601	0,718	0,464	0,692	0,718	0,611	0,631	Good
4	0,512	0,313	0,338	0,711	0,587	0,338	0,713	0,365	Poor
5	0,649	0,373	0,718	0,200	0,239	0,338	0,245	0,358	Satisf.

Analyzing the results for passenger vehicle No. 4, VAZ 2109, the value of the desirability function D for this vehicle is 0.365. This value corresponds to a desirability level of "poor," which indicates the overall unsatisfactory technical condition of the vehicle. To determine which specific components and assemblies affected the overall evaluation of the vehicle's technical condition, we analyzed the partial desirability functions of the controlled parameters for this car. As seen in Table 4, the values of d_2 , d_3 , d_6 correspond to a desirability level of "poor." This means that the controlled parameters "maximum force," "condition of steering rods," and "tire condition" fall outside the limits set in [3, 4]. Therefore, the overall technical condition of vehicle No. 4, determined during the forensic examination, indicates that the malfunctions and pre-accident condition of these components could have contributed to the occurrence of the accident.

As a result of the conducted research, the use of Harrington's generalized desirability function for analyzing the technical condition of vehicles during forensic examinations has been substantiated. Furthermore, the use of a numerical desirability scale with psychophysical value gradations has been validated for evaluating the partial indicators of the technical condition of individual vehicle components, as well as for determining the overall integral indicator of the vehicle's technical condition.

References:

1. Harrington, E. C. 1965. "The Desirability Function." *Industrial Quality Control* 21(10): 124.
2. Zharkov, Yu., and O. Tsitsiliano. 2005. "Quality Management Systems: Monitoring the Work of Conformity Assessment Bodies Using Harrington's Method." *Standardization, Certification, Quality* 1: 24-27.
3. Galasa, P. V., V. B. Kyseliov, A. S. Kuybida, et al. 1995. Expert Analysis of Road Traffic Accidents: A Manual for Specialists and Amateur Drivers. Edited by P. V. Galasa. Kyiv: Ukrainian Center for Post-Accident Protection "EXPERT-SERVICE." 190 pp.
4. Arsenyuk, T. M., Yu. M. Belyak, V. I. Boyarov, et al. 2004. Forensic Examinations in Judicial Practice. Edited by V. G. Honcharenko. Kyiv: Yurinkom Inter. 388 pp.

The authors of the III International Scientific and Practical Conference «Modern trends in the development of science and information technologies» were representatives of the following educational institutions:

Genetic Resources Institute; The Royal Melbourne Institute of Technology; H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Baku State University; Zaporizhzhia National University; V. N. Karazin Kharkiv National University; National TU "Dniprovska Polytechnic"; Odesa Polytechnic National University; PJSC "VNO" "Interregional Academy of Personnel Management"; National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi; State University of Trade and Economics; National Aviation University; Institute of Public Health named after O.M. Marzeeva NMNU; Poltava University of Economics and Trade; Lutsk National Technical University; Tashkent Pediatric Medical Institute; Kyiv Medical University; Dnipro State Medical University; National Pirogov Memorial Medical University; Donetsk National Medical University; Bukovyna State Medical University; Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov; Kharkiv National University of the Air Force; Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko; Dnipro Academy of Continuing Education; Ivano-Frankivsk Vocational College; Prykarpattia National University named after Vasyl Stefanyk; Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs; Poltava University of Economics and Trade; Usykov Institute of Radiophysics and Electronics of the National Academy of Sciences of Ukraine; National University of Civil Defense of Ukraine; Kazakh National Agrarian Research University; University of Pennsylvania; San Francisco State University; Oles Honchar Dnipro National University; Odesa Polytechnic National University; Kyiv Aviation Institute; National Aviation University; VP NUBiP of Ukraine "Berezhn Agricultural Technical Institute"; Ternopil Ivan Puluj National Technical University and others.

Modern trends in the development of science and information technologies

Scientific publications

Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference
«Modern trends in the development of science and information technologies»,
Sofia, Bulgaria. 263 p.
(September 17 – 20, 2024)

UDC 01.1

ISBN – 979-8-89504-817-7

DOI – 10.46299/ISG.2024.2.3

Text Copyright © 2024 by the International Science Group (isg-konf.com).

Illustrations © 2024 by the International Science Group.

Cover design: International Science Group (isg-konf.com)©

Cover art: International Science Group (isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Hajiyeva S., Mustafayeva Z., Hajiyev E., Babayeva S., Abbasov M. Evaluation of characteristics of introduced pomegranate (*Punica granatum* L.) varieties. Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference. Sofia, Bulgaria. 2024. Pp. 10-13

URL: <https://isg-konf.com/modern-trends-in-the-development-of-science-and-information-technologies/>